

MARIA DOLORS **BARGALLÓ**
FEMINISTA I PROPAGANDISTA D'ESQUERRA
BETSABÉ GARCÍA

Coberta

Barcelona, 7 de març de 1937

Maria Dolors Bargalló intervenint en el gran míting,
celebrat a la Monumental, amb motiu del «Dia de Madrid»
i del «Dia Internacional de la Dona Antifeixista».

BRANGULÍ + JOSEP MARIA SAGARRA / ANC

MARIA DOLORS BARGALLÓ

FEMINISTA I PROPAGANDISTA D'ESQUERRA

MARIA DOLORS BARGALLÓ

FEMINISTA I PROPAGANDISTA D'ESQUERRA

BETSABÉ GARCÍA

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

BARCELONA, DESEMBRE DE 2017

*«A cap altre lloc més que a les lleis fetes pels homes
a utilitat i exclusiu profit del seu sexe,
es troba més plasmada l'egoïsm.»¹*

A handwritten signature in black ink, reading "M. Bargalló". The signature is stylized and cursive, with a long horizontal stroke extending to the right.

*«Dolors Bargalló era la millor oradora d'ERC,
la de més autoritat i personalitat.
Parlava amb aplom i posava fervor en el que deia.
Construïa bé els seus discursos
i en seguia la línia, fins arribar al final,
amb seguretat i amb intel·ligència.»²*

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

historia@irla.cat

EDITOR

JOSEP VALL

EQUIP EDITORIAL

ARNAU ALBERT
JOAN ALMACELLAS
SANTI BRACONS

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA

SOFIA LOZANO

DISSENY ORIGINAL

JORDI VINYETS

IMPRESSIÓ

GRÀFIQUES CUSCÓ

ISBN

978-84-697-4536-6

DIPÒSIT LEGAL

B 17690-2017

L'obra editada en aquest llibre va ser la guanyadora de la **Beca d'Estudis Històrics President Macià 2016** convocada per la Fundació Josep Irla amb el suport de la Diputació de Barcelona.

**Diputació
Barcelona**

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de la xarxa telemàtica o d'internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA - DADES CIP

Maria Dolors Bargalló, feminista i propagandista d'Esquerra

Bibliografia. - Conté: Maria Dolors Bargalló, feminista i propagandista d'Esquerra / Betsabé Garcia -- Feminisme en marxa : 43 articles periodístics / Maria Dolors Bargalló ISBN 9788469745366

I. Garcia, Betsabé. Maria Dolors Bargalló, propagandista d'Esquerra II. Bargalló, Maria Dolors, 1902-1980. Articles. Seleccions III. Fundació Josep Irla

1. Bargalló, Maria Dolors, 1902-1980 2. Dones polítiques - Catalunya - Biografia 3. Feminisme - Catalunya - Història - S. XX 4. Republicanisme - Catalunya - Història - S. XX

929Bargalló, Maria Dolors
141.72(460.23)"19"
329.23(460.23)"19"

Sumari

PRESENTACIÓ. El nostre deute amb Maria Dolors Bargalló.....	13
Marta Rovira	
PRÒLEG. La punta de l'iceberg.....	15
Queralt Solé	
 MARIA DOLORS BARGALLÓ, FEMINISTA I PROPAGANDISTA D'ESQUERRA	
Betsabé García	
INTRODUCCIÓ. Catalunya era una dona	17
1. Dues germanes.....	25
2. Dones i Esquerra. Dona d'esquerres	31
2.1. Dones i Esquerra.....	31
2.2. Dona d'esquerres.....	37
3. Feminisme en construcció.....	45
3.1. La fina frontera entre societat i política.....	45
3.2. Feminisme i política.....	51
4. Una altra veu, el mateix vot: el sufragi femení.....	61
4.1. <i>Vagina dentata</i> o la por dels homes.....	61
4.2. Decepció	71
5. Feminisme internacional.....	81
5.1. Més enllà dels Pirineus.....	81
5.2. El Congrés Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme.....	83
5.3. El Comitè contra la Guerra i el Feixisme a Catalunya.....	85
5.4. París: central de l'antifeixisme	91

6. Guerra al feixisme.....	97
6.1. Per la pau.....	97
6.2. Treballar per a la victòria.....	105
6.3. El 1r Congrés Nacional de la Dona:.....	107
cap a la Unió de Dones de Catalunya	
7. El doble exili d'una dona	119
7.1. «No com si jo fos una més».....	121
7.2. Mèxic, refugi republicà	125
7.3. Més de 4.000 programes de ràdio en català.....	131
7.4. El no-retorn a casa	141
EpÍLEG. Una figura a reivindicar	143
 FEMINISME EN MARXA!	
43 articles periodístics de Maria Dolors Bargalló	
ANÀLISI CRÍTICA. Publicista i ideòloga de les dones d'Esquerra	147
Montserrat Palau	
 423 MÍTINGS I CONFERÈNCIES	
APUNT. Jornades maratonianes al llarg i ample del país	222
 Fonts documentals, gràfiques i orals consultades	247
Bibliografia.....	249
Índex onomàstic	253

Barcelona,
20 de setembre de 1936

Maria Dolors Bargalló
en un míting del

Socors Roig Internacional
celebrat al Teatre Olympia.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS

/ AFB

PRESENTACIÓ

El nostre deute amb Maria Dolors Bargalló

MARTA ROVIRA

SECRETÀRIA GENERAL D'ESQUERRA REPUBLICANA

A més de gegants com Francesc Macià, Lluís Companys, Josep Irla o Josep Tarradellas, Esquerra Republicana ha tingut grans dones com a líders, malgrat que sovint han quedat oblidades. Maria Dolors Bargalló és una d'aquestes primeres dones que s'obriren camí en la política durant la primavera republicana encetada el 1931 i liquidada amb exili, repressió i clandestinitat el 1939.

Conscients d'aquest deute històric, des de fa un parell de dècades, la Fundació Josep Irla ha anat recuperant de l'oblit tota una generació de gegantes.

No ha estat fàcil. Ha estat, i encara és, una feina de recerca d'anys. A Catalunya, França, Mèxic, Xile, Argentina... A arxius, biblioteques, hemeroteques, fons familiars... Però ha donat magnífics fruits. Hores d'ara ja coneixem els trets bàsics biogràfics de dues dotzenes d'aquelles coratjoses republicanes la memòria de les quals havia desaparegut en la foscor del franquisme.

Gràcies a aquesta feina de rescat, sabem que Rosa Maria Arquimbau, Aurora Bertrana i Anna Murià, a més de ser grans escriptores, es comprometeren políticament amb Esquerra. Sabem que Nativitat Yarza, fou la primera alcaldessa escollida democràticament per sufragi universal a Catalunya, encapçalant la llista d'Esquerra a Bellprat a les eleccions municipals del 14 de gener de 1934. Sabem que Justa Goicoechea a l'Hospitalet, Consol Nogueras a Mataró, i Fidela Renom a Sabadell foren les altres úniques regidores elegides en aquells comicis, enmig d'una mar d'homes. I sabem que Esquerra Republicana comptava, a més, amb un estol de grans oradores: Carme Ballester, Angelina Colubret, Enriqueta Gallinat, Maria Teresa Gibert, Àurea Seguí, Elionor Vinyerta...

I destacant entre totes elles, Maria Dolors Bargalló, la *primus inter pares* de les dones d'Esquerra. Una propagandista de primer nivell, des de les tribunes periodístiques, des dels faristols dels ateneus o des de les ones radiofòniques. Més de cinquanta anys de compromís polític ininterromput que l'obra que teniu a les mans permet recuperar amb tota la seva intensitat.

Gaudiu-la i estimeu-la. Maria Dolors Bargalló s'ho mereix.

Barcelona, 7 de març de 1937

Maria Dolors Bargalló, Frederica Montseny i Aurora Hernáiz
en el míting celebrat a la plaça Monumental amb motiu del Dia de Madrid
i del Dia Internacional de la Dona Antifeixista.

JOSEP MARIA SAGARRA / ANC

PRÒLEG

La punta de l'iceberg

QUERALT SOLÉ

PROFESSORA D'HISTÒRIA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

Cada cop sabem més de Maria Dolors Bargalló. La tasca d'investigació de Betsabé Garcia ens permet conèixer una dona de fort caràcter, i que indubtablement era, i per aquest ordre, patriota, feminista i pacifista.

La biografia encara ens diu més coses de la «senyoreta Bargalló», tal com es va fer anomenar tota la vida, però alhora descobrim que ella és només la punta de l'iceberg. Bargalló fou una destacada militant primer d'Estat Català i després d'Esquerra Republicana, però també al llarg de la lectura podem veure com en multitud d'accions, manifestos, mobilitzacions, viatges... sempre hi ha moltes altres dones amb ella que lluiten pels seus drets i reivindicacions legítimes. La biògrafa els ret homenatge i no s'està d'esmentar els noms i cognoms sempre que pot d'aquelles dones que, la majoria, encara no tenen un estudi propi i que, segur, moltes d'elles se'l mereixen.

Paradoxalment, Bargalló sovint apareix com l'única dona enmig de molts homes en els actes, mítings i conferències que il·lustren el text, a través tant de fotografies com de reproducció de cartells, en una tasca admirable de documentació visual.

Molt, molt caràcter havia de tenir qui ha patit un doble oblit: el de l'exili i el d'haver estat una feminista dels anys trenta que va lluitar contra tot i tothom pels seus drets a Catalunya, a l'Estat i a nivell internacional. És ben visible en la seva trajectòria vital, en les referències als discursos que ens han arribat, en els seus articles, que també es poden llegir al final del llibre, i en l'epistolari del que es disposa. Bargalló va defensar tota la seva vida una igualtat plena entre homes i dones, formant part de comitès estatals i internacionals que la portaren a ser membre del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme, viatjant arreu i lluitant a la rereguarda quan el fracassat cop d'estat comportà l'inici de la Guerra Civil el 1936.

Maria Dolors Bargalló mai no va deixar de ser una combativa feminista i mai va deixar d'anhelar una Catalunya sobirana. Betsabé Garcia ens permet conèixer, quan ja som al segle XXI, una dona del segle XX que forma part d'aquesta cadena ininterrompuda de persones que mai no deixaran de viure i lluitar per allò que creuen: els seus drets inalienables i fonamentals.

Barcelona,

7 de març de 1937

Maria Dolors Bargalló,

intervenint

en representació

de les dones de Catalunya

al miting celebrat

a la plaça Monumental

amb motiu

del Dia de Madrid

i del Dia Internacional

de la Dona Antifeixista.

AGUSTÍ CENTELLES / CDMH

INTRODUCCIÓ

Catalunya era una dona

Maria Dolors Bargalló era un personatge que portava pendent des del primer llibre que vaig escriure. La vaig descobrir mentre treballava la biografia d'un company seu, de partit i de mítings, Roc Boronat, el creador del Sindicat de Cecs de Catalunya i del seu cupó. Vaig fer aquell llibre amb Jordi Amat, amb qui vaig compartir dos anys de despatx, de llibres, d'aprenentatge, d'il·lusions i de decepcions. Em formava com a investigadora al centre de recerca Unitat d'Estudis Biogràfics, de la Facultat de Filologia Hispànica de la Universitat de Barcelona. Mentre feia la biografia de Boronat, em trobava arreu el nom d'aquesta desconeguda, d'aquesta invisible que havia quedat enterrada, oblidada, no només per la ignomínia franquista, sinó també pel patriarcat o, per dir-ho millor, pel patriarquisme de la nostra cultura.

Homes. Tot són homes. Sempre homes. Les dones es defineixen per qui era el seu pare, el seu germà, el seu fill, el seu marit. Éssers contingents, passen per la història de puntetes. Els seus crits, les seves determinacions, opcions polítiques, les seves denúncies i reivindicacions, la seva història esdevé una remor de fons en el gran corpus de la Història, vertical i en majúscula, fàl·lica, política.

És la que importa. Però n'hi ha una altra, de política. Si Simone de Beauvoir va desmuntar la tesi vuitcentista que entenia el feminisme en termes de lluita de classes, com a qüestió social; les feministes de la postmodernitat, ja a la dècada dels setanta, establiren que el conflicte entre gèneres era una qüestió política. Dit d'una altra manera, el patriarcat entès com una forma d'estructurar la societat, basada en una dominació masculina a tots els nivells: real i simbòlica. Encara avui, de fet, les esferes del poder són majoritàriament masculines, de la mateixa manera que les esferes del servei segueixen sent eminentment femenines (i.e.: les «dones» de la neteja).

Més enllà d'aquesta societat, ens diuen que hi ha el caos, el buit, l'anarquia. Apocalipsi i por. Constitucions, lleis, reglaments i normatives fetes a imatge i semblança —a l'ombra— d'un cos masculí que no es veu ni es detecta, assumit com a allò universal i incontestable: el subjecte ontològic del liberalisme clàssic, diuen els filòsofs. Maria Dolors Bargalló va saber-ho veure. En el seu article «Les dones davant la llei», publicat a *L'Opinió* el 8 de maig de 1932, ho deixava escrit. La República, en què les dones van assumir el seu rol polític, va entendre

Barcelona, octubre-novembre de 1937

Roda de premsa de presentació del 1r Congrés Nacional de la Dona.

D'esquerra a dreta: Maria Dolors Bargalló, Maria Teresa Gibert, Jaume Miravittles i Dolors Piera.

BNE

aquesta realitat i les lleis començaren a ser modificades, per començar, amb la Constitució. Va ser un principi, i es va començar a escriure un capítol que encara no està tancat.

El feminisme és una perspectiva. Ni més ni menys. Una manera d'entendre el món que passa per fer-se conscient de la dimensió política en la qual es regula la relació entre els sexes, mitjançant l'atribució de rols socials per a cadascun d'ells (els gèneres). I, com va deixar dit la filòsofa americana Judith Butler, finalment sembla que, de gènere, només n'hi ha un: el femení. Avui, les lleis i els drets segueixen establint-se a partir d'un cos masculí, l'universal. I la història també. Sense aquesta perspectiva, difícilment podrem copsar el paper que va jugar Maria Dolors Bargalló en política, perquè la seva política era aquesta altra, la que no és «la important» per a l'universal.

No deixa de ser curiós que Espanya, patriarcal fins al moll de l'os, de cultura antològicament masclista, fos un dels primers països a Europa en concedir el sufragi femení. Per descomptat, això només es pot explicar per l'innegociable compromís de dones com la que coneixereu en aquest llibre, que van saber inventar-se, que van saber establir un pacte de fidelitat amb la seva consciència, a ultrança. Maria Dolors tenia vint-i-vuit anys quan es va veure en l'obligació de tenir cura de la seva mare. Una dona analfabeta —com tantes n'hi havia, massa— que va quedar vídua el 1930. Maria Dolors tenia una germana, casada, mare d'un nen de tres anys. Ella era la soltera i les coses eren així. Va arribar a la política pel seu amor a Catalunya, a la terra i a la seva llengua. Feminista, Catalunya representava per a ella l'esperança d'un país modern on les dones podrien trobar el seu camí vers la dignitat. Educació i terra. Volia un país on les dones, totes, sabessin llegir i escriure, tinguessin drets i autonomia, capacitat de decisió sobre el seu futur. Per a ella, Catalunya era una dona per la qual valia la pena lluitar. Ho valia tot.

No es va quedar mai de braços creuats. Ja de ben jove, es va comprometre amb els represaliats pel Complot de Garraf, va militar a Estat Català i, d'allà, passà a les files d'Esquerra Republicana de Catalunya quan el partit quedà constituït. Va veure en la política l'eina per transformar el seu present, perquè les coses ja no

fossin així, sinó unes altres; i va treballar sense descans seguint de prop les directrius del partit que, després de Catalunya, era el que més s'estimava.

Va patir decepcions, però sembla que no volia ni sentir a parlar de rendició. Va participar en la recollida de signatures per a l'Estatut, activament, ajudant les dones que volien dir la seva però que no sabien escriure, admirant-se de la seva Catalunya en les files de dones que s'hi agombolaven per signar. Política, va aprendre a negociar amb els homes, en un món d'homes, perquè les dones poguessin votar. Anava de cara: que les dones no estaven prou educades per votar? ella les educaria. A força de mitings i més mitings, conferències arreu, les que fes falta, centenars. Que les dones no estaven organitzades, que no seguirien disciplines de partit? ella les organitzaria, les provocaria per anar a les urnes, a militar. Despertaria la seva consciència política, desvetllaria en elles la consciència ciutadana, les hi ensenyaria que una societat sense elles no podria existir mai. Va prendre part, com a membre fundadora, en l'organització de la Secció Femenina d'Esquerra Republicana de Catalunya, i va fer el mateix en el Front Únic Femení Esquerrista, quan les dones conservadores de la Lliga amenaçaven, no només l'esquerra, sinó la mateixa República. Combativa, els seus discursos clars i estructurats admiraren a totes i a tots, i quan el feixisme encara no havia colpejat Catalunya —com ho faria ja durant el bienni negre— va sortir a Europa per sumar-se al crit d'emergència mundial contra l'auge del nazifeixisme.

Havia de seguir-li les passes. Se sabia que Maria Dolors Bargalló havia assistit al Congrés Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme, però què era aquest Congrés? Què hi feien allà? De què parlaven? Fins a quin punt Maria Dolors va arribar a tenir relació amb les dones que l'organitzaven? Va ser un fet puntual o realment un episodi biogràfic que marqués un punt i a part en la seva vida?

Una tesi doctoral online em va donar una pista. Era la biografia de Gabrielle Duchêne, la dona que va organitzar el Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme. El seu fons personal es conserva a Nanterre, a la Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine. Pamflets, cartes, retalls de premsa,

Mèxic DF, 25 d'abril de 1956

Maria Dolors Bargalló amb Josep Tarradellas, a l'Orfeó Català de Mèxic en una visita del president de la Generalitat a l'exili a terres americanes.

AMTM

tota la documentació relativa a l'organització del Comitè i del Congrés. Duchêne era una activista pacifista, que va orquestrar tot un moviment feminista a escala mundial. Carpetes senceres sobre la mobilització internacional contra el feixisme, també a territori espanyol, en el període del bienni negre i durant la guerra. Victoria Kent, la Pasionaria, Dolors Piera, Teresa Basterretxea... A Maria Dolors Bargalló no la vaig trobar. El telegrama que Duchêne envià durant la Guerra Civil a l'alcalde de Barcelona Hilari Salvadó per reclamar la presència de Maria Dolors es conserva a l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona. Però quan el vaig trobar, ja de tornada a casa, ja sabia qui era Maria Dolors Bargalló i per què Duchêne tornava a reclamar la seva presència. Vaig entendre la dimensió i transcendència del personatge que biografiava. Maria Dolors Bargalló era la Catalunya feminista, la peça que mancava en el trencaclosques europeu en lluita contra la barbàrie. Va ser la delegada catalana en el Congrés Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme. Va viatjar a París en diverses ocasions, on seguiria formant-se en l'activisme feminista fins al punt d'impulsar la Unió de Dones de Catalunya —la branca a casa nostra del feminisme internacional d'esquerres—, en plena guerra, entitat de la qual en seria escollida presidenta.

Des de París vaig agafar un tren de nit, rumb a Amsterdam. A l'Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis. Maria Dolors Bargalló havia estat un pont entre Catalunya i Europa. Allà vaig aprendre més sobre la iniciativa de Lord Robert Cecil i Pierre Cot i el Rassemblement Universel pour la Paix, i sobre com el govern i els intel·lectuals d'Espanya i Catalunya s'hi van involucrar arran de la repercussió que havia tingut, en els cercles pacifistes, la invasió d'Etiòpia per part de Mussolini. També vaig buidar la revista del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme, *Les femmes dans l'action mondiale*,³ on es parlava de Maria Dolors Bargalló i que inspiraria la revista *Companya*, creada durant la Guerra Civil per la Unió de Dones de Catalunya.

3 La revista aniria simplificant el seu nom de capçalera passant a anomenar-se *Femmes dans l'action mondiale* i finalment només *Femmes*.

Tenia el cor de la seva història. La seva biografia és la trajectòria d'una feminista. Ja podia entendre una mica millor el perquè d'aquelles fotografies a l'Orfeo Català de Mèxic, on es veu una superba Maria Dolors, elegant, de cabell ros platí, somrient, mirant de front a la càmera, dempeus al costat del president Josep Tarradellas. Una dona entre els homes. Ella era conscient —potser inconscientment— de què volia dir ser una «dona».

El seu únic pecat potser va ser el de tantes altres, el de creure que ella seria diferent. «*No com si jo fos una més*», li deia a en Tarradellas, en un esgarip exasperat, ferm i dolgut des del seu primer exili, en una carta signada el 12 de maig de 1939, des de Dammarie-les-Lys, una petita població prop de París. Sabia que la seva condició de dona l'excloïa de la possibilitat de cobrar un subsidi, com ells. Igual de buscada pel règim franquista, igual de proscriu, el seu exili va ser l'oblit.

A Mèxic, ja hi havia estat investigant Roc Boronat. El meu primer viatge en aquesta nova recerca va ser a la seva darrera casa. A l'aeroport, van venir a trobar-me vells amics, els Boronat, que, un cop més, m'han ajudat en la meva feina i m'han cuidat com una més de la família. Gràcies a l'Ariadna i al Chanito, la ciutat del DF se'm va fer més petita, més acollidora. Amb l'Ariadna, vaig anar fins a la casa on vivia Maria Dolors, i vaig conèixer la senyora Ernestina Pérez, que va ser veïna seva. Agraeixo els records que va compartir amb mi. També vam passejar, tot visitant els llocs que Maria Dolors freqüentava, i vam trobar l'edifici des d'on retransmetia el seu programa: «L'Hora Catalana». Chanito em va acompanyar a l'Archivo General de la Nación —on em va esperar tot el dia amb paciència de sant— i també va venir amb mi a parlar amb la senyora Genoveva López, que avui habita la casa que va ser de la Maria Dolors. Amb ell, vam compartir també un melangiós i asolellat matí pel Panteón Español, fins que vam trobar la tomba de la «señorita» Maria Dolors Bargalló. Gràcies pel seu respecte i pel seu silenci davant la troballa. Ho diu tot.

A Mèxic, només estava sola quan treballava als arxius. Gràcies a la gent de l'Orfeo Català, a l'Eva i la Marcela Zárate, que van posar a la meua disposició les actes de l'entitat, que em van ser tan útils. A Jo-

Mèxic DF, 1959

Dones militants d'Esquerra i esposes de militants a Mèxic, en ocasió d'una visita de Carles Pi i Sunyer.

D'esquerra a dreta, assegudes: Remei Masdemont, x, Dolors Serra, Maria Dolors Bargalló,

Carles Pi i Sunyer, x, Pilar Gómez, Rosa Castillo i x; dempeus: x, x, Concepció Borràs, x, x,

Dolors Cortés, x i x.

FCPS

sep Ribera, malgrat que només vam poder parlar per telèfon. Com no, a Elisabeth Aguadé, Nèstor Calvet i Mari Pepa Guerra, per un dinar fantàstic i una divertidíssima tarda, inoblidable. Els trobo a faltar. A Mariona Tarragona, que també em va rebre per parlar-me dels records dels fills de l'exili. A la senyora Juventina Herrera, directora de la Biblioteca-Archivo del Ateneo Español de México. A Conchita, de la Delegación de Cuauhtémoc, perquè es va implicar; i a Ramon Palazon, que em va aclarir un parell de coses.

De tornada a Barcelona, vaig continuar feina d'arxiu. L'excel·lent equip de la Fundació Josep Irla —que m'han ofert un ajut cabdal— el coordinador, Arnau Albert i el seu director executiu, Josep Vall —que treballa com si fos un més— havien descobert l'arbre genealògic de Maria Dolors. A l'Arxiu intermedi de l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, els padrons em van parlar de la seva família, de la seva primera casa. Vam començar a buscar l'Antoni Corberó, nebot de Maria Dolors Bargalló. En Josep Vall va localitzar un telèfon i adreça a Blanes, i hi vaig fer cap. L'Antoni i la seva dona Conxita Sánchez me'n van fer un retrat. Tots dos van fer un esforç monumental intentant recordar coses, detalls. I vaig parlar també amb Magda Bonastre, neboda-neta, que viu a Cangues d'Onís, a Astúries i que encara em va explicar més coses de la família, via messenger. I el seu fill Javier Narciandi Bonastre, resident a Barcelona ja fa uns anys, ens va facilitar la correspondència i les fotografies familiars. D'ells en vaig treure la relació entre les dues germanes, la Maria Dolors i la Pepita; i amb la seva mare, Dolors Serra. També vaig saber més de les seves feines laborals i em van confirmar el seu tarannà rebec i la convicció profundament feminista. També, em van explicar la raó per la qual Maria Dolors no es va quedar a França, rere la desfeta.

Agraeixo l'ajut de la família, com a totes i a tots els qui he mencionat. També a la gent dels arxius a casa nostra. De l'Arxiu Nacional de Catalunya, de l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona i el seu Arxiu Intermedi, de la Biblioteca del Pavelló de la República. A la Montserrat Catalan, directora ja jubilada de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià al Monestir de Poblet, i a la gent de l'Arxiu Diocesà de Girona, que em

van aclarir un petit però important dilema que ens va fer ballar el cap a tots.

Que ningú no s'equivoqui. Maria Dolors Bargalló no va dur el feminisme a la política, sinó que va donar dimensió política al feminisme. Va representar la quinta-essència del feminisme més modern perquè va intuir que la situació de les dones passava pels parlaments i per les urnes, no pas per la caritat, ni la condescendència ni cavallerositats més o menys reeixides. Que no era una qüestió social, sinó política. Ens va donar la direcció que cal seguir. El seu exili va ser l'oblit, avui la recordem per no oblidar-la. Una dona brillant, valenta com poques. Una dona en un món d'homes. Jo voldria dir-li una cosa: Maria Dolors, no ets una més. No ho vas ser mai.

Barcelona, 1905

Una vista panoràmica del nucli antic de la ciutat que, a principis del segle XX, va veure néixer i créixer Maria Dolors Bargalló.

FRANCESC SUCARANA / AFB

Dues germanes

1

La nit del 31 d'agost de 1902 va néixer Dolores Joaquina Josepa Bargalló i Serra. El pare, Josep Bargalló i Creus, era un jornaler, fill de Gelida, de vint-i-sis anys i veí de Barcelona. La mare, Dolores Serra i Bassas, de vint-i-sis anys, que havia nascut en un petit poble de l'Alt Empordà, Vilamacolum —també conegut com Vilacolum de Baix—, havia arribat a Barcelona quan només tenia quinze anys i sabia llegir però no escriure.

Vivien en un tercer pis del carrer de Sant Erasme, 10, al barri del Raval barceloní. El pare va anar a inscriure la criatura un dia després, al jutjat municipal del districte de la Universitat. Quatre anys més tard, el 25 de febrer de 1906, arribava al món una germaneta per a la Maria Dolores a qui li posarien de nom Josepa.

La mare era una dona activa, inquieta, sense cap ocupació coneguda fora de la de mestressa de casa, i malgrat que ella no havia tingut l'oportunitat d'aprendre a escriure, les seves filles sí. La modernització econòmica que s'endegava amb el segle XX va resultar el principal ressort a l'hora de dur el problema de l'educació bàsica i professional de les dones al debat públic. Van ser les elits femenines catalanes les qui van endegar les primeres reformes. Senyores benestants que advocaven per un nou model de dona que, malgrat basar-se en els valors tradicionals de la burgesia catalana —conservadorisme polític i catolicisme—, va constituir un primer pas cap a l'emancipació del poder patriarcal. Dolores Monserdà, Francesca Bonnemaison, Maria Domènech o Carme Karr propugnaven la compatibilització del treball a la llar amb la feina remunerada. Dit d'una altra manera, proposaren un primer model d'emancipació, malgrat que fos condicionada. En aquest sentit, és important assenyalar com a punt sense retorn el cicle de conferències a l'Ateneu Barcelonès de 1916, en què Carme Karr, Leonor Serrano, Maria Domènech, Maria Baldó i Rosa Sensat defensaren que les dones havien de tenir una educació moderna, amb rigor científic. A un any i vuit mesos de la Revolució Russa, el feminisme era encara una qüestió social que aglutinava dones d'opinions polítiques diverses, fins i tot, oposades. Però coincidien en el fet que les dones havien d'aprendre a guanyar-se la vida d'una forma digna, i per això, calia una preparació prèvia.

La personalitat de Maria Dolores Bargalló es desenvolupà en aquest amniòtic model de dona, encara en embrió. Una reforma feminista que va néixer estre-

Butlletí de l'Estat Català

París, 1 d'octubre de 1924
Butlletí de l'Estat Català,
 editat a París pel partit
 de Francesc Macià durant
 el seu exili per la Dictadura
 de Primo de Rivera.
 En aquest número
 apareix sota l'epígraf
 «Veus femenines»
 un article signat
 per «una noia separatista»,
 molt probablement obra de
 Maria Dolors Bargalló.
 AHCB

Patriotes!

«Que no ho sabien que ella se-
 ria» vençuts.
 — Si, ella ho sabien.
 Que no ho sabien que anaven a
 una mort certa!
 — Si, ells ho sabien».
 (Simone Téry. Del llibre «En Irlanda».)

Aquestes ratlles, patriotes catalans, són expres-
 sions de màxima sinceritat. Qui sinó nosaltres
 podem parlar clar? Nosaltres, els que la fíem
 «Estat Català»; nosaltres, que a l'hora de la res-
 pressió em nodrim, sota la bandera santa de les
 intrínsecues, les cel·les de les presons i les
 amargors de l'exili.

Si això ens dona la llibertat de cridar a les
 vostres ànimes a l'heroïcitat epícora, us direm:
ESCOLTETI, CATALANS!

Dolorosament, catalans, el front únic no és
 fet entre tots els patriotes. I el temps ha passat
 esperant recollir més voluntats, voluntat espiri-
 tual, esforç econòmic. Tota lluita que manté un
 parèntesi, perd terreny; és un edifici que se
 esquartera. Moltes voluntats han fallit, per pru-
 dència, millor dit per covardia!

Nosaltres, us preguntem: És que no hi ha ha-
 gut temps encara per a fer el front únic? És que
 hem d'anar esperant les intermitències de l'es-
 perit dels que sols tenen veïns a les batalles
 electorals?

Ja el farem el front únic. El farem als camps
 de batalla, als maritjús de les presons, sota les
 broguings de la «llit de faga», sota totes les
 amargors, sota tots els sacrificis.

Catalunya no té d'anya encà tradició de guer-
 ra; la nostra bandera està ja cansada d'onèjar
 en aplòcs de ardianes i festes de Gaia Clíocia.
 Ara, sota el cel blau de la nostra Catalunya ella
 demana la voluptuositat de la sang! Honoreu-
 la, catalans, amb la sang del nostre sacrifici!
 Que esperem més?

Ah! ricu-se'n de les preparacions!
 «Ella sabien que anaven a morir, — deia la
 mare de Patriek i de William Pearse, executats
 després de l'insurrecció de Pasqua a Dublín, —
 ella ja m'ho havien dit, més els també sabien
 que solament morint salvaven l'ànima de l'Ir-
 landa».

Salvem l'ànima de Catalunya, patriotes catal-
 ans. L'Unió Catalana té encara aquella ban-
 dera que les dones de Catalunya l'han feroc
 ofensa.

Fem, doncs, la preparació, l'immediata pre-
 paració, l'urgent preparació i no guatem rex, ni
 escoltem la raó i el seny, que són enemics de
 l'ànima!

Cal veure ben clarament l'estat del nostre
 plet. Catalunya no té altra esperança, per a la
 seva reivindicació nacional, que l'acció directa.
 L'enemic mateix ens ha senyalat el camí. I el
 és un camí que convé a tothom, menys a l'eni-
 mic mateix. Davant d'aquesta solació única i
 digna, s'imposarà l'«mni sagrada» per a in-
 icial l'acció definitiva i alliberadora. I allavors
 hem pogut contemplar com aquesta «uni sa-
 grada» es negatjiva i es feia, qüestió inli-
 mitor-
 nista per determinar elements. Així ha portat
 una extorsió i una pèrdua de temps i d'energies
 considerable. Hem d'ennuïdir i esperar més? Ja
 el farem el front únic; ja la farem l'uni sa-
 grada. La segellarà el patibul i serà signada pot
 ésser als fossars de Montjuic. Unic lloc digne.
 Unic lloc més honorable que damunt les taules
 de cató. La lluita de Catalunya contra Espanya
 no és una batalla; no és una vaga general de
 vint-i-quatre hores. És més, molt més que tot
 un rosari d'incidències i lliures parcials. N'ha-
 rem de perdre algunes per a guanyar la defini-

tiva. Més perdem-les, que perdent-les guanya-
 rem a Catalunya!
 ¡Juris, catalans, que donarem la vostra vida
 per la dignitat, per la llibertat de la nostra
 raça!

Visca Catalunya lliure!

Per Barcelona, núms. 57 i 58; Pel Grup de Pa-
 ris, 1 i 2; Per Perpinyà, Directori del Migdia de
 França; Per Tolouse: 1. Per Boiers, 1 i 2; Pels
 catalans de l'Havana, 5.

Adhosquí dels nostres amics delegats d'Enka-
 di, India (anglesa), Canaries, Filipines, III (Re-
 pública), i Nacionalitats oprimides de l'Oficina
 de Berlín. (Vereinigung Vorgekaltigter - Vol-
 ker. Berlín)

Català! El bon patriota no descansa fins veure
 la seva pàtria lliure.

Veus femenines

Viadrà un jorn que Catalunya, la pàtria uni-
 ca dels catalans, dexarà la vesta de dol que
 l'envolecals per a lluitar-se amb ses millors
 gales, mentre el sol de la llibertat dispersarà
 les tenebres de l'esclavitud.

Bella aurora la precursora del jorn en que
 veurem triomfar els drets nostres, bella aurora
 la precursora del jorn en que trencant les cade-
 nes que ens oprimien, sentirà com nostres lla-
 ris entonen el càntic dels pobles lliures.

La terra de nostres amors es troba com per-
 dida en la nit fosca i espera el raig de llum que
 dispersarà les tenebres.

Més, tal com esdevé en la natura que abans
 de sortir el sol es tenyeix de colors rogenques,
 la terra catalana abans d'assolir la llibertat, es
 veurà regada amb sang i entre aquesta sang ni
 haurà dels seus fills que, generosos, l'ofrenaran
 a la mare pàtria.

Tu, jovecèll que tens el braç fort, per a em-
 punyar una arma, per què no prestes ton braç
 a la defensa de la sacra causa? Pensa que aquest
 esforç que negues a la pàtria que t'ha vist né-
 xer, deuràs prodigar-lo per a defensar unes lleis
 que no són les teves, deures gastar les energies
 per a oprimir un altre poble, i qui sab al dia
 de demà després desaparà l'arma contra els teus
 mateixos germans?

I tu, donzella, bona i coratjosa donzella, per
 què no trelleses també per la llibertat del teu
 poble? És que consideres que el teu esforç no ha
 de portar profit a la pàtria? Com t'enganyes!

Pensa que un jorn no llunyà, quan nostres
 homes es llençaran a la lluita, ni haurà que fe-
 rirte per les bales enemigues operaran mes mans
 que atarà la seva sang. I aquestes mans, don-
 zella, seran les teves. Aplica't des d'ara a con-
 templar els malalts amb dolor, si, més amb va-
 lor i sense repugnàcia; estudia la manera de
 guarir les ferides, visita els hospitals perquè el
 dia de demà no defalleixis a la vista de la dolor
 ni d'un emocionant espectacle i tinguis valor.

Oh jovecèll, oh donzella, esperança d'un de-
 mà gloriós per la Catalunya esclava. Sabes qui
 recompensarà vostre esforç? Des, que ha creat
 els pobles lliures; la pàtria que amb cor de ma-
 re us rebirà en els seus braços agrada i compla-
 cida.

El nacionalisme català a l'estranger

EL PLET NACIONAL CATALÀ I LA DE-
 MOCRACIA EUROPEA

No fa gaires dies tinguerem ocasió de parlar
 amb el senyor Koopman-Lorand. El senyor Koop-
 man-Lorand, és un home intel·ligentíssim i
 un dels factors més decisius de l'Internacional
 de les «Lligues dels Drets de l'Home» i associa-
 cions lliures-pensadores. La seva posició central
 com a delegat a Brussel·les de més de 85 assa-
 ciacions angleses, la seva qualitat d'home d'ac-
 ción, fa que tingui una relació immensa amb els
 governs Herriot i Mac Donald.

Es clar, vàrem parlar de Catalunya.
 — Catalunya, ens va dir el senyor Koopman-
 Lorand, no té avui encara una simpatia inter-
 nacional. Nosaltres, ens va dir així amb un aire
 de persona-rídes, no volem saber res d'aquesta
 qüestió: Nostre interès, el vostre també—va re-
 marcar—és embeirar la monarquia espanyola
 Estarem més bé sota una ombra de democràcia
 que sota una dictadura borbònica. Això sí, no
 res de nacionalitat reconeguda, ni res molt
 menys de separatisme. Són una poca cosa i geo-
 gràficament no estan tampoc separats d'Espan-
 nya. On aniríem a parar amb aquesta teoria
 desregionalista?

— Però, . . .
 — Res, res absolutament! Si vosaltres sou ho-
 mes de llibertat ja saben el vostre lloc!

— Perllons — afegíem — una és molt dubta-
 da que les vostres afirmacions siguin unes afir-
 macions democràtiques. Hem d'afegir que tampoc
 la maçoneria de l'insufreuctària d'aquest sentit
 democràtic, i us direm, per acabar, que les ra-
 ons que vos exposeu suposen un desconeciment
 absolut i essencial, no solament del moviment
 reivindicador de Catalunya sinó també de la
 teoria de la llibertat dels pobles, de les col·lec-
 tivitats, els drets i justícia de les quals són tant
 respectables com els dels homes que integren
 aquestes col·lectivitats.

En fi, nosaltres romanem atorats davant les
 paraules vostres; no ho haguérem ni suposat!

Si el pensament de vos, senyor Koopman-
 Lorand, tradueix el pensament dels organismes
 propulsors de les democràcies europees, creieu
 i estigueu-ne segurs que els catalans, essen-
 cialment democràtics, sentiran el més gran dels de-
 falliments.

Com és possible—continàrem—que aquestes
 «lignes defensoras dels Drets de l'Home» es ne-
 guin sistemàticament a defensar el Dret d'un
 Poble oprimit? Us asseguram, senyor Koopman
 Lorand, que els catalans poc grat sentiràn de
 la vostra llibertat com a homes si pesa damunt
 nostre l'esclavitud que l'Estat Espanyol, de dret-
 ta o d'esquerre però, espanyol sempre, manté
 damunt la nostra Pàtria!

Creieu—afegíem—ho deplorem com a catal-
 ans i com a homes de llibertat. Des d'aquest
 punt d'altir la vostra opinió referent a la lli-
 bertat d'un poble de més de quatre milions d'ha-
 bitants, és la mateixa que la del senyor Man-
 rras, de l'Acóson Francèsas, quan digué a un
 compatriota de l'ala «dretes» que el nostre plet
 calia endegar-lo defensant la monarquia d'Al-
 fons XIII, d'on en sortiria una autonomia ad-
 ministrativa.

Realment, realment, senyor Koopman Lorand
 no hi sabem veure l'esquerisme, no hi sabem
 veure el to de la veritable democràcia. Vos ja
 una persona-rídes, però sou un esquerre de la
 dreta!

I així, catalans, vàrem finir aquest diàleg—
 meravellats que en ple mig segle XX, el concep-
 te de llibertat sigui encara una cosa que està a
 l'alçada del letam.

tament vinculada al catalanisme i a l'obra de la Mancomunitat, des de la qual s'impulsaren polítiques públiques de promoció professional per a les persones nascudes amb un sexe femení. No endebades, cal assenyalar que el 1900 un 63% de la població femenina a Catalunya era analfabeta, en gran mesura per la manca d'un professorat qualificat, ja que l'educació primària de les nenes no passava de ser considerada un luxe.

El 1920 s'apreciaren els primers resultats. L'analfabetisme havia disminuït fins al 36%.⁴ Vet aquí que no sigui excepcional el fet que la mare de Maria Dolors no sabés escriure, però que les seves dues filles n'aprenguessin. Ni tampoc que l'analfabetisme fos un dels aspectes en què Maria Dolors més incidiria en els seus articles, ja a començaments de la dècada del 1930. No només perquè seria un dels arguments bàsics en què es recolzaria l'oposició al vot femení; sinó també, perquè ella mateixa ho havia viscut i ho vivia a casa en els mateixos instants en què els escrivia.

De ben jove començaria a patir problemes de visió. Miopia. Havia de dur ulleres. Un detall que feia i faria nosa a una noia a qui li agradava atreure totes les mirades, convertir-se en el centre d'atenció i empolainar-se davant del mirall. La favorita de la mare era una nena rebecca, manaire, competitiva amb la seva germana petita que tampoc no donava fàcilment el braç a tòrker. Maria Dolors va créixer com una adolescent de les que fan el que els dona la gana. La seva primera activitat política es remunta, precisament, al 1916, quan el cicle de conferències de les primeres feministes a l'Ateneu Barcelonès.

«Des dels catorze anys que actuo, amb més o menys activitat, en la vida política.

[...]

Llavors no podia, com podeu comprendre, fer res més que tot allò que la meua poca edat em permetia, car els meus pares restaven esporuguits de què no pogués passar-me quelcom per manca d'experiència.»⁵

4 Per a més informació, consulteu Mary NASH, *Treballadores: un segle de treball femení a Catalunya (1900-2000)*.

5 Entrevista publicada a «Dones d'esquerra. Maria Dolors Bargalló», *Foment*, 28 de març de 1934, p. 5.

Quan comencen els anys del pistolerisme, la Maria Dolors és una noia de classe treballadora que fa patir els pares amb les seves anades i vingudes, cal creure, per reunir-se a llocs on pràcticament només hi anaven homes. Amb pocs anys, aprèn a moure's en un ambient masculí, en què si es parla de dones és només per boca del menyspreu o la displicència, i on a més, per si fos poc, cal guanyar-se el seu respecte.

Maria Dolors va estudiar tall i confecció a l'Institut de la Dona que Treballa. La institució, que arrencà el 1901 des de la iniciativa del bisbe Josep Morgades, era coneguda amb el nom de Montepío de Santa Madrona. Canvià de nom arran de la seva incorporació a l'obra social de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, el 1921. Un institut orientat a formar les noies de classe treballadora i que oferia un horitzó d'expectatives professionals força limitat, tot i que ella en va treure força profit, doncs arribà a treballar com a professora de confecció a la Unió Industrial Algodonera.

Maria Dolors havia de ser també una jove lectora, d'on si no li havia de venir el convenciment que el seu sexe no podia ser una frontera per a les seves ambicions. A banda, domina el català escrit, malgrat que no s'ensenyés a les escoles quan ella era petita. Un talent poc comú en una noia dels seus orígens, on s'hi endevina certa consciència literària que no va arribar a desenvolupar però que, fet i fet, li serviria per treure'n el suc a tot allò que havia de dir.

El 1922, quan Maria Dolors era a prop dels vint anys, es crearen dues noves forces polítiques que constituïren un pas endavant des del regionalisme conservador de la Lliga: la liberal Acció Catalana i la independentista Estat Català. És una època en què proliferen setmanaris catalans, la senyera oneja arreu i els joves, com ara ella mateixa, se sumen a un catalanisme més compromès. Poc després, el feixisme, nascut a Itàlia, causa els primers estralls a territori espanyol. El 13 de setembre de 1923, el general Miguel Primo de Rivera, amb l'aquiescència del rei Alfons XIII, executava el seu cop d'estat, només dos dies després de la brutal repressió policial contra la concentració multitudinària davant el monument de Rafael Casanova. La nova dictadura promulgava un Reial Decret per jutjar *«los delitos contra la seguridad y unidad de la Patria»*, que prohibia la ban-

Barcelona, novembre de 1928

Enderrocament, per ordre de la Dictadura de Primo de Rivera, de les Quatre Columnes amb capitells jònics de Josep Puig i Cadafalch, inaugurades el 1918 com a símbol de la catalanitat del país.

A. GIL / AFB

dera catalana.⁶ La llengua catalana també seria desterrada de tot ús oficial i, ja posats, es clausuraren entitats culturals, socials i cíviques de marcat perfil catalanista. Francesc Macià es va exiliar a França.

És l'època en què una colla de joves, «*minyons apolítics*», segons els definia Marcel·lí Perelló⁷ comencen a buscar brega per respondre a les decisions preses pel nou dictador. Si hi havia dones, això és una cosa que encara està per veure. A finals de 1924 Ventura Gassol se sumà als «escamots», organitzats per Jaume Compte. Roc Boronat havia de tenir cura de les finances i Marcel·lí Perelló, el mateix que els va definir en la línia de l'apoliticisme, en va esdevenir el seu director.

Maria Dolors Bargalló era una dona. I com ells, també es delia per respondre a la Dictadura amb alguna acció que fes soroll, per poc que fos. L'Onze de Setembre de 1925 ja havia tingut lloc el que passaria a la història amb el nom de Complot de Garraf. Maria Dolors havia decidit anar al monument de Rafael Casanova a manifestar-se, on la van detenir. Durant unes hores, va romandre a la Delegació i, quan en va sortir, va prendre la ferma decisió que certa mena d'actes no deixaven de ser simbòlics, més aviat poc útils. A casa, la seva germana no podia entendre la dèria que li havia agafat amb tot allò de la política. Pepita era més aviat una noia que gaudia fent esport —practicava el llançament de disc— i llargues passejades pel camp i per la muntanya. Per la seva banda, Maria Dolors es va posar a vendre segells i també el *Butlletí de l'Estat Català*, que els exiliats de la dictadura editaven a París. Una manera d'ajudar a recaptar «*quantitats les quals eren trameses a París per tal de fer el més dolç possible l'exili dels nostres herois*».⁸ I participava sovint en les reunions clandestines d'Estat Català a la rebotiga del sastre i activista Josep Casals.⁹

6 «Real Decreto», *Gaceta de Madrid*, 19 de setembre de 1923, p. 1.146.

7 Joan CREXELL. *El complot de Garraf*, p. 28.

8 Entrevista a Maria Dolors Bargalló a «Dones d'esquerra. Maria Dolors Bargalló», *Foment*, 28 de març de 1934, p. 5.

9 Víctor CASTELLS. *Manuel González i Alba. Una vida per la independència*, p. 160.

Quan Maria Dolors va ser detinguda, la família ja s'havia canviat de pis, no gaire lluny, al carrer Recasens, al mateix barri del Raval. I, un dia, la Pepita es va casar. Antoni Corberó i Torreguitart era un jove jornal·ler lleidatà, nascut a Albatàrrec el 1902 i que havia arribat a Barcelona amb onze anys. La parella va marxar a viure al barri de les Corts, mentre la seva germana gran ja feia tota la fila de quedar-se per vestir sants. Pepita va tenir el seu primer fill a casa, el 1927. Un nen de nom Antoni, com el pare, que va arribar al món mitjançant una brutal cesària que va fer prometre a la seva mare que mai més pariria fora d'un hospital.

Va ser aleshores quan Maria Dolors es traslladà amb els seus pares a viure al número 157 del carrer Villarroel, a un quart pis que, en realitat, era un sisè. Pepita i Antoni tampoc no trigarien gaire a mudar-se al mateix edifici, tot just a la porta del davant. El pare de les noies, Josep Bargalló, va morir d'un infart el 24 d'agost de 1930, amb 55 anys. Maria Dolors es va trobar, tot d'una, convertida en l'única font d'ingressos a casa, en l'única persona que podia acarar-se els problemes, els certificats, la comuna tasca, impossible per a moltes dones, de signar un paper. Era el cap de família sense tenir dret a ser reconeguda com a tal.

Malgrat que sa germana vivia a l'altra banda del replà, tampoc no devia servir-li de gaire, amunt i avall amb una criatura de tres anys als braços. Pepita i Maria Dolors van començar a treballar juntes a casa, com a floristes. Feien pensaments de tela que venien als cementiris. Dibuijaven els patrons sobre els que retallaven una peça de roba, la cosien i la pintaven. A banda, a casa, hi tenien també hostes. El 1930 hi vivien un jornal·ler gal·lec i una altra modista, també de Lleida, que només portava tres mesos a Barcelona. El marit de la Pepita treballava com a dependent en una botiga i compartia, amb la seva dona, les mateixes idees polítiques. La mare i la germana arribarien a ser militants d'ERC, malgrat no amb el mateix sentit d'entrega que Maria Dolors. Però la relació entre les dues germanes era bona, malgrat que el cunyat no es mirava amb bons ulls la dèria de la Lola —com li dirien a casa tota la vida— que, com la sogra, semblava que no sabia estar-se quieta. Passava poques hores a casa, sortia molt, llegia diaris i era militant d'Estat Català, un partit polític clandestí.

Barcelona, 12 d'abril de 1930

La il·lustradora Lola Anglada, impulsora de «Un manifest de les dones catalanes» per la llibertat dels presos, enmig dels primers quatre amnistiats del Complot de Garraf. D'esquerra a dreta: Miquel Badia, Deogràcies Civit, Josep Garriga i Francesc Ferrer.

JOSEP GASPÀR / MC

Dones i Esquerra.

Dona d'esquerres

2

2.1. Dones i Esquerra

El gener de 1930 la Dictadura s'enfonsava. Primo de Rivera, socialment i políticament contestat i abandonat per Alfons XIII marxava a París i el seu successor, el general Dámaso Berenguer, decretava una tímida amnistia. Però Francesc Macià, Ventura Gassol, Jaume Miravittles, Josep Fontbernat, Ramon Fabregat i altres conjurats de Prats de Molló encara continuaven a l'exili, els activistes del Complot de Garraf a la presó, i la societat catalana es confabulava per tornar-los a casa.

El febrer sortia una nova capçalera *La Rambla, setmanari d'esports i d'actualitats*, que en línia amb els nous temps es feia ressò de la incorporació de les dones a la pràctica esportiva, donant difusió a les activitats d'una entitat pionera com el Club Femení i d'Esports de Barcelona. Les dones continuaven emergint, guanyant espais i visibilitat.

El març es publicava «Un manifest de les dones catalanes»¹⁰ en demanda d'amnistia per als presos del Complot de Garraf. Darrera l'il·lustradora Lola Anglada que l'encapçalava, s'hi trobaven des de conservadores com Lluïcetà Canyà fins progressistes com Anna Murià. Estranyes companyes de lliure, encara que tampoc no venia de nou. Els primers discursos a favor de l'educació de les dones eren pronunciats per dones políticament tan divergents com Francesca Bonnemaison i Maria Baldó. Elles vivien alienes a tot dret polític, cosa que no volia dir que no tinguessin una opinió política pròpia. I, alhora, cosa que voldria dir que no consideraven tals divergències prou importants com per a no treballar plegades quan un problema les tocava de vora. La seva activitat pública buscava solucions a problemes socials, més o menys innovadores, més o menys transgressores, perquè de la política se les podia bandejar —i, de fet, se les bandejava— però de la societat, això ja eren figures d'un altre paner, un xic més complicat sense caure en extremismes religiosos. D'això, ja se n'encarregava l'Església catòlica.

---

10 «Un manifest de les dones catalanes», *La Publicitat*, 2 de març de 1930, p. 6.

Barcelona, 14 d'abril de 1931

Francesc Macià proclamant la República Catalana, des del balcó del Palau de la Diputació.

MERLETTI / IEFC

Macià va continuar a l'exili fins al 22 de febrer de 1931. Dels seus viatges en tornà amb un sac d'idees noves, amb una embranzida rejuenida. Calia un partit que representés els anhels republicans que donés el definitiu tret de gràcia a la moribunda monarquia espanyola. Lluís Companys proposà la creació d'una assemblea en què es reunissin els principals elements de l'esquerrisme català. S'hi sumaren el grup articulat al voltant del setmanari *L'Opinió* i els membres d'Estat Català. També s'hi sumarien la Joventut Nacionalista La Falç de Barcelona i altres entitats de diverses comarques, com la Joventut Republicana de Lleida, el Foment Nacionalista i Republicà de Reus o la Fraternalitat Republicana de Terrassa.

Alguns dels prohoms que participaren a l'anomenada Conferència d'Esquerres Catalanes que tingué lloc del 17 al 19 de març en sessions celebrades a l'Ateneu Republicà de Gràcia i al Foment Republicà de Sants, foren: Francesc Macià, Lluís Companys, Joan Lluhí, Jaume Aiguader, Salvador Albert, Josep Andreu i Abelló, Amadeu Aragay, Joan Casanelles, Joan Casanovas, Pere Comas, Josep Dencàs, Marcel·lí Domingo, Antoni Dot, Ventura Gassol, Ignasi Iglésies, Josep Irla, Samuel Morera, Ricard Palacín, Josep Puig Pujades, Joan Lluís Pujol i Font, Francesc Riera, Miquel Santaló, Joan Sauret, Josep Tarradellas, Humbert Torres, Joaquim Ventalló, Ernest Ventós, Joan Ventosa i Roig, Francesc Viadiu, Antoni Vilalta o Marc-Aureli Vila. En acabar la Conferència quedà constituïda Esquerra Republicana de Catalunya, amb Francesc Macià com a president, acompanyat al Comitè Executiu per Lluís Companys, Joan Lluhí, Jaume Aiguader, Marcel·lí Domingo, Pere Comas, Ignasi Iglésies, Miquel Santaló i Ricard Palacín. I com a secretari general Joan Lluís Pujol i Font.

Però, on eren les dones? Segons el seu propi testimoni, Maria Dolors Bargalló fou una de les escasses dones que participà en el procés d'implantació d'Esquerra Republicana, com rememorava en el sisè aniversari de la fundació del partit:

«Ara fa sis anys que en el Foment Republicà de Sants es concretaven les normes per les quals s'havia de regir el Partit d'Esquerra Republicana, molt poques dones assistien en aquelles reunions que havien de canviar to-

talment la vida del nostre poble. Tan poques que semblava com si a nosaltres, dones, no ens interessés allò que podia passar a la nostra terra estimada. Sis anys! I quant de camí d'aleshores fins ara, d'aquelles nou o deu que érem, quina florida més bella n'ha sorgit després!»¹¹

Com afirma Mary Nash,¹² i tal com se'n fa ressò l'historiador Josep Lluís Martín i Berbois,¹³ el catalanisme significaria el bateig polític per a milers de dones. Ho va ser, sense cap mena de dubte, per a Maria Dolors Bargalló, que ara es trobava formant part d'un partit polític més gran, més important, que calia començar a construir des de zero. Maria Dolors estava, com se sol dir, en el lloc adequat en el moment oportú. Ingressà a les files d'Esquerra Republicana des d'Estat Català.

Els primers alineaments ideològics entre feministes estaven servits. D'una banda, «les senyores de» —com les anomenaria Maria Teresa Gibert— i, de l'altra, dones amb nom i cognoms propis. La senyoreta —com insistiria en què li diguessin fins a la seva mort— Maria Dolors Bargalló acabava de néixer.

Però, fins a quin punt les dones existien, existien de veritat, com a subjectes de dret civil, com a entitat política, quin poder tenien? Havien parlat, escrivien articles al diari; i havien cridat, al carrer. L'esclatant victòria electoral d'ERC a les eleccions municipals portava dos dies després, el 14 d'abril, a la proclamació de la República Catalana per part de Francesc Macià. Tres dies després es pactava amb el Govern provisional de la República espanyola la recuperació de la Generalitat de Catalunya. Arribaren les primeres reformes, com el decret del Ministeri d'Instrucció Pública que disposava l'oficialitat de la llengua catalana a les escoles, amb Marcel·lí Domingo com a cap del nou ministeri republicà. I arribà la data per a les eleccions a les Corts Constituents, el 28 de juny de 1931. I les dones seguien sense existir. Ningú no donava un duro pel seu vot. La tan promesa igualtat per a tots els ciutadans no

11 *La fundació de l'Esquerra Republicana. Viè aniversari*, p. 49.

12 Mary NASH, *Treballadores: un segle de treball femení a Catalunya (1900-2000)*.

13 Josep Lluís MARTÍN I BERBOIS, *Ignorades però desitjades*.

Barcelona, 2 d'agost de 1931

Algunes de les principals propagandistes de la campanya de recollida de signatures de dones en suport de l'Estatut d'Autonomia, anomenat Plebiscit Femení Pro-Estatut.

D'esquerra a dreta: Angelina Colubret, Rosa Maria Arquimbau, x, Anna Murià, Maria Teresa Gibert, x i Antonieta Homedes.

GABRIEL CASAS / ANC

havia estat més que foc d'encenalls. Si bé s'havien inclòs noms de dones en anteriors llistes municipals i malgrat s'havien compromès amb el catalanisme, amb l'esmentat Comitè Pro-Presos, la seva esfera d'actuació, segons l'entenien els homes, seguia sent la social, a peu de carrer. Res no havia canviat. Durant les campanyes electorals, ningú no se'n recordà d'una ingent part de la població que havia viscut sempre extramurs dels governs. Amb una delicada i cavallerosa excepció: Esquerra Republicana, que sí que hi havia pensat, però que es va mostrar incapaç d'interpretar la voluntat de la població femenina. El 28 de juny, *L'Opinió* publicava un petit manifest signat per «Les dones catalanes», entre les quals, tot fa pensar, s'hi trobava Maria Dolors Bargalló. En un quadret, a la cantonada superior de la pàgina 3, de l'aleshores ja diari, hi diu:

«Ja s'acaba l'hora de les promeses afalagadores. N'hi ha hagut per a tothom menys per a nosaltres. Els candidats i llurs amics, han tingut aquest oblit que pot ésser lamentable. Solament l'Esquerra Catalana ha remembrat que prestarien protecció acurada a les mares i als infants! No és això: NO ES PROTECCIÓ EL QUE NOSALTRES DEMANEM: VOLEM QUE ES RECONEGUIN TOTS ELS NOSTRES DRETS, IGUALS ALS DE L'HOME. ARA QUE ES TRACTA D'ESTRUCTURAR UN POBLE, QUE NO SEMBLI QUE NOMÉS HI HA HOMES SOBRE LA TERRA.

Electors d'avui! Voteu qui us plagui; però digueu als vostres amics que la dona catalana no reposarà fins haver aconseguit la reivindicació deguda; i que no admet que es faci fonedissa la paraula de la trilogia republicana!»¹⁴

El 29 de juny, dels 49 diputats escollits, 42 pertanyien a les candidatures que havien estat patrocinades per Esquerra Republicana. La premsa d'esquerres es multiplicava als quioscs: a *L'Opinió*, transformat en diari «oficial» d'ERC s'hi sumaven *La Humanitat*, diari fundat per Lluís Companys i *El Poble*, un setmanari que també s'adheria al nou partit hegemònic de la Catalunya republicana, on Maria Dolors es va estrenar com a

columnista. La seva actitud disciplinada, ambició política i agilitat de paraula escrita i parlada la situaren en el punt de mira d'un partit que havia sabut guanyar-se un pes social considerable. Un terreny, el social, que les dones catalanistes havien conquerit. De fet, era l'únic poder que tenien. Una gran massa de gent que, a aquelles alçades, estaven a la cantonada d'assolir, com els homes, la plena ciutadania. Les eleccions s'havien convocat amb la finalitat de redactar una nova Constitució, i el vot per a les dones era un punt que anava a ser discutit. Per a una acabada d'estrenar Esquerra Republicana, una dona com Maria Dolors Bargalló era una aposta segura. Ella volia el vot per a les dones i es movia entre la població femenina. Era el punt de contacte entre el partit i la nova ciutadania en potència. Des de *El Poble*, llançava un crit a la calma:

«No desentonem amb estridències i inquietuds d'aquesta civilitat de que han donat proves els homes de nostra terra, sentim-nos orgullosos d'ésser les seves companyes, atemperem amb nostra serenitat les seves impaciències. [...] Si hem pogut esperar fins ara, per què no hem de poguer-ho fer mig any més [...]?»¹⁵

En els seus articles, Maria Dolors Bargalló, l'agent que parlava a les dones, per a les dones, esdevenia la líder de l'opinió pública femenina del nou partit, defensant-ne fil per randa els seus interessos, convertint-se en una sòlida portaveu de l'empenta cultural i social del nou govern. Perquè hi creia, perquè hi encaixava. La dona que llegia, que s'educava i educava creia en l'aposta per l'educació del nou govern:

«per assolir un millorament moral i material de nostra raça rejuvenida i renaixent, dignes d'ocupar el lloc que de dret ens pertoca entre totes les nacions que van al davant de la més avançada civilització.»¹⁶

Havia de ser líder. I ho va ser.

14 «Diuem les dones», *L'Opinió*, 28 de juny de 1931, p. 3.

15 Maria Dolors BARGALLÓ, «Mantinguem la victòria», *El Poble*, 4 de juliol de 1931, p. 3.

16 Maria Dolors BARGALLÓ, «Parlen les dones. Tot fent excursió», *El Poble*, 18 de juliol de 1931, p. 5.

Barcelona, 6 d'agost de 1931

El president Francesc Macià, al Palau de Justícia, rep els resultats del Plebiscit Femení Pro-Estatut per part d'una delegació de la Comissió organitzadora, entre les quals Antonieta Homedes i Maria Dolors Bargalló.

A la imatge també hi apareixen Manuel Carrasco i Formiguera, Antoni Rubí i Amadeu Hurtado.

JOSEP MARIA SAGARRA / AFB

2.2. Dona d'esquerres

Corria maig de 1931. Mentre a Catalunya l'Estatut començava a tenir forma, a Espanya s'emetia un decret que permetia que les dones fossin elegibles. Clara Campoamor (PRR), Victoria Kent (PRRS) i Margarita Nelken (PSOE) serien les primeres diputades a les Corts Republicanes. Però sobre el dret de les dones a votar, encara no res.

La redacció del text de l'Estatut de Catalunya havia quedat enllestida. Ara tocava validar democràticament el projecte, en un referèndum que se celebraria el 2 d'agost. Maria Teresa Gibert, una altra de les dones-satèl·lit que girava al voltant d'ERC, aixecà la mà des de les pàgines de *L'Opinió* per demanar si,

«¿No podria atorgar-se el vot a la dona en aquest cas excepcional i per única vegada, per ajudar a donar la nostra voluntat en aquest plet de Catalunya?»¹⁷

Un mes més tard, un grup de noies havien decidit organitzar, pel seu compte, una campanya de recollida de signatures —simbòlica—, per a recolzar l'Estatut. Una de les fundadores del Lyceum Club, Isolina Viladot, va escriure a *L'Opinió* arran d'aquesta iniciativa perquè havia tingut una idea. L'article, amb to planyívol, lamentava el fet que les dones haguessin quedat excloses de donar el seu vot, cosa que qualificava de «*injustícia aclaparadora*».¹⁸ Isolina, contradictòria, s'excusava per la seva condició femenina i deixava anar que no eren «*feministes a ultrança*», malgrat manifestà que li dolia la negació del seu «*dret de català*». I, negociadora, Isolina proposava que fos la Generalitat qui decretés que les dones aportessin el seu vot amb anotació de domicili i número de cèdula perquè fossin trameses, posteriorment, a la Generalitat. Tanmateix, i com era d'esperar, Maria Dolors Bargalló tirà pel dret. Sense fer escafaralls de la paraula «feminisme» la inclogué directament en el títol de l'article on recolzava

17 Maria Teresa GIBERT, «La dona catalana i l'Estatut», *L'Opinió*, 18 de juny de 1931, p. 1.

18 Isolina VILADOT, «L'Estatut i la Dona», *L'Opinió*, 18 de juliol de 1931, p. 1.

la iniciativa de Viladot. A «Estatut, feminisme...» Maria Dolors acabà dient el que totes pensaven:

«a les dones ens feia l'efecte de que no se'ns considerava prou catalanes per a donar la nostra opinió»¹⁹

En qüestió de dies es va organitzar la recollida de signatures entre les dones catalanes per tal de donar suport a l'Estatut. Amb el nom de Plebiscit Femení Pro-Estatut, la campanya donà veu i visibilitat per primer cop a la generació de joves republicanes que des d'organitzacions polítiques, cíviques o culturals començaven a destacar. Només a la ciutat de Barcelona, una vintena d'elles formaren part de l'entramat organitzatiu o exerciren d'oradores a dues dotzenes d'actes: Trinitat Altaba, Rosa Maria Arquimbau, Maria Dolors Bargalló, Maria Esther Cadefau, Núria Castells, Angelina Colubret, Carme Espinosa de los Monteros, Rosa Ferrer, Maria Teresa Gibert, Montserrat Graner de Bertran, Antonieta Homedes, Anna Murià, Regina Opisso, Núria Montserrat Oromí, Cèlia Suñol, Maria Verger, Isolina Viladot i Elionor Vinyerta.

És en el context d'aquesta campanya que hem trobat documentat el primer miting en què va intervenir Maria Dolors Bargalló. Va ser el 31 de juliol al Cinema Nou de Badalona, fent cartell amb Arquimbau, Murià, Opisso i Vinyerta.²⁰

Maria Dolors, al costat de les seves companyes, atenia les dones que, com la seva mare, no sabien escriure. Per a ella, l'Estatut era la salvació, la solució a l'estès problema de l'analfabetisme que, en les dones, se'n duia la pitjor part. Educar, educació. Per a tots. Igual. Maria Dolors les observava arribar, una rere l'altra. El principi d'una emancipació femenina que no havia fet res més que començar.

«[...] nosaltres les dones també hem evolucionat i l'immensa majoria sabem el perquè de l'Estatut, les causes que han fet possible la seva estructuració i els

19 Maria Dolors BARGALLÓ, «Parlen les dones... Estatut, feminisme...», *El Poble*, 25 de juliol de 1931, p. 6.

20 *El Día Gráfico*, 31 de juliol de 1931, p. 18.

Barcelona, 19 de setembre de 1931

Maria Dolors Bargalló i Maria Teresa Gibert, a primera fila, entre un públic àmpliament femení per escoltar la conferència política de Roc Boronat «La nova Catalunya i nosaltres» al Casal Català Republicà del Coll.

JOSEP DOMÍNGUEZ / AFB

efectes benefactors que a tots ens reportarà l'aplicació del mateix, i és per cor que té desig de sadollar-se en les aigües pures d'un nou règim que porti el benestar, la pau i el treball que són els factors que juntament amb la fe, en unes lleis que nosaltres haurem acceptat per pròpia voluntat sense exigències ni coaccions de cap mena, al votar-les favorablement el diumenge proper, seran aquests els fonaments d'una Catalunya apta per seguir els alts destins al costat d'Espanya redimida, ja no opressora, sinó germana nostra per voluntat, no per imposició, i amb les demés nacions de la més avançada civilització.»²¹

L'èxit de la iniciativa fou esclatant. Les meses de recollida de suports repartides per tot el país el 2 d'agost aplegaren 130.000 signatures femenines. L'Estatut fou aprovat per la pràctica unanimitat del vot masculí. Catalunya continuava el seu camí amb un optimisme renovat.

Poques setmanes després, l'1 d'octubre de 1931, va culminar la lluita de les sufragistes amb la incorporació del dret a vot de les dones —no sense polèmica— a la proposta de Constitució de la República que s'estava redactant. Les dones votarien, o dit d'una altra manera, la condició sexual deixaria de ser impediment —o requisit— per a ser subjectes de dret civil. Calia preparar-se.

Maria Dolors s'adreçà al Centre d'Esquerra Republicana del carrer Duc de la Victòria. Era la seu on les seves companyes Teresa Bayona, Raimonda Bellido, Rosa Blasco de Boronat, Rafaela Canyades, Angelina i Mercè Colubret, Maria Donato, Maria Teresa Gilbert, Antonieta Homedes, Maria Martí, Núria Montserrat Oromí, Rosa Puyo, Maria Lluïsa Queralt, Josefina i Pilar Sellés integraven la Secció Femenina d'ERC de Barcelona.

Van passar tres setmanes. La mateixa Secció Femenina d'Esquerra Republicana es llençà a cridar les dones vers la responsabilitat política, amb un article-manifest titulat «Dones!»:

«[...] creiem que ha arribat l'hora d'escoltar la veu de la consciència, i posar-nos costat per costat d'aquells homes que avui integren aquest Partit i col·laborar amb ells per a fer que l'esdevenidor de la nostra Catalunya no sigui pas producte d'un partit d'homes, sinó que, en aquest renaixement hi contribueixi tot el Poble, dins del qual ja sabem que la dona hi té el seu lloc corresponent.»²²

Era una crida que anava dirigida a tots els centres que havien començat a mostrar interès per a crear agrupaments femenins i «*que vulguin cooperar actualment en aquesta tasca del desvetllament femení*». La idea era estructurar la Secció Femenina d'Esquerra Republicana de Catalunya amb la major celeritat possible:

«Per tal d'abreujar un temps preciós que és indispensable dedicar plenament a la constitució de la branca femenina del PARTIT D'ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA, que anem a iniciar, perquè totes les entitats interessades que vulguin inscriure agrupaments femenins, ho facin mitjançant l'aval de les seves secretàries i aquells elements que no pertanyent a cap Centre vulguin així mateix cooperar en aquestes tasques, poden fer-ho amb l'assentiment de les Societats adherides a Esquerra, a les quals vulguin integrar.»²³

Calia atreure l'electorat femení cap a l'esquerra. I això volia dir enfrontar-se a un problema, o per dir-ho de forma més acurada, a un prejudici que anava a causar estralls: les dones —enteses com a grup a banda, com el marge, fins al punt que sovint s'utilitzaria el terme «dona», tal com sona i en singular, per referir-se a elles—²⁴ que les dones, doncs, votarien el que l'Església els manés. Amb l'arribada del sufragi feme-

22 «Dones!», *L'Opinió*, 1 d'octubre de 1931, p. 3.

23 *Ibidem*.

24 El terme «dona» s'utilitzaria durant molts anys per referir-se, en els discursos polítics i socials, a la població de sexe femení. Malgrat que avui ja és considerat un terme conservador, durant la dècada de 1930 era usat tant per les esquerres com per la dreta política.

21 Maria Dolors BARGALLÓ, «Fem triomfar l'Estatut», *El Poble*, 1 d'agost de 1931, p. 4-5.

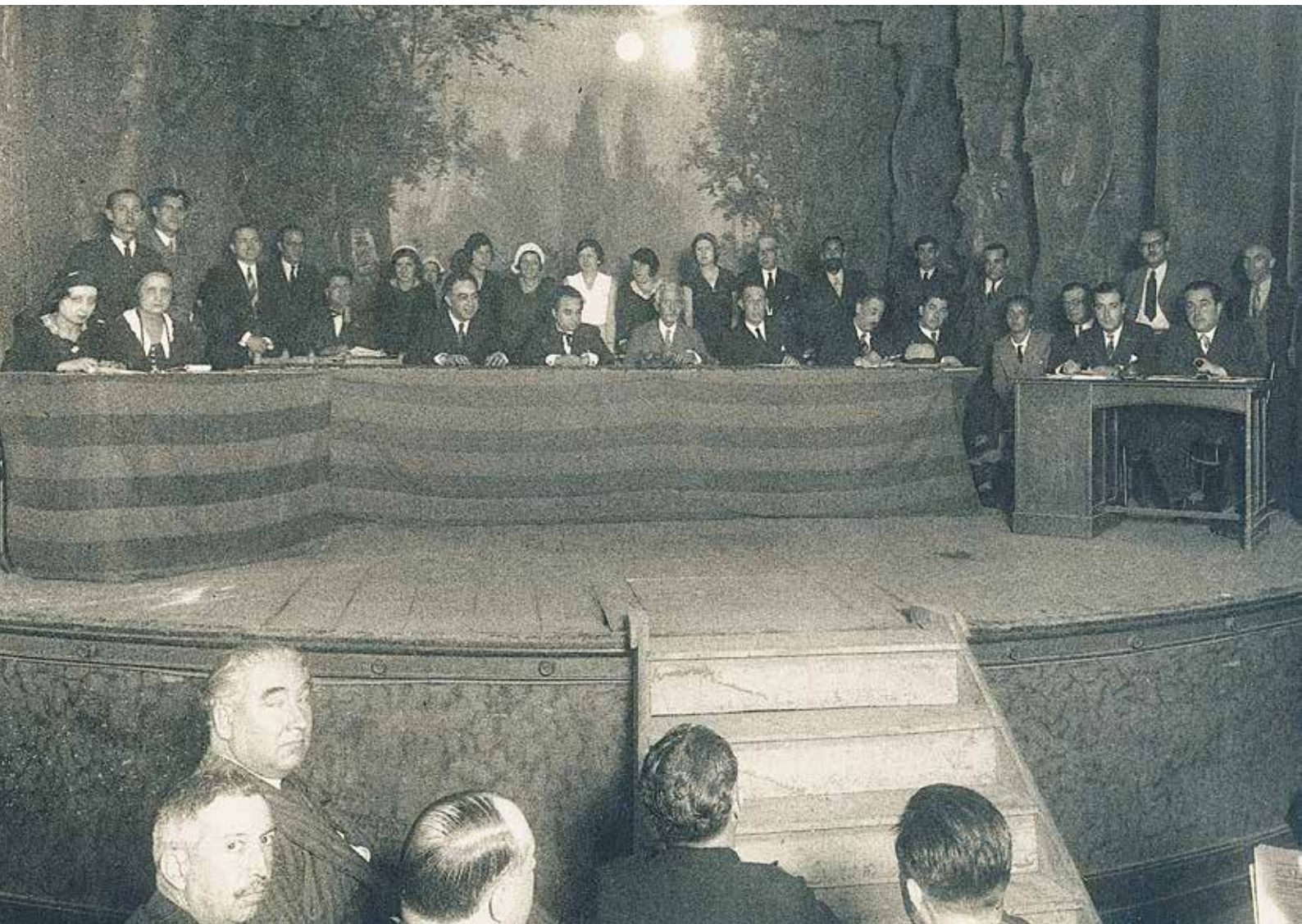
Barcelona, 25 d'octubre de 1931

Assemblea preparatòria —que va tenir lloc a l'Avenç Obrer Català de Sant Andreu—
del 1r Congrés Nacional d'Esquerra Republicana que se celebraria el 13 i 14 de febrer del 1932.

El 1r Congrés va comptar amb dones a totes les ponències: Maria Dolors Bargalló, Maria Teresa Gibert,
Angelina Colubret, Núria Montserrat Oromí, Maria Lluïsa Queralt, Antonieta Homedes i Maria Donato,
les quals apareixen rere la taula presidencial formada, entre d'altres per, d'esquerra a dreta:
Joan Casanovas, Ventura Gassol, Francesc Macià, Jaume Aiguader i Lluís Companys.

A la imatge també hi apareixen, Roc Boronat, Ricard Altaba, Joan Tauler...

JOSEP DOMÍNGUEZ / AFB

ní un nou front quedava obert. S'havia d'arrencar, fos com fos i no hi havia excuses, el vot de les dones de les urpes de l'Església. El temps els hi anava en contra.

Segons l'article 18 dels Estatuts d'ERC, cada mes de gener o febrer havia de celebrar-se un Congrés Nacional del partit. L'Assemblea preparatòria se celebrà el 25 d'octubre, on es decidí nomenar la Comissió que s'encarregaria de la seva organització i que designaria els components de cada ponència. Maria Dolors Bargalló en sortiria escollida per a tractar, precisament, aquest problema: «el problema religiós», que ella entenia com la causa principal de l'endarreriment del país:

«la religió més que una creença és una superstició, perquè religió seria també si acceptéssim qualsevolga Déu mitològic i en ell agaféssim fanatisme, allò seria religió o vocació per a una imatge que per pròpia voluntat el considerariem com quelcom milagrós i per tant superior a tot el real que la vida enrama.

Tot pur fanatisme o superstició, més que un fre, és la barrera que obstaculitza l'avenç d'esbrinar la realitat crua de la pròpia vida.»²⁵

Però no era l'única dona. Amb ella, en participaren d'altres: Maria Teresa Gibert, com a ponent i secretària per a la qüestió social; Angelina Colubret seria ponent i secretària per a ensenyament; a justícia es comptaria amb Núria Montserrat Oromí; a sanitat, amb Maria Lluïsa Queralt; i a estructuració del partit, amb Antonieta Homedes.²⁶ En aquell Congrés encara hi participaria una altra dona de la Secció Femenina, Maria Donato, que formaria part de l'equip que s'encarregava de la seva organització. El lema que es va utilitzar seria «Esquerra Republicana de Catalunya, el Partit que va proclamar la República i que farà aprovar l'Estatut de Catalunya». Perquè l'Estatut havia obtingut la victòria en el plebiscit, però ara quedava discutir-lo a les

25 Entrevista a Maria Dolors Bargalló a «Dones d'esquerra. Maria Dolors Bargalló», *Foment*, 28 de març de 1934, p. 5.

26 Només he citat els noms de les dones que hi van pendre part. Evidentment, la majoria dels qui participaven en les ponències eren homes.

Corts Republicanes. En l'elecció del Comitè Executiu, Maria Teresa Gibert fou la tercera persona més votada, només per darrere de Lluís Companys i Jaume Aiguader i d'aquesta manera va esdevenir la primera dona de la història membre de la direcció política d'Esquerra Republicana.

El 30 d'octubre de 1931, Maria Dolors participava en el seu segon míting. Ho va fer a l'Agrupació d'Esquerra Republicana del Poblenou, a Barcelona, on també hi intervindrien altres membres de la Secció Femenina: Maria Martí, Angelina Colubret i Maria Teresa Gibert. I amb elles Roc Boronat, Alexandre Forcades i Marc-Aureli Vila.

Maria Dolors Bargalló va seguir participant en més mítings. Ho feia tant en els d'afirmació d'Esquerra com en els «d'orientació femenina». La presència pública de les dones no havia fet més que començar, i Maria Dolors Bargalló tenia un discurs prou potent i poder de convicció com per arrencar els aplaudiments de l'auditori. La noia a qui li agradava ser el centre d'atenció ja no va trobar aturador. En només dos mesos, intervindria en quinze mítings, la meitat a Barcelona, però també a Súria, Cardona, Sallent, Sant Cugat del Vallès, Sant Boi de Llobregat, Mataró i Berga. I això només fins al desembre d'aquell mateix any quan, finalment, fou aprovada la Constitució republicana.

El vot femení havia quedat definitivament confirmat i això alterava els plans de tot partit polític, inclosa la dreta. Als homes de la Lliga no els va quedar altra que prendre una decisió. Passat el Nadal, el 10 de gener de 1932, mentre Maria Dolors Bargalló participava en un acte d'afirmació al Centre d'Esquerra Republicana a Caldes de Malavella, Ramon d'Abadal proposava a l'assemblea del seu partit —la Lliga— la formació d'una Secció Femenina.

La notícia va córrer com la pólvora. Poques setmanes més tard, el 20 de febrer, es contraatacava des de les pàgines de *L'Opinió*. Es recordà a les dones que ara que tenien el dret a vot calia que ingressessin en un partit polític, i que aquest no havia de ser altre que Esquerra Republicana de Catalunya. El problema religiós havia passat de ser un problema social que podia influir en el vot a convertir-se en tot un problema polític que podia afectar els partits. La Secció Femenina

Barcelona, 13 de novembre de 1931

Cartell d'un dels primers mítings en què participà Maria Dolors Bargalló, celebrat a Sant Gervasi.

UB-BPR

CASAL D'ESQUERRA REPUBLICANA de Sant Gervasi

GRAN MITING

D'AFIRMACIO D'IDEARI

pel **DIVENDRES** dia **13** de Novembre, a les 10 de la vetlla,
en la qual hi prendran part els següents oradors:

**M. Aureli Vila, Alexandre Forcades, Maria Dolors Bargalló,
Roc Boronat i Joan Casanovas**

¡¡NO HI MANQUEU!!

El **DIJOUS** dia **12**, a les 10 de la vetlla,

CONFERENCIA per en **J. M. FRANCES** que tractarà de
EVOLUCIO DE LA PROPIETAT

de la Lliga estava en marxa, i calia guanyar-se les dones que omplien els bancs de les esglésies per a les files d'ERC. I París sempre ha valgut una missa:

«Com a dones que som, però, ja podeu pensar que en la lluita a emprendre no volem fer ús de cap mena d'arma de les conegudes fins ara: revólvers, escopetes, bombes, màusers, arsenal indigne de figurar com a propietat de persones mitjanament civilitzades, les nostres armes seran la persuasió, el convenciment, la veritat en tots els nostres actes, l'amor al proïsme, l'escola, la cultura, l'ensenyament i la beneficència en tots els seus aspectes i el compliment més rigorós de les obres de misericòrdia que predicà Jesús de Natzaret i els homes en feren la més grotesca de les caricatures.

Aquestes són les armes que [les dones d'ERC] portarem a la palestra, i estem segures de la nostra victòria.»²⁷

Iniciat 1932, Maria Dolors Bargalló, una jove de vint-i-nou anys, continuava creixent com a propagandista. A la seva tasca d'articulista i mitinguera hi afegia ara la de conferenciant. El 21 de gener, a l'Ateneu Republicà de Gràcia, parlava de «L'emancipació de la dona». La «jove i infatigable lluitadora», com la qualificà el periodista que escrivia la ressenya de l'acte des de les pàgines de *L'Opinió*,

«Estudià amb profund coneixement de causa la funció de la dona com a esposa i mare a través dels segles; s'estengué en consideracions de gran força emotiva, sobre allò que és i allò que hauria d'ésser l'educació dels infants. S'ocupà de la imperfecta beneficència actual i els remeis que cal afegir-hi. Examinà temes suggestius com són el divorci i la missió social dels esports. Advocà perquè la dona es capaciti per a l'administració de Justícia i l'exercici de càrrecs públics.

I amb una apel·lació vibrant al patriotisme d'homes i dones, donà per acabat el seu magistral parlament, que fou ovacionat.»²⁸

27 «A les dones catalanes», *La Humanitat*, 20 de febrer de 1932, p. 3.

28 «Maria Dolors Bargalló a l'Ateneu Republicà de Gràcia», *L'Opinió*, 23 de gener de 1932, p. 2.

Així doncs, estructurarà el seu discurs amb una introducció històrica, es fixà en la seva actualitat i assenyalà la manca d'ajuts socials. Parlà del divorci i tampoc no oblidà la tasca duta a terme pel Club Femení i d'Esports de Barcelona, del qual n'era sòcia. Un club que, des de 1928, havia endegat també una tasca educativa sense precedents, que incentivava la lectura i el pensament mitjançant concursos literaris i l'organització de conferències. En últim terme, també, feia al·lusió al fet que les dones poguessin ser jutges i ocupar càrrecs en el funcionariat, possiblement, alguna cosa més que secretàries. Un punt que —cal afegir— tampoc no era el primer cop que es debatia a Espanya, ja que mig segle abans ja s'havia dut a les Corts amb motiu de les primeres dones universitàries, les estudiants de Medicina: Maria Elena Maseras, Dolors Aleu i Martina Castells.

Maria Dolors Bargalló es mostrava ja com una dona moderna, en connexió amb les tendències feministes europees en clau socialista que circulaven pel continent. És una dona lectora, independent, partidària de l'amor lliure d'arrel anarquista —en aquells anys ja força generalitzat— i cap de família, que viu amb la seva mare, vídua. Una mare que la recolza i l'admira, la qual cosa vol dir que era el suficientment moderna com per no haver-li imposat el matrimoni com a única finalitat vital. Encara que, d'altra banda, el tarannà rebec de Maria Dolors fa creure que la seva mare tampoc no se n'hagués sortit, si hagués estat el cas.

Quatre dies després de la primera conferència de Maria Dolors, el 25 de gener de 1932, la Secció Femenina de la Lliga quedava constituïda. Un projecte que havia encapçalat la conservadora Francesca Bonnemaïson, amiga de Francesc Cambó, que anys ençà havia donat conferències sobre la importància de la capacitació intel·lectual de la dona. La constitució d'aquella secció havia estat ben bé un arribar i moldre. Bàsicament, perquè era una secció integrada per filles, germanes i esposes dels mateixos membres del partit. Francesca Bonnemaïson era vídua de Narcís Verdaguer, prohoms del partit regionalista. Esquerra Republicana seguia consolidant la seva.

Barcelona, 17 de gener de 1932

Membres de la Lliga Catalana Femenina per la Pau i la Llibertat,
secció de la Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat,
en ocasió del míting que celebraren al Palau de Projeccions de la Fira de Barcelona
presidit per Maria Montserrat Graner de Bertran, amb parlaments de Rafaela Ferro, Anna Murià,
Elionor Vinyerta, Maria Teresa Gibert, Aurora Bertrana, Maria Luz Morales
i la diputada republicana radical a les Corts Constituents, Clara Campoamor.

JOSEP MARIA SAGARRA / ANC

Feminisme en construcció

3

3.1. La fina frontera entre societat i política

El 16 de novembre de 1931, *La Humanitat* anunciava la creació de la Col·lectivitat Social Organitzada de Catalunya. Maria Dolors Bargalló en signava el manifest com l'única dona d'entre una totalitat d'homes. La Col·lectivitat perseguia, per dir-ho resumit, crear cooperatives de producció i de consum a la ciutat i al camp, i proclamar la llibertat de pensament, amb el qual Maria Dolors hi estava compromesa. També, en línia a les demandes europees, demanava el desarmament universal i propugnaven la pau mundial, com feien algunes destacades militants d'ERC o afins al partit: Aurora Bertrana, Maria Teresa Gibert, Anna Murià, Elionor Vinyerta... des de la Lliga Catalana Femenina per la Pau i la Llibertat —secció de la Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat— que el 17 de gener de 1932 celebraren un acte a Barcelona amb la presència anunciada de Gabrielle Duchêne, líder feminista i pacifista francesa i la diputada republicana radical, Clara Campoamor.²⁹ De la mateixa manera, la Col·lectivitat Social Organitzada de Catalunya, perseguia la fi de la clandestinitat dels sindicats obrers i aspirava a intervenir en l'obra de govern i en les organitzacions comarcals, tant nacionals catalanes com de l'Estat espanyol, per a això, es proposava introduir la «*veritable solució democràtica, aquella de baix a dalt*» amb la intenció de liquidar definitivament el secular partidisme i caciquisme que assolava Espanya. En acabat deixava constància que no era cap dissidència del partit. Mesos després, i dies abans de la celebració del 1r Congrés Nacional d'Esquerra Republicana de Catalunya, el 5 de febrer de 1932 —on Maria Dolors va atacar contra el problema de la religió— va entrar com a segona vocal de la nova Junta Directiva d'aquesta organització, presidida per Gabriel Garcia.

Aquell mateix gener, la projecció pública de Maria Dolors Bargalló seguia endavant. Vista a mitings, ara, havia estat anunciada com a col·laboradora d'una revista de recent creació: *Fornal*, que el primer secretari general d'ERC, Joan

29 «Pro desarmament universal», *L'Opinió*, 15 de gener de 1932, p. 3. Malgrat l'anunci de la presència de Gabrielle Duchêne, ni les cròniques posteriors ni les imatges de l'acte confirmen la seva participació.

Barcelona, 15 de juny de 1932

Cartell d'un dels primers mitings adreçat específicament a les dones, celebrat a les Corts, amb la intervenció de «les incansables batalladores» Maria Dolors Bargalló i Maria Teresa Gibert.

UB-BPR

Centre d'Esquerra Republicana de Catalunya

DISTRICTE III.-LES CORTS

NOIA, 18, PLAÇA CONCORDIA, 10

A LES DONES D'AQUESTA BARRIADA

Inspirats per l'ideal enlairat de posar a un nivell més elevat del que fins ara havia estat la dona per a l'exercici dels drets de ciutadania, vos preguem que no deixeu d'assistir al

MITING

que tindrà lloc el **DIA 15**, a les 10 de la vetlla

en el que hi prendran part les incansables batalladores de la vostra causa, senyoretas

MARIA DOLORS BARGALLO i MARIA TERESA GIBERT

a més hi prendrà part a l'acte el ferm propagandista

de l'Esquerra Republicana de Catalunya En **ROC BORONAT**

No hi manqueu

Per Catalunya i la República

Ciutat, Juny de 1932

Tip. Cosmos, Urgell, 42

Lluís Pujol i Font, havia impulsat. Amb la nova Constitució aprovada, els diaris començaren a reservar-se unes pàgines dedicades a les dones. «Pàgina femenina» va ser el nom amb el qual es va batejar la nova secció.

Tanmateix, Maria Dolors hi escriuria més aviat poc. El primer article es titulava «L'amargor de la veritat» i, en la seva línia, buscava obrir els ulls a les dones, engegades per discursos religiosos i per les hàbils mentides del patriarcat. Assenyalava els problemes als quals s'enfrontaven les treballadores, centrant-se en un problema que va fer córrer rius de tinta entre les articulistes, del qual tampoc Rosa Maria Arquimbau en quedaria al marge.³⁰ No era altre que el de les mecanògrafes i l'atur:

«En realitat, hi ha massa mecanògrafes; una còrrua compacta de noies que es volen dedicar al comerç es troba en totes les Borses de Treball que existeixen a la nostra ciutat.

I cada dia n'hi han més que entren a engrossar les fileres de les que diàriament cerquen en les columnes dels periòdics una col·locació que ajudi a suportar les necessitats de la seva llar, o bé únicament llur luxe particular.»³¹

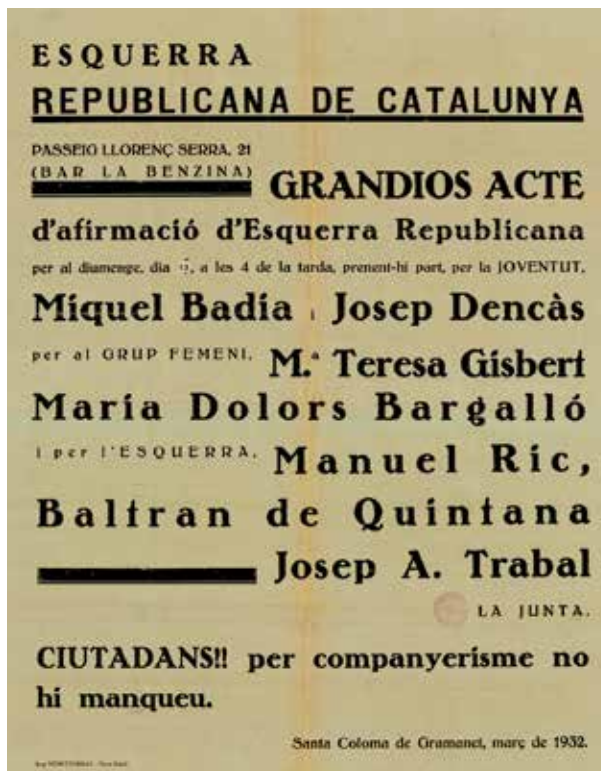
A l'article, Maria Dolors atacava el que ella va qualificar de «*misèria daurada*», que era la situació d'haver de cobrar un sou insuficient però veure's obligada a aparentar que te'n sobren.

Destrià les dones que buscaven una feina perquè necessitaven guanyar un sou com a caps de família —el seu cas personal—, i les que ho feien per pura vanitat, de «*toilettes luxoses*». Dones que acceptaven treballar per sous més baixos i que, per tant, segons Maria Dolors, treien llocs de feina a les dones que de veritat ho necessitaven:

«[...] i com la necessitat obliga han d'acceptar una vacant poc retribuïda, i amb llur humilitat, tot i podent

30 Rosa Maria ARQUIMBAU, «De la llar a l'oficina i de l'oficina a la llar», *La Rambla*, 1 de febrer de 1932, p. 7.

31 Maria Dolors BARGALLÓ, «L'amargor de la veritat», *Fornal*, 6 de febrer de 1932, p. 11.

Santa Coloma de Gramenet, 13 de març de 1932

Cartell anunciant un míting d'Esquerra Republicana amb la participació de les dues principals propagandistes del partit: Maria Teresa Gibert i Maria Dolors Bargalló.

AHSCG

Barcelona, 26 de juny de 1932

L'alcalde de Barcelona, Jaume Aiguader, el president de la Generalitat, Francesc Macià i Maria Dolors Bargalló en l'acte de lliurament al Casal Federal del Guinardó —adherit a Esquerra Republicana— d'una nova bandera.

A la imatge també apareixen Joan Tauler, Enric Pérez i Farràs, Josep Dencàs i Joan Alavedra.

ARF

posar-se per llurs coneixements tècnics al costat de la que més orgull tingui i més es vanti de saber, guanyarà una mesada de 125 o 150 pessetes màxim, exigint a la seva salut precària ja, l'esforç d'un treball fora d'hores per augmentar la seva minsa disponibilitat.»³²

Tal com també criticaria la divina Rosa Maria Arquimbau, també mencionà les mecanògrafes que guanyaven un bon sou, cosa que ella atribuïa a una aparença física agradable:

«[...] Són les que tenen l'oficina solament com una pantalla per tapar llurs maneigs fora d'hora, les que, segurament, si esbrineu una mica, trobareu que llur vida no és precisament la que cal, i amb això aconsegueixen millores i ascendents dintre la casa on presten llurs serveis.»³³

Malgrat la seva censura moral,³⁴ Maria Dolors s'allunya d'un plantejament que, en principi, sembla que escauria més a les dones de la Lliga Regionalista. Situant-se al costat de la dona treballadora, per a ella, les dones més nocives en l'àmbit laboral eren les que treballaven per sous més baixos, entrant en franca competència deslleial amb les dones que precisaven d'un sou per sobreviure. N'hi havia que, bàsicament, demanaven un sou que els servís per defugir el control familiar i permetre's tot allò que les seves famílies no aprovarien,

«[...] aquelles a qui llur família no deixa sortir si no van amb la minyona de servei, les que esclaves dintre llur llar no poden, en cap moment fer quelcom de llur exclusiva voluntat, amb una llibertat d'acció en la qual no hi hagi ni la més lleugera ombra de coacció, i precisament, per defugir aquesta vigilància excessiva en els nostres temps, que tendeixen cada dia més a l'emancipació de la dona en totes les coses, prenen a noies

desgraciades [els llocs de treball], o que s'han cremat els ulls aprenent tot el que podria capacitar-les millor per complir plenament amb llur deure i fer-les millorar socialment.»³⁵

La solució taxativa per a una Maria Dolors Bargalló a qui no li agradava fugir d'estudi no podia ser més clara. Les noies que tinguessin necessitat havien de demanar allò que els pertocava, les que no necessitaven diners més que per a capricis no havien d'ofereir els seus serveis per menys diners, i les que no tinguessin prou capacitat per mantenir els seus llocs de treball, que es dediquessin a millorar les seves aptituds. Al cap i a la fi, la realitat era que es demanava de les dones una allau de coneixements a canvi d'un sou més aviat misèrrim. Demanava, doncs, una regularització legislativa ferma, que garantís a les dones els seus llocs de treball, que les protegís d'absurdes arbitriarietats que tot sovint provocaven acomiadaments sense més ni més. Maria Dolors escriu sobre aquesta realitat de la que ella afirma conèixer *«tots els detalls»*. De fet, és possible que Maria Dolors treballés un temps com a mecanògrafa ella mateixa. De tota manera, l'article és escrit perquè calia atreure les dones treballadores cap a Esquerra Republicana i fer-les sortir de la carrincloneria de missa i saló:

«I el treball de la dona, aquest treball tan poc retribuit, serà també un dels motius perquè nosaltres, les dones de l'Esquerra Republicana de Catalunya, seguirem presentant batalla, ha d'ésser una de les banderes que s'enlairin ben amunt en el nostre programa, aquest programa tan just i en el qual tots els humils, tots els bons de cor i que desitgen justícia hi trobaran sempre acolliment.»³⁶

El seu següent article, «Els infants i la mendicitat», sortiria publicat gairebé un mes més tard, el 5 de març. És ben clar que, a aquestes alçades, Maria

32 Ibidem.

33 Ibidem.

34 Caldria també conèixer els nivells d'assetjament sexual durant el període.

35 Maria Dolors BARGALLÓ, «L'amargor de la veritat», *Fornal*, 6 de febrer de 1932, p. 11.

36 Ibidem.

Barcelona, 2 de juliol de 1932

Rebuda al Palau de la Generalitat del conseller d'Instrucció Pública, Ventura Gassol, després d'haver patit una agressió a Madrid, en el clima generat pel rebuig a l'Estatut de Catalunya —l'aprovació definitiva del qual s'estava debatent a les Corts— per part de la dreta espanyolista monàrquica.

A més de l'alcalde de Barcelona, Jaume Aiguader, hi apareix Maria Dolors Bargalló al costat del president de la Generalitat, Francesc Macià.

JOSEP MARIA SAGARRA / AFB

Dolors Bargalló s'havia consolidat entre els homes de partit com la dona que havia de posicionar-se en la cruïlla d'un doble vector, el que apuntava vers els problemes socials i el que assenyalava vers el feminisme. Un feminisme que mirava cap als problemes immediats de les dones, no només com a treballadores, sinó també com a mares. Així doncs, en el seu article, Maria Dolors denunciava la presència de dones que, amb petits als braços, demanaven almoïna pels carrers perquè no trobaven un lloc de treball. La seva mirada no se centrava tant en els adults, sinó en les nenes i els nens que es veien arrossegats a la marginalitat per la situació de pobresa extrema dels seus familiars i als quals volia protegir:

«[...] exposats a tots els perills morals i materials que la ciutat representa per ells, amb tots els seus vicis i les seves tares, els seus tendres cossos arraulits vora la paret i arrapats a les faldilles de la dona que els porta, i els exhibeix, exposats també als freds, a la pluja i al sol batement damunt d'ells [...] això és com criar amb completa inconsciència una generació d'individus aptes pels hospitals o per les presons, i en realitat no seran ells els culpables de tot el que puguin fer un cop ja homes o dones, sinó que pot ésser una acusació concreta envers la societat que ha permès que la seva escola fos el carrer i que la seva llar no existís.»³⁷

Maria Dolors Bargalló, en la seva línia, demanava responsabilitats al govern republicà per l'educació dels més petits. «Educació» era el seu crit de batalla, que enfocava cap a la problemàtica de la pobresa que afectava especialment els infants i les dones. Acabat el mes, durant el seu discurs en la inauguració de la nova seu del Centre i Joventut d'Esquerra Republicana de Catalunya del districte V de Barcelona, ho deixava molt clar: una de les principals tasques que calia escometre sense més dilació era l'educació política de les dones.

3.2. Feminisme i política

El 9 d'abril de 1932 Maria Dolors prenia part al Foment Republicà de Sants en un míting de propaganda d'ERC adreçat al públic femení. Ho feia al costat d'Angelina Colubret, Maria Teresa Gibert i els regidors Josep Armengol de Llano i Ernest Ventós. L'endemà, 10 d'abril, s'havia convocat l'Assemblea de la Secció Femenina d'Esquerra Republicana per tal d'estructurar-la. Totes les crides que s'havien anat fent des de la promesa que el vot femení els seria atorgat havien donat els seus fruits, gairebé tres mesos després que la Lliga consolidés la seva. El dia 10, doncs, Maria Dolors feia cap a l'estatge de La Falç, on hi van acudir delegacions dels Grups Femenins de tot Catalunya. La presidència de l'assemblea va recaure en la sabadellenca Candelària Serradell. Com explica Maria Dolors Ivern,

«El Partit constatava que en el terreny de la pràctica, en aquests moments, eren poques les dones que s'inscrivien i actuaven com a sòcies de les entitats. És a dir, es limitaven a formar Seccions o Grups en els Centres, designaven les seves Juntes Directives, establien una cotització especial per a les despeses pròpies i procedien amb plena autonomia.»³⁸

És a dir, una de les principals preocupacions de la direcció d'ERC era que les dones s'integressin a la disciplina política. Maria Dolors endegà tota una sèrie de conferències orientades a les dones per cridar-les a l'organització i donar-los formació política, però també per explicar-los la seva història, per fer-los entendre d'on venien, per comprendre cap a on anaven. El 16 d'abril parlava de «L'evolució de la dona»; el 21 d'abril de «La dona en els moments polítics actuals»; el 26 de maig de «L'actuació política de la dona»... Finalment, el 18 de juny de 1932 es publicava la reglamentació de les Seccions Femenines d'ERC a *La Humanitat*.

Però, va ser el 8 de maig de 1932 quan Maria Dolors Bargalló publicà un dels seus millors articles a la

37 Maria Dolors BARGALLÓ, «Els infants i la mendicitat», *Fornal*, 5 de març de 1932, p. 11.

38 Maria Dolors IVERN, «La Secció Femenina d'Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)», *Miscel·lània d'Homenatge a Josep Benet*, p. 429.

Montesquiu, 17 de juliol de 1932

Acte de descobriment de les plaques de la plaça de la República i del carrer de Francesc Macià.

A la tribuna hi apareixen, entre d'altres, dirigents locals, comarcals i nacionals d'Esquerra Republicana:

Eduard Garcia, Joan Tauler, Marià Serra, Miquel Morlà, Damià Balmes, Francesc Macià,

Josep Antoni Trabal, Josep Riera i Puntí, Maria Dolors Bargalló, Antoni Rubí, Joan Alavedra,

Joaquim Dardalló...

ANC - FONS FRANCESC MACIÀ

secció femenina de *L'Opinió*. D'un feminisme rabiosament modern i als antípodes del capteniment pactista amb el patriarcat de les dones de la Lliga, «Les dones davant la llei» atacava els mateixos fonaments reguladors de la legislació, l'esperit de les lleis. Allà, feia referència a l'article del Codi Civil que sotmetia la vida de les dones a la total i arbitrària voluntat dels homes:

«Segons la llei que fins avui encara regeix, la dona queda completament incapacitada, de soltera, pel pare, de casada pel marit i si no té pares o marit, pel tutor i pel consell de família.

És a dir que la tutela sota la qual està, dura tant gairebé com la seva vida, i mai no pot disposar lliurement dels seus béns o de la seva persona, segons li dicti el seu cervell o el seu cor, a menys que abans i sempre depenent d'altri se l'emancipi.»³⁹

L'article es publicà un mes després que a les Corts Republicanes es presentés el text de l'Estatut de Catalunya, quan es preparaven per endegar la batalla parlamentària per aconseguir fer-lo entrar en vigor. Maria Dolors buscava recolzar l'Estatut i, per aquesta tasca, s'embarcà en el seu cicle de conferències. L'Estatut seguia sent, com ho havia estat en el moment de les signatures del plebiscit, una esperança per a les dones. Com indica Mary Nash:

«[...] malgrat l'expressa voluntat política igualitària del govern reformista, els principis igualitaris de la Constitució van xocar amb el Codi civil que mantenia el marit com a representant legal de l'esposa. No obstant això, a Catalunya, les competències de l'Estatut d'Autonomia van permetre la posada en marxa de la Llei catalana sobre la capacitat jurídica de la dona i dels cònjuges (juny 1934) que va millorar la legislació estatal en proclamar la igualtat absoluta entre els cònjuges i eliminar l'autoritat marital: "La dona té la mateixa capacitat civil que l'home" (art. 1); "El matrimoni no és causa modificativa de la capacitat d'obrar de la dona" (art. 2). La regulació igualitària catalana va eradicar totes les

traves legals que obligaven a la submissió de la dona casada al marit com també el requeriment del seu permís per exercir professions, càrrecs o actes jurídics.»⁴⁰

Així doncs, no seria fins després de l'aprovació de l'Estatut que les dones podrien començar a respirar aires de llibertat, almenys, la possibilitat ja estava escrita sobre el paper. És clar que la pressió que exercien dones com Maria Dolors Bargalló o Maria Teresa Gibert resultà clau, la primera més combativa, pur animal polític; la segona, més intel·lectual, reflexiva, però també política. Maria Dolors, en el seu article, en la línia del pensament feminista clàssic, va posar en crisi l'homogeneïtat del cos «home», la seva intocabilitat, quan preguntava si no hi havia hagut homes que s'havien jugat, amb tota tranquil·litat, els béns de la família, que havien conduït famílies senceres a la ruïna, és a dir, que havien actuat de manera totalment irresponsable. Ara —i no fa tant— pot semblar un argument força obvi, però llavors era ben bé ficar el dit a la nafra, una franca i directa provocació a l'establishment. Així, es demanava que com era que a ells se'ls garantia per llei el dret a una propietat, se'ls garantia unes llibertats que a les dones els era, sense més ni més i de forma totalment irracional, negada.

«A cap altre lloc més que a les lleis fetes pels homes a utilitat i exclusiu profit del seu sexe, es troba més plasmat l'egoïsme.»⁴¹

Acabava l'article celebrant l'arribada de la República, tot dient que

«Avui, doncs, que les dones hem iniciat l'era de la nostra llibertat espiritual i material, estem convençudes que quan la batalla de l'Estatut porti a Catalunya totes aquelles coses que somniem veure establertes per fi, la dona no serà oblidada ni deixada de recó a les noves lleis que es dictin i l'humanisme imperant farà que se'ns

39 Maria Dolors BARGALLÓ, «Les dones davant la llei», *L'Opinió*, 8 de maig de 1932, p. 9.

40 Mary NASH, *Treballadores: un segle de treball femení a Catalunya (1900-2000)*, p. 90.

41 Maria Dolors BARGALLÓ, «Les dones davant la llei», *L'Opinió*, 8 de maig de 1932, p. 9.

Sant Hipòlit de Voltregà, 17 de juliol de 1932

Cartell d'un míting en el marc d'una visita a Osona que portà a la realització també d'actes a la colònia tèxtil de la Mambla d'Orís, Montesquiu i Sant Quirze de Besora.

Maria Dolors Bargalló anava consolidant-se com la gran propagandista d'Esquerra.

ACOS

Esquerra Republicana de Voltregà

GRAN MITING pel diumenge, dia 17 a les sis de la tarda

en el que hi pendran part els oradors següents:

J. Dardalló

Maria Dolors Bargalló

Joan Teuler

SECRETARI GENERAL D'E. R. DE C.

J. A. Traval

DIPUTAT A LA GENERALITAT

J. Riera i Puntí

DIPUTAT A CORTS

Ventura i Gassol

CONSELLER A LA GENERALITAT I DIPUTAT A CORTS

Presidirà aquest acte
el venerable President

FRANCESC MACIA

Sant Hipòlit de Voltregà, juliol de 1932 -- LA JUNTA

concedeixin i se'ns atorguin tots aquells drets i aquelles emancipacions que fent-nos iguals als homes davant les lleis, en lloc de desfer la família, enfortirà la llar, perquè la dona capacitada i responsable sabrà fer honor a tot allò que se li ha donat perquè era de justícia que se li donés, i farà que les famílies, en lloc d'estar lligades amb cadenes de ferro i d'ignomínia, ho siguin amb les de la comprensió i mutual respecte.»⁴²

I no es va equivocar.

Tanmateix, no havia passat un mes des de l'Assemblea de constitució de la Secció Femenina que, des d'ERC, es va veure la necessitat de crear un front ampli de totes les dones republicanes, més enllà del partit, que s'oposés a l'activitat desplegada per les conservadores dones de la Lliga, defensores d'un catalanisme catòlic a ultrança, portaveus de les voluntats dels seus homes. El mateix 8 de maig de 1932, quan l'article de Maria Dolors sortia publicat, una nova plataforma prenia cos: el Front Únic Femení Esquerrista. Aquell mateix dia, a *L'Opinió*, va sortir publicat el manifest per a la seva constitució.

Les dones de la Lliga no en deixaven passar ni una. No solament contra Esquerra, sinó contra la mateixa República. Maria Dolors Bargalló formaria al costat de les seves companyes del grup femení de *L'Opinió* i de la Secció Femenina d'ERC per signar les bases que havien de constituir aquest nou Front femení. La intenció d'aquest nou grup era protegir la República, més enllà de qualsevol interès ideològic o partidista. Maria Dolors va ser una més en el grup promotor format per Rosa Maria Arquimbau, Amanda Llebot, Anna Maria Martínez-Sagi, Anna Murià, Núria Montserrat Oromí, Elvira Serret i Dolors Soler, que formarien la Comissió organitzadora del Front Únic Femení Esquerrista. Les adhesions no es van fer esperar, en poc temps en rebren 150, entre elles noms vinculats al món de la cultura, l'esport i la societat civil: Aurora Bertrana, Carme Montoriol, Enriqueta Sèculi, i també la que havia tingut la iniciativa del Plebiscit Femení Pro-Estatut, Isolella Viladot.

Eren de diferents partits, Esquerra Republicana de Catalunya, Unió Socialista de Catalunya, Acció Catalana Republicana... i de la societat civil, però totes compartien el convenciment que la República els havia donat el que la Monarquia els havia negat durant segles. Per tant, entre les seves bases, es trobava defensar els principis bàsics que la sostenien: la nacionalitat de Catalunya i els seus drets a la completa llibertat, el dret de tots els pobles a regir lliurement els seus destins, la sobirania popular, la llibertat de consciència i el respecte a totes les creences, la separació entre religió i política, la lluita contra la desigualtat social, i la defensa del dret universal a l'educació i d'una universitat popular, que seria una de les iniciatives endegades per la bohèmia Aurora Bertrana. Per damunt de tot això, es comprometien a no defensar cap ideologia de partit i, evidentment, tampoc de classe. A banda, s'especificava —entre les regles del joc— que només podrien atacar els enemics de tots els principis que el mateix Front establia. Dit d'una altra manera: les dones de la Lliga.

El seu nucli principal estava format per dones membres d'ERC i constituïa, per tant, una bona estratègia a l'hora d'atreure-hi totes les dones amb consciència de classe, d'esquerres. La veu de Maria Dolors, que s'elevava per recordar el que volia dir monarquia, per atacar les lleis i els codis que havien deixat les dones durant segles amb una mà al davant i l'altra al darrere, eren arguments que s'enfrontaven als donats per les dones de la Lliga que, ara, criticaven Esquerra Republicana acusant-la de bloquejar un dret constitucional com era el sufragi femení. Confiades que votarien sota la influència de l'Església eren les principals interessades en el fet que les dones diguessin la seva a les urnes.

A ERC hi havia, tanmateix, divisió d'opinions. Lluís Companys estava totalment a favor d'implementar ja el vot femení, i estava convençut que, ans al contrari, el seu vot ajudaria l'esquerra. La història li va acabar donant la raó. Però Macià no tenia les coses tan clares. Militar i home del vuit-cents, veia en les dones el mateix que els homes i les dones de la Lliga: que votarien per la corona i el rosari i, per tant, s'hi mostrava recelós. Maria Dolors, macianista de mena, acabaria per posicionar-se en el que podríem anomenar la tesi

42 Ibidem.

Terrassa, 6 d'agost de 1932

Acte d'inauguració de la Secció Femenina d'Esquerra Republicana, a la Casa del Poble.

A la presidència, entre d'altres: senyora Solà, Maria Montserrat Oromí, Domènec Palet i Barba, Irene Martí, Benigna Blanco, Enric J. Ferrer, Antoni Trabal, Francesc Macià, Maria Dolors Bargalló, Samuel Morera, Joan Tauler...

AHCB (L'OPINIÓ)

de la prudència. Una actitud més aviat conservadora que li esqueia més aviat poc. Això vol dir que creia en la idea que calia que les dones es prepararessin políticament abans de deixar anar el seu vot; cosa que, ja de passada, significava també posicionar-se en contra de la Secció Femenina de la Lliga i li permetia mantenir-se fidel a allò estipulat per les bases del Front Únic.

«És per això que és precís que totes les dones d'esquerra ens unim i fem front a la reacció, que aixeca el cap i amenaça potser inconscientment, a totes les intel·ligències que encara estan per formar amb un nou esclavatge, pitjor que el passat, perquè ara ja hem vist cara a cara la llum radiant de l'emancipació i de la cultura, i no podríem suportar altra vegada sense protestar per tots els mitjans al nostre abast, que ens fessin callar i restar altra vegada tancades en l'oblit de les llars que esdevindrien fosques, ben negres, perquè si el cas arribés, és que nosaltres no hauríem pogut, ni amb el sacrifici de la vida, salvaguardar tot el futur dels infants de Catalunya, i aquesta hauria caigut en les abismals negres de la ingonímia i de la incultura.»⁴³

El compromís social amb les nenes i els nens abandonats al carrer, amb la misèria que es podia veure per Barcelona també es va transformar en arma d'atac contra les conservadores. Refusava, en plena coincidència amb els principis republicans i laïcs, la caritat en favor d'un ajut social que estigués estipulat per les lleis, per garantir la igualtat entre tots els ciutadans i, sobretot, deixar d'una vegada i per sempre més de generar pàries. En resum, el que defensava no era altra cosa que la idea de solidaritat.

Però les dones de la Lliga eren un grup fort i cada cop més nombrós. L'aferrissada defensa a favor d'implementar immediatament el vot femení petés qui petés —i si petava Esquerra, millor que millor— havia ajudat a engrossir les seves files. Maria Dolors contrarrestà la pressió de la Lliga des dels seus articles a *L'Opinió*. Amb to eixerit i actitud optimista anava informant dels avenços d'Esquerra: constitució de nous

43 Maria Dolors BARGALLÓ, «Els infants, la dona i la política», *L'Opinió*, 18 de maig de 1932, p. 3.

grups femenins, informació de les tasques que ella i el grup femení estaven realitzant, i també destacava el seu propi treball en l'organització de diverses celebracions, festes o actes de beneficència. Tot per seduir les dones indecises cap a les files d'Esquerra, perquè seguissin Francesc Macià i perquè recolzessin el Front Únic. No sense deixar d'insistir, sempre que tenia ocasió, en el fet que estaven, de totes totes, a favor del vot femení.

I no va anar malament. Les adhesions al Front Únic Femení Esquerrista anaven, a poc a poc, augmentant. El 22 de maig van celebrar que ja disposaven de les adhesions suficients i que ja només els quedava constituir-se. Per a aquesta tasca, la comissió organitzadora proposà la creació d'una assemblea on poder reunir les adherides. Allà, s'aprovarien reglaments i s'elegirien juntes i ponències. Pocs dies després, mentre esperaven per a l'assemblea en què el Front Únic quedaria definitivament constituït, es creà la Secció Femenina de La Falç. Era el 28 de maig. Núria Montserrat Oromí en va sortir presidenta. Maria Dolors Bargalló en seria la secretària.

Mentre la lluita per l'Estatut seguia endavant a Madrid, el 31 de maig, tingué lloc l'assemblea de constitució del Front Únic Femení Esquerrista. Durant aquesta, Rosa Maria Arquimbau actuà com a presidenta i obrí l'acte, acompanyada a la taula per Maria Dolors Bargalló, Teresa Isern, Anna Murià i Núria Montserrat Oromí. També hi eren, Angelina Colubret i Maria Pi i Ferrer, i no pot saber-se qui més hi havia, perquè el periodista que va escriure la ressenya de l'acte confessà haver oblidat el nom de les assistents que hi van intervenir.⁴⁴

Després de llegir els estatuts, es va procedir a l'elecció d'un Comitè Central de set membres. Les elegides foren, per ordre de vots: Núria Montserrat Oromí, 170; Anna Murià, 169; Rosa Maria Arquimbau i Àngela Graupera, 165; Maria Dolors Bargalló i Enriqueta Montoro, 164; i Amanda Llebot, 96. No foren elegides: Angelina Colubret, Maria Pi de Folch, Enriqueta Sèculi, Elvira Serret, Aurora Bertrana, Isolina Viladot, Montserrat Graner i Anna Maria Martínez-Sagi.

44 «Constitució del Front Únic Femení. Elecció del Comitè Central Esquerrista», *La Humanitat*, 3 de juny de 1932, p. 2.

Núria, 26 de setembre de 1932

Excursió a Núria de polítics catalans i espanyols per celebrar l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Agafats en rotllana ballant una sardana, d'esquerra a dreta: Francesc Ferreras i Duran, x, Jaume Aiguader, Maria Dolors Bargalló i Martí Esteve.

ARF

Rosa Maria Arquimbau en seria nomenada presidenta; Àngela Graupera, vicepresidenta primera; Anna Murià, vicepresidenta segona. Com a tesorera, designaren Núria Montserrat Oromí; de comptadora, Amanda Llebot; en el càrrec de vicesecretària quedà Enriqueta Montoro, i Maria Dolors Bargalló esdevingué secretària. Aquell mateix dia, les dones del Front Únic enviaren un telegrama a Manuel Azaña per agrair-li el discurs que havia pronunciat el 27 de maig a favor de l'Estatut. Va ser el seu primer acte oficial com a grup polític. Un telegrama que signaren Arquimbau, Bargalló, Llebot, Martínez-Sagi, Murià, Oromí i Dolors Soler:

«“Front Únic Femení Esquerrista de Catalunya” representant dones sentit esquerrista tot Catalunya saluden efusivament estructurador nova organització Espanya que vetllant major prestigi de la mateixa atorga llibertats Catalunya fent compatibles esperit castellà i català dins àmbit general Espanya per a major progrés i glòria d'ella. I afegeixen felicitació cordialíssima magne discurs ahir.»⁴⁵

Tanmateix, la idea del telegrama sembla més pròpia de Rosa Maria Arquimbau que no pas de Maria Dolors, malgrat que és difícil de saber. Dies abans, la Secció de la Lliga havia enviat un telegrama a Manuel Azaña per tal de denunciar que a Catalunya es negava el dret a vot de les dones. Va ser Rosa Maria Arquimbau qui, en un article carregat d'ironia, atacava Carme Karr i el seu grup Acció Femenina fotent-se —per dir-ho ras i curt— d'elles:

«Fa molt bonic! Tan bonic com la reunió convocada per la senyora Carme Karr, d'Acció Femenina, en la qual es parlava de Catalunya i de catalanisme en castellà.»⁴⁶

I continuava parlant fent referència al telegrama enviat i deixava dit que elles també n'enviarien un altre.

45 «Un telegrama al señor Azaña», *L'Opinió*, 31 de maig de 1932, p. 14.

46 Rosa Maria ARQUIMBAU, «Secció Femenina», *L'Opinió*, 22 de maig de 1932, p. 7.

Un cop constituït el Comitè Central del Front Únic, proposaren un Consell Directiu format per: Aurora Bertrana, Reis Bertral, Maria Carratalà, Angelina Colubret, Elvira Fremont, M. Garriga de Gelbert, Montserrat Graner, Teresa Isern, Carme Montoriol, Maria Pi i Ferrer, Maria Lluïsa Queralt, Pilar Samsó, Enriqueta Sèculi, Dolors Soler i Isolina Viladot. Maria Dolors es va encarregar, com a secretària, de signar aquesta decisió a les pàgines de *L'Opinió* el 5 de juny de 1932, no sense deixar dit que esperaven que totes elles acceptessin el càrrec que els havien ofert. També indicava que el Front Únic donava autorització perquè les dones de comarques que volguessin formar delegacions, tiresin endavant. Només calia que es posessin en contacte amb el Comitè Central per a rebre instruccions. La funció del Front Únic era fer tasques de propaganda per a les dones, en períodes electorals i preelectorals per tal d'orientar-les en el vot. L'estatge quedà fixat al carrer de Sant Pere Més Baix, 42.

Maria Dolors no deixava d'insistir en la necessitat de la unió de les dones, igualant-se a la resta de moviments internacionals que també s'havien constituït en grups per a la seva emancipació moral i material. El Front Únic també se solidaritzava i vigilava el tracte de les dones a les presons, com el cas de la militant comunista Carlota Durany, i es dolgueren, com a feministes, de la substitució de Victòria Kent per un home en el seu càrrec en la Direcció General de Presons.

A finals de maig de 1932, Maria Dolors Bargalló s'havia convertit en poc més d'una setmana en secretària de la Secció Femenina de La Falç i en secretària del Front Únic Femení Esquerrista. No només era una persona aclamada en els mitings, àmpliament coneguda i amb una intensa activitat social i vida pública, sinó que també començava a acumular poder a les seves mans.

Barcelona, circa 1933

Maria Dolors Bargalló, rere Francesc Macià, durant una al·locució del president de la Generalitat a través de Ràdio Barcelona, en presència de Joan Alavedra, Ventura Gassol i Jaume Aiguader.

MERLETTI / IEFC

Una altra veu, el mateix vot: el sufragi femení

4

4.1. *Vagina dentata* o la por dels homes

El 9 de desembre de 1931 es promulgà la Constitució de la República espanyola, amb el conegut article 36:

«Els ciutadans d'un i altre sexe, majors de vint-i-tres anys, tindran els mateixos drets electorals conforme determinin les lleis.»

Però no només això. L'article 52 estipulava que:

«El Congrés dels Diputats es compon dels representants elegits per sufragi universal, igual, directe i secret.»

I l'article 53 que:

«Seran elegibles per a Diputats tots els ciutadans de la República majors de vint-i-tres anys, sense distinció de sexe ni d'estat civil, que reuneixin les condicions fixades per la Llei electoral.»

Això tampoc no va ser senzill. Amb les Corts Constituents emanades de les eleccions del 28 de juny de 1931 —el dia en què el grup de «les dones catalanes» publicaven el seu petit manifest a la cantonada de la pàgina 3 de *L'Opinió*— havia arribat l'hora de discutir si atorgar o no aquest dret. I hi va haver-ne de tots colors. El Partido Republicano Radical, el Partido Republicano Radical Socialista i Acció Catalana Republicana el rebutjaren. Curiosament, però perfectament comprensible des de l'argument de la por, la primera por: que les dones votarien les dretes. El Partido Agrario i la Lliga Regionalista s'hi mostraren a favor. De les tres diputades, la socialista Margarita Nelken (PSOE) i la radical socialista Victoria Kent (PRRS) es van mostrar en contra i només la republicana radical Clara Campoamor (PRR) el defensà, la qual cosa li costaria el seu defenestrament polític. Els seus arguments principals ja circulaven entre l'opinió pública, de fet, la mateixa Maria Dolors se n'havia fet ressó des de la seva columna a *El Poble*.

Barcelona, 19 de març de 1933

Acte al Casal Català d'Esquerra del Districte IV. D'esquerra a dreta hi apareixen, entre altres:

Joan Tauler, Nicolau Battestini, Maria Dolors Bargalló, Jaume Aiguader, Francesc Macià, Ventura Gassol, Artemi Aiguader, Joan Baptista Soler i Bru...

MERLETTI / IEFC

Bàsicament, la negació del vot a les dones es basava en els arguments que arrossegaven encara la ment del cacic, típicament vuitcentista, que era no donar el dret a vot a persones que «no votarien al meu partit». Efectivament, un argument del tot contrari a un règim democràtic que, per existir, ha de garantir el dret a vot independentment de la inclinació política del votant, com va deixar dit Clara Campoamor.

Pel que feia als diputats catalans, només intervingueren en la discussió dos advocats, el cap del grup parlamentari d'Esquerra Republicana, Lluís Companys i Manuel Carrasco i Formiguera que encara figurava entre les files d'Acció Catalana Republicana. El grup d'ERC estava formada per trenta diputats i, sobre l'espínós assumpte, només en votaren nou, dels quals set n'estaven a favor: els advocats Lluís Companys, Antoni Maria Sbert i Albert de Quintana; l'industrial i geòleg Domènec Palet i Barba; el sindicalista Amadeu Aragay; i els escriptors Ventura Gassol i Joan Puig i Ferrer. Els dos que van votar en contra eren l'advocat i periodista Joan Selves, i el químic Josep Riera i Punxí. Pel que feia a altres partits, votaren a favor Ramon d'Abadal, de la Lliga Regionalista; Manuel Carrasco i Formiguera; Rafael Campalans i Manuel Serra i Moret, de la USC. En contra, s'hi comptà Gabriel Alomar, també de la USC.

En ple debat sobre el vot de les dones a les Corts Constituents, Maria Dolors Bargalló havia deixat força clara la seva idea sobre el dret a sufragi per a les dones des de la seva columna a *El Poble*:

«Serem electores, i excepcionalment elegides. En quant a electores, jo crec que podem ésser-ho, puix hi ha bon nombre d'homes que tampoc tenen una capacitat intel·lectual prou desperta i no obstant tenen el dret del sufragi. Per què, doncs, a nosaltres, que últimament hem donat proves de comprensió dels actuals problemes, tindria que ésser-nos negat?»⁴⁷

És a dir, Maria Dolors sabia, com a feminista, que els homes no eren precisament un exèrcit de savis pel

47 Maria Dolors BARGALLÓ, «El sufragi femení i la llar», *El Poble*, 10 de setembre de 1931, p. 3.

Barcelona, 18 de novembre de 1932

Cartell d'un míting d'Esquerra Republicana a l'Ateneu Gracienc d'Esquerra Catalana, en el darrer dia de campanya de les eleccions al Parlament de Catalunya, amb la participació de Maria Dolors Bargalló.
UB-BPR

Barcelona, 13 d'abril de 1933

Acte a l'Ateneu Obrer d'Esquerra del Districte VI. D'esquerra a dreta hi apareixen, entre altres:
Josep Armengol de Llano, Francesc Macià, Maria Dolors Bargalló, Roc Boronat...

ANC - FONS FRANCESC MACIÀ

simple fet d'haver nascut amb un sexe masculí. Tanmateix, les seves paraules anaven a canviar de direcció uns mesos més endavant, a mitjan maig de 1932:

«Així, doncs, en aquesta hora històrica, en què nosaltres, les dones, se'ns ha donat bel·ligerància i podem intervenir en la política, és precis que totes escoltem la veu de la raó i del seny, i que abans que demanar amb tota la plenitud l'execució d'aquells drets i deures que les dones de l'Esquerra Republicana de Catalunya, més que cap altre volem siguin realitats, compremem també que és precis que la dona es capaciti del que d'ella s'espera.»⁴⁸

Costa de creure que una autodeclarada feminista tan combativa, que feia servir el terme «feminisme» quan a moltes dones —i parlo de dones d'esquerreres— els feia recança o fins i tot angúnia usar el terme, tot de sobte es posés a defensar que calia esperar abans les dones no votessin (la tesi de la prudència). Per descomptat, el seu macianisme devia, en un moment determinat, fer inclinar la balança de la seva pròpia convicció. Però també obeïa la consigna que arribava des de la direcció d'ERC, i que ella mateixa havia ajudat a sostenir, que deia que calia seguir de prop la disciplina del partit. Aquesta era la segona por dels homes del seu voltant: que les dones fessin la seva, que actuessin sense adaptar-se als Estatuts, de la qual cosa, Maria Dolors n'havia assumit la responsabilitat des de la seva palestra com a mitinguera i articulista:

«La dona no ha de fer política solament perquè fa bonic, ni ha de forjar petites capelletes, sinó que amb l'esperit àmpliament obert davant els horitzons il·luminats que avui té enfront, faci un treball verament responsable, i per tal de fer-ho amb la capacitació necessària, abans de res ha d'estudiar fonament tots els greus problemes que van sorgint contínuament i que és precís solucionar el més aviat millor.»⁴⁹

48 Maria Dolors BARGALLÓ, «Els infants, la dona i la política», *L'Opinió*, 18 de maig de 1932, p. 3.

49 *Ibidem*.

L'article, per descomptat, escrit a mitjan maig de 1932 preparava el terreny per a la final constitució del Front Únic. De tota manera, no s'ha d'oblidar que Maria Dolors Bargalló havia entrat a les files d'ERC des d'Estat Català, i que havia seguit de prop l'exiliada de Macià —cal recordar que venia el *Butlletí de l'Estat Català* durant la seva primera militància— i la seva particular odissea durant els anys 1920. És a dir, la seva lliat al vell coronel era innegociable.

En el context del debat de l'Estatut a les Corts Republicanes, que s'endegà el 6 de maig i que s'estendria fins al 9 de setembre, a les dones de la Lliga els hi devia pujar la mosca al nas amb el tan portat argument de la «capacitació femenina» com a excusa per a ajornar el vot femení. Eren dones de classe benestant, amb accés a una millor educació que la majoria d'homes, quan no, directament, a l'alta cultura. Dones que viatjaven i que es relacionaven amb la burgesia europea. De què calia, exactament, capacitar-les?

Va ser llavors quan Acció Femenina, grup políticofeminista conservador, encapçalat per Carme Karr, una de les principals impulsores de l'educació de les dones en el temps de la Mancomunitat, començaren a enviar telegrams al president de la República, al president del Govern, als dos ministres catalans i als caps de tots els grups parlamentaris, catalans i no catalans, per exigir el dret a sufragi:

«En nom milers dones catalanes diverses ideològiques i activitats agraïdes a Constitució per reconeixement drets femenins ciutadania, preguem que siguin garantitzats els nostres drets mitjançant disposicions transitòries Estatut per a poder emetre vot en eleccions primer Parlament de Catalunya. — Per Acció Femenina, Francesca Soler i Saujol de Fargas, secretària general; Carme Karr, vídua Lasarte, presidenta.»⁵⁰

Aquest telegrama és davant el qual Rosa Maria Arquimbau reaccionaria des de *L'Opinió*. Però a l'argument de manca de «capacitació» de les dones se'n sumà un altre de més tècnic i difícil de discutir: el cens

50 Isidre MOLAS. *Lliga Catalana, Volum 2*, p. 108-109.

Barcelona, juliol-agost de 1933

Maria Dolors Bargalló amb la periodista i militant d'Esquerra Republicana, Anna Maria Martínez-Sagi, al pati del Palau de la Generalitat, en una imatge per a un reportatge, publicat a la revista madrilenya *Crónica*, sobre la dona catalana i el vot femení.

PAU LLUÍS TORRENTS / AGA

de les dones no estava fet. Va ser llavors quan les dones de dretes van endegar elles mateixes l'elaboració del cens. Havien començat a recollir noms i dades quan Maria Dolors tornà a posicionar-se:

«D'uns dies a aquesta part s'han aixecat algunes veus femenines que a grans crits demanen que no els sigui escamotejat el vot que les Constituents han concedit a la dona del territori de la República.»

Aquestes dones que convoquen assemblees, que donen conferències en tots els tons i escriuen articles desesperats, no tenen en compte la lentitud de la màquina burocràtica i creuen que confeccionar un Cens femení és cosa de pocs dies i que fer un Cens és igual que organitzar un plebiscit com el que vàrem organitzar per a l'Estatut.»⁵¹

La Secció Femenina d'ERC acabà emetent una nota de premsa per fixar la posició:

«[...] Primera: Segons acord del Parlament de la República espanyola, i després de diverses investigacions portades a cap pels directors generals dels Instituts d'Estadística i Demografia, el Cens de Catalunya, com el de la resta d'Espanya, no estarà fet fins el mes de novembre pròxim.

[...]

Segon: El projecte d'Estatut de Catalunya diu: Títol VIII. — Art. 37. En el termini d'un mes, a comptar del dia que aquest Estatut estarà promulgat amb força de llei, el President provisional de la Generalitat de Catalunya, convocarà eleccions en les quals seran elegits per sufragi universal directe, els diputats que constituiran el primer Parlament de Catalunya.

[...]

Queda ben palesat que l'Esquerra Republicana de Catalunya no s'oposa al desig que la dona intervingui en les eleccions del primer Parlament de Catalunya, és que la imminència de l'aprovació de l'Estatut fa preveure que aquestes eleccions hauran d'ésser convocades molt abans del novembre, i l'Esquerra es manté dins

51 Maria Dolors BARGALLÓ, «El sufragi femení», *L'Opinió*, 22 de maig de 1932, p. 7.

Barcelona, 13 d'octubre de 1933

Anunci publicat a *La Humanitat*, d'un míting femení encapçalat per Maria Dolors Bargalló, organitzat per Esquerra Republicana al Coliseu Pompeia, en el marc de la precampanya a les eleccions a les Corts Republicanes.

Finalment, en lloc de Carme Romeu intervingué Emiliانا de Rius. FJI

Barcelona, 22 d'octubre de 1933

Militants de la secció femenina d'Esquerra Republicana, a l'altura de la Gran Via amb Calàbria, anant cap a l'Estadi Municipal de Montjuïc, per assistir a les Grans Jornades Atlètiques organitzades per les JEREC.

ARF

de la legalitat jurídica de les disposicions esmentades [...]»⁵²

Maria Dolors prosseguí amb els seus mítings i conferències arreu, desplaçant-se per tot Catalunya per parlar a totes les dones d'emancipació i d'igualtat de drets amb els homes. Subratllant que quan es discutia aquest assumpte a les Corts, elles havien estat les primeres en demanar aquest dret i insistint en el fet que, en cap cas, el dret estava sent negat, sinó ajornat momentàniament. Deixava clar que quan parlava de dones capacitades no volia dir «que solament podran votar aquelles que tinguin una carrera o estudis previs, sinó que se sobreenten totes les dones majors d'edat i que no caiguin de ple en alguna de les causes modificatives de la capacitat jurídica». Calia espantar el fantasma d'antics sufragis censataris i, de pas, donar un altre cop a les educades senyores de la Lliga. Ara bé, deixava dit que «això tampoc no vol dir que les dones no votaran en les properes eleccions després que estigui aprovat l'Estatut.»⁵³

L'enfrontament entre els dos fronts polítics femenins es tensava. Maria Dolors Bargalló aprofitaria les seves conferències per atacar-les, com a membre del Front Únic Femení Esquerrista, de la mateixa manera que Rosa Maria Arquimbau ho feia des dels seus articles. Durant la seva conferència del 2 de juliol, al Centre d'Unió d'Esquerres del districte II de Barcelona, no se n'està de fer referència a les creus que les dones de la dreta duïen penjades al pit, que qualificà com una bandera de provocació i menyspreu per als qui no pensaven com elles. Però Maria Dolors es va equivocar. Les dones no votarien en les eleccions al Parlament de Catalunya celebrades al novembre, de les quals ERC en sortiria un altre cop vencedora. L'argument que finalment havia guanyat la batalla era que no havia donat temps a elaborar el cens femení. Malgrat això la seva intervenció en els mítings de la campanya electoral fou intensíssima.

52 «Una nota de la Secció Femenina de l'Esquerra Republicana, sobre el vot femení», *L'Opinió*, 26 de maig de 1932, p. 14.

53 *Ibidem*.

Si Maria Dolors Bargalló, el 1931, havia participat en quinze mítings, el 1932 el tancava havent intervingut en 120 mítings i conferències, 46 dels quals a Barcelona i la resta per tot el país, de Figueres a les Borges Blanques i de Bellver de Cerdanya a Reus. Tothom la volia, tothom la reclamava. S'havia estès la brama dels seus dots com a oradora. Només cal veure com l'elogiava l'escriptor i periodista gironí Artur Vinardell després d'haver-la escoltat a un míting a Arbúcies:

«[...] l'heroïna principal del míting, la que va ésser més escoltada, la que va saber penetrar dintre la sentimentalitat dels oïents, la que més sapigué remoure la consciència del públic amb paraules encertadíssimes de propagandista convençuda i fins d'oradora consumada, fou la senyoreta Dolors Bargalló.

El seu parlament, adreçat tot ell a la dona, fent culminar els seus drets indiscutibles dintre la política al costat i com a companyó de l'home, i els seus deures, dintre la família per l'educació dels fills davant l'incert pervindre que els espera, aquell parlament fou una veritable filigrana, exuberant de lògica i fins m'atreviria a dir de formosura literària. Si hagués estat pres taquígràficament, la seva publicació constituïria un èxit sorollós per la seva autora. Nosaltres vàrem tenir el gust de felicitar-la com a un dels més antics republicans i periodistes d'Espanya.»⁵⁴

El 1933 les coses anaven a canviar. El gener, Maria Dolors assumí el càrrec d'arxivera de la nova Junta del Club Femení i d'Esports de Barcelona. Pel que feia al vot de les dones, el cens estava —ara sí— definitivament enllestit. S'esperaven les properes eleccions. Maria Dolors s'encarregà de donar les indicacions a les dones des de les pàgines de *L'Opinió*, i els recordava la necessitat de confirmar que el seu nom estigués en el cens.

Maria Dolors, com a vocal de la Col·lectivitat Social de Catalunya i, alhora, com a secretària del Front Únic Femení Esquerrista, seguia en les seves tasques de beneficència contra la mendicitat, adreçada cap a la pro-

54 Artur VINARDELL, «El míting d'afirmació d'Esquerra Republicana a Arbúcies», *El Autonomista*, 9 d'agost de 1932, p. 1.

Barcelona, 22 d'octubre de 1933

Tribuna presidencial de l'Estadi Municipal de Montjuïc, durant les Grans Jornades Atlètiques organitzades per les JEREC.

D'esquerra a dreta: Ventura Gassol, Humbert Torres, Jaume Aiguader —amb el seu fill gran Jaume Anton i el petit Cristià— Josep Riera i Puntí, Joan Alavedra, Francesc Macià, Alexandre Forcades i Josep Dencàs.

Maria Dolors Bargalló apareix en segon terme, mig tapada, amb ulleres.

PAU LLUÍS TORRENTS / FJI

tecció de la infància. D'aquí, en treia més arguments per carregar les tintes contra les dones de la dreta, les quals s'havien encarregat secularment de la «beneficència», abans de la República.

«Per això les dones en entrar ara en la política hem d'ajudar la beneficència, però sempre sota el control de l'Assistència social i amb l'ajut oficial, no fent-ne un motiu d'exhibició particular, sinó quelcom veritablement útil a tota la societat.»⁵⁵

Participà en una festa infantil per a les nenes i nens sense recursos i va seguir impartint conferències sobre les dones i el nou poder polític que tenien a les mans: «la qüestió social i la dona», «l'evolució femenina», «les dones i la col·lectivitat», «la propera actuació política de la dona» diverses conferències sobre el dret i el sufragi femení...

El 25 de maig, el Parlament va aprovar l'Estatut Interior de Catalunya. La intenció era impedir que tornessin a repetir-se les disputes al voltant del vot femení. Com indica l'historiador Josep Lluís Martín i Berbois, allí s'especificaren les bases per al vot universal.⁵⁶

Un mes més tard, havia arribat l'hora de celebrar el 2n Congrés Nacional ordinari d'Esquerra Republicana. Maria Dolors Bargalló, un cop més, hi participà activament. Era el 25 de juny de 1933, i va arribar el torn a la quarta sessió. La proposta que es va presentar no va ser altra que un nou ajornament del sufragi femení. Efectivament, la por —la primera por— al vot de les dones seguia ben present. El diputat del Parlament Manuel Galés va recolzar la proposta, tot tornant a l'argument de la «capacitació», és a dir, que les dones no estaven preparades per votar, a la qual cosa va afegir que el cos electoral femení tampoc no estava degudament organitzat. Reis Bertral, s'hi mostrà d'acord. El nombre de dones militants de la Lliga era esfereïdorament elevat. Però per a Maria Dolors Bargalló allò no era raó suficient. Ella ja havia acceptat que les dones

no estaven prou educades i havia estat treballant durant mesos i mesos, amunt i avall, perquè aquell argument deixés de ser vàlid. Fins i tot, els ho havia promès des de les seves columnes. Maria Dolors s'havia plegat a tot el que venia des del partit. Havia ajudat a estructurar el Front Únic Femení Esquerrista, i era, a banda, membre fundadora de la Secció Femenina d'ERC, que ella mateixa havia ajudat a consolidar. Allò passava de taca d'oli. Amb ella, aixecaren la veu un jove Marc-Aureli Vila, el futur alcalde de l'Hospitalet Ramon Frontera, el diputat al Parlament Enric Canturri i el diputat a les Corts Josep Antoni Trabal, i les també membres del Front Únic que, com la mateixa Maria Dolors, s'havien deixat l'esquena treballant en la formació política de les dones: Anna Murià i Núria Montserrat Oromí. Tots junts van donar el seu contraargument, que no era altre que recordar que Esquerra Republicana havia estat sempre a favor de la igualtat dels drets civils entre sexes i que, per tant, concedir el vot, només podia afavorir-los. El diputat Josep Riera i Puntí, que en el seu moment havia votat en contra del sufragi femení, concloué dient que el Parlament de Catalunya tindria la darrera paraula, i la proposta fou retirada.

4.2. Decepció

El 20 de maig de 1933, Maria Dolors Bargalló prenia possessió del càrrec d'inspectora de sorolls del Departament de Circulació de l'Ajuntament de Barcelona, és a dir, esdevenia funcionària pública. Un càrrec que no quedaria exempt de polèmica i que va fer esclatar, un altre cop, les divergències entre Esquerra i la Lliga.

S'havia promulgat un dictamen de circulació que cobria vint-i-dues noves places del Departament de Circulació i certs nomenaments s'havien concedit a persones que no disposaven dels mèrits necessaris per ostentar els càrrecs. La notícia va saltar a les pàgines de *La Vanguardia* el 6 de maig de 1933:

«Decididament, el to general del Consistori barceloní va baixant tan vertiginosament que, de prolongar-se aquesta qüestió, temem abasti insondables profunditats. Com a mínim, aquesta era l'opinió quasi unànim,

55 Maria Dolors BARGALLÓ, «Les dones i la beneficència», *L'Opinió*, 21 de gener de 1933, p. 6.

56 Josep Lluís MARTÍN I BERBOIS. *Op. cit.*, p. 175.

CASAL CATALA DE LA BORDETA

Carrer Constitució, 44

Dijous dia 26, a les 10 de la vetlla

GRAN MITING

d'Afirmació d'Esquerra
Republicana de Catalunya

PARLARAN:

ANTONI MAS
ANTONI SOTERAS
ISIDRE ARMENGOL
DOLORS BARGALLO
ARTEMI AGUADE
TOMAS I PIERA
SOLER I BRU
MARTI BARRERA

Esquerrans i Esquerranes, no hi manqueu

Cartells Gutenberg, Sepúlveda, 161

Barcelona,

26 d'octubre de 1933

Miting

d'Esquerra Republicana

al Casal Català

de la Bordeta

amb la participació

de Maria Dolors Bargalló.

UB-BPR

que compartien inclús alguns edils dels que presenciaren la sessió d'anit, en la seva segona part. Es tractava d'un dictamen de Circulació cobrint vint-i-dos noves places d'aquell departament, i els nomenaments havien estat fets tan a la lleugera que fins el Secretari de l'Ajuntament es va creure en l'obligació ineludible de formular algunes objeccions per escrit, proclamant en part la seva il·legalitat.»⁵⁷

En una sessió presidida pel tinent d'alcalde, Josep Escofet, hi va haver una nova batalla entre els regidors d'Esquerra i de la Lliga, que va tenir com a protagonistes a Jaume Vàchier i a Antoni Vilalta, d'una banda, i a Amadeu Llopart de l'altra. Aquest denuncià les irregularitats en l'examen dels qui havien aconseguit la plaça, tot demanant que es presentessin els certificats corresponents als seus mèrits. Tanmateix, Maria Dolors va mantenir la plaça.

La crisi a ERC havia començat a deixar-se veure. Al llarg d'aquell any, el grup de *L'Opinió*, enfrontat al president Macià, s'escindiria i els seus líders, Joan Lluhí, Joan Casanelles, Pere Comas, Joaquim Ventalló... amb d'altres que s'hi afegirien com Josep Tarradellas fundarien el Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra.

A mitjans de 1933, en tot just dos anys, Maria Dolors Bargalló s'havia convertit en una consumada propagandista. Primer amb les seves col·laboracions en forma de columnes d'opinió a mitja dotzena de capçaleres de la premsa republicana, tant barcelonina, *El Poble*, *L'Opinió* i *Fornal*, com de la resta del país, *Lluita* de Vic, *Foment* de Reus i *El Poble* de Sabadell. Després amb els gairebé dos-cents mítings i conferències que ja havia fet. Ara hi afegia una nova faceta, la de periodista amb dos reportatges publicats a *La Humanitat*, el 9 de juny i el 4 de juliol, sobre les polítiques de protecció de la infància desenvolupades al centre ubicat al carrer Wad-Ras de Barcelona.⁵⁸

57 «Últimas noticias. La sesión del Ayuntamiento. Interpelación de carácter económico. Nomenamientos antirreglamentarios», *La Vanguardia*, 6 de maig de 1933, p. 27.

58 «Protectora de la infancia», *La Humanitat*, 9 de juny de 1933. «Junta Protectora de la infancia», *La Humanitat*, 4 de juliol de 1933.

Molt poques eren les dones membres de l'Associació de Periodistes de Barcelona. Segons consta en els *Annals del periodisme català* editats per aquesta entitat entre 1933 i 1934, només hi estaven associades catorze dones d'un total de 485 membres. Tot just un 3%. A més de Maria Dolors Bargalló, les altres tretze associades eren: Josepa Argelés, Rosa Maria Arquimbau, Carme Bori, Llucieta Canyà, Maria Antònia Freixes, Maria Teresa Gibert, Regina Lamo de O'Neill, Margarida Plana, Irene Polo, Maria Raventós, Mercè Rodoreda, Maria del Carme Sánchez i Elvira Serret.

El ritme de mítings i conferències de Maria Dolors Bargalló no dequeia i al llarg del 1933 n'acabaria realitzant 112, com sempre al llarg de tot el país, de Perpinyà a Mollerussa i de Berga a la Selva del Camp.

Fou especialment rellevant l'organitzat per Esquerra Republicana el 13 d'octubre al Coliseu Pompeia de Barcelona. Va ser un míting protagonitzat per cinc de les principals propagandistes del partit, com a acte de precampanya de les eleccions a Corts Republicanes del mes següent. Hi intervingueren Emiliana de Rius, Francesca Vergés, Anna Murià, Reis Bertral i Maria Dolors Bargalló, cloguent l'acte el president Macià. El periodista Lluís Aymamí en destacava les diferències amb els mítings de les dones de dretes:

«Hem vist actes de propaganda femenina organitzats per les dretes. La concurrència d'aquests actes no s'assembla gens amb la que acudí al Coliseu Pompeia. Al teatre gracienc no hi vàrem veure les senyores enguantades amb bigoti i barret de tres puntes. Al teatre gracienc vàrem veure-hi la dona catalana que treballa i que comparteix amb el marit, el pare o els germans, els seus batecs, les seves alegries i les seves privacions. Hi vàrem veure la dona amb el fill petit als braços, la mestrala i l'obrer de la fàbrica, la mecanògrafa i la modisteta; la jaia que tot just s'aguanta i la joveneta plena d'il·lusions, de llavis acarminat i ungles rosades. Hi vàrem veure, en fi, la dona de tots els estaments, jove i vella, barcelonina i catalana cent per cent.

Emiliana de Rius, Francesca Vergés, Anna Murià, Reis Bertral, Maria Dolors Bargalló... Heus ací els noms de les dones que van aconseguir aquell èxit sense precedents. Llur paraula càlida sortida del fons de l'ànima, captivà

Les candidatures de dreta signifiquen un rept al cos electoral. Les esquerres han de contestar-lo.

Sabadell, 1 de novembre de 1933

El diari El Poble, vinculat a Esquerra Republicana, anuncia un «grandiós miting femení» amb la participació de les principals propagandistes del partit encapçalades per Maria Dolors Bargalló.

AHS

GRANDIOS MITING FEMENI d'Esquerra Republicana

en el qual hi prendran part les principals oradores:

- Maria Luisa Querai
Maria Carraté
Carme de Duran
Rosa Maria Arquimbau
Anna Muriá
Reis Bertral
Núria Oromí
Maria Dolors Bargalló

Courà l'acte el Conseller Primer del Govern de la Generalitat de Catalunya

EN MIQUEL SANCALO

Avui 1 novembre a dos quarts de deu de la nit

EN EL

Teatre Principal

Ciudadanes:

La República ha aplegat la seva plena maduresa... Avui 1 de novembre, a les 10 de la nit, en el Teatre Principal...

març, d'esperar una cura amb la ajuda de la mare de la joia... La República, de part a la dona lliure, la dignitat, el respecte...

Panorama dels "anti-...."

El repertori la història i la trobem en una sèrie de la història de la nació i de la vida electoral... Els "anti-...." són els que no volen canviar...

La Publicitat i l'Opinió, fan una campanya electoral... Els "anti-...." són els que no volen canviar...

No cal aportar grans arguments... Els "anti-...." són els que no volen canviar...

El senyor Lluís Al, el senyor Lluís de cop amagat i cop de cop... Els "anti-...." són els que no volen canviar...

Qui és senyor Lluís? Lluís de cop amagat i cop de cop... Els "anti-...." són els que no volen canviar...

Els "agraris" catalans

A l'Assemblea agrària celebrada el passat diumenge... Els "agraris" de Catalunya són grans propietaris...

Homes de la Lliga, figures retrorades de les dretes... Els "agraris" de Catalunya són grans propietaris...

El poble de Catalunya, principalment la gran terra... Els "agraris" de Catalunya són grans propietaris...

de dir, com el que cost... Els "agraris" de Catalunya són grans propietaris...

No emmarcar les dretes... Els "agraris" de Catalunya són grans propietaris...

de dir, com el que cost... Els "agraris" de Catalunya són grans propietaris... No emmarcar les dretes... Els "agraris" de Catalunya són grans propietaris...

aquella multitud femenina que es llançava al carrer a desmentir tots els mals auguris, a esborrar tots els pessimismes, a encendre, amb una gran flama, l'entusiasme dels catalans.»⁵⁹

Pocs dies després del gran míting al Coliseu Pompeia, Maria Dolors es preparava per participar en una obra de teatre. Membres d'organismes directius d'ERC havien expressat la seva repulsa pel fet que Maria Dolors, en vigília d'eleccions, i «*anant, segons ella diu, com a candidata*»⁶⁰ volgués formar part en una representació de Don Juan Tenorio que havien organitzat un grup de periodistes, amb el paper de Doña Inés. «[...] *fàcil de convèncer, sobretot si és per al partit dels seus amors [...]*» —segons explicava el periodista—, Maria Dolors no va voler interpretar l'escena en què Doña Inés és raptada per Don Juan perquè —segons explicava la notícia— aquest era interpretat per un periodista poc amic d'ERC. Considerà que podia ser subjecte de males interpretacions.

Al dia següent, Maria Dolors va mostrar la seva indignació per aquests comentaris i s'adreçà a veure Francesc Macià, que segons informava el periodista al dia següent, «*li ha indicat la conveniència que es reintegrés a les seves tasques de funcionària municipal com a inspectora de sorolls, que per mor de la política té molt abandonades.*»⁶¹

Aquesta petita i anecdòtica controvèrsia va produir-se en ple debat sobre les candidatures d'ERC a les immediates eleccions a les Corts Republicanes que tindrien lloc el 19 de novembre, les primeres en què la dona podria per fi exercir el seu dret a vot, i no va jugar a favor seu. El setmanari satíric *El Be Negre*, en l'òrbita d'Acció Catalana i *L'Opinió*, ara alineat amb el PNRE de Lluhí i Tarradellas, hi sucaren pa. Abans d'aquesta ridícula polèmica, Maria Dolors Bargalló es

59 Lluís AYMAMÍ, «Al marge d'un míting. La dona catalana no farà traïció!», *La Rambla*, 16 d'octubre de 1933, p. 1.

60 «El senyor Roc Boronat, el senyor alcalde i la senyoreta Bargalló», *L'Opinió*, 25 d'octubre de 1933 p. 3.

61 «L'assalt a la impremta on s'edita "El Be Negre", les pròximes eleccions i la senyoreta Bargalló», *L'Opinió*, 26 d'octubre de 1933, p. 4.

tava convençuda que la nomenarien candidata d'ERC, i ja cantava «*blat!*». Però el 10 de novembre de 1933 el partit designà a Aurora Bertrana per anar a la llista electoral de Barcelona-ciutat.

L'escriptora catalana confessaria a les memòries que mai no va entendre per què l'havien escollida a ella:

«Poc temps després, em proposaven presentar-me entre els candidats a diputats a Corts. Ventura Gassol i Joan Puig i Ferrer m'asseguraven que al Congrés hi podia fer un bon paper i aconseguir que el Govern s'interessés pel meu projecte cultural i en pro de la dona treballadora. Des del meu escó de diputat i amb el meu castellà fluid i correcte parlat a casa des de la infantesa, el que no era el cas d'alguns diputats catalans, l'Esquerra comptaria amb un parlamentari femení que l'honoraria, m'asseguraven els meus amics.

[...]

Vaig ser anunciada públicament entre els candidats de l'Esquerra, esdeveniment que va aixecar una gran polseguera de protestes entre les dones afiliades al partit. Jo no havia fet cap mèrit, elles sí. Elles donaven conferències, prenien part a mítings, escrivien articles polítics, activitats que jo mai no havia dut a cap. Quan l'Esquerra em va presentar per diputat a Corts, jo no havia escrit ni pronunciat públicament una sola paraula a favor de cap partit polític. Ben considerat, les dones de l'Esquerra tenien una part de raó, i aquest nou fracàs de la meua vida, vull dir la meua derrota electoral, va ser causa de molta satisfacció per part d'elles i, potser, una mica també per part meua perquè la tasca d'afrontar-me amb els diputats de l'oposició em produïa un poc de basarda.»⁶²

Certament, hi havia altres dones. Només en aquella campanya electoral van participar com a oradores en els actes d'ERC més d'una trentena de militants, des de les ja veteranes Reis Bertral, Maria Teresa Gibert, Anna Murià o Elionor Vinyerta, fins noves propagandistes com Carme Ballester, Emilià de Rius, Àurea Seguí, Francesca Vergés o el nucli de Manresa, format

62 Aurora BERTRANA. *Memòries fins al 1935*, p. 760-761.

Barcelona, 12 de novembre de 1933

Mítting central de la candidatura d'Esquerra Republicana —en coalició amb la Unió Socialista de Catalunya i el Partit Republicà Democràtic Federal—, a les eleccions a Corts.

Intervenció de Carles Pi i Sunyer, en presència de Francesc Macià, Aurora Bertrana i Lluís Companys, rere el qual hi ha Carme Ballester, Maria Dolors Bargalló i Humbert Torres.

JOSEP MARIA SAGARRA / ANC

per Maria Casajuana, Anna Espelt i Antònia Feliu. Totes elles havien fet molts més mèrits que Aurora Bertrana, per començar, una colla de mítings. Tanmateix, Francesc Macià havia parlat. Es va inclinar cap a l'escriptora catalana, molt més coneguda per la seva activitat literària i, a banda, més contemporitzadora pel que feia a qüestions feministes. Per dir-ho ras i curt: Aurora Bertrana no donava tants maldecaps.

La Humanitat recollia la posició del president Macià sobre la qüestió:

«Un altre fet d'extremada importància —ha seguit dient-nos el President Macià— és de la inclusió de la dona en la nostra candidatura. Heus ací una altra realitat positiva i fecunda del nostre Partit, que no podia deixar de tenir la seva expressió en l'activitat política i representativa que va a començar. Esquerra R. de C. té en les seves formacions femenines, i en la dona de Catalunya en general, una il·limitada confiança. Ella es disposa ara a una participació activa en la vida pública, i nosaltres hem d'obrir-li totes les possibilitats d'actuació. L'hem vista vibrar d'entusiasme en els nostres mítings i la veurem realitzar una obra delicada i efectiva en la política nova.

Per tot això hem cregut indispensable la inclusió d'una dona en la candidatura de Barcelona-Ciutat. Aquest nom és Aurora Bertrana. El nom d'una escriptora catalana, conegut i estimat arreu. En aquest moment, i per diverses circumstàncies, ens ha semblat el més indicat per a representar el nostre Partit en les pròximes Corts de la República, malgrat comptar E. R. C. amb destacades, activíssimes i intel·ligents militants, els mèrits de les quals vull ara subratllar en tot el seu valor. He cregut convenient, tenint en compte la seva actuació dintre l'organització, que no en perdessin el contacte. Per altra banda, ja hi haurà possibilitat d'utilitzar en altres moments, que no faran esperar-se, la seva capacitat política i representativa, perfectament provada.»⁶³

De l'immensa vàlua de Maria Dolors Bargalló en donaria fe el periodista Lluís Capdevila, a les seves me-

mòries, quan repassava la nòmina d'algunes de les principals propagandistes femenines d'Esquerra. El seu judici, malgrat afectat de clara misogínia, ens en dona una idea:

«Si en l'oratória d'Emiliana de Rius el tema central era l'obsessió anticapellanesca, en Dolors Bargalló la tònica dominant era el patriotisme. Si Emiliana de Rius s'havia reservat Torquemada, el pare Claret i el cardenal Segura, Dolors Bargalló sentia preferència pel canonge Pau Claris, el diputat Tamarit i el conseller Rafael Casanova. Dolors Bargalló era la millor oradora d'ERC, la de més autoritat i personalitat. Parlava amb aplom i posava fervor en el que deia. Construïa bé els seus discursos i en seguia la línia, fins arribar al final, amb seguretat i amb intel·ligència. No tenia les manies d'elegància de Maria Rosa Arquimbau; no tenia la més lleu coqueteria; vestia d'una manera molt senzilla; era més dona de casa que Maria Rosa Arquimbau. Una dona de casa a qui la funció política havia obligat a prendre part activa en la lluita del carrer. En lloc de parlar a tort i a dret de James Joyce i de Proust —feia bonic, donava tant cachet intel·lectual parlar de James Joyce i Proust!—, parlava de Catalunya, una Catalunya que ella, nacionalista de bona llei, volia forta i lliure. Físicament, Dolors Bargalló no era massa temptadora ni pretenia ser-ho —tenia altres preocupacions, però si s'hagués arranjat una mica hauria fet el goig que fan altres dones. La manca de bellesa la suplïa amb la simpatia, tenia una altra virtut, no gens estesa en les dones ni en els homes: parlava sempre bé dels amics.

[...] quan s'avançava al prosceni dels escenaris del poble i començava el discurs així:

—Catalans!

Per a ella català volia dir company, amic. Per a ella català volia dir el millor del món.»⁶⁴

La decisió del president Macià deixà Maria Dolors Bargalló amb un pam de nas. Maria Dolors, que passava per la Generalitat gairebé cada migdia, va desaparèixer de Palau una setmana. L'avi, «l'home-símbol»

63 «Unes declaracions interessants del President Francesc Macià», *La Humanitat*, 11 de novembre de 1933, p. 8.

64 Lluís CAPDEVILA, *Història de la meua vida i dels meus fantasmes. La República, el periodisme, el teatre*, p. 134-135.

Barcelona, 19 de novembre de 1933

Col·legi electoral de la plaça Gironella, al barri de Sarrià.

Les eleccions a Corts Republicanes del 1933 foren les primeres de la història amb sufragi universal, tant masculí com femení.

Les dones veien així reconegut el seu dret a vot després de dècades de lluita sufragista.

BRANGULÍ / ANC

que ella tant havia cantat des dels seus articles n'havia triat una altra per a ser candidata a diputada. A casa, Maria Dolors tenia una nova neboteta, Roser, nascuda el maig de l'any anterior.

El 19 de novembre es van celebrar les eleccions generals que donaren la victòria a la CEDA —la dreta catòlica, antirepublicana i feixistitzant— al conjunt de l'Estat. A Catalunya el resultat fou més matisat: la Lliga guanyà en escons però ERC assolí més vots.

Això va desfermar una petita polèmica sobre si calia responsabilitzar el vot femení de la primera «derrota» de les forces republicanes des del 12 d'abril de 1931. Maria Dolors Bargalló responia a la qüestió «De qui és la culpa?» que plantejava *La Rambla*:

«Maria Dolors Bargalló.

La infatigable propagandista d'Esquerra Republicana de Catalunya diu:

“A Catalunya les passades eleccions han mogut tot un exèrcit femení a les urnes, puix que, si bé és cert que les dones de dreta s'han valgut de tots els mitjans per aconseguir el triomf de la reacció, no és menys cert que també ha actuat fermament un gran contingent de dones esquerranes en defensa de la República i de la llibertat de les noves idees.

Sí, a les dretes no els ha interessat mai el vot femení més que per fer-ne un arma per als propis fins reaccionaris, aprofitant la ignorància a què les dones han estat condemnades durant el seu llarg predomini monàrquic. Així, doncs, per temença que aquesta mateixa ignorància no es giri un dia en contra d'ells, procuraran, per tots els mitjans, treure el vot femení, puix que, com sigui que de liberals no en tenen res, els convé més tenir una ramada de bones ovelles, sense control d'ideal, que vagin allà on els mani el seu pastor (llegeixi's capellà).

Si es procurés treure el dret del sufragi a les dones no podria ésser sense la ferma protesta de totes, quan menys les de Catalunya, que sabem perfectament que és solament pel camí del sufragi que les dones podrem obtenir totalment la llibertat, la cultura i la dignificació que, com a ciutadanes, ens mereixem”.»⁶⁵

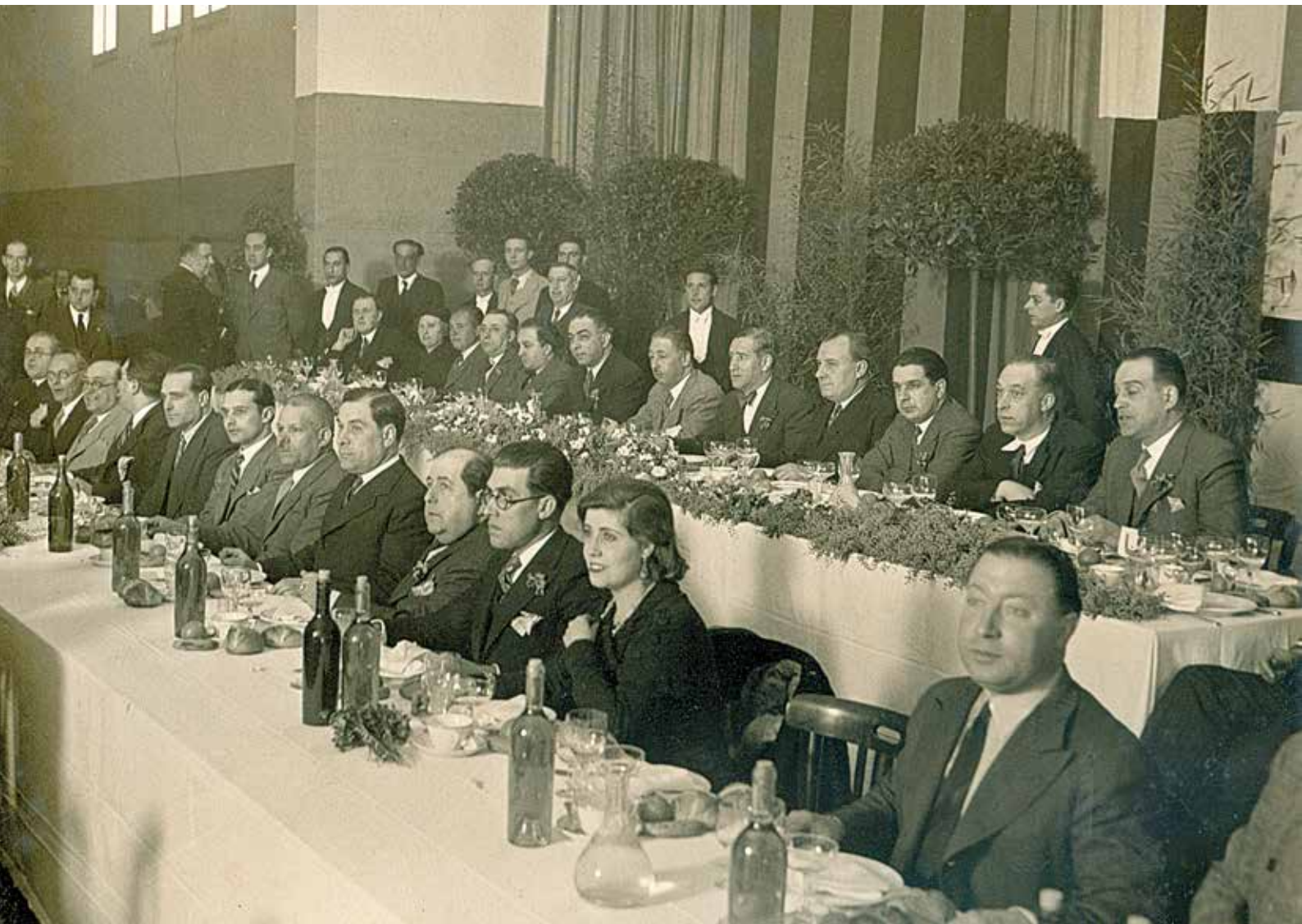
65 «Enquestes de La Rambla. De qui és la culpa?», *La Rambla*, 4 de desembre de 1933, p. 3.

Barcelona, 11 de març de 1934

Diada dels Ajuntaments d'Esquerra. Àpat de la Victòria celebrat al Palau de Projeccions de Montjuïc, després de les eleccions municipals del 14 de gener, en les quals ERC assolí un ampli triomf.

La presidència de l'acte estava formada, d'esquerra a dreta, a la fila del davant: Domènec Pla, Joan Ventosa i Roig, Josep Mestre i Puig, Miquel dels Sants Cunillera, x, Martí Rouret, Joaquim Llorens, Francesc Arnau i Cortina, Josep Puig Pujades, Ramon Frontera, Maria Dolors Bargalló i Joan Alavedra; a la fila del darrere: Josep Escofet, Nativitat Yarza, Amadeu Aragay, Antoni Vives, Ventura Gassol, Joan Casanovas, Lluís Companys, Carles Pi i Sunyer, Martí Barrera, Pere Mestres, Samuel Morera i Josep Borràs.

GABRIEL CASAS / ARF

Feminisme internacional

5

5.1. Més enllà dels Pirineus

El desastre ocasionat per la Primera Guerra Mundial no havia deixat indiferent la política catalana. La Col·lectivitat Social de Catalunya, a la qual Maria Dolors Bargalló havia entrat a formar part de la Junta Directiva com a vocal el febrer de 1932, havia inclòs en els seus estatuts la demanda europea del desarmament universal i la defensa de la pau mundial.

Durant la dècada de 1920, les visites al nou país que s'havia rebatejat com a Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques havien estat un continu. La curiositat per conèixer com s'estructurava un país que ja no era centralista havia portat també Francesc Macià a visitar-lo. Macià, a banda, havia deixat clar que volia incloure Catalunya com una nació més en la recentment creada Societat de Nacions i tenia la intenció de sumar-la al moviment pacifista internacional. La lluita contra el feixisme havia nascut ensems amb el mateix feixisme. I Primo de Rivera era un mussolinià. Havia estat en motiu dels detinguts pel Complot de Garraf, per les tortures que patien a les presons, que Francesc Macià i Ventura Gassol havien participat, l'agost de 1926, en un míting a París organitzat per la Lliga Internacional dels Drets de l'Home, en un acte que la mateixa Lliga Internacional havia anomenat de «*protesta contra el feixisme espanyol*»,⁶⁶ i que va ser presidit per Ferdinand Herold, membre del Comitè Central. Tampoc no seria l'única denúncia que es duria a la Societat de Nacions contra el dictador espanyol, acusat també d'utilitzar armes químiques prohibides en la Guerra del Rif.

L'activitat internacional de Macià podia seguir-se des del *Butlletí de l'Estat Català*. Maria Dolors, per força, havia de conèixer els principis de pacifisme i antifeixisme dels quals es parlava en aquesta publicació que ella mateixa venia durant la seva primera joventut, cap el 1925, que no eren altres que els que conformaven l'esperit republicà al qual Maria Dolors es va dedicar a donar cos des de, primer, Estat Català, i després des d'ERC. Ella mateixa havia deixat clar

66 «La Lliga Internacional dels Drets de l'Home contra els crims de la dictadura espanyola a Catalunya», *Butlletí de l'Estat Català*, [París], 31 d'agost de 1926.

Unió d'Esquerra Republicana

Campanya Antifeixista

La democràcia catalana tota, s'aixeca dempeus per a proclamar el seu present enfront la llopada feixística de terres espanyoles! Cap home liberal no pot negar el seu concurs als actes que **Unió d'Esquerra Republicana** ha organitzat per tal de col·laborar a aquesta croada patriòtica.

Tot el poble de Granollers, és convidat a assistir als actes següents:

Divendres, dia 27, a les 9 de la nit:

En el local de la nostra entitat, tindrà lloc la celebració d'una

Conferència Pública

patrocinada per la **Secció Femenina** del nostre Centre, a càrrec de

MARIA DOLORS BARGALLÓ

la qual, disserterà sobre l'interessant tema, de palpitant actualitat,

El Moment Polític Actual

Dissabte, dia 28, a les 9 de la nit:

Encesa d'una Foguera

a **Can Casaca**, que amb el seu resplendor faci saber als altres pobles catalans, com a Granollers també senyoreja l'amor a la Pàtria i a la Democràcia.

Diumenge, dia 29, a les 8 del matí:

Sortida del Centre d'**Unió d'Esquerra Republicana** per tal de dirigir-se a Barcelona, en el tren del Nord que surt a les 8'23 a fi d'assistir a la

Grandiosa Manifestació

que es celebrarà a la capital catalana, per a respondre d'una manera cívica i democràtica a l'esperit feixista que intenta apoderar-se de la República.

GRANOLLERINS!! contra el feixisme, per Catalunya i per la Democràcia, **ASSISTIU-HI!!**

Granollers,

27 -29 d'abril de 1934

Full volant editat per Unió d'Esquerra Republicana, de Granollers, en el marc de la campanya antifeixista impulsada pel partit, i en la qual Maria Dolors Bargalló pronuncià una conferència.

AMG

que les seves armes eren l'educació i la cultura i que no volien la guerra. A això se sumava el feminisme. Maria Dolors era una activista formada, que lluitava pel dret de les dones a tenir drets amb plena consciència de gènere. Ella, com les altres, lluitaven per la dignitat del dia a dia, defensaven el seu dret a treballar lliurement —sense haver de dependre d'un tutor legal fins a la seva mort—, el dret a cobrar un sou suficient per a poder mantenir-se, el dret al reconeixement de la capacitat intel·lectual i el dret de formar part activa d'un sistema democràtic que també els representava i que elaborava lleis les quals elles també havien d'obeir.

Macià coneixia el moviment internacional de dones pacifistes. A Catalunya mateix feia temps que funcionava una delegació de la Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat creada el 1919 a Zuric després de la Primera Guerra Mundial. La Lliga Femenina Catalana per la Pau i la Llibertat, presidida per Montserrat Graner de Bertran, editava la revista *Evolució* i comptava amb la participació de destacades republicanes com Aurora Bertrana, Maria Teresa Gibert, Anna Murià o Elionor Vinyerta.

La secció francesa d'aquesta Lliga havia estat fundada i presidida per una dona de la burgesia: Gabrielle Duchêne, una pacifista que el 1914 rebutjà la «*union sacrée*» francesa durant la Primera Guerra Mundial.

5.2. El Congrés contra la Guerra i el Feixisme

Del 27 al 29 d'agost de 1932, Henri Barbusse i Roman Rolland havien estat els artífexs de la primera reunió internacional contra la guerra, que es va celebrar a Amsterdam. Dos intel·lectuals preocupats per l'amenaça imperialista de França contra la URSS. Gabrielle Duchêne secundaria a Rolland, que vivint a Suïssa es trobava lluny per a participar al Comitè d'organització del Congrés. Rolland havia elaborat la crida que es publicà a la premsa internacional d'esquerreres.

Per una sèrie d'anades i vingudes que ara no venen a tomb, Gabrielle Duchêne va aconseguir, arran d'aquella reunió, unir els comunistes amb els pacifistes. No va ser tasca senzilla, perquè els comunistes assimilaven els pacifistes amb la classe burgesa i, per

tant, eren l'enemic. A grans trets, el que Duchêne havia aconseguit era involucrar en aquell Congrés diverses delegacions de la Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat. És a dir, va convèncer les feministes pacifistes sobre la voluntat dels seus organitzadors de trobar-se per «damunt de tots els partits» i que la seva finalitat era, pura i simplement, la defensa de la pau.

«El Congrés, donant la falsa impressió d'un front que reuneix els comunistes i els pacifistes, permet l'interès de Gabrielle Duchêne pel país soviètic, país de l'alliberament de la dona, per amalgamar finalment el seu compromís feminista pacifista, i aquesta fusió trobarà el seu ple desenvolupament en el moviment antifeixista.»⁶⁷

Evidentment, no era cert que es trobessin per damunt de tota ideologia política. Però el comunisme va trobar en el pacifisme una pantalla que els servia com a eina propagandística i van fer servir el Congrés per donar la il·lusió d'unió.

Durant la tardor de 1932, la secció francesa de la Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat es va encarregar d'organitzar comitès locals de lluita contra la guerra arreu del país. I seria la mateixa Gabrielle Duchêne qui endegaria tota una sèrie de conferències per promoure una revisió del Tractat de Versalles i pro-desarmament mundial.

El Moviment d'Amsterdam, de Barbusse i Rolland, rebria el nom de Congrés Mundial contra la Guerra. Gabrielle Duchêne hi va començar a col·laborar el desembre de 1932, moment en què constituí un Comitè Femení Internacional permanent, la funció principal del qual era coordinar la propaganda del Moviment i, més específicament, informar les dones sobre la nova amenaça de guerra química i bacteriològica. El programa consistia a lluitar contra la militarització i mobilització de les dones, contra l'educació militarista dels infants i de la joventut i contra les organitzacions feixistes de dones.⁶⁸

67 Emmanuelle CARLE, *Gabrielle Duchêne et la recherche d'une autre route: entre le pacifisme féministe et l'antifascisme*, p. 259-260.

68 *Ibidem*, p. 261.

Barcelona, 29 d'abril de 1934

Manifestació antifeixsta i per la llibertat convocada per Esquerra Republicana i les JEREC amb una àmplia presència de la Secció Femenina del partit.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

L'arribada d'Adolf Hitler al poder poc després, el gener de 1933, portaria als sindicats clandestins o exiliats italians i alemanys a organitzar un nou Congrés antifeixista que se celebraria del 4 al 6 de juny de 1933 a París, a la Sala Pleyel. És quan sorgeix el Front Comú, creat per Gaston Bergery, que perseguia atreure les classes mitjanes vers la lluita antifeixista. L'aparició d'aquest nou grup donaria lloc a una lluita per controlar el moviment antifeixista internacional, una batalla que es lliurà entre els comunistes i el mencionat Front Comú. El Partí Communiste Français, representat per Jacques Doriot, apostava per una mobilització internacional contra el feixisme, amb una base obrera, que uniria en la mateixa lluita a socialistes i comunistes i, d'aquí, s'arribaria a la gran revolució proletària mundial, que era contemplat com l'únic fre possible al feixisme. Dit d'una altra manera, va formular l'equació per la qual protegir l'ideal comunista i la URSS s'igualava a la lluita contra el feixisme.⁶⁹ Finalment, amb la voluntat d'esborrar el Front Comú de Gaston Bergery, el Moviment d'Amsterdam i el Moviment de Pleyel s'ajuntaren sota un únic nom: el Congrés contra la Guerra i el Feixisme.

L'estiu de 1933, Gabrielle Duchêne i Gertrude Baer — la líder de la secció alemanya de la Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat— decidiren que calia, també, mobilitzar les dones per tal de defensar-se contra el feixisme. La reunió, que es va celebrar el 18 de novembre a París amb delegades de diverses organitzacions femenines, volia conscienciar les dones del perill que suposava el feixisme per als objectius assolits pel feminisme. D'altra banda, calia pensar com coordinar les diverses forces feministes per tal de crear una organització d'escala internacional. Però Duchêne fracassaria en el seu intent. Cap de les organitzacions feministes franceses veia en el feixisme un perill real. El van considerar un problema llunyà, que ni els anava ni venia, limitat a Itàlia i a Alemanya.

Tanmateix, aquell novembre sortí una notícia que confirmava les tesis de Gabrielle Duchêne. Al setmanari *Lu dans la presse universelle*, un article titulat «L'Espagne. Au seuil du fascisme?» informava sobre el

primer escrutini realitzat de les eleccions del 19 de novembre de 1933. Hi deia:

«els resultats són suficientment eloqüents; la victòria dels partits reaccionaris és tan clara, el retrocés dels socialistes tan marcat, la derrota dels partits burgesos d'esquerra tan aclaparadora, que un es veu fortament temptat a preguntar-se si en pocs mesos Europa no comptarà amb un país feixista més.»⁷⁰

Es tracta d'un retall que es conserva entre els papers personals de Gabrielle Duchêne, juntament amb la notícia que havia sortit a *El Debate* en què els catòlics d'extrema dreta donaven les gràcies a les dones per la victòria obtinguda.

Davant la indiferència de les organitzacions femenines que no veien cap perill en el feixisme que anava guanyant terreny a Europa, el gener de 1934, Gabrielle Duchêne va decidir enviar una crida internacional a dones de tot el món, signada per deu feministes de renom en els seus països respectius. Aquest cop, però, no en tenia un altre: no va dubtar en buscar recolzament en el comunisme internacional.

5.3. El Comitè contra la Guerra i el Feixisme a Catalunya

El relleu de Francesc Macià per Lluís Companys, al capdavant de la Generalitat i del partit, no va fer minvar el paper de Maria Dolors Bargalló com a principal interlocutora de les dones d'Esquerra. Així, el gener de 1934, era una de les divuit militants de partits progressistes que signava «Un manifest a les dones d'esquerra» amb el qual cridaven a l'afiliació i a votar a les eleccions municipals per les candidatures de coalició republicanes enfront dels enemics dels «drets dels catalans i del poble treballador».⁷¹ Les signants foren: d'Esquerra, Carme Ballester, Maria Dolors Bargalló, Adelina

70 BDIC-Fons Gabrielle Duchêne, F delta Res 81.

71 «Un manifest a les dones d'esquerra», *L'Opinió*, 12 de gener de 1934, p. 5.

69 Ibidem, p. 262.

Ripoll, 27 de maig de 1934

Mítting d'Esquerra Republicana, al Teatre Comtal, en el marc dels actes de commemoració del 95è aniversari del setge de la vila per les tropes carlines.

D'esquerra a dreta, apareixen, entre altres: Hilari Salvadó, Josep Escofet, Joan Tauler, Pere Blasi, Maria Dolors Bargalló, Lluís Companys, Josep Fàbrega, Josep Irla, Xavier Casademunt i Francesc Riera.

ANC - FONS LLUÍS COMPANYS

de Colell, Teresa Montagut, Anna Murià i Carme Vila; del Partit Radical Federal Democràtic, Rosalia Garriga i Maria-Enrica Montoro; d'Acció Republicana, Maria Perellada i Maria Ferrer; d'Acció Catalana, Maria-Lluïsa Cortés i Maria-Lluïsa Ametlla; de la Unió Socialista de Catalunya, Àngela Graupera i Angelina Palomas; i del Partit Republicà Radical Socialista Català, Hilda Agostini, M. Arbiol, Rosa Herrero i Meravelles Juan.

El 20 de febrer de 1934, Maria Dolors, acompanyada per una comissió d'obreres d'una fàbrica de bombetes, anava a Palau a veure el nou president. Calia fer front a un nou govern format per una coalició de dretes. El fantasma del feixisme, que mai no havia acabat de marxar, tornava. El 20 de març, Maria Dolors, entre molts d'altres assistents, prenia part en un homenatge a la tomba de Macià que menys de tres mesos després de la seva mort, ja havia sofert un acte vandàlic.

Com explicava Dolores Ibárruri a les seves memòries, el feixisme era una amenaça real el 1934. Quan parlava de Gil-Robles, explicava que:

«La seva tàctica consistia després del triomf electoral de 1933 en servir-se dels radicals com a sapadors que netejessin d'obstacles el seu camí. El govern del republicà Samper era el primer intent de govern pont, per a facilitar l'accés de les dretes al poder. Quan Gil-Robles va comprendre que aquella política quebrava i que podia fer fracassar els seus plans, decidí l'assalt al poder.

En el discurs que pronuncià el 7 d'abril de 1934 digué textualment:

—Anem a conquerir el poder. Amb aquest règim? Amb qui sigui, amb el que sigui i com sigui.»⁷²

El 27 d'abril, Maria Dolors Bargalló llegia per primer cop una conferència que no tractava sobre dones sinó d'antifeixisme. Fou a l'estatge d'Esquerra Republicana de Granollers amb el títol «El moment polític actual» organitzada per la Secció Femenina local del partit, en el marc de la campanya antifeixista que culminaria dos dies després amb una gran manifestació a Barcelona convocada per Esquerra i les JEREC.

⁷² Dolores IBÁRRURI, *Memorias de Dolores Ibarruri. Pasionaria. La lucha y la vida*, p. 179.

No van passar gaires dies fins que delegades del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme van arribar a Espanya per contribuir a difondre la crida de Duchêne. Van parlar amb la Pasionaria, amb la qual van arribar ràpidament a un acord: amb les comunistes no hi hauria problema. Però,

«la delegada del Comitè Mundial tenia un interès especial en visitar a les dones socialistes. Premures de temps l'impediren de fer-ho. En anar-se'n ens pregà encaridament que les visitéssim i saludéssim en el seu nom, la qual cosa nosaltres prometerem. I dic nosaltres, perquè a l'entrevista amb la delegada francesa hi assistien Irene Falcón, Encarnación Fuyola, Lucía Barón i algunes altres camarades, els noms de les quals no recordo amb exactitud i per això no els dono.»⁷³

Maria Dolors Bargalló explicava que havia arribat a entrevistar-se amb les delegades «*incidentalment*».⁷⁴ En tot cas, van convidar-la a assistir-hi.

El 19 de juny de 1934, la crida per a participar al Congrés Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme sortia publicada a *L'Opinió* amb el títol «Manifest a les dones de Catalunya!»:

«Dones de Catalunya!

En els pobles, fàbriques, escoles, organitzacions i arreu on intervingueu, viviu i treballeu, preneu la iniciativa de formar Comitès de participació al gran Congrés Mundial de Dones.

Que la nostra unió i les nostres forces reunides serveixin de barrera invencible al terror feixista.

Adreçem la nostra acció vers l'alliberament polític i econòmic de les dones.

Per la unió de dones de tots els països.

No es pot perdre ni un instant.»⁷⁵

⁷³ *Ibidem*, p. 184.

⁷⁴ «Parla Esquerra Republicana de Catalunya», *Companya*, 6 de novembre de 1937, p. 10.

⁷⁵ «Manifest a les dones de Catalunya!», *L'Opinió*, 19 de juny de 1934, p. 3.

Barcelona, 3 de juny de 1934

Lliurament de la bandera de l'Ateneu Pi i Margall de la Barceloneta.

D'esquerra a dreta: Roc Boronat, Maria Dolors Bargalló, Jaume Aiguader, Antònia Cervelló,
Carles Pi i Sunyer, Evarist Pinyol, Hilari Salvadó, Encarnació Moral...

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

Acte seguit, es demanava enviar l'adhesió al Secretariat Femení de Catalunya i se'ls demanava que constituïssin els seus comitès. Havien de nomenar, també, les seves delegades per al Congrés que havia de tenir lloc a París els dies 28, 29 i 30 de juliol.⁷⁶ La crida era publicada amb les següents adhesions: Àngela Graupera, Maria Luz Morales, Leonor Serrano, Enriqueta Sèculi, Maria Pi de Folch, Maria Carratalà, Amanda Llebot, Herminia de Duran, Pilar Gilabert, Maria Dolors Bargalló, Maria Josul, Àngels Deulofeu, Carme Cardona, Joana Colom, Josefina Canós, Maria Carme Ricart i Antònia Jané, mestres nacionals.

La convocatòria de Gabrielle Duchêne havia resultat un èxit contra tot pronòstic. La resposta espanyola, com ella mateixa explicaria, va ser una de les primeres en produir-se i en sumar-s'hi. Però les dates van haver de retardar-se, ja que la delegació americana havia tingut una sèrie de problemes per arribar a París. La data definitiva seria del 4 al 7 d'agost.

El 6 de juliol de 1934 quedava constituït el Comitè Femení Internacional contra la Guerra i el Feixisme: Lucila Fernández, del PSOE; Maria Dolors Bargalló, d'ERC; Joana Colom, de la Secció Femenina de Cooperatives; Montserrat Graner de Bertran, de la Lliga Catalana Femenina per la Pau i la Llibertat; Lina Òdena, de les Joventuts Comunistes; Josepa Boira, de la USC; Àngela Graupera, del Comitè Català contra la Guerra i el Feixisme; Josefa Puig, d'Amics de la Nova Rússia; Elisa Úriz, de la UGT, i Maria Carme Ricart, del Partit Comunista de Catalunya. Calia, tal com deia *L'Opinió*, fer «*impossible una catàstrofe que seria molt més horrible i funesta que la dels anys 1914-18*».⁷⁷ Sabien que, aquest cop, la neutralitat no seria possible.

Dies després, el 24 de juliol, es va celebrar al barceloní barri de Sants el primer míting femení contra la guerra i el feixisme. Va parlar Lina Òdena, que no es limità a assenyalar el feixisme a Alemanya, a Itàlia i a Àustria sinó que també va acusar el nou govern espanyol d'imitar el hitleria, i va situar el feixisme com el

principal perill contra els drets conquerits per la classe treballadora. Equiparà feixisme amb la guerra, tot assenyalant que un no podia existir sense l'altre. El feixisme era la bandera i la guerra el mitjà per lluitar contra els treballadors. Elisa Úriz va parlar del Congrés que recentment s'havia celebrat a Madrid —on també hi participaren Irene Falcón i la Pasionaria, i hi assistiren Lina Òdena i ella— i proposà que una delegació catalana anés al Congrés de París. La darrera en parlar, va ser Àngela Graupera, que explicà el seu viatge als Balcans i quins eren els desastres de la guerra que ella mateixa havia presenciada. En acabar el míting, van explicar el seu propòsit. Sabien que el feixisme condemnava les dones a l'esclavitud i que, en els països on havia triomfat, els drets polítics de les dones havien estat suprimits. Havien de lluitar-hi, i per això, el seu primer front era defensar les reivindicacions de les dones, ja que consideraven que en la seva condició de mares, esposes o germanes constituïen les primeres víctimes de la guerra. Joana Colom cridava, doncs, a la suma de totes les dones a la iniciativa.

El 30 de juliol, quan faltaven pocs dies per a la celebració del gran Congrés, el Comitè Femení Internacional va organitzar un míting a l'estatge de la Unió Socialista de Catalunya, al barri de Gràcia de Barcelona, presidit per Josepa Boira. Les dones que hi assistiren eren de classe treballadora. Primer va parlar Joana Colom, després Teresa Basterretxea i, finalment, ho va fer Maria Dolors Bargalló. En els seus parlaments, van equiparar la situació del moment polític en què es trobaven amb la del 1914 —el Congrés se celebrava aquell any per commemorar el 20è aniversari de la Primera Guerra Mundial. Totes elles van explicar que l'alarma havia saltat definitivament cinc dies abans, el 25 de juliol, amb l'assassinat a Àustria del canceller feixista Engelbert Dollfuss per ordre del mateix Hitler, que la guerra obeïa només a interessos capitalistes, de la mateixa manera que ho feia el feixisme i demanaven que, abans de posar-se a disparar contra els treballadors d'altres països, calia apuntar contra l'enemic de classe. Van animar les assistents a formar comitès contra la guerra i el feixisme arreu, en els llocs de treball, en els centres esportius i culturals, als barris... Les conclusions que es van treure durant aquell míting van ser:

76 Malgrat al diari sembla haver-hi un error, ja que diu que el Congrés estava programat per als dies 22, 23 i 24 de juny.

77 «El Comitè Femení Internacional contra la Guerra i el Feixisme», *L'Opinió*, 6 de juliol de 1934, p. 3.

París, 4-7 d'agost de 1934

Congrés Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme

el qual va comptar amb una delegació catalana formada per Maria Dolors Bargalló i Joana Colom.

BNF (L'HUMANITÉ)

«Primera.— Lluitar contra la guerra i el feixisme.
 Segona.— Per l'alliberació nacional i social de Catalunya.
 Tercera.— Per l'emancipació de la dona.
 Quarta.— Pels seus drets polítics i socials.
 Cinquena.— A treball igual, salari igual.»⁷⁸

Durant el míting, s'acordà enviar un telegrama d'adhesió al Congrés Mundial. Anar-hi no fou fàcil, primerament, per les dificultats econòmiques. Les dones que integraven el Comitè van fer una crida per obtenir una subvenció, perquè la premsa d'esquerres fes una subscripció, el que fos, perquè consideraven que Catalunya havia de tenir presència en el Congrés Mundial.

5.4. París: central de l'antifeixisme

El 4 d'agost, a les 10 del matí, s'iniciava al Palais de la Mutualité de París el Congrés Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme. Maria Dolors Bargalló formava la delegació catalana conjuntament amb Joana Colom. Els cartells al voltant combinaven el missatge de lluitar contra el feixisme amb la necessitat de recolzar la política soviètica, «El país de les dones alliberades!». Segons les xifres registrades pel mateix Comitè Central de París, hi van assistir més de 2.500 dones, de les quals 1.104 eren delegades de diverses ideologies polítiques, partits i organitzacions: socialistes, socialistes cristianes, comunistes, sindicalistes, pacifistes, feministes, cooperativistes, lliurepensadores... D'elles, 630 de França, 77 de Gran Bretanya, 48 del Sarre, 47 d'Itàlia, 45 dels Països Baixos, 40 dels EUA, 34 de Bèlgica i 183 representants més de vint-i-un altres països: Suïssa, Polònia, Romania, Txecoslovàquia, Alemanya, URSS, Àustria...⁷⁹

D'Espanya, n'assistiren dotze i set d'elles foren escollides com a membres del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme: Maria Dolors Bargalló, Josepa Boira, Encarnación Fuyola, Victoria Kent, Eve-

78 «Míting femení contra la guerra i el feixisme», *L'Opinió*, 2 d'agost de 1934, p. 4.

79 *Rassemblement Mondial des Femmes contre la guerre et le fascisme. Compte rendu des travaux du Congrès*, p. 31.

line Kohn, Veneranda Manzano i Margarita Nelken.⁸⁰ Per a formar part del Presidium es van escollir, entre les diverses nacionalitats, dues d'espanyoles: Eloina Ruiz Malasecheverría i Dolores Ibárruri «la Pasionaria», que també representava la delegació portuguesa. Els punts principals debatuts foren:

1. L'atur, que assolía unes xifres alarmants entre les dones dels països feixistes i la conseqüent abolicció dels seus drets. D'aquí, es va escriure la Carta dels Drets de la Dona, on es reuniren totes les reivindicacions fetes.

2. El terror feixista, que s'agreujava dia rere dia a tots els països i que constituïa una amenaça directa per a totes les dones, per començar, amb l'abaixament dels seus sous. D'aquí, es va fer una crida a totes les dones perquè se sumessin a la lluita per l'alliberament dels empresonats antifeixistes, arran de la Comissió Thaelmann-Wallisch,⁸¹ presidida per André Malraux, que també hi va participar.

3. El perill de la guerra imperialista que es veia imminent. La guerra era entesa com una amenaça a tots els treballadors de tots els països, dotada d'un sofisticat armament que havia millorat amb l'avenç de la tècnica i que amenaçava directament la Unió Soviètica.

Es parlà també de l'alliberament de les soviètiques, país on es considerava que les dones havien aconseguit, finalment, la total igualtat amb els homes en els seus drets i els seus deures en la construcció del socialisme.

Una «delegada espanyola» —impossible saber qui— havia informat tot dient que la causa Thaelmann-Wallisch havia resultat un gran moviment de masses. La delegació Thaelmann-Wallisch comprenia 38 delegades, de les quals dues eren espanyoles. Per descomptat, es va demanar a totes les assistents que, de tornada als seus països, lluitessin pel seu alliberament.⁸²

80 *Ibidem*, p. 40.

81 Ernst Thaelmann, líder del comunisme alemany, estava empresonat pels nazis. Koloman Wallisch, líder dels socialdemòcrates austríacs, havia estat executat pel govern feixista.

82 BDIC-Fons Gabrielle Duchêne. F delta res 316. Informació extreta de «Rapport de la Commission Thaelmann-Wallisch sur le Congrès Mondial des Femmes à Paris», 20 d'agost de 1934.

Badalona, 18 de setembre de 1934

Cartell del míting organitzat pel Socors Roig Internacional

contra la guerra i el feixisme i per la llibertat dels obrers Josep Maria Espinosa i Ferran Valverde.

Maria Dolors Bargalló hi va intervenir en nom del Comitè Femení contra la Guerra i el Feixisme.

UB-BPR

SOCOR ROIG INTERNACIONAL

El S. R. I., organització sense Partit, de defensa i ajuda a tots els presos i perseguits per la lluita de classes, sense distinció d'ideologies, el S. R. I., organització que lluita contra la guerra i el feixisme, organitza un

GRAN MITING

Contra la guerra i el feixisme i per la llibertat dels obrers Josep M.ª Espinosa i Ferran Valverde

per a DIMARTS dia 18,
a les 9 de la vetlla, al

CINEMA VICTORIA parlaran

JOSEP FRANQUET per la Joventut Socialista de Badalona

JOAQUIM SITJA per les Joventuts d'Estat Català de Badalona

LLUIS OLMO pel Socor Roig Internacional

JOSEP MIRET pel C. E. de la Joventut Socialista

JOSEP LEAL per la Joventut Comunista de Badalona

MELITO FERRIOL per l'Esquerra Republicana de Badalona

MARIA DOLORS BARGALLO pel C. Femení contra la Guerra i el Feixisme

PERE ARDIACA pel C. C. del Partit Comunista de Catalunya

MANUEL REINA pel Socor Roig Internacional

Presidirà EMILI CABALLERIA pel S. R. I. de la localitat

S'invita a les organitzacions obreres B. O. C., Federació Sindicalista Llibertària, Joventut Llibertària, F. A. I. i Comitè Pro-presos de la C. N. T.

Treballadors! Contra la guerra i el feixisme assessi i per la llibertat d'Espinosa i Valverde!

Per l'amnistia de tots els obrers revolucionaris!

Treballadors: NO HI MANQUEU!

Comitè Local del S. R. I.

S. R. I., Secció Catalana; Estatge social, S. Oller, 2 bis, ent. 1.^a

A la vuitena sessió, la tarda del 7 d'agost, Maria Dolors Bargalló feu una intervenció que ha quedat recollida a la memòria del Congrés:

«Dolors Bargalló, del partit republicà català, declara que les dones republicanes saluden al Congrés. Al seu país, durant centenars d'anys, les treballadores han viscut sota l'opressió més brutal. La sang de les masses obreres s'ha vessat en torrents. Finalment va venir la República. Només ara estem lluitant pels nostres drets, va dir. Les dones catalanes es comprometen a lluitar amb les dones d'altres països per l'alliberament de la dona, la pau entre els pobles, la defensa de la URSS i la unitat d'acció.»⁸³

Es va aprovar per unanimitat la Carta dels Drets de la Dona. També, excepte per tres vots, es va acceptar el Manifest que fixava la línia política d'acció. A grans trets, responia als principis de lluitar contra la guerra i el feixisme, a la lluita pels drets de les dones i de les nenes i els nens, a servir la causa de la unitat creada i a defensar el principi de la solidaritat entre nacions, en conseqüència, de la solidaritat col·lectiva amb el fi de garantir la pau. Això volia dir que, amb la seva activitat, havien de sostenir i reforçar la Societat de Nacions, el qual consideraven l'únic organisme existent que es preocupava de mantenir la pau mundial, cosa que es traduïa com el respecte al Dret internacional, inviolabilitat —però no intangibilitat— dels tractats i vetllar per l'aplicació rigurosa de les mesures establertes pel Pacte de la Societat de Nacions.⁸⁴

La delegació espanyola va intervenir a favor de l'alliberament del dirigent comunista Ernst Thaelmann amb un acte simbòlic: van estripar la bandera nazi i van parlar del boicot als vaixells alemanys. Van afirmar que Espanya estava preparada per a la guerra imperialista, i que sabrien transformar-la en una guerra per

la llibertat. Maria Dolors Bargalló hi va intervenir i, en la mateixa línia, va mostrar la seva admiració i compromís amb la URSS, la delegació de la qual havia despertat un entusiasme generalitzat entre totes les assistents. Maria Dolors va acabar el seu discurs *«amb una delirant crida»*, segons explicava el corresponçal de *El Heraldo de Madrid*, *«en defensa de la URSS en el cas d'una possible agressió»* i acabà afirmant que *«en el meu país s'ha vessat molta sang dels treballadors, però encara no s'ha fet la revolució.»⁸⁵*

Al seu retorn, un cop posada d'acord amb les membres del Comitè Mundial, Maria Dolors es va reunir amb la mateixa Joana Colom, Lucila Fernández, del PSOE, les esmentades Lina Òdena i Elisa Úriz, de la FETE; i la independent Maria Perellada per a constituir el primer Comitè que van anomenar de la mateixa manera que el central, «contra la Guerra i el Feixisme». Van instal·lar la seu a la Comandància de Somatents de Catalunya.

Fins que va arribar el 6 d'octubre de 1934, quan el president Companys proclamà l'Estat Català de la República Federal Espanyola. L'endemà, la Comandància acabaria rendint-se a l'Exèrcit i la seu fou regirada de dalt a baix, sense que trobessin res per inculpar-les. Va ser llavors quan van començar a treballar des de la clandestinitat. Dolores Ibárruri en parlava per a la revista-òrgan francesa del mateix Comitè, *Femmes*:

«A Espanya, el nostre Comitè ha estat treballant il·legalment durant tot el període de reacció. Prohibit, esdevingué "Pro-Infància", organització que, malgrat la repressió, va socórrer els fills dels treballadors asturians morts o empresonats per la defensa de les llibertats republicanes.»⁸⁶

Efectivament, Maria Dolors i les membres del Comitè van ser de les primeres en ajudar les nenes i els nens víctimes de la repressió posterior a la Revolució d'Astúries. El canvi de nom va resultar una estratègia força

83 *Rassemblement Mondial des Femmes contre la guerre et le fascisme. Compte rendu des travaux du Congrès*, p. 29.

84 BDIC-Fons Gabrielle Duchêne. F delta res 316. «Dossier Comité Mondial des Femmes contre la Guerre et le Fascisme. Antifascisme. Comité pour la libération Thaelmann (1933-1935)».

85 «El Congreso Femenino Mundial contra la Guerra y el Fascismo», *Heraldo de Madrid*, 15 d'agost de 1934, p. 13.

86 Bernadette CATTANÉO. «En Espagne avec le Front Populaire», *Femmes*, juny de 1936.

Diari portanveu de l'Esquerra Republicana de Catalunya a les comarques tarraconenes

Concentració d'Esquerra Republicana de Catalunya, Rabassaires i Joventuts d'Estat Català

Un poble que vol ésser lliure

Els qui tenen oïes que veuen i els qui tenen oïes que escoltin.

Aquesta màxima evangèlica la recordem avui i la dediquem a aquells als quals pot ésser útil de tenir-la present quan presentin l'espectacle meravellósament sublim de l'ànima d'un poble que s'aixeca solemne en la defensa sagrada d'unes llibertats amenaçades.

Serà Reus, la ciutat aimada, poble sagrat dels nostres records i de les nostres intimitats, el que acollirà la democràcia catalana que s'aplegarà demà dimenge, en fraternal comú d'idees i de sentiments, al redós de la figura amsterdament digna del President Companys.

Aquest tros de terra catalana, camp esplendorós de vida i de riquesa, símbol de virilitat i de fermissa, vibrarà d'exaltació patriòtica quan de les seves entranyes s'alzequi la veu estrident de la democràcia nostra que retrunyí per tots els àmbits amb una exigència de llibertat.

No recordarà Reus altra festa ni hi haurà altre precedent en la història del nostre poble que superi la magnificència de la jornada que s'acosta.

I és que en aquests moments decisius en els quals són posats a prova la fortitud i el temps de l'ànima catalana, la manifestació efímera de les multituds i la mobilització de les masses, tenen un alt significat d'advertència a paralles i a gestos insensats. Tenen el sentit de la voluntat popular i són testimoni de valua inapreciable en el judici suprem a què fatalment han de comparèixer els qui tenen a les seves mans el govern d'una nació.

Dimenge, dia 30

Tarda, a les 3'30

Gran Manifestació

que s'organitzarà al Passeig de Sunyer i passarà pel carrer de Gaudí, Plaça de Prim, carrer Llovera, Castelar i Passeig de Mata.

SEGUIDAMENT

MITING MONSTRE

en el local d'istiu de Foment

en el qual faran ús de la paraula

Josep Borràs, Josep Andreu, Joan Loperena, Rauret, Daniel Mangraner, Reis Bertral, Nuri Oromí, Dolors Bargalló, Galés, Tomàs i Piera, Aiguader, Aragai, Humbert Torres, Miquel Badia, Pi i Sunyer, Pere Mestres, Joan Casanoves,

JOSEP DENCAS, VENTURA GASSOL, LLUIS COMPANYS

Els parlaments seran radiats i s'instal·laran altaveus en els jardins de l'entitat i Passeig de Mata.

I ai d'aquells als quals els sigal advers el fall popular! Quan hi ha cordura i lleialtat en l'esment el poble perdona, però la traïció i la injúria no tenen palliatiu en la sentència que dicta inexorable l'opinió pública.

"Judici imparell i sensat" deien l'altre dia, Honorable President, quan comentàveu amb energia serena les paraules provocadores del trist senyor Samper.

No temeu, vós, President Companys, la dignitat i l'honor, la noblesa i la intel·ligència, la clara executòria de la vostra vida de patriota, tot aquest conjunt de valors espirituals que us dignifiquen i us consagren en l'alt i gloriós miting que ocupen, us fan intangible per a tota aquesta misèria vergonyosa que aquesta dies es renova a Madrid contra la vostra persona i contra la vostra alta representació.

Menyspreu-los. Si són prou insensats per a gosar atansar-se amb la seva immundícia a ultrajar i profanar la carn viva de Catalunya, ai! teniu el vostre poble, exercit disciplinat i compacte, amament al mot d'ordre que us impellí a donar la vostra fina percepció.

La Concentració de demà serà la demostració viva de la potència de la democràcia catalana, en la qual demostrarem que no en debades hem tingut un 14 d'abril i s'ha promulgat un Estatut. Els catalans sentim en la pròpia carn tot el neguit, el daler i l'esperança que fa sentir el retrobament de les nostres llibertats nacionals i la implantació d'una més humana justícia social.

Catalunya està en marxa! Ai d'aquell que vulgui barrar-li el pas!

Cada dia són en més nombre les noves que rebem d'altres, amants

(Segueix a la 4.ª pàgina)

Reus,
29 de setembre de 1934

Una setmana abans dels Fets d'Octubre, Maria Dolors Bargalló prenia part a un gran miting organitzat al local d'estiu del Foment Nacionalista Republicà de la ciutat.

FJI

senzilla, una simple tècnica de camuflatge, perquè la realitat era que seguien treballant-hi com a membres.

Per la seva banda, el Comitè no es va quedar de braços creuats davant la repressió. Arran dels detinguts i dels judicis que van començar a donar-se per tot l'Estat, el Comitè Central de París va començar a enviar circulars a les diverses delegacions. Lerroux i Gil-Robles eren considerats netament feixistes i, per tant, exigien la llibertat dels empresonats:

«Enviam una crida urgent a tots els nostres Comitès Nacionals i demanem que organitzin grans mítings de solidaritat amb els antifeixistes espanyols i de protesta contra les criminals sentències de mort. Els hi demanem que exigeixin energèticament el cessament immediat del funcionament dels tribunals de guerra i l'alliberament de Pérez Farràs, Frederic Escofet, així com de tots els antifeixistes o empresonats.»⁸⁷

I enviaren un telegrama al president Alcalá-Zamora per evitar que s'executessin les condemnes a mort:

«PRESIDENT REPÚBLICA ZAMORA. MADRID. En nom milions dones món profundament commogudes i indignades per decisions dels tribunals guerra, demanem aturar penes mort. COMITÈ MUNDIAL DONES CONTRA GUERRA I FEIXISME.»⁸⁸

Efectivament, el president de la República, Niceto Alcalá-Zamora, va intervenir i la pena de mort als dos militars catalans, Enric Pérez i Farràs i Frederic Escofet, es va commutar per la cadena perpetua. A banda, encapçalarien tota una protesta formal davant la Societat de Nacions contra el govern francès i el portugués per negar el dret d'asil als espanyols que fugien de la repressió, un dret que estava reconegut pel Pacte de la Societat de Nacions.

87 BDIC-Fons Gabrielle Duchêne. F delta res 316. Circular del Comitè Mundial des Femmes contre la Guerre et le Fascisme [s.d.].

88 BDIC-Fons Gabrielle Duchêne. F delta res 316. Dossier «Comitè Mundial des Femmes contre la Guerre et le Fascisme (1932-1936)».

Maria Dolors Bargalló tampoc no en sortiria indemne. Durant els Fets d'Octubre, les cròniques periodístiques expliquen la seva presència a Montblanc, on va col·laborar en la proclamació de l'Estat Català.⁸⁹ Mesos després, el gener de 1935, fou citada a comparèixer a la Caserna d'Infanteria de Tarragona, juntament amb el diputat al Parlament Josep Folch davant el comandant Enrique Feliu, jutge instructor de la causa per la rebel·lió a Montblanc:

«A Montblanc, els obrers abandonaren el treball i els pagesos no eixiren al camp. [...] Les organitzacions polítiques i sindicals, d'acord amb l'Ajuntament i el diputat al Parlament català Josep Folch, procediren seguidament a controlar els serveis de telèfon i telègraf, a la requisita de cotxes i camions, a la incautació d'armes i explosius de les armeries. [...] Escamots armats obligaren a tancar tota mena d'establiments, fins i tot cafès i bars; d'altres construïren barricades a les carreteres d'accés a la població obstaculitzant la circulació de vehicles. La paralització fou total.»⁹⁰

Quan arribà el 1936, Maria Dolors i les altres membres del Comitè s'implicaren de manera activa en la campanya electoral del 16 de febrer. La victòria del Front d'Esquerres va permetre al Comitè tornar a funcionar de manera normalitzada. Va ser llavors quan van començar a rebre noves adhesions: Maria Baldó (ERC), Eloina Ruiz Malasecheverría, (Partit Comunista), Marta González (CNT)... Un cop solucionat el problema del feixisme a Espanya, Maria Dolors, juntament amb les altres membres, respongueren a la crida del Comitè Central de París per sumar-se a la campanya pro-Etiòpia. Calia obrir un nou front contra el feixisme. Ara, cap a Itàlia, contra Mussolini.

89 «La revolta esquerrano-anarquista», *Aires de la Conca*, 13 d'octubre de 1934, p. 2-3. «De l'homenatge als perseguïts i exiliats de les nostres Comarques, a Montblanc», *Tasca*, 1 de juny de 1936, p. 2.

90 Lluís VIVES. *Narracions històriques a la vila de Montblanc*. Citat a Eduard CONTIJOCH i Miquel CONTIJOCH, *Josep Contijoch i Carol, l'alcalde gestor de Montblanc durant el bienni negre (1934-1936)*, p. 3.

Barcelona,

8 de març de 1936

Maria Dolors Bargalló,
intervenint
en representació
d'Esquerra Republicana,
al miting organitzat pel
Socors Roig Internacional
de salutació als amnistiats i
de solidaritat
amb les víctimes
del feixisme mundial,
celebrat a la plaça
Monumental,
després de la victòria
del Front d'Esquerres
a les eleccions legislatives
del 16 de febrer.

BNE

Guerra al feixisme

6

6.1. Per la pau

Mussolini havia envaït Etiòpia. El Comitè Mundial contra la Guerra i el Feixisme celebrà una conferència internacional el 3 de setembre de 1935, tot just un dia abans que el conflicte fos debatut pel Consell de la Societat de Nacions. En la conferència, es van reunir diversos representats d'organitzacions polítiques, culturals, sindicals i pacifistes que van acordar la creació d'una oficina internacional que coordinés les accions nacionals i internacionals en defensa de la pau i per la independència d'Etiòpia. Manuel Azaña va ser un dels membres del comitè central del Comitè Internacional per a la Defensa del Poble Etiop i de la Pau. Pel que fa a Catalunya, s'hi adheriren: Esquerra Republicana de Catalunya, Acció Republicana Catalana, Bloc Federal d'Esquerres, el Comitè Femení contra la Guerra i el Feixisme —del que formava part Maria Dolors Bargalló—, el Comitè Català contra la Guerra —presidit pel jurista Josep Maria Bertran de Quintana, exregidor d'ERC a Barcelona—, *La Humanitat*, Partit Femení d'Esquerra Catalana, Partit Republicà Democràtic Federal i el sindicat Unió Obrera de la Indústria Fabril i Tèxtil. També s'hi comptava el Socors Roig Internacional. Les personalitats catalanes que s'hi van sumar van ser Lluís Companys i Marcel·lí Domingo.⁹¹

La invasió italiana d'Etiòpia, que va suposar la implantació del feixisme al país africà, en una guerra que violava impunement tractats i convencions, va posar en evidència la ineficàcia de la Societat de Nacions. El britànic Lord Robert Cecil i el francès Pierre Cot van prendre la decisió de crear una associació popular internacional per la pau, ensems amb representats d'organitzacions nacionals i internacionals, que seria conegut amb el nom de Rassemblement Universel pour la Paix.

Sota aquesta iniciativa, el 4 de febrer de 1936, en plena campanya electoral a Espanya es creà la Mesa Permanente Española de la Unión Universal por la Paz, integrada per Manuel Azaña, Antonio Machado, Ángel Ossorio y Ga-

91 IISG-Fons RUP. Défense du Peuple Ethiopien et de la Paix. *Bulletin Mensuel du Comité International pour la défense du peuple Ethiopien et de la Paix*, novembre de 1935.

Barcelona, 4 de juny de 1936

Mítting de solidaritat amb el polític d'esquerres brasiler Luiz Carlos Prestes, empresonat per la dictadura de Getúlio Vargas.

D'esquerra a dreta: Pere Ardiaca, Enric Pérez Farràs, Maria Dolors Bargalló, Marià Hurtado, Luis Suárez Delgado, Leocádia Prestes i Lygia Prestes, mare i germana del pres polític.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

llardo, Teófilo Hernando i Julio Álvarez del Vayo. Tots ells escrigueren un manifest en el qual advertien que la invasió d'Etiòpia era una crida d'alerta que la guerra trucava a les portes. Molts intel·lectuals i polítics espanyols firmaren la seva adhesió: Federico García Lorca, Victoria Kent, Azorín... Ara bé, el manifest no es publicaria fins el 27 de febrer de 1936, després de la victòria del Front Popular. A Catalunya, també es publicaria el Manifest per crear un Front d'Acció per a la Defensa de la Cultura que buscava una aliança entre intel·lectuals en pro de la pau. Entre els que el signaven, s'hi trobaven dirigents d'Esquerra com Jaume Miravittles, Jaume Serra i Hünter, Antoni Rovira i Virgili, Joaquim Ventalló, Manuel Galés... I les dones eren Maria Baldó, Dolors Palau i Margarida Xirgu.

Es tractava de crear la Unión Universal por la Paz, la secció espanyola del Rassemblement Universel pour la Paix, que pretenia frenar l'avenç imparabile del feixisme. El Comitè espanyol quedà constituït el 3 de març de 1936. Es preparà un nou Congrés Mundial per la Pau, que tindria lloc el 3 de setembre d'aquell any a Brussel·les. Espanya s'havia compromès a enviar-hi una delegació important.

El bienni negre havia quedat enrere amb la victòria del Front d'Esquerres a les eleccions del 16 de febrer de 1936 en una campanya èpica en la qual Maria Dolors Bargalló havia tornat a superar-se participant en 56 mítings i conferències en un mes. Després de setze mesos d'empresonament, el Govern Companys tornava triomfalment a Catalunya i la Generalitat era restituïda.

Durant tot el març, al tombant de la victòria del Front Popular, se seguí desplegant l'ambiciós projecte de propaganda pro-pau arreu de l'Estat. El 10 de març de 1936, a l'Ajuntament de Barcelona, Maria Dolors era traslladada del Departament de Trànsit a Assistència Social, on va assumir el càrrec de cap de secció amb categoria d'oficial. En aquesta secció es tractaven els serveis de repatriació, l'expedició de targetes que autoritzaven a l'assistència al menjador de l'Asil del Parc, expedició de cartes de ruta, certificats de no-mendicants, albergs nocturns i hospitalització de beneficència. La seva secció estava composta per vuit funcionaris, alguns d'ells secretaris i investigadors que es

Barcelona, 4 de juny de 1936

Cartell del míting en pro de la llibertat de Luiz Carlos Prestes. Malgrat estar anunciats ni Joan Casanovas ni la Pasionaria van poder assistir finalment a l'acte.

UB-BPR

Barcelona, agost de 1936

Maria Dolors Bargalló, directora de l'Asil del Bon Pastor amb el seu col·laborador, Joan Roget.

AHCB (EL DILUVIO)

trobaven a les seves ordres. Com a cap de secció a Assistència Social, Maria Dolores va començar a col·laborar estretament amb el Socors Roig Internacional (Secció Catalana) i va passar a formar part de la Junta Directiva. Aquesta organització obeïa a la urgència de frenar el feixisme, sobretot, arran de l'alarma creada per la invasió del país africà.

Poc després, Maria Dolores participà en un acte a la plaça Monumental per saludar «a tots els amnistiats i de solidaritat amb les víctimes del feixisme mundial». ⁹² Excusà la Pasionaria perquè, finalment, no hi havia pogut acudir, i continuà:

«Les dones, el 16 de febrer, donaren una rèplica contundent a la reacció i amb això s'ha vist que la dona té consciència dels seus actes. D'aquesta manera ha estat possible que tots els homes sortissin de la presó i que la República reprengués el seu camí de llibertat. [...] No cregueu que la nostra missió hagi acabat el dia 16 de febrer. Hem de fer un contacte de colzes per anar a la conquesta de la victòria on encara hi ha els residus de la reacció. Hem d'unir-nos totes per a treballar per la llibertat humana. Quan la dona visqui lliure, podrem avançar tots junts cap als horitzons infinits de l'ideal. [...] No hem de permetre nosaltres que la guerra, portada pels feixismes, ens arrabassin els nostres homes, els nostres germans i els nostres esposos.

Treballeu, lluiteu, produïu, totes unides. Si no ens unim, la reacció destruirà les nostres llars. [...] ⁹³

El Front Popular i la República s'havia volcat de ple contra el feixisme. Catalunya no podia ser una excepció. Havent escapat recentment del feixisme, havien de seguir ajudant les víctimes empresonades o internades en camps de concentració. Per aquesta raó, el 4 de juny s'organitzà un míting en solidaritat amb Luiz Carlos Prestes, un dirigent d'esquerres, pres polític

92 «El gran acte celebrat en la plaça de braus "La Monumental", organitzat pel Socors Roig Internacional, de salutació a tots els amnistiats i de solidaritat amb les víctimes del feixisme mundial», *Support. Periòdic popular. Portantveu del Socors Roig Internacional (Secció Catalana)*, 20 de març de 1936.

93 *Ibidem*.

1936

Cartell del Socors Roig Internacional (Secció Catalana), obra d'A. Garcia.

IMMR

Barcelona, 29 de setembre de 1936

Maria Dolors Bargalló i Antoni Maria Sbert atenen una visita al Palau de la Generalitat d'una delegació francesa formada per:

André Morizet, polític socialista i alcalde de Boulogne-Billancourt i senador pel Sena;
Georges Rives, secretari general del Comitè Departamental del Front Populaire francès;
i Jean Descoux, secretari de l'alcalde de Perpinyà.

AHCB (DIARI DE BARCELONA)

brasiler sota la Dictadura de Getulio Vargas. La mare i la germana, Leocàdia Prestes i Lygia Prestes, eren de gira per Europa, tant per reclamar la llibertat del seu fill i germà com per denunciar la situació de la seva companya, la dirigent comunista jueva alemanya, Olga Benario, embarassada i empresonada, en aquest cas a Berlín, pel règim nazi.⁹⁴

En aquesta línia, també, la Secció Catalana del SRI organitzà per al 20 i 21 de juny de 1936 el Congrés de Solidaritat Popular, amb una crida que Maria Dolors Bargalló també signà, juntament amb Lluís Aymamí, Pere Aznar, Joan Casanovas, Víctor Colomer, Joan Comorera, Antoni Cusó, Lluís Estartús, Manuel Galés, Guillem Gally, Manuel Hurtado, Martí Salvat, Manuel Mesures, Josep Navarro i Costabella, Joan Lluís Roca, Emili Rovira i Bori, Martí Rouret, Jaume Serra i Hünter, Manuel Valdés i M. Vidiella. La idea era unificar, crear un organisme únic d'ajut i defensa contra la guerra i el feixisme.

Durant aquell juny de 1936, la Unión Universal por la Paz anuncià que es preparava la celebració d'una Setmana contra la guerra a Barcelona que aniria del 12 al 22 de juliol. En aquest context cal emmarcar també la celebració de l'Olimpíada Popular a Barcelona, organitzada per l'Ateneu Enciclopèdic Popular i la mateixa Associació d'Intel·lectuals en Defensa de la Cultura. Per al 14 de juliol es programà un gran miting de dones i una exposició de llibres i diaris pacifistes. El 19 de juliol, Ventura Gassol havia d'encarregar-se d'adreçar un missatge de pau al poble espanyol. Per a la seva cloenda, el 22 de juliol, Lluís Companys havia de pronunciar un discurs.

Maria Dolors i les companyes del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme començaren a pensar que Barcelona podria acollir el proper Congrés Mundial. I el van començar a preparar. A banda, tal com havien fet els altres comitès creats arreu del món, volien endegar una revista que fos l'òrgan divulgatiu de la secció catalana del Comitè Mundial de Do-

94 Leocàdia Prestes anà a Berlín per intentar alliberar la seva jove, la qual cosa no aconseguí, però sí que pogué endur-se a la seva neta, Anita Leocàdia, acabada de néixer. Olga Benario seria gasejada el 1942 al camp d'extermini de Bernburg.

Desembre de 1936

La Dona a la Reraguarda fou una iniciativa per coordinar l'esforç de guerra, nascuda a l'empara del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya.

IMMR

Barcelona,

7 de març de 1937

Maria Dolores Bargalló,

intervenint

en representació

de les dones de Catalunya

al miting celebrat

a la plaça Monumental

amb motiu

del Dia de Madrid

i del Dia Internacional

de la Dona Antifeixista.

BRANGULÍ / ANC

nes contra la Guerra i el Feixisme, el que seria temps després *Companya*. Però amb el cop d'estat franquista i l'esclat de la Guerra Civil, el 18 de juliol tot va quedar a mitges. Totes elles van haver de retornar a les seves organitzacions i el Comitè va deixar de funcionar com hauria d'haver-ho fet.

L'endemà del cop d'estat, al matí, Maria Dolors Bargalló va intercedir per impedir l'assalt a l'Asil del Bon Pastor situat al carrer Buenos Aires de Barcelona, un centre d'assistència social per a nenes i noies en risc d'exclusió. L'Asil anava a ser incendiat. Va ser ella qui va haver de dir-los que allí dins hi havia més de 400 nenes i noies, des de les més joves que només tenien cinc anys, fins algunes de trenta.⁹⁵ L'Asil va passar a mans de l'Ajuntament i seria rebatejat com a Casa de Noies «Enric Fontbernat» en homenatge al dirigent d'ERC mort en els enfrontaments amb els militars el 19 de juliol a Barcelona. Maria Dolors en seria nomenada directora.

6.2. Treballar per a la victòria

Ningú no ho dubtava. El feixisme s'anava estenent pel sud d'Europa. Una vegada més tornava a colpejar Espanya. L'única diferència era que, ara, ho feia amb totes les seves forces amb una aliança mortal. Tant el Rassemblement Universel pour la Paix com el Comitè Mundial contra la Guerra i el Feixisme, com el Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme, defensaren un cop i un altre, davant la Societat de Nacions, que havia estat una invasió en tota regla per part d'Alemanya i Itàlia. Cap dels dos països havia respectat el Pacte de la Societat de Nacions que estipulava ben clarament el respecte a les sobiraniaes nacionals. Cap dels dos països respectaren el pacte de no-intervenció. I ja sabien que si el feixisme guanyava la guerra a Espanya, era qüestió de poc temps que envaïssin França. Maria Dolors Bargalló i les militants del Comitè Mundial de Dones sabien que ajudar la República espanyola era ajudar França.

95 *El Diluvio*, 7 d'agost de 1936, p. 6.

Barcelona, 7 de març de 1937

Anunci publicat a *La Humanitat* del miting a la plaça Monumental amb motiu del Dia de Madrid i del Dia Internacional de la Dona Antifeixista.

FJI

Issy-les-Moulineaux, 3-6 de juliol de 1937

Congrés convocat per la secció francesa del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme.

Maria Dolors Bargalló, al centre de la imatge escoltant una intervenció de Gabrielle Duchêne.

ANC (COMPANYA)

El 31 d'agost, la Conselleria Regidoria de Governació escrivia a l'Ajuntament per reclamar els serveis de la funcionària Maria Dolors Bargalló al despatx de la Secció de Governació. El desembre, es creà l'associació La Dona a la Reraguarda, a la qual, novament, Maria Dolors s'hi va sumar, tot actuant-ne com a representant al llarg de la guerra. El 26 de desembre, Bru Ginestà, secretari general del Socors Roig Internacional (Secció Catalana), escrivia una carta a l'alcalde de Barcelona:

*«[...] donades les anormals circumstàncies que tra-
vessem, el Socors Roig Internacional ha près un extens
i fort increment que demana tot el nostre esforç i la
col·laboració de cada minut d'aquells elements gairebé
imprescindibles del nostre Comitè Central. L'intens tre-
ball d'organització, agitació i propaganda, de les distin-
tes activitats que aquest organisme està desenvolupant
amb les seves campanyes per totes les comarques de
Catalunya, amb l'organització de caravanes als fronts
de guerra de Madrid i Aragó, ajut a les dones i nens
refugiats, ambulàncies per al front, diada del comba-
tent, etc. fan necessària i imprescindible la col·laboració
constant i permanent dels membres directius de la nos-
tra organització que, com la companya Maria Dolors
Bargalló, funcionari d'aquest Ajuntament, ensems que
membre del Comitè Central, n'ha tret el màxim rendi-
ment, ens obliga a:*

*SUPPLICAR-VOS que tenint en compte ço exposat,
vulgueu posar al servei exclusiu i permanent del SO-
CORS ROIG INTERNACIONAL (secció catalana) la com-
panya Maria Dolors Bargalló, que actualment exerceix
el càrrec de funcionari municipal a la Secció de Gover-
nació (Jefatura) eximint-la dels deures de signatura i al-
tres, i conservant-li tots els drets de nòmina i altres que
puguin portar aparellat al càrrec, tota vegada que hau-
ria de considerar-se-la com a mobilitzada al servei de la
causa de la República i la Llibertat.»⁹⁶*

Un parell de setmanes després, el 8 de gener de 1937, tornava a insistir-hi, tot escrivint al negociat cen-

tral, a la Comissió de Governació de l'Ajuntament per demanar que se li concedís a Maria Dolors un mes de llicència amb sou per poder prestar serveis al Comitè Central del Socors Roig Internacional (Secció Catalana). El 22 de gener, l'Ajuntament li ho concedia i Maria Dolors acceptà. Es va incorporar al Comitè només tres dies després. Era el mes en què un decret del govern republicà estipulà que el sexe no podria ser utilitzat per a cap tipus de discriminació.

El 7 de març, Maria Dolors Bargalló fou una de les oradores del gran míting celebrat a la plaça Monumental, amb motiu del Dia de Madrid i del Dia Internacional de la Dona Antifeixista. De les més de 100 conferències i 300 mitings que va donar al llarg de la seva vida política, aquest sens dubte és el més important si més no a nivell iconogràfic. Les imatges que ens han arribat gràcies a tota la nòmina de fotoperiodistes catalans de l'època, de Brangulí a Merletti, passant per Agustí Centelles, Josep Maria Sagarra i Pau Lluís Torrens, ens mostren una oradora potent, segura i amb un domini escènic espectacular.

El 20 de març participava en la segona sessió commemorativa de la fundació d'Esquerra Republicana amb una al·locució difosa a través de Ràdio Esquerra, que cloïa reafirmant el compromís de les dones del partit enmig de la sagnant guerra:

*«Avi Macià! Si és possible que escolteu el nostre jura-
ment des del més enllà incògnit! President Lluís Com-
panys, vós que sou el nostre guia i la nostra esperan-
ça d'un demà millor i més just, com a dones d'Esquerra
Republicana de Catalunya, com a catalanes que esti-
men fonament la seva terra i es senten solidàries amb
els homes de bona voluntat de tot el món, us jurem so-
lemnemnt, pels infants d'avui que seran els homes de
demà, fer tot allò que calgui per a obtenir la victòria;
maneue, estem, com sempre, incondicionalment a les
vostres ordres! Per Catalunya, per la República i per la
Llibertat! Salut.»⁹⁷*

96 AMCB. Carta de Bru Ginestà a Carles Pi i Sunyer, alcalde de Barcelona, 26 de desembre de 1936. Expedient «Maria Dolors Bargalló».

97 La fundació de l'Esquerra Republicana. Viè aniversari, p. 51.

Barcelona, 5 de novembre de 1937

El president Lluís Companys rep al pati dels Tarongers, del Palau de la Generalitat, a una delegació de la Unió de Dones de Catalunya, acompanyades de dirigents feministes estrangeres que han vingut convidades per participar al 1r Congrés Nacional de la Dona.

D'esquerra a dreta: Dolors Piera, Maria Rabaté, Lluís Companys, Bernadette Cattaneo, Maria Dolors Bargalló i Maria Teresa Gibert.

BRANGULÍ / ANC

6.3. El 1r Congrés Nacional de la Dona: cap a la Unió de Dones de Catalunya

L'estiu de 1937 Maria Dolors Bargalló feia les males un altre cop per anar a París, convocada pel Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme. Gabrielle Duchêne envià, el 29 de juny, un telegrama a Hilari Salvadó, a l'Ajuntament de Barcelona, per reclamar la presència de la «*deleguée Catalogne*» a la nova reunió internacional, on demanava que es quedés fins al 15 de juliol. Maria Dolors Bargalló, com a delegada catalana permanent, hi havia d'assistir. Al dia següent, el conseller municipal de Governació, Josep Escofet, li contestà per donar-ne el consentiment.

Maria Dolors havia d'assistir a «Les journées d'Amitié International», que tingueren lloc del 28 de juny al 14 de juliol, unes jornades d'estudi organitzades pel Comitè. Hi van anar quatre catalanes: Maria Dolors Bargalló, Eloina Ruiz Malasecheverría, Maria Lluïsa Queralt i —específicament en representació de les dones d'ERC— Emiliana de Rius.⁹⁸ S'hi reuniren representants de catorze països. Bàsicament, s'estudiava la història del moviment feminista, el context legal en què vivien les dones en altres països i es donaven consells sobre com aconseguir ampliar el moviment. D'això darrer s'encarregà la feminista Anita Augspurg. També hi van parlar Maria Vérone, presidenta de la Lliga per als Drets de les Dones, Éliane Brault, Andrée Lehmann i Ielena Stàssova qui, un cop més, feia propaganda de la igualtat de gènere a la URSS.

Després d'ella, hi parlaren Maria Dolors Bargalló i Eloina Ruiz Malasecheverría, directora de la revista-òrgan de la secció catalana del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme, *Companya*. Segons recollia la revista *Femmes*, ambdues van explicar, amb dates i xifres, que la victòria del feixisme a Espanya a les eleccions de 1933 no havia estat per culpa de les dones:

«Això no és cert, ens diuen elles, fou la divisió dels partits i no la incomprensió de les dones el que ha»

98 «El Secretariat Femení», *Butlletí d'ERC-Federació de Barcelona-ciutat*, 2 de juliol de 1937, p. 2.

via permès que Gil-Robles recuperés el poder als republicans.»⁹⁹

Maria Dolors i Eloina parlaren sobre la tasca desenvolupada per les dones des de la rereguarda. Als hospitals, al costat dels infants, dels refugiats, a les administracions, a les fàbriques. Recordaren a Lina Òdena, que havia mort al front feia uns mesos. Van assistir també a un banquet en honor a Gabrielle Duchêne, durant el qual rebé un missatge de l'ambaixador espanyol a París per agrair-li l'ajut a l'Espanya republicana. La periodista i també membre del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme, Simone Harmel, les acompanyà el darrer dia a l'estació de tren per acomiadar-se. Van parlar sobre el treball dut a terme per a la infància i comentaren la feina de la Casa de Noies «Enric Fontbernat», on les nenes podien guarir-se dels abusos sexuals dels quals solen ser víctimes, encara més en temps de guerra, i que Maria Dolors dirigia. Ja en el tren,

«Dolors riu amb totes les dents, les mans es mouen. Vam plorar: "Adéu, adéu, ens veiem aviat..." Aviat? L'esperança i la por ens acompanyen a mesura que sortim lentament de l'estació.»¹⁰⁰

De tornada a Barcelona, Maria Dolors i Eloina es reuniren amb les dones que integraven el Comitè per dur a la pràctica el que hi havien après. Calia organitzar, a Catalunya, un Congrés. El que esdevindria el 1r Congrés Nacional de la Dona.

En l'entretant, tot just mentre enllestia la preparació del Congrés, Maria Dolors com a membre del Comitè del SRI (Secció Catalana), dirigit per Jaume Serra i Hünter, participà en accions com l'organitzada per la Generalitat de Catalunya, el 18 de setembre, per evitar l'especulació de queviures.

S'havien organitzat dos grans congressos de dones: un d'àmbit espanyol, organitzat per la Agrupación de

99 «Les droits des femmes devant Les Journées d'Amitié International», *Femmes*, juny-juliol de 1937.

100 Simone HARMEL, «Catalogne. Tes filles sont braves!», *Femmes*, agost de 1937.

Any I N. II
6 novembre del 1937

Companya

REVISTA DE LA DONA

VISCA LA UNIO DE LES DONES DE CATALUNYA

Dolors Piera

M.ª Dolors Borçalle

Anna Murià

Barcelona,
6 de novembre de 1937
Portada de *Companya*,
Revista de la dona
editada per la Unió
de Dones de Catalunya.
ANC

Mujeres Antifascistas, que tindria lloc a València i que se celebraria el 29, 30 i 31 d'octubre de 1937; i un altre de català, del 6 al 8 de novembre de 1937, que tindria lloc al Palau de la Música Catalana, de Barcelona. Maria Dolors hi seria present a tots dos. De la mateixa manera, Margarita Nelken es comprometé a assistir al Congrés català. La idea era cridar a la unitat de totes les organitzacions de dones de l'Estat per fer front al feixisme. Amb urgència.

Signaren la crida a la participació «Lletra oberta a les dones de Catalunya»: Florentina Aiguadelles, Paquita Alcón, Maria Lluïsa Algarra, Ester Antic, Maria Rosa Arquimbau, Isabel Azuara, Maria Baldó, Maria Dolors Bargalló, Josepa Belda, Aurora Bertrana, Josefina Bofarull, Maria Carreté, Teresa Coronel, Carme Cot, Angelina Díaz, Candelària Escolà, Rafaela Ferro, Teresa Fitó, Margarida Font, Enriqueta Gallinat, Maria Teresa Gibert, Fanny l'Holandesa, Lena Imbert, Obdúlia Imbert, Eloiina Ruiz Malasecheverría, Concepció Manyalic, Manuela Martí, Montserrat Martínez, Carme Montoriol, Anna Murià, Carme Nicolau, Teresa Palau, Doctora Palma, Angelina Palomas, Teresa Pàmies, Maria Pérez Enciso, Dolors Piera, Francesca Prat, Maria Lluïsa Queralt, Soledat Real, Emiliana de Rius, Mercè Rodoreda, Mercè Saüc, Rosa Segarra, Maria Solà de Sellarès, Trinitat Trilles, Elisa Úriz, Josefa Úriz, Gabina Viana i Leonor Vinyerta.¹⁰¹ Aquestes quaranta-sis militants pertanyien a les principals organitzacions polítiques i sindicals del país, des d'Esquerra Republicana al PSUC, passant per Estat Català i la CNT.

Al 1r Congrés Nacional de la Dona hi assistiren 800 delegades. Fou molt destacable la presència d'algunes delegacions internacionals com la de França, representada per Bernadette Cattaneo, secretària del Comitè de París i Maria Rabaté, directora de la revista *Femmes* i vicepresidenta del mateix. De Bèlgica, va participar Marcelle Leroy; d'Anglaterra, Hilda Vernon; i Miriam Arseri, en nom de les italianes. També arribaren representants d'Àustria i de Mèxic. A la taula presidencial, al costat dels bustos de Lina Òdena, Francesc

101 «Lletra oberta a les dones de Catalunya», *La Humanitat*, 31 d'octubre de 1937, p. 4; *Companya*, 6 de novembre de 1937, p. 2.

Macià i Lluís Companys, s'hi asseguraren Maria Dolors Bargalló, Paulina Lafuente, Teresa Coronel (delegada del Front d'Aragó), Maria Teresa Gibert, Llibertat Picornell, Josefina Bofarull, Eloiina Ruiz Malasecheverría, Dolors Piera (consellera municipal del PSUC a Barcelona), Consol Nogueras (consellera municipal d'ERC a Mataró), Teresa Palau (consellera municipal del PSUC a Reus) i Emília Marimon. Al vespre del primer dia del Congrés, dissabte 6, les estrangeres van parlar per la ràdio, una sèrie de discursos que Maria Dolors Bargalló se'n va encarregar de cloure. Lluís Companys presidiria el Congrés el dia següent, diumenge 7.

Durant el transcurs del Congrés, van enviar telegrams de felicitació al general Miaja, a la Pasionaria, a Gabrielle Duchêne i a Negrín, per donar la benvinguda a Barcelona al Govern republicà. Els presidents de les diverses sessions van ser Dolors Piera; l'alcalde de Barcelona, Hilari Salvadó, que va pronunciar un discurs adreçat a les congressistes, i Maria Dolors Bargalló. El darrer dia, li va tocar a Maria Dolors el torn per fer el seu discurs titulat «Cal incorporar les dones a totes les branques del treball». Margarita Nelken va pronunciar el discurs de cloenda. La finalitat d'aquelles jornades era endegar una nova iniciativa que aglutinés totes les forces femenines antifeixistes, que consideraven essencial per a la victòria. Creien que les indecisions i recels que havien retardat durant mesos la creació de l'Exèrcit Popular, i les eternes discussions polítiques i sindicals, havien facilitat les tragèdies de Bilbao i Santander, que podrien haver-se evitat. Així van acabar constituint la Unió de Dones de Catalunya, com a organització que havia d'eixamplar la base del Comitè de Dones contra la Guerra i el Feixisme.¹⁰²

Durant la sessió de clausura, celebrada a l'Escola Industrial, s'elegí Maria Dolors Bargalló com a presidenta. També es designà un Comitè executiu, integrat per Dolors Piera, que esdevindria la secretària general, Eloiina Ruiz Malasecheverría, secretària d'organització; Maria Teresa Gibert, secretària de propaganda; Enriqueta Gallinat, finances; Maria Lluïsa Queralt, tresorera; Reis Bertral, Candelària Escolà i Josefina Bofarull, guarde-

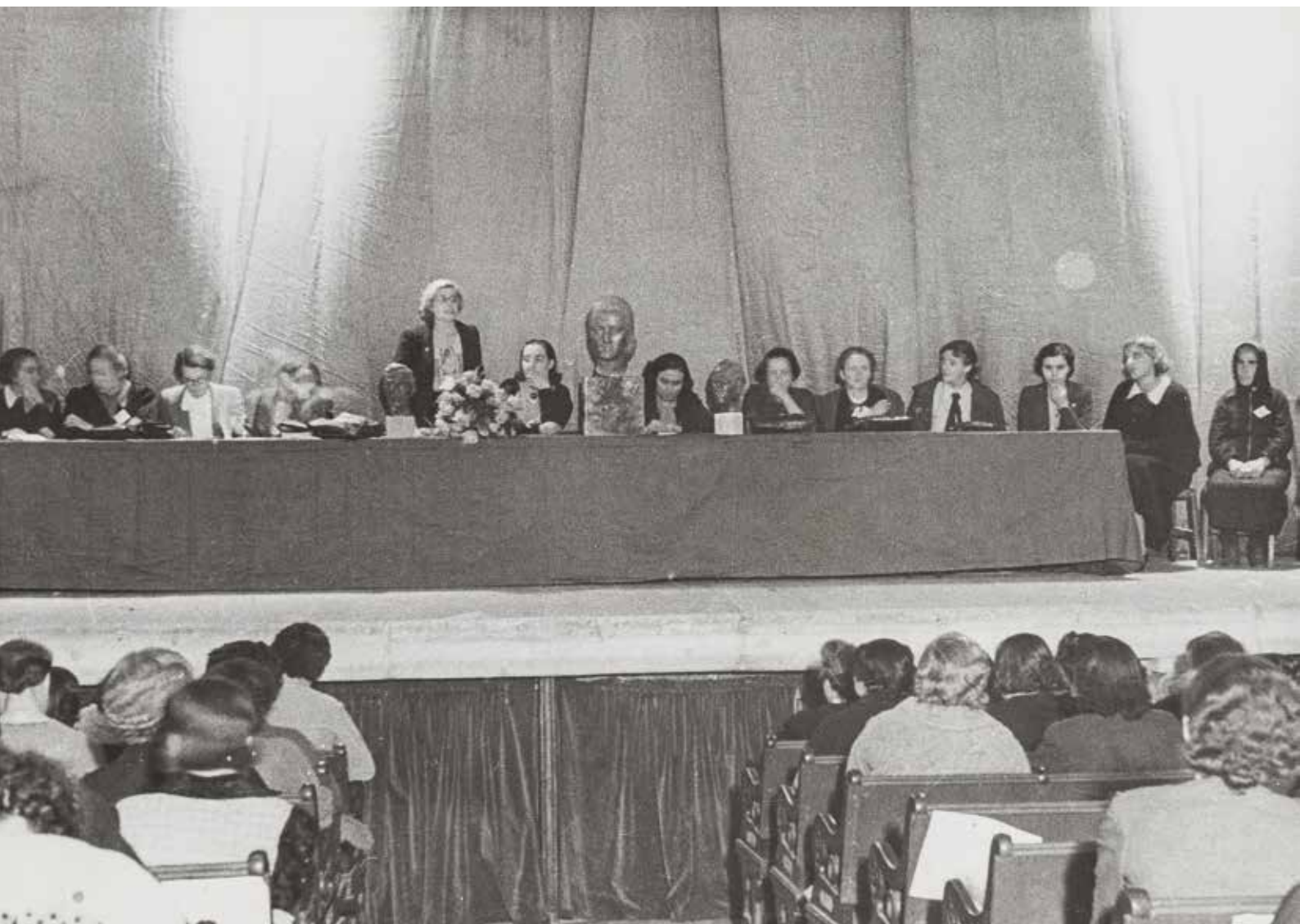
102 «Unió de Dones de Catalunya. Entrevista amb Maria Dolors Bargalló», *Companya*, 5 de febrer de 1938, p. 5.

Barcelona, 6-8 de novembre de 1937

El 1r Congrés Nacional de la Dona celebrat al Palau de la Música.

La taula presidencial —amb un gran bust de Lina Òdena enmig de dos de més petits de Francesc Macià i Lluís Companys— durant una intervenció de Maria Dolors Bargalló.

BNE

ries; i Manuela Martí i Josepa Belda s'encarregarien de les trameses al front. La Unió de Dones de Catalunya aconseguí reunir més de 30.000 afiliades, el 1938.¹⁰³

La nova associació havia d'encarregar-se de portar a bon port els acords presos durant les jornades. Reclamaren llocs de treball en les indústries de guerra i en els serveis auxiliars de l'exèrcit, la denúncia dels emboscats, desertors o espies. Calia incrementar les brigades de visitadores d'hospitals i fer més feina a la rereguarda. S'havien també de multiplicar els refugis i crear mitjans de defensa passiva. Recolzaren la iniciativa de l'Ajuntament de crear restaurants escolars i menjadors populars. En la línia del Congrés Mundial, reclamaren la igualtat de salaris. Un altre punt a tenir en compte era la preparació tècnica de les dones, per això, recolzaren la creació de l'Institut d'Adaptació Professional. Demanaren guarderies i menjadors populars vora les fàbriques, on les dones hi poguessin deixar els seus fills mentre treballaven. Maria Dolors, en qualitat de presidenta de la Unió de Dones de Catalunya entraria a formar part de la Comissió d'Auxili Femení del Ministeri de Defensa Nacional, presidit per la companya —en el Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme— Dolores Ibárruri, la Pasionaria.

Unes setmanes després, rendiria un homenatge a la tomba de Francesc Macià en nom de la Unió de Dones de Catalunya. Era el 25 de desembre i Maria Dolors es preparava per anar a Terol, després de la victòria d'alliberament de la ciutat. Sortirien de viatge l'11 de gener de 1938. Al camió que les hi portà, hi anava amb Manuela Martí i Teresa Punza, com a comissió de la Unió de Dones de Catalunya. Hi arribaren amb la intenció d'oferir ajut a les dones i als nens dels pobles que havien quedat alliberats. Tota una odissea que quedaria reflectida en les pàgines de la revista *Companya*.

Els 28 i 29 de gener 1938, Maria Dolors tornava un altre cop a París per a participar en la Conferència Internacional de Dones. Calia que elaboressin plans de futur per seguir lluitant contra els qui havien ocupat Espanya. Com sempre, una multitud de delegades de països de tot el món s'hi van aplegar, sense que hi fal-

103 Mary NASH, «El segle XX: el segle de les dones?», *L'Avenc*, gener de 2000, p. 34.

Barcelona, 6-8 de novembre de 1937

Cartell del 1r Congrés Nacional de la Dona, obra de l'il·lustrador francès Michel Friedfeld. UB-BPR

mundo gráfico

AÑO XXVIII
Número 1.377
Hermosillo, 73
Aportado 571
MADRID

Miércoles.
23 de Marzo
de 1938

40

Hace unos días se celebró en Barcelona un acto, organizado por la Unión de Mujeres de Cataluña, con motivo de la Jornada Internacional de la Mujer. He aquí los aradores que intervinieron en el mitin: Margarita Nelken, Dolores Bargalló, Josefina Belda, Reyes Beltrán y Dolores Piera

LAS MUJERES DE CATALUÑA ANTE LA GUERRA

Un aspecto parcial del local en que se celebró el acto
(Fots. Terrence)

tessin les italianes i les alemanyes. Allà es va tornar a parlar dels congressos que s'havien celebrat a Barcelona i a València. Aquest cop, Maria Dolors hi anava acompanyada de quatre delegades més de la Unió de Dones de Catalunya: Eloina Ruiz Malasecheverría, Reis Bertral, Josepa Belda i Enriqueta Gallinat.

Allà assistiren a noves conferències sobre la història de les dones, tal com avui la coneixem. Es parlava dels rols de les dones a la societat, del seu pas al treball de les llars i subalterns fins a la societat industrial i l'arribada de la Gran Guerra, el que va comportar la seva irrupció en l'espai públic. També compararen la situació de les dones entre els diversos països, entre els totalitaris i els democràtics. En el cas italià, es va fer al·lusió a l'obligatorietat dels homes de sumar-se a les columnes de «voluntaris» que Mussolini enviava a lluitar a Espanya. Però també es va fer menció de la Columna Garibaldi, que creia que vèncer el feixisme a Espanya seria vèncer-lo al seu propi país. Sobre Espanya, es destacà la igualtat de sexes que s'havia aconseguit amb el Front Popular. Consideraven que allà les dones estaven al costat dels homes contra l'invasió feixista i que elles s'havien guanyat a pols la igualtat que el govern espanyol els havia concedit. I es parlà de la voluntat de les dones per la pau, principalment, com a mares.

Els punts que es van tractar, més enllà de les conferències, van ser, a banda dels drets polítics de la dona, els problemes econòmics, l'educació i la pau, la situació d'Espanya i la situació a la Xina. També es van explicar les mesures pràctiques que s'havien pres contra els agressors. En aquest sentit, parlaren de l'aplicació del Pacte de la Societat de Nacions, de la participació a les campanyes de boicot i també de la conferència per al boicot que havia de tenir lloc de l'11 al 14 de febrer. Sobre l'acció de les dones, s'abordà el seu paper dins el Rassemblement Universel pour la Paix —i totes les seves delegacions— i es va tractar sobre la preparació d'un nou Congrés Internacional de Dones que es programava del 20 al 23 d'abril. Congrés al qual Maria Dolors no hi assistiria. En el seu lloc, hi va anar Dolors Piera, Margarita Nelken, Emília Elías i Victoria Kent.

I encara va poder participar a un dels deu mítings organitzats simultàniament pel Partí Communiste Français a París, el 4 de febrer de 1938, en suport a

Barcelona, 17 d'abril de 1938

En commemoració del 7è aniversari de la proclamació de la República, el Front Popular de Catalunya, que agrupava a partits i sindicats antifeixistes, organitzà simultàniament el diumenge 17 d'abril al matí, una dotzena de mítings per tot Catalunya.

Maria Dolors Bargalló intervingué al celebrat al barri de Sant Andreu, rebatejat com Armonia del Palomar. BC

Barcelona, 18 de setembre de 1938

Maria Dolors Bargalló, com a presidenta de la Unió de Dones de Catalunya, entrega un ram de flors als equips participants d'un partit benèfic celebrat a l'Estadi Municipal de Montjuïc.

AHCB (LA VANGUARDIA)

l'Espanya republicana. Intervingué al celebrat a la Salle Wagram, compartint cartell amb dos destacats dirigents del PCF, Marcel Cachin i Gaston Auguet.

«En un emotiu discurs, la jove delegada traça el dolor de les mares, el sofriment dels petits. Agraeix molt càlidament als treballadors francesos les proves de solidaritat i fa una crida ardent perquè aquesta solidaritat no es debiliti.»¹⁰⁴

A la seva tornada, Maria Dolors prosseguí amb la seva tasca com a presidenta de la Unió de Dones de Catalunya, sempre seguint de prop la línia del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme i cal pensar que seguia veient les companyes de la direcció. Bernadette Cattané, Maria Rabaté o «Yveline Castille», entre altres, viatjaven per Espanya i passaven per Barcelona on s'hi quedaven durant llargues estades, i des d'on escrivien els seus articles amb les seves impressions per a la revista *Femmes*.

Els discursos de Maria Dolors eren implacables. I no deixava passar ocasió, en les seves intervencions públiques, per recordar que calia denunciar els desertors, que calia lluitar des d'on fos, i no deixar de treballar mai. Discursos que Maria Dolors havia convertit en arengues militars destinades a les dones. Així, per exemple, durant el míting de la Unió de Dones de Catalunya celebrat el 13 de març al Gran Price, al costat de Dolors Piera, Margarita Nelken, Reis Bertral i Josepa Belda, se sumava a la mateixa exigència de denunciar els emboscats, tot afegint:

«La República ha de sortir victoriosa, entre altres beneficis, perquè els nostres fills puguin parlar en català, o en castellà, i no hagin de fer-ho en italià o en alemany.»¹⁰⁵

Era l'únic que importava: vèncer el feixisme internacional.

104 «Il faut aider l'Espagne républicaine» *L'Humanité*, 5 de febrer de 1938, p. 7.

105 «Míting de la Unión de Mujeres de Cataluña, en el Gran Price», *La Vanguardia*, 15 de març de 1938, p. 8.

L'octubre de 1938, Maria Dolors Bargalló va integrar el cos de delegats espanyols que anaren a la URSS amb motiu del 21è aniversari de la Revolució, en una visita de setmanes de durada. El 14 de novembre enviava una postal des de Moscou a la seva neboda Roser, que ja havia fet sis anys. La va enviar a la casa de Llívia on la família de la seva germana havia anat a refugiar-se. A Barcelona, quan hi havia un bombardeig, Pepita agafava la criatura i la duia a la planta baixa. En aquests trajectes, la nena es va posar malalta de tifus. Va ser per aquesta raó que van anar a casa d'un amic —Antoni Imbern, primer alcalde republicà de la vila— on passaren pràcticament tota la guerra. De tant en tant, Pepita baixava a Barcelona per portar-li a Maria Dolors menjar, coses del camp. Maria Dolors patia per la seva neboda.

A la URSS, va ser condecorada per la seva tasca. El 15 de desembre, ja de tornada, Maria Dolors va assistir a l'acte de benvinguda organitzat per l'Associació d'Amics de la Unió Soviètica. Tots van parlar sobre les seves experiències. Antoni Maria Sbert, conseller de Governació i d'Assistència Social clausurà l'acte.

A les acaballes d'any, el 26 de desembre, Maria Dolors explicava les seves sensacions en un acte titulat «impressions del meu viatge a la URSS», que va repetir una setmana després, el 2 de gener de 1939. Va ser la seva darrera conferència a Catalunya. La República havia perdut la guerra. L'exili no havia fet més que començar.

El doble exili d'una dona

7

A la fi de la Guerra Civil, amb la derrota republicana, França i Gran Bretanya van reconèixer el govern franquista. Centenars de milers de refugiats eren enviats a camps d'internament, sense cap tipus de garantia vital. El general Franco havia deixat dit que encara li quedaven per suprimir dos milions d'espanyols per anar bé. A Barcelona, es declarava que serien empresonades les persones que haguessin participat directa o indirectament en l'organització de formacions militars, polítiques o sindicals, que n'haguessin facilitat la seva existència o que haguessin mantingut relacions a títol privat o domèstic amb els membres del govern «roig» o amb els dirigents de formacions polítiques o sindicals. També era causa de detenció ser un parent proper a algun dels homes combatents. Esquerra Republicana i la CNT, com a organitzacions hegemòniques del període republicà, una en el camp polític i l'altra en el sindical, foren les forces que patiren més repressió. Es detindrien també les persones de sexe masculí que haguessin viscut sota el mateix sostre amb un membre d'ERC. No passaria gaire temps fins que anessin al pis del carrer Villarroel, on en virtut d'aquestes mesures, van endur-se presoner Antoni, el marit de Pepita, el que mai havia vist amb bons ulls l'activisme polític de la seva cunyada.

Tan aviat com el 15 de març el ple de l'Ajuntament de Barcelona, ocupat pels feixistes, prengué les primeres mesures repressives:

«AJUNTAMENT

Importants acords del Ple municipal

SÓN DESTITUÏTS ELS FUNCIONARIS QUE OSTENTAREN CÀRRECS POLÍTICS EN L'ÈPOCA ROIG-SEPARATISTA I ELS QUE S'ABSTENTAREN DE BARCELONA SENSE PRESENTAR-SE A L'ESPANYA NACIONAL

Entre els expulsats figuren Jaume Aiguader, Carles Pi i Sunyer, Roc Boronat, Amadeu Aragay, [Marià] Rubió i Tudurí, Ventura Gassol, Dolors Bargalló i altres individus marxistes i separatistes»¹⁰⁶

---

106 *La Vanguardia Española*, 17 de març de 1939, p. 5.

Mèxic DF, 11 de setembre de 1939

Tot just dos mesos després d'haver arribat exiliada a Mèxic,
Maria Dolors Bargalló pronuncià la seva primera conferència, a l'Orfeó Català,
amb motiu de l'Onze de Setembre.

AHCB (RESSORGIMENT)

7.1. «No com si jo fos una més»

Maria Dolors Bargalló, com tants d'altres, va fugir cap a França. Va passar per Portbou el 10 de febrer de 1939. Dies després la seva mare va decidir seguir la seva filla i exiliar-se també. Ningú, a casa, podia entendre per què prenia aquella decisió. Malgrat la seva afiliació a ERC, no n'havia estat un membre actiu. I no era un home. Però la senyora Dolors Serra s'hi encaparrà. La seva decisió la portà fins a un camp de refugiats. Havia passat la frontera amb un passaport col·lectiu, és a dir, no tenia dret a ser considerada refugiada política.

Maria Dolors s'instal·là durant un breu temps a Perpinyà. Les companyes del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme havien començat a treballar perquè el dret al refugi no fos negat als republicans espanyols i s'arremangaren per millorar les seves condicions de vida, sense deixar de denunciar la traïció d'Europa vers la República espanyola, i sense deixar d'insistir en el fet que ara els tocava a ells. A Perpinyà hi destinaren un comitè d'acollida que treballava a l'antic hospital militar, on feien abrics per a nenes i nens. Quan arribaren els primers trens a l'estació de Juvisy, a pocs quilòmetres al sud de París, una delegació del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme —Bernadette Cattaneo, Mireille Dumont, Antoinette Vitalis— juntament amb Roux-Zola, del Comitè de Marsella, la Unió dels Sindicats i el Sindicat del Metall repartiren menjar per a la gent que omplia els vagons. També enviaren estris necessaris als hospitals de Prats de Molló per a les operacions dels ferits. El 28 de març, Madrid es rendia. I l'ocupació nazifeixista d'Europa seguia el seu curs.

Maria Dolors va rebre la notícia de la rendició de Madrid a París. Hi era per posar en regla els passaports d'ella i la mare. Després es va adreçar al Boulevard Haussmann per parlar amb Carles Martí i Feced, del Bureau d'Information de la Generalitat de Catalunya a l'exili, però no el va trobar. Les companyes del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme li van donar un petit ajut de 500 francs mensuals. El que sí és cert és que el 19 d'abril, des de la capital francesa, Maria Dolors va escriure una carta a Jaume Aiguader:

«Assabentada de que vós us ocupeu en la Comissió constituïda dels companys d'Esquerra que volen emigrar-se a Mèxic, us adreço la present per tal de que feu tot l'humanament possible per tal que en la primera llista, o tot el més, a la segona, el meu nom i el de la meua mare, que actualment es troba en un camp de concentració, siguin inclosos per tal de que el més aviat possible poguem començar de bell nou a refer una vida totalment capgirada pels darrers esdeveniments.

Suposo que davant vostre no tinc per què fer paraula dels meus mereixements dins el partit en bé de Catalunya, sinó que sé que aquests us són ben coneguts, i estic convençuda que la bona amistat que sempre m'heu demostrat no és desmentirà aquesta vegada en què tant necessito que se'm tingui en compte. Vós ja deveu saber que el meu nom, junt amb el [de] tots vosaltres ha estat ja remarcat allà baix, i que tots els béns que jo tenia, que no eren molts, però que me'ls estimava, m'han estat confiscats immediatament, així que si guent una de les ben compromeses confio en què tindré el vostre ajut i que no oblidareu el meu nom ni el de la meua mare (Dolors Serra Bassas) per incloure'ls en les llistes que s'estan fent.»¹⁰⁷

Maria Dolors tenia intenció de quedar-se a França per seguir lluitant contra el feixisme. Tanmateix, l'exili de la seva mare ho va canviar tot. Europa no seria un lloc segur per gaire més temps. I quedar-s'hi, amb la seva mare, sense cap més família a la vora per tenir-ne cura, era altament perillós. Calia allunyar-la de la guerra. De la que s'acabava i de la que estava a punt d'escalar. Va decidir marxar cap a Mèxic amb ella.

Al cap d'uns dies, Maria Dolors es traslladava a cinquanta quilòmetres al sud de París, fins a Dammarieles-Lys, a tocar del bosc de Fontainebleau, on una altra delegació del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme s'hi apropiaria per denunciar des de les seves pàgines la situació dels exiliats que s'hi trobaven. Maria Dolors s'instal·là al número 20 de la rue Capitaine Bernard de Poret. El 12 de maig, Maria Dolors tornava a escriure una carta. Ara, a Josep Tarradellas.

107 ANC-Fons 511 (Generalitat a l'exili). Carta de Maria Dolors Bargalló a Jaume Aiguader, [París, 19 d'abril de 1939].

Mèxic DF, 11 de setembre de 1942

Cada any la comunitat catalana commemorava l'Onze de Setembre amb una ofrena floral al monument conegut com «El Àngel de la Independència», d'homenatge als herois mexicans. Tres anys després de l'arribada dels primers exiliats feren l'ofrena, entre d'altres: Pere Ferrer, Joaquim Bilbeny, Josep Andreu i Abelló, Marià Serra i Badell, Jaume Aiguader, Antoni Soler i Maria Dolors Bargalló, al centre de la imatge, amb vestit i barret fosc.

FJI

Aquest cop, era per parlar-li de les seves circumstàncies econòmiques. Insistí en el fet que no creia que calgués destacar tot el que havia fet pel partit des de 1931, «i sobretot des de la guerra ençà», i continuà:

«Jo sé que els diputats, directors generals, etc., etc. cobren un sou de dos mil francs, pel sol fet de tenir un títol oficial, jo no recrimino això, però crec que al igual que molts d'ells, i en alguns casos millors que alguns, deuria també rebre un ajut material que em permetés viure amb la dignitat que el prestigi del nostre partit mereix, ja que tothom sap que jo he pertenescut disciplinadament a ERC, i tothom té la creença que jo rebo regularment diners vostres, el que desgraciadament per mi no és cert, i sobretot perquè a més tinc la meva mare (que em serà retornada en breu) en un refugi i tinc que enviar-li diners perquè es faci una petita sobrealimentació, doncs el menjar és bastant insuficient i poc nutritiu on ella està.

Ja veieu que al contrari de molts jo no he vingut ni un sol dia a fer "escàndol" com alguns diuen, ni he estat impertinent amb demandes, però la capacitat de sofrença té un límit al qual jo he arribat, i espero que en aquesta avinentesa no em veuré abandonada dels homes pels quals he lluitat fins a l'esgotament en nom d'un partit, i que representen el susdit partit.

És en l'exili que es coneixen els veritables amics i jo espero que avui que les circumstàncies són tan doloroses, posareu en pràctica la promesa que em féreu en octubre passat a l'Ateneu del districte VI de millorar la meva situació donant-me un càrrec oficial, que avui es traduirà en una compensació monetària com si efectivament hagués ocupat l'esmentat càrrec.

Jo no desitjo demanar-vos una caritat ni crear-vos un enuig, solament pretenc que compregueu en quina difícil situació em trobo, (perquè sóc, i ja ho sabeu, dels que no poden retornar a Catalunya) i que arribi fins a mi, que tant he fet per la pàtria i pel partit, un poc de la solidaritat que el mateix em deu, no com si jo fos una més, sinó com a la dona que més ha prestigiat el partit femeninament, i per tant com a la dirigent de les dones del nostre poble.

No cregueu que tots aquests mots els dicta l'orgull o la vanitat, us equivocaríeu, és solament la dignitat de

qui mai ha sabut ajupir-se, i vol solament la comprensió, no la compassió.

No vull ésser més extensa, però us agrairé feu tot quant pogueu per mi, sobretot tenint en compte que aviat marxaré a Mèxic on espero començar a refer la meua vida, doncs en el temporal que ha destruït momentàniament el nostre poble, jo ho he perdut absolutament tot. Res s'ha salvat del naufragi per mi.

Espero que potser el destí serà benigne per nosaltres i ens permetrà poder retornar a Catalunya, avui més estimada que mai, i que podrem fer esborrar els errors en què tots i cada un de nosaltres ha incorregut, retornant a la nostra terra la seva llibertat i corregint-nos de totes les nostres faltes i conductes.»¹⁰⁸

Una setmana més tard, escrivia a Carles Martí i Fedced per assegurar-se que la seva mare —que seguia al camp de Lòdeve, a l'Hérault— podria anar amb ella a Mèxic. El 20 de maig anaven a traslladar-la a Seta. Maria Dolors havia constatat que el Servicio de Evacuación de Refugiados Españoles (SERE) no l'havia inclosa a la llista, i això volia dir viatjar amb un passaport col·lectiu amb els problemes que aquests passaports comportaven. Així doncs, li demanava a Martí i Fedced que li fes el visat segons els respectius passaports, per a ella i la seva mare, que Maria Dolors s'havia encarregat de posar en regla. Tarradellas no li havia respost. Així que va insistir en el seu dret a «una possibilitat de resistència moral i material».¹⁰⁹ I els demanà una cita, on i quan volguessin. «Confio en què cada ú de vosaltres recordareu el que en cada instant he fet pel partit i per Catalunya i em repeteixo, atenta».¹¹⁰

El 2 de juny seguia sense rebre resposta. En principi, havia de marxar cap a Mèxic el 25 de juny. En una nova carta a Martí i Fedced, tornava a demanar diners, per poder comprar roba a la seva mare que, pel fet d'estar internada en un camp, no portava maleta. Tam-

108 ANC-Fons 511 (Generalitat a l'exili). Carta de Maria Dolors Bargalló a Josep Tarradellas, [Dammarie-les-Lys, 12 de maig de 1939].

109 Ibidem.

110 Ibidem.

Mèxic DF, febrer - març de 1949

Dinar en honor de Ventura Gassol, de visita a Mèxic.

D'esquerra a dreta: Lluís Nicolau d'Olwer, Lucia Wild, Ventura Gassol, Beatriz Escobar, Joan Moles, Maria Dolors Bargalló i Ramon Fernández.

En primer terme, Dolors Cortés, Francesc Ferrer i Lluís Ferrer.

ANC-FONS VENTURA GASSOL

bé assenyalà que ella mai no havia tret del partit cap «*profit personal*» i que per això, ara, bé podien donar-li una petita quantitat per vestir la seva mare. I els retreia, enfadada, ferida, trista, conscient que la seva condició de dona tenia molt a veure amb l'abandó en què es trobava, que «*dissabte o dilluns propers passaré per París per anar a Burdeus a embarcar, i crec que ja podedu haver resolt aquest gran problema per mi, petit per vosaltres que en tot instant heu tingut tot quant us feia falta*». I seguia, «*crec encara que el meu partit m'atendrà, sinó és una gran decepció més en l'haver de la meua vida política que no deixarà de tenir ressonància en quant a mi es refereix, i consti que aquestes paraules no són amenaça de cap mena, sinó amargura de constatar certes coses*».¹¹¹

Finalment tot es va solucionar i el 10 de juny Maria Dolors i la seva mare ja eren a Bordeus. Quedava només un dia per salpar. Poc abans, encara havia tornat un cop més a París amb la intenció de reunir-se amb algun dels dirigents republicans amb qui s'havia cartejat, però tampoc no va haver-hi sort. Ara bé, encara li quedava un assumpte pendent, un acte oficial. Escriví una carta amb el membret del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme, aquest cop adreçada a Frederic Rahola. En ella, esmentava dones que recomanava perquè les ajudessin a embarcar en un dels vaixells: Cristina Arandes Valdivieso, que s'estava al mateix camp que la seva mare, a Lodève; i Maria Lluïsa Queralt, que s'estava a l'Hospice Departamental de Maçon. «*Per totes aquestes responsables, no solament en el nostre partit, sinó també a la Unió de Dones, us prego el màxim interès i que feu tot el que pogueu per incloure-les en la propera llista*».¹¹²

L'endemà, l'11 de juny, Maria Dolors s'embarcà finalment amb la seva mare a l'Ipanema, rumb a Mèxic. A bord, es publicà un diari de viatge, amb el mateix nom que el vaixell, que els anava informant de les notícies d'Europa, del part metereològic, informacions sobre la

cultura mexicana i també de l'arribada d'altres vaixells que anaven rumb a Amèrica. A banda, també es creà una massa coral catalana.

7.2. Mèxic, refugi republicà

Fou el president Lázaro Cárdenas qui obrí de bat a bat les portes als republicans vençuts, en una decisió que l'honora a ell i a Mèxic, un país que no va reconèixer mai l'il·legítim govern franquista i donà aixopluc a les institucions republicanes a l'exili.

Maria Dolors Bargalló i la seva mare arribaren al port de Veracruz la tarda del 7 de juliol de 1939. Allà se'ls hi feu entrega, com a tots els que hi viatjaven, d'una targeta individual que havia de servir-los per allotjar-se, fer-se les fotografies per a la documentació, menjar, examen mèdic... Maria Dolors i la seva mare, un cop arribades, van passar al vapor Arnús on, durant el dia següent, s'hi van quedar. En aquest vapor van arribar tres fotògrafs. Els nouvinguts anaven passant per davant de les seves càmeres, per a fer-se les targetes d'identitat. El 10 de juliol, finalment, ambdues serien adreçades a l'estació de ferrocarrils cap al seu nou destí.

Al vaixell, durant el llarg trajecte fins a Mèxic, no deixaven de dir-los que havien de seguir resistint i sembla que Maria Dolors, un cop més, s'ho va prendre al peu de la lletra. Tot just dos mesos després de posar els peus a Amèrica, ja tornava a la càrrega com a oradora, tot participant a la celebració de l'Onze de Setembre celebrada a l'Orfeó Català de Mèxic, tal com recollia la revista més longeva editada mai en català, *Ressorgiment*, de Buenos Aires.

És justament en aquesta revista on l'abril de 1940 faria la seva primera col·laboració escrita de l'exili. Amb motiu del primer concert de la renovada coral de l'Orfeó Català de Mèxic, Bargalló hi evoca la pàtria perduda:

«[...] I quan les primeres notes de "L'Emigrant" es deixaren sentir, fou una mena de sanglot incontenible que sortia del més profund de cada u de nosaltres. Qui no ha experimentat en el seu cor un batec dolorós en

111 ANC-Fons 511 (Generalitat a l'exili). Carta de Maria Dolors Bargalló a Carles Martí i Feced, [Dammarie-les-Lys, 2 de juny de 1939].

112 ANC-Fons 511 (Generalitat a l'exili). Carta de Maria Dolors Bargalló a Frederic Rahola, [Bordeus, 10 de juny de 1939].

Mèxic DF, 30 de juliol de 1950

Rebuda de Domènec Palet i Barba, antic diputat d'Esquerra al Congrés,
a l'aeroport de Mèxic DF per part d'antics companys d'Esquerra Republicana i exiliats terrassencs.
D'esquerra a dreta: Maria Dolors Bargalló, Domènec Palet i Barba, Joan Ferret, Jaume Figueres
i Josep Ribera.

FJI

sentir el “Dolça Catalunya / Pàtria del meu cor”, quan encara érem a Catalunya, i podiem cantar-la a pler, i teníem les nostres llars, i la llar de tots els Catalans en llibertat! Què no significa aquesta cançó quan l'exili pesa damunt una part dels catalans, i el que ha restat allà té a la boca una mordassa, i no pot fer oir la seva veu.

[...] I després del dolor, i potser com un esgarip d'aquesta mateixa emoció, el crit de protesta contra tota opressió, del nostre himne nacional, com una fuetada als delinqüents de l'esperit, dient-nos que per a retrobar Catalunya rica i plena, cal que cada u de nosaltres se'n faci digne per a poder foragitar-ne la gent ufana i superba que se n'ha possessionat.»¹¹³

També col·laboraria amb l'edició mexicana de *La Humanitat*. El novembre de 1941, encara va signar des de Mèxic DF, juntament amb Dolors Piera i Anna Murià, el «Manifest del Consell Nacional de la Unió de Dones de Catalunya» a totes les dones catalanes, tot i que es publicà a *Retorn*, una capçalera en l'òrbita del PSUC editada a Santiago de Xile. El 15 d'octubre de 1940, Lluís Companys havia mort afussellat per l'Espanya franquista. La Segona Guerra Mundial estava en marxa:

«En aquesta hora crucial per la humanitat, en què el més terrible dels penombres pesa damunt de tots i cada un dels pobles d'essència veritablement democràtic, no podria de cap de les maneres faltar la veu de Catalunya al costat de tots els pobles que desitgen la llibertat d'expressió i de vida, ni nosaltres, ni cap dels pobles ibèrics pot esperar quiet a que li portin la victòria i les llibertats en safata, ja que en aquests moments tan horriblement tenebrosos de la història del món, en què es debaten problemes d'una tal gravetat i tan bàsicament vitals com la llibertat dels homes i dels pobles, en què s'uneixen en la lluita pobles tan dispersos com són Anglaterra, EE.UU. d'Amèrica i la URSS, els catalans no podem continuar passivament veient la tragèdia des de lluny, cal deixar de banda tot el que podés separar-nos i unir-nos en un sol i mateix denominador, CATALANS, per tal d'assolir per la nostra actitud i pels nostres sacri-

ficis passats i futurs, en l'hora de la Victòria de les Democràcies un lloc digne de Catalunya.»¹¹⁴

Després de viure un curt temps a Puebla, el 21 de gener de 1942, Maria Dolors s'instal·là amb la seva mare al número 57 del carrer Carmona y Valle, de la Colonia Doctores, en una petita casa adosada de dues plantes en un condomini. A Ciutat de Mèxic, va seguir reunint-se amb els altres exiliats. De tant en tant, es deixava caure a les tertúlies de la rerebotiga d'Agustí Cabruja i la seva esposa, Rosita Castillo, al carrer Mesones, on hi trobava també el vell company de conferències, Roc Boronat. A banda, com tants d'altres exiliats, va començar a fer vida a l'Orfeó Català. Allà, els ajudaven a trobar casa o feina.

Però la vida seguia, i res no feia pensar que les coses havien de canviar, almenys no en el sentit que esperaven. La derrota del feixisme alemany i italià a Europa no va suposar cap canvi de règim a Espanya, malgrat hi havia hagut esperances. A principis de la dècada de 1950, malgrat tots els esforços perquè l'ONU —l'organització que es creava per substituir la fracassada Societat de Nacions—, considerés il·legal el govern de Franco, es consolidà. Va ser reconegut per tots els països del món. Tots, excepte Mèxic.

Maria Dolors es cartejava sovint amb la seva germana. El 1944, però, va rebre una notícia que la va consternar: el seu nebot, Antoni, havia mort. Aquell noi, que sempre es queixava que estava cansat, patia d'una greu malaltia del cor que se l'havia endut amb només 17 anys. No parlaven de política, només de les coses de casa, de com es trobaven de salut, de què feien, de com creixia la Roser. Mèxic era un país nou, una cultura diferent que, malgrat la situació que vivia, va voler conèixer. Cuernavaca, Veracruz, Morelia, Uruapán. Viatjava pel seu nou país quan podia, i compartia les seves experiències amb la família llunyana, a cop de postal. El 1947, va rebre una notícia que la va sorprendre: el naixement d'un nou nebot, a qui li van posar de nom, també, Antoni.

113 Maria Dolors BARGALLÓ, «Dolça Catalunya...», *Ressorgiment*, abril de 1940, p. 4.609.

114 «Manifest que el Consell Nacional de la Unió de Dones de Catalunya adreça a les dones catalanes», *Retorn*, desembre de 1941, p. 1.

Mèxic DF, 11-13 de setembre de 1953

Conferència Nacional Catalana impulsada per l'exili català.

D'esquerra a dreta: Josep Roure-Torent, x, Maria Dolors Bargalló, Salvador Armendares, Francesc Duran i Rossell, Miquel Ferrer, Abelard Tona i Marcel·lí Perelló.

FTP

A Mèxic, Maria Dolores va començar a treballar, primer, com a mecanògrafa a la fàbrica de teixits La Alpina i després a la fàbrica de filats La Hormiga. Finalment es guanyaria la vida com a agent d'assegurances fent-se una cartera de clients. El 1948, la Junta de l'Orfeó Català li encarregà la tasca de buscar fons per ajudar a sufragar els costos de reforma de la nova seu, al carrer Rosales. En concepte de pagament, se li ofería una comissió del 5%.

El 1950 Maria Dolores Bargalló demanà la nacionalitat mexicana. A la paperassa administrativa declara haver nascut el 1912, treient-se deu anys d'edat. Vanitat? Revolta absurda contra el temps perdut a l'exili? No se sap.

Però a més de guanyar-se la vida, sempre li quedava temps per a la seva passió política. Continuà sent una activa i destacada militant d'Esquerra Republicana de Catalunya al llarg de tot l'exili. De fet el 16 de març de 1953 fou elegida membre del Consell Directiu d'ERC a Mèxic.¹¹⁵ L'única dona, de les dues dotzenes de militants entre gairebé tres-cents homes, que formà part de la direcció del partit a l'exili americà. I col·laborà, pràcticament des de la seva creació el 1941, en les activitats d'una altra entitat de caire unitari, la Comunitat Catalana de Mèxic, com ara en l'edició de *El Poble Català*, el seu òrgan de premsa, o assumint-ne una de les vicepresidències.

Els vencedors de la Segona Guerra Mundial celebren, entre abril i juny de 1945, la Conferència de San Francisco que aprovaria la Carta de les Nacions Unides i fixaria l'ordre geoestratègic del planeta encara vigent. Els catalans exiliats maldaven per denunciar a nivell internacional la situació de Catalunya i en aquest sentit la Delegació del Consell Nacional de Catalunya a Nova York va tenir la iniciativa de portar a la Conferència de San Francisco un document, *The case of Catalonia*, que explicava la situació de la nostra nació sota la dictadura franquista. El text fou acollit amb entusiasme per l'exili català. Maria Dolores Bargalló, requerida a expressar el seu parer, hi deia:

«Internacionalització del problema català? Naturalment que sí: a cada hora, a cada minut el nostre esforç de catalans ha d'orientar-se vers els horitzons internacionals si volem que se'ns faci justícia. Dificultats? Moltes, tantes com vulgueu, i no solament per part dels espanyols unitaristes, que són legió, encara que molts es diguin republicans i demòcrates, sinó d'altres encara —i les més difícils de vèncer i explicar— per part d'alguns catalans que, pel que es veu, ja es troben bé a la seva capelleta.

«Si deixem que, com sempre, el nostre plet es discuteixi solament en el clos de la República espanyola, aquest serà també com sempre empetitit i minso; però si per la nostra actuació digna i sòbria, tot i que ferma i decidida, aquest plet aconseguim fer-lo comprendre clarament a totes les potències que han de discutir els tractats i els problemes de la pau, el nostre plet tindrà el marc de grandesa que cal per la llibertat de Catalunya.»¹¹⁶

L'afany de debat, de lluita, de no rendir-se després d'una llarga dècada d'exili, davant la trista dissort de Catalunya portà a una nova iniciativa: la Conferència Nacional Catalana, un projecte llargament covat entre els nuclis de catalans d'Europa i d'Amèrica, que arrencà finalment el 1951. Les 67 entitats que hi donaren suport estaven repartides per una quinzena de països de tot el món, des d'Argentina a França passant per Colòmbia, Xile, Anglaterra o Bèlgica. La Comunitat Catalana de Mèxic en fou la principal impulsora i *El Poble Català*, subtítulat ara *Portantveu de la Comissió Organitzadora de la Conferència Nacional Catalana*, el seu òrgan de difusió.

Justament al número de maig-juny de 1952 de *El Poble Català* hi apareixen tant la relació d'entitats que prenen part del projecte com les primeres ponències que formaran part del debat, signades precisament per Maria Dolores Bargalló, Miquel Ferrer, Marian Roca, Francesc Requena i Antoni Soler i Torner, el nucli de la Comissió Organitzadora:

115 Josep HUGUET, José María MURIÀ i Josep VALL, *Esquerra a Mèxic. 1941-1980*, p. 36.

116 «Opinions. Jo crec que l'apel·lació...», *El Poble Català* [Mèxic], setembre de 1945, p. 5.

Veracruz, 24 de gener de 1956

Comitè de benvinguda a Pau Casals, en la seva estada a Mèxic per actuar.

D'esquerra a dreta, entre altres: Indalecio Prieto, Ramon Palazon, Maria Dolors Bargalló,
Antoni Gilabert...

VARELA / OCM

«I. La Conferència Nacional Catalana és un acte d'afirmació de la voluntat d'ésser del poble de Catalunya: és una demostració de la ferma voluntat de lluita de la democràcia catalana que va des de la democràcia cristiana fins a la democràcia socialista passant per les diverses tendències del liberalisme de la nostra terra; i és el primer pas de l'acció conjunta que es proposen realitzar, dintre i fora de la Pàtria tots els catalans conscients de llurs drets i de llurs deures.»¹¹⁷

El fruit d'aquesta Conferència Nacional Catalana que se celebraria un any després, l'11, 12 i 13 de setembre de 1953 a Mèxic, seria una nova entitat: el Consell Nacional Català, que tindria com a president el metge i diputat d'ERC al Parlament, Salvador Armendarès, i com a secretari general a l'exsecretari general de la UGT durant la Guerra Civil, Miquel Ferrer. La Conferència Nacional Catalana es tancaria amb l'aprovació de dos textos: la Declaració de Principis i la Declaració Política, la qual recollia el dret a l'autodeterminació dels Països Catalans de la següent manera:

«VI. La Conferència Nacional Catalana és partidària que s'estableixi a Catalunya un règim transitori o constituent tan bon punt caigui l'actual dictadura franquista, per tal de poder decidir, lliurement, el nostre règim interior i fixar les bases polítiques d'un possible nou règim peninsular que representi una veritable garantia per als drets i llibertats dels catalans, fins ara a mercè de l'afany dominador dels espanyols. Per garantir els seus drets i el respecte degut a la voluntat catalana, la Conferència propugna la proclamació de la tercera República Catalana com a punt de partida per a la possible federació del Principat, del País Valencià i de les Illes i també com a condició indispensable i prèvia a qualsevol possible tipus d'organització confederal, lliurement pactada, entre les diverses nacionalitats que l'hagin d'integrar.»¹¹⁸

Però a Maria Dolors encara li mancava alguna cosa.

7.3. Més de 4.000 programes de ràdio en català

El 1939, amb l'arribada dels exiliats a Mèxic, l'Orfeó Català prenia una gran embranzida amb la creació de noves seccions com la de Relacions i Propaganda que decidia endegar, impulsat per Ramon Palazon, un programa de ràdio anomenat «Catalunya», tot i que tot-hom el coneixia com «L'Hora Catalana».

Després d'anys de no emetre's, el 16 de febrer de 1953, tornava a endegar-se, ara amb una programació estable, el programa «Catalunya». Des de l'inici i fins el 1960 s'emeté des de l'emissora XEAI, fins el 1962 des de l'emissora XESM i fins a la seva desaparició el 1966 des de l'emissora XEFM.¹¹⁹

En aquesta segona etapa el programa no podia tenir altra directora que Maria Dolors Bargalló. La seva experiència com a col·laboradora habitual en els mitjans, la llarguíssima trajectòria com a oradora i també l'experiència a la ràdio durant la República, tot i que breu, la presentaven com la candidata perfecta per encarregar-se'n. Al principi el programa durava quinze minuts, i s'emetia diàriament per Radio Milque, gràcies que el gerent, el senyor Rodríguez «tenia un gran afecte a les coses catalanes i a Catalunya».¹²⁰ Al setembre l'emissora canvià d'empresa, amplià la potència i el programa es podia sentir a 500 quilòmetres a la rodona. L'emissió va passar a ser de mitja hora diària.

A partir de llavors, Maria Dolors es desplaçava des de la seva casa de Carmona y Valle fins a l'àmplia Avenida San Juan de Letrán, al tercer pis del número 130. «A prop» per ser Ciutat de Mèxic, «lluny» si hagués estat Barcelona. Un edifici de vidre i metall, de quatre plantes, situat tot just davant del carrer on els espanyols vivien i regentaven negocis, punt de trobada d'una gran quantitat d'exiliats provinents de diferents indrets de l'Estat. Allà també s'hi trobava el seu ocuista a qui, amb el temps, hauria de començar a visitar sovint. La seva miopia s'agreujava amb el pas dels anys, i la vista li fallava.

117 «Conferència Nacional Catalana. Ponències», *El Poble Català*, [Mèxic], maig-juny de 1952, p. 3-4.

118 Víctor CASTELLS, *El Consell Nacional Català*, p. 56.

119 Miquel MARTÍ, *L'Orfeó Català de Mèxic (1906-1986)*, p. 151.

120 «El "Programa Catalunya" a la ràdio de Mèxic», *Butlletí Informatiu de la Generalitat de Catalunya*, juny-juliol de 1956, p. 14.

Mèxic DF, 1959

Reunió de militants d'Esquerra a Mèxic, en ocasió d'una visita de Carles Pi i Sunyer. D'esquerra a dreta, asseguts: Salvador Armendares, Joan Ventosa i Roig, Amadeu Oliva, Manuel Galés, Carles Pi i Sunyer, Ricard Altaba, Francesc Farreras i Duran, Antoni Dot i Pere Ferrer. Dempeus: Jaume Mateu, Francesc Senyal, Cèsar Català, Alfons Boix, Jaume Senyal, Ramon Frontera, Joan Grau, x, x, Eduard de Neira, Maria Dolors Bargalló, x, x, Antoni Eroles, Marian Font, Artur Bladé, Martí Rouret, Enric Canturri, Miquel Palet, x.

FJI

Mèxic DF, circa 1960

Felicitació de Nadal de Maria Dolors Bargalló com a directora del programa radiofònic «Catalunya».

AMTM

El programa s'emetia cap a les vuit del vespre. S'obria al so de «L'emigrant» i després, Maria Dolors, multiplicada en tasques de creadora, productora, directora, comentarista i animadora, parlava del nostre país, de les seves tradicions i història, de biografies de catalans il·lustres, recitava poesies, donava breus notícies, entrevistava les personalitats catalanes que passaven per Mèxic com ara Josep Maria Batista i Roca, o Rafael Tasis,¹²¹ posava i comentava música...

Cada any, se celebrava l'aniversari de l'emissora. El primer, el 1954, Maria Dolors Bargalló rebria una amonestació per part de la Junta Directiva de l'Orfeó Català, perquè havia tirat pel dret, com solia fer, i no havia tingut en compte els membres de la Junta per a la celebració. Però, Maria Dolors, que n'havia après molt de diplomàcia al llarg dels anys —en el sentit professi-

onal del terme—, va reaccionar convidant-los immediatament a participar en l'aniversari.

Pel tercer aniversari, el 1956, organitzà un programa especial amb August Pi Sunyer i Francesc Duran, de la Junta de l'Orfeó Català, que havia protestat un parell d'anys abans perquè Maria Dolors no els havia informat puntualment sobre la celebració del primer aniversari. També hi van participar: Josefina F. de Calahorra, Enric Gimeno, Lluís Gimeno i el diputat d'Esquerra al Parlament Martí Rouret. Es va tocar la sardana Canigó de Pau Casals, de qui Maria Dolors va emetre unes declaracions que s'havien enregistrat dies abans a Veracruz. Va concloure amb Els Segadors i va dedicar el programa a la seva mare. Mesos després, l'abril de 1956, arribava un vell amic que s'havia convertit en el president de la Generalitat a l'exili i amb qui l'amistat duraria fins a la seva mort, fins i tot una mica més, perquè Josep Tarradellas encara li enviaria una carta el 28 d'agost de 1980 per donar-li la seva nova adreça, dir-li que la seva

121 *Xaloc*, juliol-agost de 1966, p. 185.

Barcelona, circa novembre de 1966

Maria Dolors Bargalló amb la seva família, en l'única estada que feu a Catalunya durant el seu exili.

D'esquerra a dreta: Antoni Corberó i Torreguitart, Margarida Bonastre i Corberó, Josepa Bargalló i Serra, Antoni Corberó i Bargalló, Maria Dolors Bargalló i Serra, Lluís Bonastre i Casas i Roser Corberó i Bargalló.

ACB

amistat seguia igual que sempre i pregant-li que l'excusés perquè no li havia respost abans. Maria Dolors Bargalló havia mort feia 26 dies.

L'abril de 1956, Maria Dolors volia entrevistar-lo, però finalment, sembla que no va poder ser:

«Oportunament vareig rebre la vostra carta, i naturalment després de tot el tràfec que vareu portar a Mèxic D.F. és naturalíssim que estiguéssiu molt, però molt fatigat, i necessitéssiu primerament descansar»¹²²

L'informà de les activitats que s'havien dut a terme a l'Orfeó des de la seva visita. Tot parlant-li d'un cicle de conferències organitzades per la Joventut de l'Orfeó Català i que Maria Dolors celebrava,

«perquè realment és la primera vegada que la nostra joventut a l'exili fa una cosa tan constructiva com aquesta, i sobretot, perquè de tots els conferenciants i eren molts no els hi en va fallar ni un. No podria dir-vos quina fou la conferència més important, totes, dintre el seu estil i sentit, ho eren realment.»¹²³

Però Maria Dolors no podia treure's de sobre el pes de l'exili, i continuà,

«Suposo que ja deveu saber que l'ambaixada d'Espanya a Mèxic està preparant un homenatge al General Lázaro Cardenas, que era President de Mèxic quan nosaltres varem arribar. Precisament demà farà 17 anys. 17 anys... amic Tarradellas. Realment aquests anys han estat els més terribles i els més inútils de la nostra vida.»¹²⁴

Malgrat tot, no es deixava vèncer. El seu contacte prolongat amb les dones franceses li havia donat un sentit cosmopolita que va saber mantenir intacte. No sortia de casa sense cuidar el pentinat, vigilava que la roba i aparença fos impecable, i li agradava lluir les se-

122 AMTM-Fons Maria Dolors Bargalló. Carta de Maria Dolors Bargalló a Josep Tarradellas [Mèxic, 6 de juliol de 1956].

123 Ibidem.

124 Ibidem.

ves joies. Era una membre destacada d'un partit polític que ella seguia considerant de prestigi, el qual havia ajudat a construir com el primer dels seus homes, i havia d'estar a l'açada. Si ells es mudaven, per què ella no havia de fer-ho? I tal com havia fet sempre que en tenia ocasió, Maria Dolors encara es treia les gruixudes ulleres cada cop que havia de posar-se davant d'una càmera, el posat frontal.

Maria Dolors era envejada, sobretot pels homes que havien compartit anys de lluita política amb ella. Tot sovint se li'n reien, incapaços —o molt capaços— d'entendre qui era la dona que havia sabut portar Catalunya a Europa, i Europa a Catalunya. Però ho havia fet amb dones, entre dones i per a les dones. I encara avui hi ha qui pensa que les dones són una minoria. Vora un segle després que Maria Dolors es negués a admetre que elles no servien per a votar.

El març de 1959, la seva mare, que havia viatjat a Barcelona per visitar la família en dues ocasions, es va començar a trobar malament. Va ser llavors quan l'Orfeó Català de Mèxic decidí retre-li un sopar d'homenatge, en reconeixement de la seva llarga trajectòria i dedicació política i cultural.

El periodista que signa «Garbí», des de l'edició mexicana de *La Humanitat*, s'encarregà en una entrevista de repassar la seva patriòtica tasca:

«A les vuit de la vetlla en punt —és l'hora que, més o menys, ella arriba a l'emissora—, esperàvem en el saló de la X.E.A.I. ("Radio Horizontes"), a Maria Dolors Bargalló, la nostra infatigable periodista. Ella té al seu càrrec el programa "CATALUNYA", o de l'"Hora Catalana", que es radia diàriament en català i en castellà i a través del qual es dona a conèixer, en els seus múltiples aspectes, la nostra terra.

Una bella i fructífera tasca que els catalans, tant els de l'exili com els de l'interior, hem d'agrar.

No va trigar en arribar.

-Hola, tu per ací?

-He vingut per a fer-vos una entrevista, Maria. Aprofitant els vint o vint-i-cinc minuts que us manquen per a iniciar el vostre programa, us pregaria que tinguéssiu l'amabilitat de contestar-me unes preguntes.

-Però, ¿per quin periòdic és aquesta entrevista que

Valldemossa,

9 de desembre de 1966

Les germanes Josepa
i Maria Dolors Bargalló
—a la dreta—
en una visita de lleure
a Mallorca, durant
l'única estada
que la dirigent d'Esquerra
exiliada a Mèxic
va fer al país
abans de morir.
MBC

vols fer?

–Per a La Humanitat.

–Ah! Molt agraïda, home...

–Bé anem per feina: ¿el programa “CATALUNYA”, quan es va inaugurar?

–El programa “CATALUNYA” va començar el dia 6 de febrer de 1953, per la meua part. Dic per la meua part perquè, des d'un quan temps abans, es feia un programa “CATALUNYA” (dimarts, dijous i dissabte), en la mateixa X.E.A.I. (que aleshores es deia “Radio Amistad”), i el seu gerent, el senyor Rodríguez, em va preguntar si volia omplir els tres dies que mancaven per tal que passés cada dia.

–No podien escollir millor, coneixent els vostres excel·lents dots de periodista i el profund amor que sempre heu sentit per les coses catalanes... Però, segons que tinc entès, vós, a casa nostra, ja féieu algun programa de ràdio, oi?

–En feia dos: un per a Ràdio Associació de Catalunya, que es deia “Les dones a través del temps i de la història”, i un altre per a Ràdio Barcelona d'orientació política femenina.

–Però, el d'ací...

–Un xic més difícil, és clar. Per això m'hi vaig pensar molt, abans d'acceptar-lo; no veia la manera de sostenir un programa en bones condicions...

–No obstant, vau anar venent els obstacles i tiràreu endavant. La prova la tenim amb aquests sis anys i escaig que ja té de vida el vostre programa, i, no cal dir, amb quin èxit.

–Mal m'està el dir-ho, però el cert és que he hagut de lluitar molt per a poder continuar-lo. Hi ha tres factors primordials per al seu manteniment: trobar patrocinadors, música que sigui ben grabada —i això no és tan fàcil, puix que la gent, en la seva majoria, és gelosa dels discos catalans que posseeix, pel fet de ser força difícil aconseguir-ne ací, a Mèxic— i material literari per a poder fer els comentaris. Si bé al començament es podien fer a base de coses viscudes o recordades, després de tot aquest temps i de la distància, la qual esborra del pensament una infinitat de coses, aquest material s'ha de cercar en els arxius i allà on puc.

–En les vostres transmissions, ¿no hi feu obra de proselitisme o campanya política?

–El meu propòsit és, exclusivament, de donar a conèixer les nostres llegendes, la història, la música, l'art, la literatura, els costums i evocar, en el fons, una visió general de les peculiaritats i ideals del poble de Catalunya.

–Festes, o programes extraordinaris?

–Els mitjans de què dispo, no em permeten gaires luxes. De totes maneres, no em puc plányer. Perquè també hem celebrat o radiat grans festivals, sobretot en escaure's els aniversaris del programa “CATALUNYA”. Fins ara, els més lluïts, foren el primer i especialment el cinquè.

–Quins artistes hi prengueren part?

–No solament artistes de cinema i de teatre, ben coneguts, sinó també rapsodes, poetes i escriptors... Anota noms, que t'hi farà bonic: Sònia Furió, Pilar Sen, Josep Baviera, els tres valencians; la pianista Klara Kacs; el gran còmic Angel Garasa, que, malgrat haver nascut a Madrid, parla, com sabeu, el català com nosaltres; Víctor Mora, el de la “Cançó d'amor i de guerra”, en col·laboració amb en Lluís Capdevila; Rogelio Rodríguez de Breña, creador de l'“Hora Gallega”; Martí Rouret, animador del nostre teatre de Mèxic; el doctor Martínez Cuétara, que enaltí la terra catalana i la seva gent; el notable rapsoda Bernardo Ibáñez; el primer actor del Teatre Català, Enric Guitart, que en aquells dies es trobava actuant a Mèxic; la nostra estimada Emma Alonso; la il·lustre actriu mexicana Maria Conesa, però d'ascendència catalana; Agustí Cabruja, en nom de la casa dels catalans de Mèxic, el qual clogué la participació a la festa de tan distingits artistes i personalitats, amb una breu al·locució; i finalment, la massa coral de l'Orfeó Català, dirigida pel seu director Enric Gimeno, interpretà un escollit repertori del nostre folklore. La festa va acabar a les dues de la matinada.

–Deu haver desfilat molta gent coneguda per davant el micròfon del programa “CATALUNYA”, durant aquests anys?

–Molta, molta gent, en conferències, recitals poètics, concerts... Si t'hagués de donar noms, la llista es faria interminable; el mestre Pau Casals, la primera vegada que vingué a Veracru, i ara últimament a Xalapa, amb motiu del seu Festival, no poguent translladar-se a la capital per raons de salut, féu un acte de presència al programa en un disc expressament grabat amb aquest

Mèxic DF, 11 de setembre de 1971

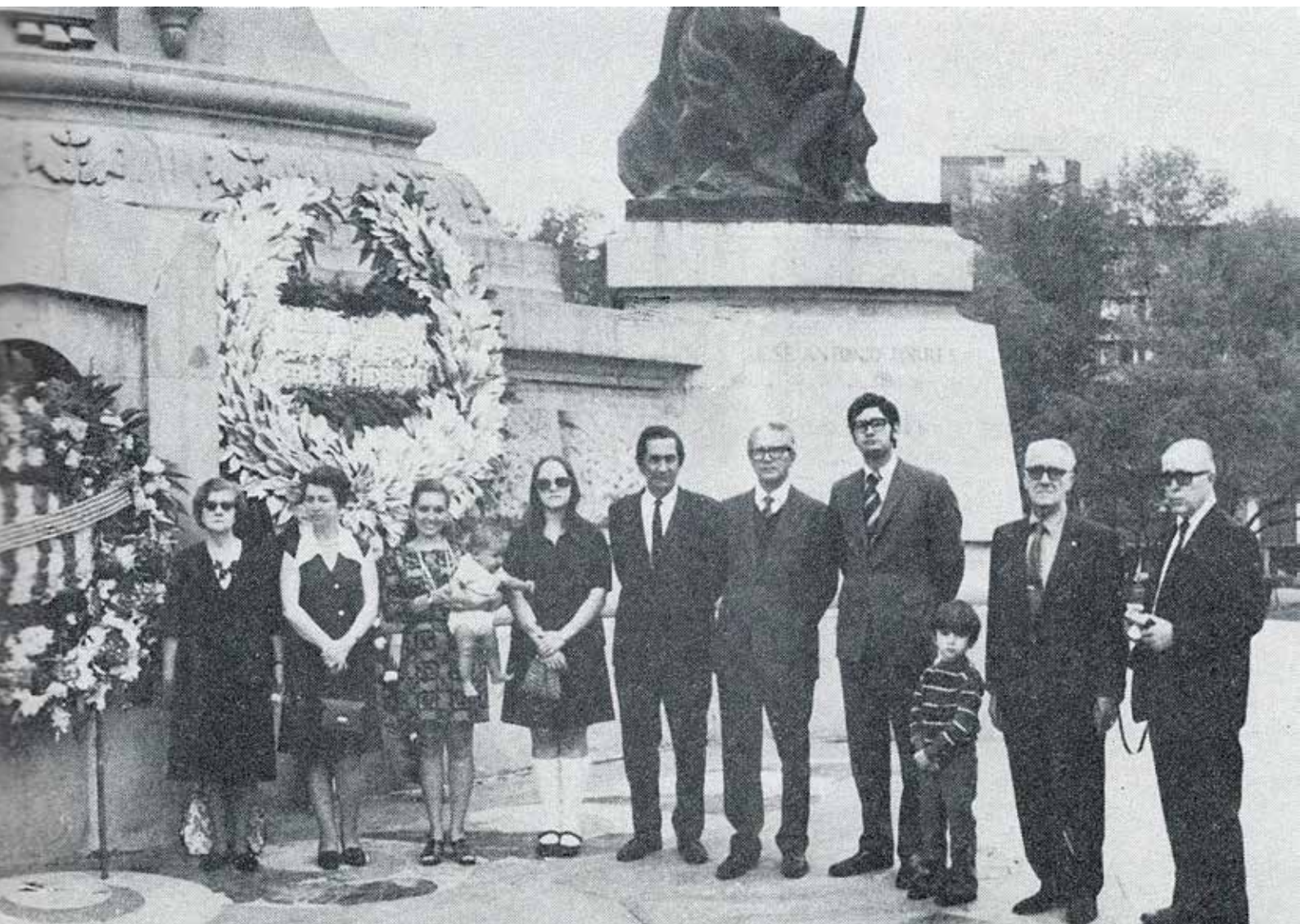
Ofrena de l'Orfeó Català al Monumento a la Independència, en commemoració de l'Onze de Setembre.

D'esquerra a dreta: Maria Dolors Bargalló, Marta Miquel, Núria Sala i el seu fill més petit,

Maria Teresa Torroja, August Pi i Sunyer, Joan Potau, Marc-Aureli Botey, Marc Botey,

Salvador Romagosa i Estanislau Torroja.

UB-BPR (ORFEÓ CATALÀ)

fi. Es pot dir que, tot català de relleu que ha passat per Mèxic, ha vingut al programa a saludar, a través d'ell, tots els catalans. El mateix President de la Generalitat, senyor Josep Tarradellas, més d'un cop ens ha honorat amb la seva visita.

–El Consell Directiu de l'Orfeó Català us dedicà un sopar, en homenatge a la vostra labor patriòtica...

–Sí, un sopar íntim, però que es va haver d'eixamplar, perquè hi havia molta gent que hi volia ser... Aquestes coses, és clar, s'agraeixen de tot cor i encoratgen a seguir treballant per allò que més estimem: que és Catalunya.»¹²⁵

Així, la radiodifusió en català, proscria al propi país durant el franquisme, va sobreviure durant dècades gràcies a dos militants d'Esquerra Republicana: Maria Dolors Bargalló amb «L'Hora Catalana» des de Mèxic i Josep Fontbernat, amb el «Glossari Andorrà» que des de les valls del Pirineu va emetre des de 1959 fins la seva mort el 1977.¹²⁶

Tarradellas es va sumar a les felicitacions per la seva feina a la ràdio. El juny de 1959 el president de la Generalitat a l'exili tornava a visitar Mèxic i, aquell cop, el va poder entrevistar. Maria Dolors, juntament amb una petita delegació de l'Orfeó Català, van anar a acomiadar-lo a l'aeroport.

Tres anys més tard, el 1962, Maria Dolors va passar el seu seixantè aniversari ingressada al Sanatorio Español. Un accident de trànsit li provocà una tromboflebitis que la mantingué a l'hospital vora un mes i mig. La mare començava a perdre facultats i, des de feia més d'un any, estava malalta. Pensà que era l'hora de tornar a casa. Aquell any Maria Dolors va demanar la seva entrada a Barcelona. L'únic problema era que la mare no estava en condicions de viatjar, però sempre atenta a tenir tots els documents en regla, volia deixar-se la porta oberta per poder tornar en qualsevol moment.

El 1963 el seu programa de ràdio «L'Hora Catalana» celebrà el 10è aniversari amb «tota una sèrie d'actes commemoratius: un programa especial el 14 de febrer, actes a l'Orfeó Català, un aplec popular a Llano Grande per part de la comunitat catalana de Puebla.»¹²⁷ I amb aquest motiu, el 16 de març, Maria Dolors tornava a rebre un nou sopar d'homenatge, aquest cop, organitzat per l'Institut Català de Cultura.

Un mes després, el 29 d'abril, la seva mare morí. Maria Dolors s'havia quedat sola. L'Institut Català de Cultura i l'Orfeó Català assumiren les despeses de l'enterrament. Vestida de dol, es presentà una setmana després a la Junta perquè volia tornar-los els diners, cosa que no van voler acceptar tot dient-li que ja estava arreglat. Maria Dolors en va sortir plorant.

Anell de Maria Dolors Bargalló

amb l'escut de Catalunya que conserva, des de la seva mort, el seu nebot Antoni Corberó i Bargalló. ACB

125 GARBÍ, «Maria Dolors Bargalló i l'«L'Hora Catalana»», *La Humanitat* [Mèxic], 30 d'octubre de 1959, p. 10.

126 Joan ESCULIES, *Josep Fontbernat, conseller de Tarradellas*.

127 Martí GARCIA-RIPOLL i Cinto NIQUI, *La ràdio en català a l'estranger*, p. 45.

Mèxic DF, novembre de 2017

Tomba de Maria Dolores Bargalló —amb la inscripció «descansi en pau»— i la seva mare Dolores Serra, al Panteón Español, un dels cementiris de la capital mexicana.

FRANKI RICHART / FJI

DOLORES SERRA BASSIS
VDA. DE BARGALLO
† 29 DE ABRIL DE 1963
SANTA MA. DOLORES
BARGALLO SERRA
† 2 DE AGOSTO DE 1980
DESCANSI EN PAU

7.4. El no-retorn a casa

Passat l'estiu de 1966, després de tretze anys ininterromputs en antena, posava fi al seu programa de ràdio, i havia aconseguit estalviar el suficient per tornar a casa. Amb 63 anys, després de vint-i-set d'exili, veia de nou Barcelona, arribant cap els volts de novembre. Se li havia concedit un visat de tres mesos. Allà es va poder tornar a reunir amb la família. La seva germana Pepita, el seu cunyat Antoni, la neboda Roser, que ja comptava trenta-quatre anys, i el nou nebot Antoni, a qui va poder conèixer. Breument, va poder tornar a gaudir de les seves enyorades ciutat i país: la Rambla de Canaletes, el Parc de la Ciutadella, Montserrat... I viatgera de mena, va anar a Mallorca amb la seva germana: Valldemossa, el cap de Formentor... s'hi va quedar unes setmanes i, després, se'n tornà cap a Mèxic.

A Mèxic, Maria Dolors havia fet nous amics. Un grup de veïns del condomini, de la seva edat aproximada, havien començat a reunir-se les tardes a la casa d'un d'ells, Roberto González, per jugar a les cartes i per passar junts el Nadal i el Cap d'any. Eren homes i dones que, com Maria Dolors, s'havien quedat sols, normalment perquè tenien els fills ja grans i havien marxat, així que van decidir fer-se companyia. Allà, Maria Dolors explicava la seva vida, els parlava de París, dels viatges, del Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme, de la Unió de Dones de Catalunya, de com havia nascut i s'havia desenvolupat Esquerra Republicana de Catalunya, el partit al qual ella pertanyia, dels mítings multitudinaris, de les conferències, del vot de les dones, de la guerra...

I arribà 1969. Maria Dolors tornà a caure malalta, per la qual cosa, va ser ingressada una vegada més. Malgrat se li donaria l'alta al cap d'unes setmanes, ja no tornaria a trobar-se bé del tot mai més. Dos anys després, el desembre de 1971, escrivia a l'amic Tarradellas una postal de Nadal:

«Ja he demanat el permís pel meu retorn a Barcelona, estic sola a Mèxic, molt delicada encara, econòmicament desesperada i sense poder treballar gaire perquè el cansansi em domina les més de les vegades. De to-

*tes maneres us escriuré abans de marxar, si és que em deixen anar-hi.»*¹²⁸

De tant en tant, rebia a casa la visita de dones de l'Orfeó, entre elles, Maria Pino, que es dedicaven a cuidar i visitar els exiliats que, com Maria Dolors, s'havien fet grans i s'havien quedat sols. Així li feia saber a l'exconseller de Cultura Ventura Gassol en uns mots escrits aquell mateix desembre de 1971 on a més de desitjar-li «*un bon Nadal i millor Any Nou*» li demanava «*penseu una mica en la vostra solitària amiga, que desitjaria retornar amb els seus i a la seva terra*». Una enyorança que no minvava el seu compromís polític doncs continuava «*amb les mateixes idees i esperances*».¹²⁹ Però no n'hi havia prou i Maria Dolors, ara sí, s'havia proposat tornar definitivament a casa. Tot just ho havia decidit quan rebé la notícia de la neboda: la seva germana Pepita havia mort, d'un infart, el 31 de gener de 1973. I Maria Dolors es va tornar a enfonsar. Per a ella, ja no li quedava ningú a Barcelona.

Finalment, el 1975 la dictadura exhalava la ranera de la mort. La democràcia s'anava, a poc a poc, instal·lant a les institucions, i per a Maria Dolors Bargalló arribava una possibilitat de tenir dret a una compensació pels seus anys de funcionària pública. El juliol de 1978, Maria Dolors escrigué una instància a l'Ajuntament per demanar la pensió que legalment li pertocava, a banda, havia de percebre tota la quantitat que se li devia en concepte d'endarreriments. Va ser la seva darrera batalla, que no va veure mai concloua. Va morir abans de poder arribar a cobrar cap pensió.

El 2 d'agost de 1980, als setanta-set anys, el cor li va dir prou. Va ser enterrada a la Ciutat de Mèxic, a la mateixa tomba que la seva mare. Avui encara s'hi pot llegir «Senyoreta Maria Dolors Bargalló Serra».

128 AMTM-Fons Maria Dolors Bargalló. Postal de Maria Dolors Bargalló a Josep Tarradellas [Mèxic, 7 de desembre de 1971].

129 ANC-Fons Ventura Gassol. Postal de Maria Dolors Bargalló a Ventura Gassol [Mèxic, 7 de desembre de 1971].

Barcelona, desembre de 2017

Espai públic dedicat a la memòria de Maria Dolors Bargalló.

SANTI BRACONS / FJI

JARDINS
DE
MARIA DOLORS BARGALLÓ

MARIA DOLORS BARGALLÓ I SERRA
(BARCELONA 1902 - MÈXIC DF 1980)
ACTIVISTA FEMINISTA DE LA II REPÚBLICA

EPÍLEG

Una figura a reivindicar

La figura política de Maria Dolors Bargalló no va començar a sortir de l'oblit fins al monumental treball de Maria Dolors Ivern, *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, editat en dos volums el 1988 i 1989 per Publicacions de l'Abadia de Montserrat. La seva tesi fou la primera en fixar els ulls sobre les seccions femenines, i on es parlava de Maria Dolors Bargalló. Encara de forma tangencial, un afegit, però un principi tanmateix.

Ivern amplià la informació a les dues edicions de *Les dones d'Esquerra 1931-1939*, —que van veure la llum el 2000 i 2007— uns treballs editats per la Fundació Josep Irla que recuperaven la veu d'aquella generació de republicanes. I la nostra biografiada també tenia espai a dos altres treballs de la Fundació Josep Irla, *Les dones d'Esquerra. 1939-1979. Memòria i testimonis*, d'Elena Masó, que va veure la llum el 2011 i *Esquerra a Mèxic. 1941-1980*, editat el 2012.

I cal no oblidar el treball de Mary Nash, *Més enllà del silenci: les dones en la història de Catalunya*, de 1988, d'una rellevància cabdal que gosà no només parlar de dones, sinó fer història política de dones, i que també se'n va adonar que Maria Dolors Bargalló no n'era una més.

El 2006 una breu ressenya biogràfica sobre Maria Dolors Bargalló arribava per primer cop a Internet, a través del web memoriaesquerra.cat, mantingut per la Fundació Josep Irla.

Tots aquests treballs permeteren un mínim coneixement de la seva figura, i gràcies a això el desembre de 2010 el Consell de Districte de les Corts, a iniciativa de Núria Cuenca, consellera d'Esquerra Republicana, proposà que li fos dedicat un espai públic a la ciutat. Aquesta iniciativa es materialitzà amb els Jardins de Maria Dolors Bargalló.

Esperem que aquest llibre permeti donar llum, fer justícia i ajudar a situar la figura de Maria Dolors Bargalló en el lloc que li pertoca per mèrits propis en la història de les dones i del catalanisme republicà.

SECCIO FEM

SECCIO FEM

CORPUS, EL TEMPS EL LIBERALISME

Potser que no sempre parlem del votament de la Lliga i de la famosa connexió del senyor Ventosa i Calvell. Jamai ens d'ocasió no ens interessa i profetes Hípaires no ens encaparrar. Podríem parlar de qualsevol condonca, i faria el mateix efecte o d'arria més interès probablement, huc algun tema cinematòic; saber e Mojica li hau cremat una berna que tenia al nas, per exemple, cadarin més.

Però el dijous de la setmana passada era Corpus i entre Mojica o dijous de Corpus...

ELS INFANTS I LA RUTINA PER DON

per Maria Dolers Bergalló

Fa pocs dies, ha arribat a les meves mans, delicadament dedicat pel professor Joan Pauils, un fascicle que li agraeixo moltíssim, perquè en presenta un altre dels caires de la política de la dona, el qual avui tractaré lleugerament, deixant un tema tan interessant per a un altre dia que m'agradarà comentar-lo més a fons. La rutina que impera als pobles forans, i àdhuc a la capital, quan dels infants es tracta.

En entrar per la rutina, ni de medicina, modiquen amb qualsevol herba o oli o qualsevol cosa per l'estil que una veia xaruga els diu que en els seus bons temps era una meravella.

Potser si que en aquella època en què la medicina estava en la infantesa, podien produir l'efecte desitjat, però avui que s'ha avançat infinitament, crec que sense el consell del metge no s'ha de donar als infants...

"El sexe no s'han d'ja tenir a casa, del·lar." Aque sentim dir...

la humanitat

Congrés mundial femení contra la guerra i el feixisme

Dones de tot el món per les seves reivindicacions

Un gran entusiasme i un nombre considerable de delegades de tots els països del món són les notes característiques d'aquest Congrés que en aquesta momenta s'està celebrant a París al recinte del Palau de la Municipalitat.

En admirable aquest Congrés, al qual concorren les dones de les més diverses nacionalitats i de totes les idees polítiques, encara que hi ha moltes delegades comunistes i socialistes. Totes donen la bènica d'una fraternitat i comprensió, així com d'una unió ferrenja contra el feixisme i la guerra.

En magnífics discursos pronunciat entre altre i avui han estat subratllats amb ovacions frenètiques, amb cants entusiastes i crits de totes menes. Entre aquestes parlamentàries cal destacar sobretot els pronunciat per Gertrude Duby, advocat, subpresident; la senyora Ella Moor, nord-americana; la senyora Blomova, municipalment coneguda com una gran oradora de masses, i finalment un discurs de l'extrem esquerra coneguda d'Española. Aquests discursos han estat brillantíssims tant per l'expressió com pel fons.

El treball és febril i continuat, sense un sol repàs, per tal de poder acabar demà, encara que, donada la importància de les resolucions i conclusions que se prenen, es creu que s'haurà de perllongar un xic per a poder organitzar amb tota cura les actuacions futures en cada país i a cada moment.

Es veritablement emocionant de veure com les dones es manifesten amb un gran coneixement de causa i una capacitat fora de tot dubte.

Es tradueixen gairebé tots els discursos a l'anglès i a l'alemany. La delegació espanyola està composta de nou dones vingudes de totes les terres lliures i dues delegades de Catalunya, havent-nos ajudat a nosaltres moltes espanyoles emigrades.

Se senten totes les llengües, des de la xinesa a la hindú. El ha romanes vestides amb les robes típiques del seu país; en fi, han vingut expressament al Congrés dones australianses i d'Amèrica, tant del Nord com del Sud.

Es pinxoress i sobretot per a nosaltres que tot just comencem la nostra emancipació. Molt instructiu; una emoció el camí a seguir per o obtenir veritablement les nostres reivindicacions polítiques i socials.

Hem de treballar moltíssim encara per arribar a obtenir els drets que en justícia pertocuen a les dones. Hem de trencar moltes moltes veles per a poder crear la joventut femenina nova que podrà gaudir millor de tot allò que a nosaltres ens ha setat negat fins a poc: la llibertat d'acció i de consciència.

Hem d'alliberar totalment la dona dels prejudicis i de la superstició al volem obtenir quelcom. Aquestes són per avui després d'un dia i mig de Congrés, les consideracions que aquesta magnífica organització m'ha suggerit.

A treballar, doncs, totes i cadascuna de nosaltres per aprofitar el moment en què realment tindrem els mateixos drets perquè justament i amb consciència sabem complir a bastament els nostres deures.

MARIA DOLERS BARGALLÓ
París, 8 d'agost 1932.

Retrat del primer President de la Generalitat, figura a la Comissaria de Seguretat de Gràcia el marc del qual — de ferro forjat i repujat obra d'un gran quant n'ho autor el guardià l'amentada unitat

El deure de la dona

per MARIA DOLERS BARGALLÓ

Cada dia es va fent més intens el moviment feminista. Les dones, com a companyes de l'home, intervenen en totes i s'orienta i intensifica, cada vegada més, l'actuació política. Perquè, en aquesta lluita diària, va trobant el gust i la plenitud de la seva llibertat.

A França, les dones es preocupen ara d'una qüestió: la consecució del sufragi femení, guiades per les més precies femenines, a fi d'assolir la plenitud de la seva personalitat. Cal, doncs, que les dones de casa nostra no es quedessin evolucionant al compàs del temps que cada vegada potser avança més, ja que nosaltres, sense aquesta lluita tan aferrada, no podríem aconseguir la fita que ara anhelen assolir les dones franceses, per primera vegada, el nostre vot en unes eleccions. Però, si ens quedem en estat estacionari; si no fem res que breguem i treballen fermament per poder aconseguir la capacitat, quedarem altra vegada ofegades cultura i de capacitat, quedarem altra vegada ofegades.

Així, doncs, dones del districte IV, volgueu venir a les tres rengleres i a treballar amb nosaltres. Com més nosaltres, més tasca podrem portar a terme. En aquesta població, cal l'esforç de tots, en una acció conjunta, perquè pugem aconseguir el nostre objectiu.

Totes les dones de bona voluntat caben al nostre programa: la llibertat del nostre poble i l'emancipació de les dones.

Acció política femenina

JUNTA DE GOVERN

- Presidenta: Maria Dolers Bergalló.
- Vice-presidenta: Carme Pedrola Castellà.
- Vice-presidenta segona: Carme Figaró.
- Secretària: Teresa Figaró.
- Vice-secretària: Dolers López.
- Tresorera: Josepa Carbó.
- Comptadora: Teresa Bayona.
- Vocals: Rosa Pueyo, Antònia Aguilar, Antònia...

Macia, i la Seva Humanitat

per Maria Dolers Bergalló

Parlar del nostre estimadíssim Avi, mai no oblidat, és per a nosaltres que tant el varem estimar, una joia espiritual.

Éls que varem tenir la sort i el privilegi de conviure amb don Francesc Macià, en hores de joia i també d'...

El Feminisme en marxa

Entra la nostra... els poderosos... a la nostra... nostra atenció... nra iniciativa... a, no pas per... una monar... no per a fer... fins on pecc... reclama Ten-

Fin fa bon temps les dones ven... Fin fa bon temps les dones ven... Fin fa bon temps les dones ven... Fin fa bon temps les dones ven... Fin fa bon temps les dones ven...

que hem que la dona d'ocupar àtica i... que hem que la dona d'ocupar àtica i... que hem que la dona d'ocupar àtica i... que hem que la dona d'ocupar àtica i... que hem que la dona d'ocupar àtica i...

El feminisme ha ocupat la seva mar... El feminisme ha ocupat la seva mar... El feminisme ha ocupat la seva mar... El feminisme ha ocupat la seva mar... El feminisme ha ocupat la seva mar...

de sabrà se... Marafian... Cytregi... lencar se a... a una care... peses. En... costat de... un cop de... Llavors... na, s'agraf... i emorrà... roguesia... impedir... formació... lar a fer... tría proi... d'aque... servible... pel mar... lica fra-

Però, amb l'adveniment de la Rep... Però, amb l'adveniment de la Rep... Però, amb l'adveniment de la Rep... Però, amb l'adveniment de la Rep... Però, amb l'adveniment de la Rep...

Però cal que també per part de les... Però cal que també per part de les... Però cal que també per part de les... Però cal que també per part de les... Però cal que també per part de les...

Encara-veu, doncs que voltes que... Encara-veu, doncs que voltes que... Encara-veu, doncs que voltes que... Encara-veu, doncs que voltes que... Encara-veu, doncs que voltes que...

Maria-Dolores BARGALLÓ

FEMINISME EN MARXA

43 ARTICLES PERIODÍSTICS

MARIA DOLORS BARGALLÓ

SUPORT

Dones, acudiu al S. R. I.!

per Maria Dolores Bargalló

Quan en els camps de batalla es mir i es... Quan en els camps de batalla es mir i es... Quan en els camps de batalla es mir i es... Quan en els camps de batalla es mir i es... Quan en els camps de batalla es mir i es...

guats, nens, dones i vells, que han tingut de... guats, nens, dones i vells, que han tingut de... guats, nens, dones i vells, que han tingut de... guats, nens, dones i vells, que han tingut de... guats, nens, dones i vells, que han tingut de...

tot el nostre treball, una la nostra emulació... tot el nostre treball, una la nostra emulació... tot el nostre treball, una la nostra emulació... tot el nostre treball, una la nostra emulació... tot el nostre treball, una la nostra emulació...

SUPORT
 Periòdic de la solidaritat

DIRECTOR:
 L. Aymami i Baudina.

COLLABORADORS:
 Dr. J. Serra Hunter.
 Albert Victor.
 Pere Ardica.
 Eugeni Semis.
 Manuel González.
 Marià Hurtado.
 Maria Dolores Bargalló.
 S. Roca i Roca.
 Pere Matalonga.
 Ernest Lange.
 Francesc Caravaca.
 Torrents (Fotògraf).
 Duxans (Fotògraf).
 Riberosa (Dibuixant).

CORRESPONDÈNCIA:
 Local del S. R. I.
 Passeig de Pi i Margall, 36.
 Barcelona.

Barcelona, 2 de juny de 1936

Leocádia Prestes i Lygia Prestes —mare i germana de Luiz Carlos Prestes, dirigent d'esquerres brasiler empresonat per la dictadura del general Getúlio Vargas— amb Maria Dolors Bargalló, que en nom del Socors Roig Internacional va acollir-les durant la seva estada a Catalunya en la seva gira de denúncia.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

ANÀLISI CRÍTICA

Publicista i ideòloga de les dones d'Esquerra

MONTSERRAT PALAU

PROFESSORA DE FILOLOGIA CATALANA DE LA UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Maria Dolors Bargalló fou, essencialment, una militant i activista política, que es va valer de diferents suports per fer arribar el seu missatge ideològic, com és el cas dels seus articles periodístics, trenta-nou escrits durant la República (1931-1937) i els quatre darrers des de l'exili mexicà (1940-1953).

S'emmarquen en una època en què les dones van irrompre amb força en la vida pública. Des d'un feminisme social, dones com Bargalló, s'implicaren en política. L'excepció en un àmbit totalment masculinitzat. I, com d'habitud en el nostre ordre patriarcal, la seva història i llegat han estat silenciats.

A diferència, però, de la seva companya de partit, l'escriptora Rosa Maria Arquimbau, els articles de la qual se centraven en fets concrets de l'actualitat, que tractava amb subjectivitat i ironia, els de Maria Dolors Bargalló ens remeten més al publicisme polític que també va conrear, fins i tot en les seves obres de ficció, la llibertària i ministra republicana Frederica Montseny, una altra dona que també va excel·lir com a oradora.

Bargalló, autodidacta i gran lectora, sense protagonisme personal, escriu des d'un «nosaltres» dones que reforçava l'objectiu de despertar-les i integrar-les a la política. Des de l'optimisme, amb textos ben travats i domini de la llengua, el seu propòsit era explicar i difondre una ideologia i polítiques concretes que tinguessin present les dones i que aquestes hi prenguessin part.

Per a Bargalló l'alliberament de les dones, el seu ple dret a la ciutadania, era l'única manera que Catalunya fos «plenament alliberada». Amb textos sobre esport, maternitat, treball o, reiteradament, la infància, traçà les línies d'un ideari que defensava la participació de les dones en política però, també, que els partits els atorguessin llocs de responsabilitat pel seu treball i mèrits. El seu compromís i lluita contra el feixisme, a favor de la pau, i en defensa de Catalunya i la República, es feu especialment palès amb l'esclat de la guerra.

Els articles de Bargalló plantejaven solucions polítiques mitjançant comentaris didàctics, convençuda del missatge que volia transmetre. Seriosa i planera en l'estil, de forma directa cridava a la lluita quotidiana per canviar les coses. Antifeixista i compromesa, Maria Dolors Bargalló fou una publicista d'idees i, tal com bé ha titulat Betsabé García aquesta seva biografia acurada i necessària, una «feminista i propagandista d'Esquerra».

1 La missió de la dona en els temps actuals	151
<i>El Poble</i> , 27 de juny de 1931	
2 Mantinguem la victòria	152
<i>El Poble</i> , 4 de juliol de 1931	
3 Parlen les dones... Tot fent excursió	153
<i>El Poble</i> , 18 de juliol de 1931	
4 Parlen les dones... Estatut, feminisme	155
<i>El Poble</i> , 25 de juliol de 1931	
5 Fem triomfar l'Estatut	156
<i>El Poble</i> , 1 d'agost de 1931	
6 Victòria!	158
<i>El Poble</i> , 8 d'agost de 1931	
7 L'afer de l'Hospital de Sant Llàtzer	159
<i>El Poble</i> , 15 d'agost de 1931	
8 Cal ésser optimistes	160
<i>El Poble</i> , 22 d'agost de 1931	
9 El sufragi femení i la llar	162
<i>El Poble</i> , 10 de setembre de 1931	
10 Els esports femenins	165
<i>El Poble</i> , 19 de setembre de 1931	
11 Pàgina femenina. L'amargor de la veritat	166
<i>Fornal</i> , 6 de febrer de 1932	
12 Pàgina femenina. Els infants i la mendicitat	168
<i>Fornal</i> , 5 de març de 1932	
13 Secció femenina. Les dones davant la llei	171
<i>L'Opinió</i> , 8 de maig de 1932	
14 Secció femenina. Els infants, la dona i la política	172
<i>L'Opinió</i> , 18 de maig de 1932	
15 Organització femenina	175
<i>L'Opinió</i> , 21 de maig de 1932	
16 Secció femenina. El sufragi femení	176
<i>L'Opinió</i> , 22 de maig de 1932	
17 Secció femenina. Els infants i la rutina	178
<i>L'Opinió</i> , 29 de maig de 1932	
18 Manifest	179
<i>L'Opinió</i> , 5 de juny de 1932	
19 Secció femenina. Els infants captaires	181
<i>L'Opinió</i> , 12 de juny de 1932	
20 Secció femenina. Catalunya encara espera	182
<i>L'Opinió</i> , 26 de juny de 1932	
21 La veritable política femenina	183
<i>Lluita</i> [Vic], 9 de juliol de 1932	
22 Secció femenina. La maternitat, a ruralia i a ciutat	184
<i>L'Opinió</i> , 14 d'agost de 1932	

23 Dones de Catalunya, alerta!	186
<i>Foment</i> [Reus], 11 de setembre de 1932	
24 Pàgina femenina. Després de la victòria	188
<i>L'Opinió</i> , 10 de desembre de 1932	
25 Pàgina femenina. El cens femení i les dones d'esquerra	190
<i>L'Opinió</i> , 24 de desembre de 1932	
26 Pàgina femenina. Beneficència per exhibició	191
<i>L'Opinió</i> , 1 de gener de 1933	
27 El feminisme en marxa	192
<i>El Poble</i> [Sabadell], 4 de gener de 1933	
28 Les dones i la beneficència	194
<i>L'Opinió</i> , 21 de gener de 1933 / <i>L'Autonomista</i> [Girona], 21 de gener de 1933	
29 Pàgina femenina. Cens femení	196
<i>L'Opinió</i> , 28 de gener de 1933	
30 Secció femenina. El deure de la dona	197
<i>Ateneu Nacionalista. Districte IV</i> , març de 1933	
31 Veus femenines. Les dones i la guerra	198
<i>El Poble</i> [Sabadell], 3 de maig de 1933	
32 Protectora de la infància	200
<i>La Humanitat</i> , 9 de juny de 1933	
33 Junta Protectora de la infància	202
<i>La Humanitat</i> , 4 de juliol de 1933	
34 Contra el feixisme i la guerra	204
<i>Foment</i> [Reus], 5 d'agost de 1934	
35 Congrés mundial femení contra la guerra i el feixisme. Dones de tot el món per les seves reivindicacions	205
<i>La Humanitat</i> , 9 d'agost de 1934 / <i>L'Autonomista</i> [Girona], 9 d'agost de 1934	
36 Dones, acudiu al S.R.I.!	207
<i>Suport</i> , 22 de desembre de 1936	
37 Ara fa sis anys	208
<i>La fundació d'Esquerra Republicana. VIè aniversari</i> . març de 1937	
38 Herois de la solidaritat, cavallers de l'ideal	211
<i>Suport</i> , 20 de maig de 1937	
39 Les dones de Catalunya treballen	212
<i>Companya</i> , 15 d'abril de 1937	
40 Dolça Catalunya	215
<i>Ressorgiment</i> [Buenos Aires], abril de 1940	
41 Quatre paraules, si us plau	216
<i>La Humanitat</i> [Mèxic DF], març de 1948	
42 Mares catalanes, ensenyeu català als vostres infants!	218
<i>El Poble Català</i> [Mèxic DF], 30 de juny de 1950	
43 Macià i la seva humanitat	219
<i>Butlletí d'ERC a Mèxic</i> [Mèxic DF], 25 de desembre de 1953	

Barcelona,
15 d'abril de 1931
Celebració
de la proclamació
de la República,
a la plaça de Sant Jaume.
JOSEP MARIA SAGARRA
/ ANC

1. La missió de la dona en els moments actuals

El Poble, 27 de juny de 1931

En aquests moments difícils, en que com tota cosa gran és precís el temps per establir el nou estat de coses, nosaltres dones aimantes del progrés i de la llibertat (no del llibertinatje) tenim una gran missió per portar a terme, una delicadíssima tasca a fer, el contrarrestar els esperits massa exaltats perquè amb les seves impaciències no tirin a terra l'edifici que s'ha alçat de sobte amb el nom sagrat de llibertat i germanor, i que encara és massa tendre, massa ductil per poder suportar els embats de la tempesta a peu dret, haurà ja arribat a la plenitud i aleshores serà l'ocasió d'aconseguir tots els nostres anhels i fer vibrar en un crit d'entusiasme els dèbils, als escèptics, als que creuen que res ha canviat. No podem de cap de les maneres sentir indiferència davant l'història que espera de nosaltres el nostre concurs.

Es l'hora de aconseguir la nostra alliberació, mes abans nosaltres mateixos hem de despendre'ns de prejudicis que no porten a res sinó és a sentir nostre esperit esclavitzat de frivolitats, hem d'alçar el vol mirant amunt, ben amunt, hem d'obrir l'esperit perquè arribi fins el fons de la nostra ànima la llum del progrés i humanitat, hem d'aprendre, estudiant en el gran llibre que la vida mateixa obra davant nostres ulls admirats, i allavors quan sapiguem el perquè de les coses, quan el sentit de la lògica hagi substituït amplemment la voluntat amb què emprenen moltes obres però que a l'ésser a mitg camí deixem per no tenir la força de voluntat necessària per a continuar-les, hem de fortificar la nostra voluntat per ésser amb orgull l'amiga, la companya comprensiva de l'home, mai davant d'ells com enemiga, si al seu costat com igual, com a lluitadora infatigable, com a refugi quan el desesper aniquili les més fortes voluntats, aixecant els ànims quan caiguin abatuts, fent-los-hi comprendre la vertiginosa alçada de l'ideal i lluitant i caiguent amb ells, no com senyor i esclava, sí com company i companya, amics inseparables de la consecució d'un fort i alt ideari, sigui aquest el que sigui.

Amigues, l'hora nostra és arribada, preparem-nos !

No puc en aquest primer article esténdrem per la manca de lloc, en setmanes successives anirem descabdellant, la

missió de la dona, en la llar, en la societat... en totes les diverses manifestacions de vida que fins fa poc ens eren tancades. A reveure.

Maria Dolors Bargalló

2. Mantinguem la victòria

El Poble, 4 de juliol de 1931

Després de l'esclatant victòria d'aquest diumenge passat, el cor es nega a tractar altre tema que aquest de que nostra ànima està curulla... La joia ves a tots nosaltres en veure el pas endavant que això significa.

Així, doncs, des de la llar, l'oficina i els tallers tenim les dones amb tota consciència el deure de conservar el foc ideal en nostres companys, germans, marits i fills, infiltrant dins el seu esperit la responsabilitat que aquest moment representa per tots, i la convicció del triomf absolut de tot això que ens ha estat promès per la figura venerable i altíssima de nostre cabdill popular, i de tots els seus seguidors, que merescudament per fi avui poden saborejar les mels de l'èxit més sorollós, i és tant senzilla la seva fórmula que podríem dir que és solsament la sinceritat del sentiment que omplena son cor i el fa produir en aquests emocionats parlaments que sempre fins ara per raó i virtut de la ferma voluntat de que estan animats han sigut íntegrament aconplerts.

Així doncs, mantinguem amb nostre entusiasme la seguretat i la fermesa de que tot serà un fet incontravertible, fem pàtria amb la nostra actitud serena i ponderada exenta de impaciències que podrien produir presses que comprometessin tot el que s'ha guanyat.

Companyes, no desmentim aquesta virtut racial, el seny; siguem al costat dels homes que lluiten per la consecució d'un ideal de justícia, llibertat i germanor.

No desentonem amb estridències e inquietuts d'aquesta civilitat de que han donat proves els homes de nostra terra, sentim-nos orgullosos d'ésser les seves companyes, atempem amb nostra serenitat les seves impaciències, en el compàs d'espera que va a obrir-se ara fins a la consecució total de tots els anhels de tant temps sentits. Si hem pogut esperar fins ara perquè no hem de poguer-ho fer mig any més, per exemple, quan molts dels nostres més atrevits ensomnis per l'engrandiment i llibertat, dins una absoluta comprensió van camí de la realitat gràcies al nostre gran Macià?

Ha estat la nostra victòria una lliçó pels que neguen l'existència de la idealitat del nostre poble, per aquells que creuen

en la passivitat de tots. Siguem sempre companys, unim-nos per a fer-nos més forts; la fe de les dones catalanes en el valor moral dels seus homes farà la nostra victòria final més esplendent.

Maria Dolors Bargalló

3. Parlen les dones... Tot fent excursió

El Poble, 18 de juliol de 1931

Dóna goig l'esplet de joves i noies que van per les nostres muntanyes a aprofitar els diumenges, fent cultura física i per consegüent, encara que en molts siga inconscient, cultura intel·lectual.

Mes la consciència es va desvetllant també i lo que començà solament pel desitj de caminar, devorant quilòmetres sense més nort ni fi que aquest d'haver pogut arribar més alt i més lluny que qualsevol altre company, s'és tornat en un afany insaciable de saber; aprendre tot lo possible per poder donar dades i més dades dels llocs recorreguts, volent esbrinar què va passar en altres temps per enderrocar un castell o els motius que varen moure als que construïren un pont o bastiren un temple; i això és ja veritablement l'excursió en la més pura essència.

Tots coneixeu algun d'aquests Centres i Agrupaments creats per el sol fi d'anar d'ací i d'allà, i a ben segur us haurà estat força plaent veure la transformació que gairebé tots sofreixen amb editament en forma de seccions de Cultura, les quals organitzen curssets de divulgació, conferències, etc., segurs com estan de què en lloc de trobar entrebancs per a la consecució dels seus anhels trobaran tot l'ajut en el nostre Govern, desitjós com està de què el jovent tregui una rica florida, profitosa per la grandesa de la nostra Pàtria.

Es l'hora del nostre alliberament, hem d'allunyar del nostre record els dos segles d'opressió a tot el que significava un enlairament moral del nostre poble, perquè com aquest fos més culte, més de pressa reclamaria els seus drets a la llibertat, que hem de creure ens serà per fi concedida.

Així que tenim gairebé el deure de fomentar l'excursionisme entre el jovent d'ambdós sexes. Primerament serà tant sols un pretext per passar un dia divertit, i mica a mica els guanyarà l'encís de nostres muntanyes i del nostre mar, i l'amor a Catalunya serà més ferm, perquè tots ens coneixem més; i també es despertarà dintre d'ells el desitj d'aprendre la lliçó dels nostres avantpassats i d'esmenar en el possible ço que d'equivocat pogués haver-hi, fent-nos així per mitjà del nostre esforç per assolir un millorament moral i

material de nostra raça rejuvenida i renaixent, dignes d'ocupar el lloc que de dret ens pertoca entre totes les nacions que van al davant de la més avançada civilització. I, Catalunya triomfant tornarà a ésser rica i plena...

Maria Dolors Bargalló

Barcelona, 2 d'agost de 1931

Automòbil amb propaganda de l'anomenat Plebiscit Femení Pro-Estatut.

JOSEP MARIA SAGARRA / ANC

4. Parlen les dones... Estatut, Feminisme...

El Poble, 25 de juliol de 1931

Aquests dies en que solament es sent parlar a un i altre de l'Estatut de Catalunya, en que la nerviositat del moment històric ha guanyat la quasi totalitat dels catalans, a les dones ens feia l'efecte de que no se'ns considerava prou catalanes per a donar la nostra opinió, deixant-nos fora com aquell a qui se li tanca una porta per intrús, va ésser segurament aquest anhel, que ens feia desitjar l'acció, en fi quelcom que portés al seu si la manifestació del nostre ideal, ço que segurament mugué l'esperit i la ploma a la gentilíssima senyoreta Viladot, amb la publicació del seu article en que llançava l'iniciativa d'unes signatures que podrien ésser adjuntades al resultat del plebiscit que es portarà a terme el proper dia 2 d'agost.

I com per sort en moltes, l'idea és sinònim d'acció, dilluns començaren a recullir-se signatures en el Centre d'Esquerra Republicana, del carrer Duc de la Victòria, 10.

D'allavors ençà, quantes i quantes dones han respost a la crida!

De tots els estaments socials, des de la pobra dona que no sap ni escriure i que ens demana per favor, tot mostrant-nos la cèdula per acreditar la seva personalitat, que li signem per ella (i això ens dóna una prova palesa de com és necessari que l'Estatut siga aprovat, perquè s'acabi amb la plaga de l'analfabetisme) fins a la senyora que posseeix una sòlida cultura, desde la joveneta que no pot firmar perquè no té vint anys encara, fins a la velleta de cabells blancs i arrugues al rostre, totes vénen allà a donar fe de la vitalitat i del començ d'emancipació que això suposa, i esteu segurs que ens omple de goig veure que al crit d'entusiasme d'una fervent catalana, hi responen totes, i ço emocionant de veritat és que fins moltíssimes dones castellaneres d'Ebre enllà, han respost també a aquest anhel nostre de llibertat i emancipació que tot això i molt més significa l'aprobació de l'Estatut de Catalunya. Aquestes dones tenen fills i volen que també ells gaudeixin dels aventatges que ens reportarà.

Naturalment que, com diu la senyoreta E.M. des de *L'Opinió*, estem d'acord que la veu i vot de nostre venerat President

és la de quasibé tot Catalunya, compenetrats com estem amb el seu ideari i la seva catalanitat indubitable, però no és demés que els de fora de casa sàpiguen de manera certa com és de gran nostra adhesió, que no són paraules per fer dubtar als d'allà, sinó que són fets incontrovertibles, i és per això que totes desitjem que les dones catalanes o no, però que tinguin una similitud d'ideal, vinguin a portar-nos el seu concurs valuós. Serà també un goig poder contar-vos-hi, senyoreta E.M., si ja no vos hi compteu en les nostres fileres. No creieu que aquest moviment que amb un sol crit s'ha produït, podria ésser el començ de l'emancipació que com vós somnio?

¡Dones, veniu a posar vostra signatura en les llistes que tenim obertes!

Totes les que teniu ja vint anys, que és el mínim que s'ha fixat, veniu al carrer Duc de la Victòria, 10, portant si és possible, qualche document acreditatiu de la vostra personalitat, si és que no teniu cèdula; us esperem amb els braços oberts.

Demostreu que no sou un zero a l'esquerra, que voleu que la vostra veu sigui prou potent perquè la sentin des de ben lluny, per totes les terres germanes d'Espanya, i fins i tot més enllà.

Maria Dolors Bargalló

5. Fem triomfar l'Estatut

El Poble, 1 d'agost de 1931

Es pot donar ja com a cert, el triomf esclatant de l'Estatut. S'endevina en la vibració d'entusiasme del poble, d'aquest poble que s'ha vist vexat en les seves més altes i pures idealitats, i reprimat en l'expansió de la seva facultat creadora, i que malgrat totes les trabes dels que volien fer-lo desaparèixer d'entre els pobles que senten la seva ànima glatir al compàs de tot el que significa progrés i llibertat tornava a renàixer de les seves cendres cada volta amb més força i amb una més clara visió de la seva missió per poder tornar la seva veritable manera d'ésser i de sentir a la nostra Catalunya esclavitzada.

La plasmació d'aquest somni que semblava impossible és una realitat palpitant d'entusiasme i d'una alegria indescriptible, és d'una contundència aclaparadora per als que encara avui creuen que res ha passat que pugui fer canviar el que els semblava inamovible perquè sempre ho havien vist així, però pels que sempre hem cregut que un jorn més o menys proper, seria un fet el que llavors ens era tirat a la cara com una bogeria. ¡Quin goig per a tots els catalans! però també ¡quina responsabilitat, pels que no vagin a votar l'Estatut! Serà un crim de lesa Pàtria, serà que la seva ànima és ja ben morta quan el sol anunciat de l'alliberació esperada dos segles en va, i conquerida a força de sacrificis sens fi, no els fa saltar de joia, d'una joia que no pot tenir parió, perquè de tant esperar ja es creia que no seria realitat aquest anhel de justícia i llibertat, i per fi quan menys hom podia creure-s'ho és quan l'hora ha arribat, i ha pogut realitzar-se perquè com en nostre himne secular ja se'ns recomana, «hem d'estar alerta per quan vingui un altre Juny...» i s'ha estat alerta, i tots com un sol home han respost a la crida que pel bé de Catalunya se'ls feia.

Barcelona, 2 d'agost de 1931

Recollida de signatures de dones a la plaça de Sant Jaume en suport de l'Estatut d'Autonomia, en l'anomenat Plebiscit Femení Pro-Estatut.

JOSEP MARIA SAGARRA / ANC

Podfem doncs les dones que encara que moltes vegades de lluny i sense prendre part a la palestra, perquè no se'ns hi convidava, sempre hem anat seguint les diferents fases que per arribar al resultat avui ja ben clar, s'han anat produint, podíem repetixo deixar de prendre part al referendun popular que pel dia 2 d'Agost es prepara? No, de cap de les maneres, nosaltres les dones també hem evolucionat i l'immensa majoria sabem el perquè de l'Estatut, les causes que han fet possible la seva estructuració i els efectes benefactors que a tots ens reportarà l'aplicació del mateix, i es per cor que té desig de sadollar-se en les aigües pures d'un nou règim que porti el benestar, la pau i el treball que són els factors que juntament amb la fe, en unes lleis que nosaltres haurem acceptat per pròpia voluntat sense exigències ni coaccions de cap mena, al votar-les favorablement el diumenge proper, seran aquests els fonaments d'una Catalunya apta per seguir els alts destins al costat d'Espanya redimida, ja no opressora, sinó germana nostra per voluntat, no per imposició, i amb les demés nacions de la més avançada civilització.

Les dones volem que la nostra catalanitat sigui també co-neguda, que sàpiguen arreu que no són solament els homes els que voten l'Estatut, sinó que les nostres signatures seran també un vot ajuntat al resultat del plebiscit de diumenge vinent, que la sort de la nostra estimada Pàtria no ens deixa insensibles, que no som com una petita minoria, per sort, de dones catalanes, que com nines de plaer no els interessa lo que passi amb tal que no s'els estorbi en els seus esbarjos, hem d'ésser conscients i respondre també a la una a la confiança que en nosaltres han dipositat els homes de nostra terra, acomplint com ells esperen el nostre deure; no els decepcionem, és per Catalunya, per la nostra terra, per aquesta terra que generosa us dóna els seus fruits, és per la llibertat a tot jou que venint de fora ens semblaria despòtic per més dolç que fos. Dones, aneu a signar el dia 2 en els llocs que oportunament es faran públics, assistiu als diferents mítings i conferències de propaganda pro Estatut, on si teniu cap dubte del vostre deure en firmar se us esvairà.

Dones totes, catalanes o no, totes les que teniu un anhel de justícia i igualtat, totes les que identificades amb el nostre ideal sentiu com nosaltres l'opressió i l'oprobri d'unes lleis que no són fetes seguint la característica dels pobles a qui són aplicades, aquelles que no sou d'aquí per esperit de solidaritat amb vostres germanes que us acullirem amb els braços oberts; per la terra en què actualment teniu la vostra llar, pels vostres fills que possiblement han nascut a Catalunya, i si no hi han nascut, tindran els mateixos aventatjes, feu propaganda activament entre els homes aconsellant i fent-los-hi veure l'immens benifet que ens reportarà l'implantació de l'Estatut, féu que tots aquells que per veinatge o per altres rasons estan al vostre costat votin, propagueu entre les dones el sentit de la responsabilitat que sobre tot ha caigut, com més responsables més femenines, féu que vinguin a signar, i així complireu a bastament el que ens ha estat demanat.

I el triomf ens serà dolç, perquè en ell hi haurem tingut l'intervenció desitjada. ¡Voteu tots per Catalunya renaixent i sobirana dels seus destins!

Maria Dolors Bargalló

6. Victòria!

El Poble, 8 d'agost de 1931

Ha estat veritablement encoratjadora l'actitut de la dona, el diumenge prop passat; el seu entusiasme per l'obra cabdal del nostre temps i de la nostra terra, l'Estatut; s'ha manifestat tal com hom ho esperava, amb vehemència i també serenament; encoratjant els homes, repartint propaganda, signant, una febre patriòtica ens arborava i al crit de: Per Catalunya! totes rivalitzaven en zel i activitat, no hi ha que dir ni aquesta ni aquella, sinó totes, des de les que signaven, fins a les organitzadores, i oradores, han estat dues setmanes de prova, de neguit, d'engúnia, malgrat el nostre optimisme per el resultat del referendun, i estar gairebé convençudes de que la resposta unànim de tots seria un «sí» donat amb tota l'ànima, però no per això era menys la nostra inquietut per la solemnitat del moment històric per que Catalunya travessava, i per la responsabilitat que sobre de tots els catalans cau, sinó sabem acomplir en tots els seus punts l'Estatut que nosaltres mateixos ens hem donat.

És veritablement llastimós, que al crit d'entusiasme i d'emoció del venerable President de la Generalitat «Ja som lliures!» que des del balcó llançava el món i als germans d'Ibèria, amb els braços amplement oberts en abraçada d'infinut amor i cordialitat a tots, catalans o no, s'hi respongué ja amb una colla d'insídies i d'invençions més o menys versemblants, titllant-nos d'egoistes i demanant gairebé el renunciament del que ens ha costat dos segles de reconquerir: la llibertat d'esperit i de lleis que sense perjudicar per res als altres pobles d'Espanya demanem per el nostre; solament volem l'ample llibertat que sempre, abans de caure sota la dinastia borbònica havíem disfrutat. Se'ns pot dir amb justícia incomprendius quan, per ésser-ho massa, mantes vegades hem estat la víctima propiciatòria?

Ara no és un partit més o menys preponderant qui demana per Catalunya la llibertat i la justícia, perquè dintre aquest esperit de concòrdia poguem col·laborar amb tots els amics i germans d'Espanya per fer entre tots una Ibèria digne de l'admiració de tot el món. És tot un poble, homes i dones, rics i pobres, industrials i obrers, catalans i tots els que convi-

uen amb nosaltres germanívolament sentint les mateixes necessitats i desitjant el mateix que nosaltres, com tota aquesta gernació que vivim sots un mateix cel i sobre la mateixa terra tenim la nostra llar i el nostre treball dignificador, veritable riquesa d'un poble que treballa i pensa intensament amb tan sols un desig: fer una Pàtria gran i pròspera.

La figura augusta i noble de Francesc Macià és un símbol i un esperonador desig de seguir-lo sempre, de creure en ell amb tota la fe de nostra ànima, és avui el que ens fa treballar amb més fermesa, amb més anhel, de fer-nos dignes, en aquesta hora joiosa i suprema que l'història pura i diàfana, junt amb la seva actuació, durant tots aquests anys, passats en l'oprobri i la vergonya que ens feia ajupir el cap, ha fet possible que avui juntant nostres veus a la seva diguem amb tota la virilitat, alçant la veu vibrant del triomf assolit en un crit emocionant i amb tot el cor; Ja som lliures!

Procurem, doncs, per tots els mitjans al nostre abast que aquest sigui el primer de molts altres que facin possible l'enaltiment moral i material del nostre poble milenari.

Per Catalunya, per la victòria...

¡Visca!

Maria Dolors Bargalló

7. L'afer de l'hospital de Sant Llàtzer

El Poble, 15 d'agost de 1931

Feia ja molts anys que havia estat atentament pregada d'anar a visitar l'esmentat hospital, prec que d'improvist, quan menys podien pensar que hi accedís, vaig acceptar. Així que un d'aquests dies a la tarda, férem cap allí.

Com deixo dit, ningú del repetit hospital sabia res de la nostra visita, que fou cosa dita i feta al mateix instant, sense que hi hagués lloc a una preparació per presentar als nostres ulls un espectacle que no fos el real.

Se'ns rebé cordialment i ens donaren tota mena de facilitats perquè pels nostres propis ulls ens convencéssim de què l'article del Sr. Baudin Ferrer publicat en aquest setmanari el dia 11 de juliol i que ha mogut tot aquest aldarull, no era cert en absolut.

En conseqüència relataré estrictament, sense fer-me partidària d'un ni altre bàndol, el que he vist i l'efecte que m'ha produït.

He de fer constar abans que res, que cap dels senyors que m'acompanyaven tenien res que veure amb l'administració de Sant Llàtzer, que és una dependència de l'Hospital de Sant Pau, i el nostre interès en aquest cas és fer-nos ressò de la veritat de tot quant atany al mateix. Així que, solament com a redactora d'EL POBLE i per l'esperit de justícia que en nostre setmanari volem que imperi, és per el que faig aquesta petita ressenya del que és i com es porten amb els seus malalts els que d'ells tenen cura.

Cal primer observar que nosaltres, com tots els periòdics, acceptem la col·laboració espontània, sense fer-nos però ni responsables ni solidaris de les informacions que els mateixos facin des del nostre setmanari. Així doncs, en el nostre arxiu tenim degudament signat pel Sr. Baudin l'original del seu article que fou publicat degut a les seves rotundes afirmacions de què tot quant deia era la veritat clara i nua, i si així era, el nostre setmanari té sempre les seves planes obertes quan de corregir un abús es tracta.

Ara bé; després de la visita no podem dir el mateix. Les acusacions més concretes, els blasmes més forts de tot el repetit article queden absolutament rebutats tant per les pro-

ves que publiquem en forma de fotografies, com per tot el que personalment he pogut esbrinar en la meva conversa amb els desgraciats malalts.

Quan hom entra a l'hospital, el que menys s'imagina és que es troba tan a prop d'una tan terrible malaltia. Res ho fa preveure. Hi han vinyes, conreus molt ben cuidats, muntanyes, aire pur, i al fons una antiga masia que generosament fou cedida a tal fi.

Certament que l'edifici com a hospital és petit, i, naturalment, com que no fou bastit expressament per ço que ara se'l destina, no reuneix les condicions dels hospitals últimament edificats. No obstant tot és allí net, netíssim diria jo: ni un bri de pols, els llits amb uns llençols blancs com neu i que segons em digueren els mateixos malalts, els els canvien tantes vegades com és necessari.

Les parets les estaven pintant llavors, mes no crec que una paret més o menys blanca influeixi en el millorament de la malaltia, que per altra part el Sr. Baudin tan bé com jo sap que és gairebé una impossibilitat guarir. Es milloren quelcom, potser se'ls alivien els sofriments, que per altra part em digueren no són molt intensos, perquè la sang i el cervell quedaven bastant debilitats per raó de la malaltia de que es tracta.

Les cambres no són molt grans, però cal tenir en compte que sols hi ha 15 homes i 12 dones hospitalitzats. Si hom no veiés els estralls que el mal fa en llurs cares, es diria que és una reunió d'amics que conjuntament deixen escolar la seva vida sense preocupació de cap mena.

Els menjadors semblen els de qualsevol casa particular espaiosa, i dic menjadors perquè n'hi han dos: el de les dones —que viuen en el primer pis— i el dels homes, en el segon. Tot parla allí d'intimitat, d'una vida familiar, que jo crec que pels que allí viuen és preferible, ja que dissortadament no en poden sortir més. El mal no perdona.

Els que havien de fer llit i que de ben a prop vaig poder observar, no fan cara d'esporguïts, com sol fer-la tot aquell que està sota els mals tractes; era la seva expressió senzilla-

ment la d'un malalt a casa seva. Els vaig preguntar si tenien tot el que necessitaven i la seva resposta fou: —Sí. Un sí sense vacil·lacions, no com una lliçó apresada, sinó de propi convenciment. Encara més: em parlaren les dones de l'última festa celebrada amb motiu d'uns exercicis espirituals que havien fet feia poc i com a punt final se'ls havia servit un dinar veritablement extraordinari i suficient per a tots; no potes i colls, com deia el Sr. Baudin, sinó pollastre i altres complements. Encara comentaven entusiasmats (perquè això sí, són com nins) el xampany que se'ls havia donat. És això tractar malament?

Els congregants, a qui el tal senyor anomena, són joves que sacrificant els seus plaers dels diumenges hi van gairebé totes les festes a fer companyia als malalts, i aquell dia es van quedar senzillament a dinar allí. Són els que del seu propi peculí n'esmercen quelcom per portar-los dolços, vins, cigarretes, etc.; és a dir, aquelles coses supèrflues que gràcies a ells poden fruir, i més que res, les seves bones paraules de consol, per qui tan abandonat dels seus es troba.

I, què en direm d'aquelles religioses i religiosos que amb veritable esperit de sacrifici els cuiden? Hem de tenir en compte que el mal és realment encomanadís i que regularment aquests que els cuiden moren tots del mateix. Creieu vosaltres —que en fi de comptes heu de jutjar— que deixaran de mantenir la més escrupulosa higiene? Encara que no més fos per esperit de conservació en tindrien cura, pel que els va en el joc. Així doncs, digueu-me: el que conscientment exposa la seva vida per cuidar la dels consemblants, ¿pot lògicament maltractar aquells per qui es sacrifica? No, en absolut.

Què pretén, doncs aquest senyor? Perquè ni anaven despullats ni descalços; tothom tenia el que havia de menester. Quin són, doncs, aquests malalts que s'han anat a queixar a ell? Tenen aigua, amor de les religioses, perquè he vist el tracte que se'ls donava davant meu, no fictici, sinó real, puix els malalts no s'estranyaven de les paraules dolces dels religiosos sinó que hi contestaven com a cosa natural i de cada dia.

És, potser, perquè són religiosos? Perquè a aquests desgraciats llatzarins se'ls ensenya a estimar a Déu catòlicament? No és això just i lògic, si hom té una creença ferma en aquesta matèria? El més justificat és que hom ensenyi als demés allò que ell creu.

En quant a esbarjos, tenen ràdio a totes les cambres; tenen diaris, llibres si en demanen, que no són gaires perquè la majoria no saben llegir. Fa poc la Banda Municipal els va donar un concert. ¿Tenen, doncs la culpa els religiosos de què el món sigui egoista i no es recordi dels que pateixen fent-los l'almoina d'una visita?

Tenen llibertat d'entrar i sortir a tot hora del dia, corrent per les muntanyes que els volten; i ultra això els apliquen tots els remeis sense plànyer-hi res del que creuen que pugui ésser un lenitiu al seu mal incurable.

N'hi ha un que fa 26 anys que hi està reclòs. ¿Creieu, potser, que haguera pogut resistir la malaltia els mals tractes i manca de cuidado? No, certament. Si no se l'hagués atès en tot el menester faria temps que ja no ho contaria.

Actualment s'està edificant el nou hospital que donarà bo de veure, car ens n'ensenyaren els plànols. És gran i airejat, hi treballen bon nombre d'obriers; però ¿vol dir això que fins que no tinguin el nou hospital se'ls deixa morir? De cap de les maneres. L'edifici que posseeixen és petit, però hi tenen tot el que en el gran tindran.

Si alguna cosa he trobat blasmable és la gran llibertat que frueixen. Allò és veritablement una república: cada malalt fa segons les seves aficions i el seu caprici. Sols hi ha que dir que no tenen reglament.

Segurament que en ésser acabat l'hospital en construcció deuran reglamentar-lo, i serà això tan lògic un nou motiu per a què el Sr. Baudin posí el crit al cel dient que se'ls priva la llibertat?

Segurament que el reglament que es farà deurà ésser cosa lleugera i únicament per puntualitzar petites coses; no obstant clar que representarà una mica més de coacció que la que avui existeix, que, com dic, és allò una veritable vida fa-

miliar, sense preocupacions d'haver-se de cercar la minestra, car tenen galliners i molts conills; ultra això la terra els és pròdiga i es pot dir que no tenen que comprar gairebé res, puix tenen hort i cullen el necessari per a mantenir-se.

Si demanen diners és per poder tirar endavant tot el ràpidament possible la construcció del nou edifici. És això una disbauxa o una malversació?

Jo no puc dir sinó que, pel que he vist i pels detalls que els mateixos malalts m'han proporcionat, es tracta d'un cas de manifesta mala fe per part del Sr. Baudin, puix que si no ens pot donar proves concretes irrefutables, he de jutjar per les meves observacions, les quals en definitiva em diuen que tot-hom té equivocacions, però que a Sant Llàtzer se'ls dóna als malalts la deguda assistència i amor per fer-los l'existència el menys dura possible.

I si encara hi ha qui dubta, que vagi a veure-ho pels seus propis ulls i a l'ensem farà una obra bona visitant-los.

Són pobres pàries de la vida i la societat els ha foragitat del seu si en humana resistència a contraure la horrible malaltia, i els que els cuiden els han ofert un refugi perquè el seu mal sigui quan menys atés en el possible. No puc dir més.

La meva opinió és que, per motius que escapen a primera vista, el senyor Baudin vol desprestigiar una institució exemplar. Potser per acabar de comprendre seria precís conèixer aquests motius.

La nostra visita fou llarga i detinguda i vaig quedar convençuda de què no hi ha res de tot el que aquest senyor qualifica d'abús i crueltat.

Maria Dolors Bargalló

8. Cal ésser optimistes

El Poble, 22 d'agost de 1931

Després del viatge triomfal de nostre volgut President; després de la conquesta de l'opinió pública per l'immensa simpatia que tot ell respira, juntament amb la fermesa que el caracteritza, devem ésser plenament optimistes; cal foragitar l'angúnia que ens tenia corpresos, pensant que el nostre Estatut seria molt mal rebut pels amics d'Espanya.

Res de tot això ha passat, i el poble, el veritable poble, aquell que més que pel cervell es guia per l'instint, ha fet al nostre Macià l'arribada que li pertocava, tant per la seva significació com per la comprensió de la missió que allí el porta, que és transcendental, però que també tal i com la presenten és una obra d'amor a tots els nostres germans d'Ebre enllà.

Sembla que per fi la resta d'Espanya ha comprès els mòbils que mouen el nostre esperit en presentar l'Estatut, que serà llibertat no sols per nosaltres, sinó que àdhuc per tots els pobles que integren l'Ibèria. Ara el que hem de fer és mantenir aquesta corrent de simpatia que el viatge de nostre estimat President ha despertat; tenim que anar tots junts i així farem obra bona i duradera.

Però dintre casa nostra mateix hi ha una feina formidable a fer; és precís primer de fer comprendre a tots els catalans el que és Catalunya i el que representa per a la seva vida econòmica i política el reconeixement de la nostra personalitat.

Fem que els que ja han oblidat el nostre nom com a Estat, reconeguïn en nosaltres els dignes hereus de la història que els nostres avantpassats ens llegaren, i esmenem a més tota direcció equivocada que fins ara s'hagués pogut seguir. La tasca formidable dels directors del nostre poble és la catalanització de Catalunya; és fer comprendre a molts que es diuen catalans de cor el que aquesta paraula significa i quins drets i quins deures ens imposa la consecució d'un ideal pel qual tant s'ha lluitat, es lluita i es lluitarà sempre com epopeia sens fi, puix que un cop aconseguit el que ara es vol s'ha d'anar perfeccionant i transformant a mesura que les necessitats ho demanin; s'han d'anar creant noves lleis i escoles on la cultura general sigui igual per ambdós sexes, el mateix pels rics que pels pobres; tot el poble necessita una veritable

cultura; hom pot dir que els actuals problemes són de cultura, bon xic descuidada, per ésser fins aquí només que un vernís que cobreix una sincera ignorància de les coses més vitals pels pobles que van al davant de totes les civilitzacions. Sortosament els nostres dirigents comprenen abastament aquest aspecte i procuren per tots els mitjans posar-hi remei.

I el nostre optimisme, com l'entusiasme encomanadís del nostre avi que per terres de Castella ha fet sentir el seu parlar càlid i convençut d'apòstol tot anant acoblant adeptes a nostra justa causa, i Catalunya i amb ella tots els pobles d'Espanya conqueriran altra volta la seva llibertat i tota la grandesa passada.

Acceptem, doncs, joiosament els aconteixements; la justícia prevaleix sempre i nostra petició és certament un acte legal i just com el que més.

Confiem en els homes que avui porten la nostra direcció; ells faran que es torni a parlar de nosaltres com un model digne d'ésser imitat, i Catalunya serà joiosa, amb joia exuberant d'infant, amb un cervell realment despert i apte per portar els seus propis destins.

Maria Dolors Bargalló

9. El sufragi femení i la llar

El Poble, 10 de setembre de 1931

Ja se'ns ha promès el sufragi a les dones. Heus ací, doncs, una qüestió que sempre ha tingut apologistes, els menys, i contraris, els més.

És creença general i prou estesa, que per preocupar-nos de la política, descuidarem la llar, santuari de la família sobre el que descansa la societat de tot temps; però, pregunto jo, és que tots els homes són polítics en actuï? per què, doncs, les dones tenen que ésser-ho?

Segurament que les dones que practiquin la política activament seran excepcions en més o menys quantitat, però no seran totes les dones, perquè en realitat ara encara no estem prou preparades per pendre en nostres mans les riendes del governament.

Serem electores, i excepcionalment elegides. En quant a electores, jo crec que podem ésser-ho, puix hi ha un bon nombre d'homes que tampoc tenen una capacitat intel·lectual prou desperta i no obstant tenen el dret del sufragi. Per què, doncs, a nosaltres, que últimament hem donat proves de comprensió dels actuals problemes, tindria que ésser-nos negat?

La llar no patirà, per això, car moltes de les dones d'avui tenen també altres cabòries que podrien distreure-la de formar-ne una de llar, i no obstant, quan creu haver trobat el seu amor, o la seva conveniència, deixa tot els seus afers a banda i la forma.

No serà una deserció per part nostra, ans serà una millor comprensió entre els que la formin aquesta llar, puix per poder assolir el dret de poder elegir, la dona ha de començar per deixar de banda frivolitats que no condueixen més que a què se'ns digui amb irònica galanteria que som unes belles i dèbils nines, ço que en realitat vol dir caps absolutament buids de tot el que significa cultura i capacitat, i no obstant aquests mateixos homes es casen després amb veritables nines que no són aptes per a portar-los la casa i els fills; i llavors vénen les queixes.

Com més la dona siga culta i decidida, més apta serà després per formar el niu pels fills que puguin venir, i fer d'ells

individus veritablement útils a la societat. Com més emancipada, més sentit de responsabilitats dels propis actes. Però els resultats, de moment, seràn d'inquietut i d'incertut per part de les dones; eren ben dormides i han despertat de sobte, i la claror radiant del nou sol esplendorós de llibertat les ha enlluernat. És molt possible que els primers passos siguin els d'una actitud dubtosa, entre voler i doldre, més s'ha de tenir en compte que estem en plena transició, i ha de passar algun temps abans no s'assegurin les nostres petjades pel nou camí emprès. Després es tocaran els resultats favorables, perquè la dona posseeix generalment un esperit d'adaptació bastant ràpid.

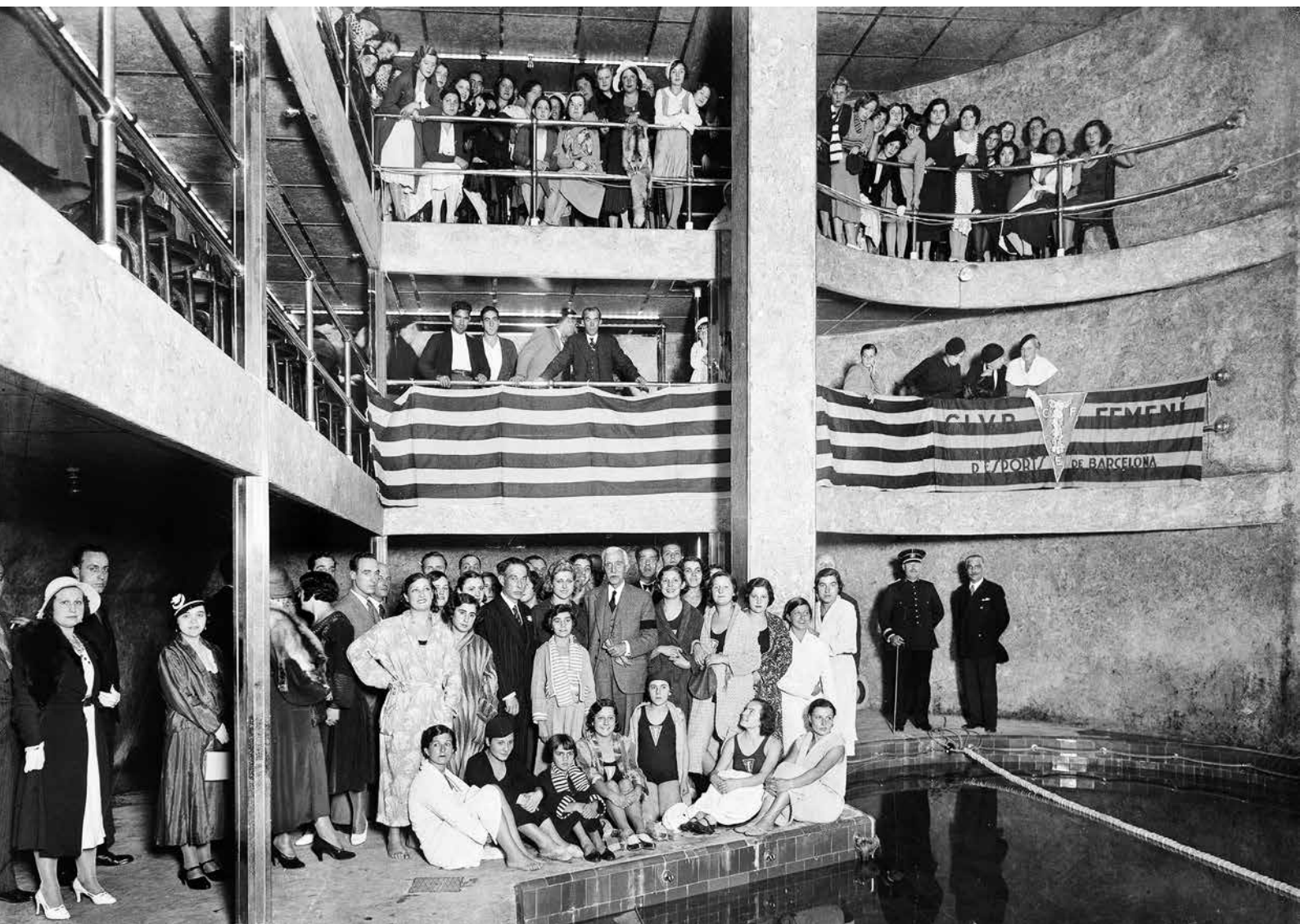
I llavors, quan tinguem nostres drets conquerits, amb bona harmonia amb els del sexe contrari, perquè harmònicament hem de conviure, ja que ni nosaltres ni ells podem ni devem prescindir els uns dels altres, i en lloc d'ésser enemics, hem d'ésser companys que fan la mateixa ruta, llavors repeteixo, joiosament, perquè no per això hem d'esdevenir serioses i encarquerades, sinó fent que la nostra feminitat i dolça alegria no es perdi, formarem com a col·laboradores conscients la llar ideal. No serà, com fins ara, un mitjà d'escapar de la dura lluita, sinó un impuls del nostre cor, que no per tenir dret al sufragi deixarà d'estimar quan siga la seva hora d'amor.

Maria Dolors Bargalló

Barcelona, 26 d'octubre de 1932

El president Francesc Macià i l'alcalde Jaume Aiguader,
inaugurant la nova piscina del Club Femení i d'Esports de Barcelona.

MERLETTI / IEFIC

10. Els esports femenins

El Poble, 19 de setembre de 1931

Fa alguns anys, relativament molt pocs, que la dona es dedica als esports, no com ara a tots en general, sinó a una petita part que després s'ha anat extenent a les altres activitats esportives, arribant a la febre d'avui.

No he de fer una lloança detallada del que pel desenvolupament moral femení significa el practicar-lo; mes sí tinc que lloar que en tan pocs temps s'hagi pogut arribar a un lloc força acceptable.

El Club Femení i d'Esports va ésser el que dintre nostra terra, menyspreant prejudicis seculars que no només eren estorb pel nostre avançament, va començar la tasca d'enfortiment moral i material de tota una generació, tasca força ingrata si es té en compte que només podien disposar, per portar a cap el seu noble projecte, d'una força de voluntat a prova de desenganys i del ferm desig d'arribar a la fi.

Mes tot els ha estat recompensat, perquè la joventut femenina es va donar compte tot seguit de la formidable importància reeducativa que el Club representava, doncs la seva missió no es limitava als esports solament, sinó que per mitjà de conferències de divulgació de diferents temes d'un interès cabdal, se'ls despertava la curiositat per saber i poder arribar a capir altres qüestions absolutament apartades de l'esport, i al propi temps se'ls ensenyava a conservar la elasticitat dintre una forma perfecta i plàstica, donant-los un optimisme sa de la vida, una decisió de jutjament i una lleugeresa d'acció, que tot això significa l'ésser una perfecta sportwomen, de les quals mancaven les nostres dones quasi en general.

Després els clubs femenins s'han multiplicat, i les que solament començaren per snobisme, s'hi han anat interessant realment amb el millor que cada una d'elles porta dintre seu.

No per això la dona ha de tenir per únic objecte l'ésser una inimitable esportista; l'esport ha d'ésser un mitjà per assolir el perfeccionament i conservar l'agilitat de la joventut i la frescor de l'intel·ligència, mantenint sempre vius l'entusiasme i la fe en una victòria final.

Aquest ha portat una major llibertat d'acció i de relació entre ambdós sexes, barrant aquella barrera que semblava

que mai podria ésser enderrocada i fent-nos més companys, més comprensius, ajuntant les ànimes més freqüent per la contínua relació dintre un camp d'activitat on, per la mateixa matèria de què es tracta, s'han de produir sense afectació, mostrant cada u el ferm desig d'un millorament, acostumant així el cos i la ment a un esforç continuat per obtenir-lo, el que fa que després insensiblement es faci aquest mateix esforç dedicat a altres qüestions completament alienes a tot el que signifiqui esport.

El Club Femení i d'Esports, que el proper mes celebrarà el seu tercer aniversari d'existència, ha d'estar satisfet de la seva obra cultural i social, i solament desitja que l'esforç gegantí que les seves fundadores i continuadores dins la Junta —puig que del res n'han fet sortir entre totes, directrius i associades, tot el que avui posseeix— continuï avant, avant sempre, i resti entre nosaltres com una prova vivent del que pot la dona quan sincerament vol crear quelcom que realment reporti un interès general, i que per la seva mateixa bonesa troba per tot seguidors del seu alt exemple, procurant eliminar aquelles petiteses de concepció que ens feien incomprendibles i que ens rebaixaven, o millor dit ens rebaixen encara, perquè l'obra no està acabada i la tasca que resta a fer és potser més intensa, per poder arribar a l'assoliment del seu ideal de perfecció.

Maria Dolors Bargalló

11. L'amargor de la veritat

Fornal, 6 de febrer de 1932

En aquests moments en què la vida és cada vegada més dura, en què la lluita per sostenir-se un xic és més aferrissada, és quan la dona es llença més i més enmig de l'esbalaïdor engranatge del treball, d'aquest treball cada dia més complicat i més difícil de trobar per la terrible competència que es troba per tot.

Per la dona que forçosament ha de treballar, el problema és un veritable martiri, angoixa torturant de tots els moments, ja que en tota mena de treball, sigui el que vulgui, hi ha un sobrant d'oferta, però allà on s'hi troba més a faltar la demanda és en tot ço que fa referència a despatxos.

En realitat, hi ha massa mecanògrafes; una corrua compacta de noies que es volen dedicar al comerç es troba en totes les Borses de Treball que existeixen a la nostra ciutat.

I cada dia n'hi han més que entren a engrossar les fileres de les que diàriament cerquen en les columnes dels periòdics una col·locació que ajudi a suportar les necessitats de la seva llar, o bé únicament llur luxe particular.

Mecanògrafes... Si s'endinsés dintre de la vida de moltes d'elles, segurament hi trobaríem per escriure volums sencers, que ens dirien de sacrificis heroics per aparentar un benestar que en realitat no es posseeix; és la veritable misèria daurada; i que ens assenyalarien també una mena de dones que són el desprestigi i desvalorització d'aquest nou lloc conquerit per a camp de les nostres activitats.

Naturalment, com en tota cosa, hi ha diferents gradacions de mecanògrafes, però hi han tres grups que són, en realitat, els que més es destaquen.

Aquestes són: les que per necessitat van a les acadèmies i es capaciten o fan tots els possibles per capacitar-se i ocupar el lloc que se li ofereixi amb tota dignitat i coneixement de causa. Són les que per convicció, per necessitat o, senzillament, perquè creuen amb tota candidesa que és fàcil ocupar una plaça sense gaire esforç; són les que podríem dir-ne de bona mena, les que troben les portes barrades, perquè llurs «toilettes» no són prou luxoses, les que se'ls ofereix un preu baix, perquè, les altres, les que no ho necessiten, demanen poc sou.

En canvi, moltes d'elles, ocupen a llur llar el lloc del cap de família, i amb llur sou, són les que han de menar una mare, a voltes malalta, endavant, o bé uns germanets l'educació dels quals correrà a llur càrrec, i com la necessitat obliga han d'acceptar un vacant poc retribuïda, i amb llur humilitat, tot i podent posar-se per llurs coneixements tècnics al costat de la que més orgull tingui i més es vanti de saber, guanyarà una mesada de 125 o 150 pessetes màxim, exigint a la seva salut precària ja, l'esforç d'un treball fora d'hores per augmentar la seva minsa disponibilitat.

No obstant, hi ha mecanògrafes que guanyen sous fantàstics, i moltes voltes no són les que més dots posseeixen, sinó les que saben arranjar llur físic millor i canvien de vestit i calçat, si no cada dia, poc hi falta. Són les que si les trobeu pel carrer creieu que són filles d'algun potentat, i no podeu de cap de les maneres creure que tot allò sigui guanyat amb llur treball. Són les que tenen l'oficina solament com una pantalla per tapar llurs maneigs fora d'hora, les que, segurament, si esbrineu una mica, trobareu que llur vida no és precisament la que cal, i amb això aconsegueixen millores i ascendants dintre la casa on presten llurs serveis.

De mecanògrafes així n'hi han moltes, però, no obstant, no tantes com es creu, i no totes com molts volen fer creure.

Però les que fan veritablement mal són les que, provinents de famílies benestants de la nostra societat, noies que no necessiten treballar, prenen el lloc a moltes d'altres que ho necessiten per sostenir-se, són aquelles que ofereixen llurs coneixements a baix preu, perquè tot el que guanyen és per a llurs capricis, per llurs petites despeses, les que van a treballar solament per a aconseguir una mica de llibertat fora del control de llur família; si s'observa bé, trobareu que són aquelles a qui llur família no deixa sortir si no van amb la minyona de servei, les que esclaves dintre llur llar no poden, en cap moment fer quelcom de llur exclusiva voluntat, amb una llibertat d'acció en la qual no hi hagi ni la més lleugera ombra de coacció, i precisament, per defugir aquesta vigília excessiva en els nostres temps, que tendeixen cada dia

més a l'emancipació de la dona en totes les coses, prenen a noies desgraciades, o que s'han cremat els ulls aprenent tot el que podria capacitar-les millor per complir plenament amb llur deure i fer-les millorar socialment.

Si totes les noies que es dediquen al comerç demanessin amb paritat de treball el que els pertoca, si aquestes que sense necessitar-ho, solament per poder obtenir aquestes petites coses capricioses, no oferissin llur treball a menys sou del degut, si les que no tenen capacitat suficient per poder mantenir-se en llur lloc, aprenguessin allò a què estan predisposades, segurament que la demanda seria el que ha d'ésser, i no es farien ofertes per part de cases comercials a voltes importants, que demanen francès, anglès, taquígrafia, i què sé jo quantes coses més, i volen donar 200 pessetes o moltes vegades encara menys.

Si aquells organismes que han de tenir compte d'aquestes coses, s'hi posessin de ferm, segurament que dintre aquesta classe tan rebaixada, per la multitud de noies que ho practiquen, i també per totes aquelles altres coses que ja he indicat, segurament, repeteixo, no es farien coses tan arbitràries com el d'acomiarar una mecanògrafa solament perquè a una altra que era amiga, molt amiga, del gerent, havia descobert aquesta amistat, encara que no l'hagués comunicat a ningú, però que fos del domini de tots els altres companys.

I això és un fet concret, del qual conec tots els detalls, i la veracitat del fet, i injustícies així, són in comptables, més potser que dintre de cap altra feina, ja que els companys o individus, tenen un cert llustre de cultura, encara que moltes vegades si es rasqués una mica aquest vernís tan brillant que cobreix l'aparença hi veuríem solament esperits petits que intriguen per petites passions i qüestions baixes, i sense importància.

I el treball de la dona, aquest treball tan poc retribuït, serà també un dels motius perquè nosaltres, les dones de l'Esquerra Republicana de Catalunya, seguirem presentant batalla, ha d'ésser una de les banderes que s'enlairin ben amunt en el nostre programa, aquest programa tan just i en el qual

tots els humils, tots els bons de cor i que desitgen justícia hi trobaran sempre acolliment.

Maria Dolors Bargalló

12. Els infants i la mendicitat

Fornal, 5 de març de 1932

Es veritablement vergonyós l'espectacle que cada dia es pot contemplar pels carrers de la nostra ciutat, d'aquestes dones que amb un petit infant en els braços us demanen una almoïna; totes amb la mateixa cantarella. No tenen feina!

No vull endinsar si és veritat o no el crit d'angoixa que tots aquests que pidolen llencen a frec de les nostres orelles; solament diré de la immensa tristesa que produeix veure tants i tants infants de totes edats que en aquestes crues nits d'hivern romanen al carrer exposats a ésser presa de la mort, sense que les mares que els porten en llurs braços segurament hi pensin, amb el seu pensament com moltes tenen tot posat en inspirar més llàstima encara, al vianant que va pressós als seus quefers.

És un dels problemes més premiosos del nostre temps, segurament hi ha manca de treball, però no és únicament la nostra ciutat qui la pateix, sinó que és un flagell mundial, i nosaltres a casa nostra sols el sentim ben poc en comparança de les altres nocions, i no tan aguditzada com certs elements que solament volen portar la pertorbació volen fer creure. No obstant, els carrers de Barcelona estan completament infectats de la malura de la mendicitat.

Hi ha mendicants de tota mena, joves i vells, dones i infants, que us demanen amb bones maneres unes monedes o bé, com va passar fa pocs dies, que ho exigeixen per la violència, i fins aquí es podia arribar, però no més enllà. Cal cercar un remei completament eficaç i detenir a tots els mendicants, i llavors esbirros si certament són obrers sense feina, que en aquest cas mereixen tota la nostra ajuda i bona voluntat, o bé si són aquesta gent vagorosa que ja d'antic ve patint la nostra ciutat com un malura crònica que l'enlletgeix.

Però el que avui mou el meu esperit, no és potser precisament això, sinó el fet de què aquests infants estiguin exposats a tots els perills morals i materials que la ciutat representa per ells, amb tots els seus vicis i les seves tares, els seus tendres cossos arraulits vora la paret i arrapats a les falldilles de la dona que els porta, i els exhibeix, exposats també als freds, a la pluja i al sol batent damunt d'ells, amb la

propensió de totes les malalties prop seu, per la seva mateixa manca d'alimentació, i també igualment a la vagància, i a què la seva animeta de cera amotlli tota l'amoralitat del carrer, ja que no és possible que de tot el que vegin anant per la ciutat a través se'n puguin formar un concepte clar i perfecte del que és el bé i el mal, fomentant dintre la seva consciència en formació, l'amargor d'un destí diferent a tots els altres infants, això és, com criar amb completa inconsciència una generació d'individus aptes pels hospitals o per les presons, i en realitat no seran ells els culpables de tot el que puguin fer un cop ja homes o dones, sinó que pot ésser una acusació concreta envers la societat que ha permès que la seva escola fos el carrer i que la seva llar no existís. La seva infantesa de fet no l'hauran viscut, i per la força de les circumstàncies cruels, els seus cervells i el seu cor serà ben aviat ple de conceptes i coses que deurien ignorar quan menys fins que la seva intel·ligència en pogués destriar el més convenient.

Així, doncs, cal que tots lluitem, si no precisament pels grans, per aquells que ja s'hi troben bé anant pels carrers i pels camins, pels infants, per aquest planter d'humanitat de demà, que infiltrats de l'escòria de la societat podrien ésser un veritable perill per la humanitat mateixa, fem-ne una preocupació de tots els moments, cerquem mitjans de contrarrestar la invasió d'infants mendicants, procurem-los-hi escolles, i si no tenen llar procurem amb tota la força de la nostra voluntat que arribin a conèixer les dolceses d'un recés.

Col·laborem amb els homes que s'esforcen en contrarrestar aquest flagell, no els hi fem més feixuga la tasca, i demanem sobretot a les nostres autoritats, i a tots aquells que calgui, que, sia com sia, usant de tota la força que el mateix poble ha posat en les seves mans, evitin en tot el possible que els nins serveixin d'esquer per a poder aconseguir un millor recapte.

Sabem que el problema és difícil de resoldre, que potser no té una solució eficient actualment, però és precís, absolutament precís, que la República es preocupi intensament d'aquest afer, que ho és d'humanitat, i també de responsa-

bilitat davant la història. Els infants que avui capten poden ésser demà, un demà no massa allunyat, perquè els seus cervells es desenvoluparan més depressa en el contacte amb els baixos fons, poden ésser els que tirin per terra tot el treball de construcció de la naixent República, i que l'esforç dels homes que es sacrificaren i sofriren per la seva implantació, esdevingués estèril, que tota la seva tasca i la seva lluita no servís per a res, i dels infants del carrer en sortís una caòtica combinació que ensagnés una volta més les fulles de la nostra història.

Dones totes, les de la nostra terra i les de tot el món, aquesta és la nostra tasca feixuga dins la política, protegir l'infant, que serà l'home de l'avenir, per fer sorgir de les seves animes verges els homes que facin avançar al món vers una civilització i una justícia, fins avui inconeguda. Lluitem per aconseguir aquest ideal.

Maria Dolors Bargalló

Barcelona, 14 d'abril de 1933

La Secció Femenina d'Esquerra Republicana de Sant Adrià de Besòs
a la manifestació cívica en commemoració del segon aniversari de la proclamació de la República.
CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

13. Les dones davant la llei

L'Opinió, 8 de maig de 1932

Segons la llei que fins avui encara regeix, la dona queda completament incapacitada, de soltera, pel pare, de casada pel marit i si no té pares o marit, pel tutor i pel consell de família.

És a dir que la tutela sota la qual està, dura tant gairebé com la seva vida, i mai no pot disposar lliurement dels seus béns o de la seva persona, segons li dicti el seu cervell o el seu cor, a menys que abans i sempre dependent d'altri se l'emancipi.

Diu el Dret Civil: el marit és el representant de la dona i aquesta no pot sense la seva llicència, comparèixer en judici, tampoc no pot la dona, sense aquesta llicència, vendre els seus béns ni fer altres compres que les destinades al consum ordinari de la família. Al marit, en fi, corresponen l'administració dels béns de la societat conjugal, amb la salvetat de pacte en contrari.

Fins ací parla el Codi, però jo pregunto, no hi ha hagut en tot temps homes viciosos que s'han jugat i han perdut en altres coses absolutament immorals els béns de la família? Per què, doncs, a la dona que més que ningú ha de tenir interès a conservar i fins fer créixer els guanys per als fills i per a la llar que amb tanta d'il·lusió formà, se li nega el dret de poder disposar lliurement de la seva fortuna, i a homes que solament esperen un ric casament per deixar de treballar i de produir se'ls concedeixi de primer antuvi?

A cap altre lloc més que a les lleis fetes pels homes a utilitat i exclusiu profit del seu sexe, es troba més plasmat l'egoisme. S'oblidaren que la seva companya era la dona i que per tant, essent part integrant de la humanitat, formant l'altra meitat productora tenia el mateix dret a totes les coses i els mateixos deures envers la societat. La deixaren de banda i la recloïren amb un esperit veritablement musulmà, esperit d'harem que desitja la dona per ell tot sol amb dret sobre la persona absolut, podent fer d'ella el que li plagui, i per això la deixaren tancada a dins d'una llar petita d'on no podien de cap de les maneres treure el cap per damunt els murs que privaven de veure el que passava espai enllà. Era una esclava

va moral i material de la llar i del home. Tots els aires de llibertat que arreu es respiraven no arribaven fins a ella, perquè l'alt mur aixecat per l'ignorància, era bastant difícil de saltar, i els prejudicis ens lligaven tant o més que totes aquestes altres coses.

Avui, que l'esperit liberal impera en els homes que enderrocaren un règim d'oprobri, i portaren a la nostra terra estimada tot aquest aire vivificador de renovació i d'entusiasme que és vida i virori d'un poble que es creia mort, però que solament estava adormit, avui les dones ja trobem en tots aquests homes de la nostra terra, aquella comprensió que ha enderrocant les traves que ens tenien presoneres amb els forts grillons, de la incultura, i la incomprensió que la Monarquia havia tingut ben establerta, perquè sabia prou bé que quan el poble es capacités el seu regnat, hauria acabat, com així mateix ha estat.

Avui, doncs, que les dones hem iniciat l'era de la nostra llibertat espiritual i material, estem convençudes que quan la batalla de l'Estatut porti a Catalunya totes aquelles coses que somniem veure establertes per fi, la dona no serà oblidada ni deixada de recó a les noves lleis que es dictin i l'humanisme imperant farà que se'ns concedeixin i se'ns atorguin tots aquells drets i aquelles emancipacions que fent-nos iguals als homes davant les lleis, en lloc de desfer la família, enfortirà la llar, perquè la dona capacitada i responsable sabrà fer honor a tot allò que se li ha donat perquè era de justícia que se li donés, i farà que les famílies, en lloc d'estar lligades amb cadenes de ferro i d'ignominia, ho siguin amb les de la comprensió i mutual respecte.

No creguin els timorats que l'emancipació de la dona portarà la pertorbació i l'amoralitat a la societat. Com més drets i més deures obtingui la dona, tant més podrem fer per als homes de demà dins i fora la llar que ens hagi estat encomanada.

Maria Dolors Bargalló

14. Els infants, la dona i la política

L'Opinió, 18 de maig de 1932

En aquesta hora, potser única, de la nostra terra, en què estem ja en el llindar de la llibertat i de la plena germanor amb tots els altres pobles d'Ibèria, perquè malgrat que hi hagi una part d'homes incomprensius dels nostres anhels i pensin que solament el nostre desig és fer-los a ells un greuge financer, i de desmembració, n'hi han d'altres que estan plenament convençuts del que els catalans volem i amb quin amor per a tots els altres lluitem també; així, doncs, en aquesta hora històrica, en què nosaltres, les dones, se'ns ha donat bel·ligerància i podem intervenir en la política, és precís que totes escoltem la veu de la raó i del seny, i que abans que demanar amb tota la plenitud l'execució d'aquells drets i deures que les dones de l'Esquerra Republicana de Catalunya, més que cap altre volem siguin realitats, comprenem també que és precís que la dona es capaciti del que d'ella s'espera.

La dona no ha de fer política solament perquè fa bonic, ni ha de forjar petites capelletes, sinó que amb l'esperit amplemment obert davant els horitzons il·luminats que avui té enfront, faci un treball verament responsable, i per tal de fer-ho amb la capacitat necessària, abans de res ha d'estudiar fonament tots els greus problemes que van sorgint contínuament i que és precís sol·lucionar el més aviat millor.

Dintre de la política hi han aspectes que interessin fonament a les dones totes, i així ens ho demostrà el plebiscit femení per l'Estatut.

Una d'elles són els infants, aquests petits éssers que seran la societat del demà, i que precisament per portar dintre nostre fonament arrelat el sentiment maternal, són el que més estimem, i gairebé per ells tots sols pot ésser útil la nostra intervenció en els camps aspres i durs de la política.

Amb la pensa serena i ferma, però saturada d'amor per tots els tendres cervells que poden fer de la nostra Catalunya futura un mirall de justícia, cultura i germanor, o bé una humanitat caòtica que ens porti per viarany molt pitjors que l'esclavatge que hem patit tant de temps, amb tot el nostre seny racial que no és covardia, sinó serenitat, hem d'anar

avançant de mica en mica pel camí emprès, però no hem de voler córrer sense assegurar abans el camí ja recorregut, sinó que hem d'afermar tot el que hàgim pogut fer.

És per això que és precís que totes les dones d'esquerra ens unim i fem front a la reacció, que aixeca el cap i amenaça potser inconscientment, a totes les intel·ligències que encara estan per formar amb un nou esclavatge, pitjor que el passat, perquè ara ja hem vist cara a cara la llum radiant de l'emancipació i de la cultura, i no podríem suportar altra vegada sense protestar per tots els mitjans al nostre abast, que ens fessin callar i restar altra vegada tancades en l'oblit de les llars que esdevindrien fosques, ben negres, perquè si el cas arribés, és que nosaltres no hauríem pogut, ni amb el sacrifici de la vida, salvaguardar tot el futur dels infants de Catalunya, i aquesta hauria caigut en les abismals negrors de la ignomínia i de la incultura.

Però les dones d'esquerra podem evitar-ho si en la tasca hi posem el nostre cervell i el nostre cor, és l'hora de la lluita i per als infants, per aquells que moltes vegades vénen a nosaltres a demanar una almoina, hem de voler que la justícia imperi, perquè d'aquests joves vagabunds no podem esperar-ne més que l'amargor d'una infantesa passada entre l'amoralitat i recollint del carrer totes les xacres i tots els vicis, i quan estiguin en l'edat el discerniment podrien, si nosaltres no ho impedim, assenyalar amb el dit la nostra actuació, i dir que en l'hora solemne de la nostra reivindicació, les dones de Catalunya no havien sabut respondre al crit de la Pàtria, com aquesta tenia el dret d'esperar, ni havia fet tot el que cal que fem, perquè tots els desheretats de la fortuna, aquells que fins els manca un sostre que els aixoplugui, obtinguin el que és de justícia que se'ls hi doni. Aquesta és la nostra política; els infants, l'assistència als desvalguts, les lleis de maternitat i la defensa dels caiguts, donant-los amb mà liberal un ajut per tal que puguin tornar a reemprendre el camí de la regeneració, però junt a tots els altres, no com a pàries que viuen al marge de la llei, el que fa que el seu esperit es revolti i produeixin a la societat tot el mal que a ells se'ls ha fet, en

esborrar-los de la llista dels homes que mereixen nom i tractament de tals.

I tot això solament ho podem obtenir unint-nos totes en un mateix anhel, procurant per tots els mitjans saber de les lleis que podrien subsanar totes aquestes misèries, i aplicant-hi, sense enveges ni rancúnies, tot el nostre esforç. No és la glòria ni el renom el que s'ha d'anar a cercar en la lluita política, sinó el millorament de la raça, la cultura i la justícia, en una aspiració suprema d'ideal i d'esperit netament liberal i democràtic. Per Catalunya, per la llibertat de tots els pobles i pel millorament de la societat, és precís i necessari que totes vulguem saber d'aquestes tasques àrdues i difícils, no sempre joioses, sinó que moltes vegades comporta el propi sacrifici.

Catalunya us necessita, acudiu totes al seu crit d'alerta, contra aquells que voldrien ressuscitar un règim vergonyós de privilegis de casta i d'interessos particulars, feu la vostra tasca silenciosa, a la tribuna o als diaris, però feu-la: és tasca de cada moment i de cada minut, feixuga, intensa, però penseu que de tots els nostres esforços d'avui en pot sortir un bé profund per als infants de Catalunya i d'arreu del món, i que ells, amb la seva veu feble i harmoniosa, que ens arriba fins al fons de tot de l'ànima, seran la nostra única compensació. Però, quina paga més bella per a les dones, que tenint un cervell ben organitzat senten també batre un cor de mare, ple de feminitat i ensem de fermesa!

Amigues, germanes de Catalunya, us esperem en les hores de lluita que s'apropen per a la nostra Pàtria, per aquesta terra que tant estimem, no perquè és gran, sinó perquè és nostra, veniu amb nosaltres, escolteu el nostre crit que surt de l'ànima, la història de Catalunya espera dies de glòria, i les seves dones no poden mancar-hi.

Maria Dolors Bargalló

Barcelona, 14 de juliol de 1932

Maria Dolors Bargalló —mig tapada— Josep Antoni Trabal, Roc Boronat —estirant el cap—
Francesc Macià i Nicolau Battestini, amb el Grup Femení de l'Ateneu Nacionalista del Districte IV
—Dreta de l'Eixample— en la inauguració del local d'aquesta entitat, adherida a Esquerra,
situat al carrer de Sant Pere més baix, 42.

ANC-FONS FRANCESC MACIÀ

15. Organització femenina

L'Opinió, 21 de maig de 1932

Les dones d'Esquerra Republicana de Catalunya, plenament convençudes del paper que en l'esdevenidor ha de fer la dona en la política i sobretot amb la concessió del vot, anem per tots els nostres Centres fent-hi florir a tots ells aquestes Seccions Femenines, que ja són in comptables, a fi i efecte d'aportar a les lluites que s'anuncien apassionades el màxim de cohesió que les faci fructíferes.

Cada dia anem afegint a la immensa garba de flors de la nostra organització femenina, més i més flors que s'ajunten a les altres, amb tota la rojor de vida i d'ideal necessària per a fer-nos fermes propagandistes i lluitadores de la nostra ideologia.

Avui dos noms més s'ajunten a la llista; la Casa del Poble d'Esquerra Republicana de Terrassa té ja convocada l'assemblea de constitució per a demà, diumenge, dia 22, i l'entusiasme i la fe d'aquelles dones és cosa que dóna goig de veure i ens fa afiançar cada cop més en les nostres idees esquerranes.

També s'està fent tot el treball d'organització i ja hi ha bastants dones apuntades per a seguir la ruta marcada pel nostre venerable President En Francesc Macià, a l'Ateneu Obrer d'Esquerra Republicana del districte VI, carrer de Provença, 156, i la tasca que allí estem portant a terme amb l'ajut i bona voluntat de tots els dirigents i associats d'aquest, també anima a prosseguir cada vegada amb més braó l'organització que ens hem imposat de dur a terme. Estan en projecte diferents festes, i també es portarà a cap algun acte de beneficència, com a començament del seu Grup femení, i aquesta serà la seva fe de vida en la política, i esperem que totes les dones d'aquella popular barriada s'aniran ajuntant al nostre Grup, i així entre totes podrem portar a bon fi la immensa tasca que ens hem imposat en formar l'actual Comissió organitzadora.

Pels ideals de catalanitat que defensa el nostre Partit, per la nostra bella terra catalana, dones, totes, acudiu a ajudar-nos en la nostra tasca de cultura i d'amor!

Maria Dolors Bargalló

16. El sufragi femení

L'Opinió, 22 de maig de 1932

D'uns dies a aquesta part, s'han aixecat algunes veus femenines que a grans crits demanen que no els sigui escamotejat el vot que les Constituents han concedit a la dona del territori de la República.

Aquestes dones que convoquen assemblees, que donen conferències en tots els tons i escriuen articles desesperats no tenen en compte la lentitud de la màquina burocràtica i creuen que confeccionar un Cens femení és cosa de pocs dies i que fer un Cens és igual que organitzar un plebiscit com el que vàrem organitzar per a l'Estatut.

Aleshores encara que no ho semblés i que nosaltres no teníem cap necessitat de saber si aquella dona estava o no dintre de cap llei, ni de cap Cens, vàrem haver de fer en poc temps una feina esgotadora, —ho conec perfectament perquè també vaig participar en la tasca d'organització, encara que en poca escala,— però ara no es tracta que unes dones entusiastes signin en un plec, sinó que ha d'emprendre's de cap i de nou la formació d'unes llistes completament legals i comprovades, ço que portarà una feina tan fantàstica i difícil com potser molts dels que avui criden no poden imaginar.

Cal tenir en compte que la dona estava completament reconada i no s'havia fet absolutament res perquè pogués en una data llunyana o propera emetre el seu vot.

No hem de deixar de banda les dificultats que tot aquest afer presenta als homes que han de posar-lo en pràctica. No es pot de cap de les maneres acceptar la suggerència feta, per unes dones que segurament dutes per llur bona voluntat, però ignorant potser totes les dificultats del tràmit, proposaren en una reunió de militantes en molts diferents i diversos partits polítics, d'oferir uns equips de dones que tinguessin cura de confeccionar-lo, dient-nos que elles tenien ja molts plecs plens.

Nosaltres, les dones d'Esquerra Republicana de Catalunya que lluitem amb tota la nostra ànima per l'obtenció de la màxima llibertat, en les reivindicacions femenines, que anem, també, de poble en poble i de vila en vila, dient a les nostres germanes el desig sincer i ferm que tenim de veu-

re-les compartir amb nosaltres la lluita i la responsabilitat de l'hora present, que els parlem d'emancipacions i de lleis que han de dictar-se indefectiblement per a posar la dona en igualtat de drets que l'home, creiem també, no obstant, que fins que el dit Cens, com molt bé ha dit el nostre venerable President Sr. Macià, no estigui completament confeccionat, no podrem emetre el nostre sufragi.

Quan s'estava discutint el vot femení a les Constituents, fórem les primeres a demanar que ens fos concedit aquest dret de ciutadania que avui no se'ns nega, com no se'ns ha dit tampoc mai que seria denegat el tal dret, sinó que s'ajorna lògicament per a quan legalment poguem votar per a tenir ja les llistes de dones que poden votar i estan capacitades, perquè la llei les empara.

En dir que estan capacitades, no vull pas dir que solament podran votar aquelles que tinguin una carrera, o estudis previs, sinó que se sobreentén totes les dones que siguin majors d'edat i no caiguin de ple en algunes de les causes modificatives de la capacitat jurídica.

Això tampoc no vol dir que les dones no votaran en les properes eleccions després que estigui aprovat l'Estatut. El nostre cabdill Francesc Macià ha dit, i la seva paraula ens mereix, i ha de merèixer a tots els catalans el màxim d'atenció, perquè ha donat proves evidents que sap en tot moment mantenir-la, que procuraria que les dones poguessin votar, però que, no obstant, dubtava que pogués ésser així, a causa de les moltes trabes i dificultats que per a fer el Cens femení trobaran.

Quan ell ha dit que faria tots els possibles, les dones hem de confiar plenament en què així serà, i si per atzar molt probable no es pogués votar, essent-nos molt dolorós haver de renunciar a aquest immens goig que per a totes les dones de Catalunya representaria poder dir llur voluntat en l'hora solemne del recobriment de les nostres llibertats, acataríem la força de les circumstàncies, i no per això cridaríem ni ens desesperaríem, sinó que continuariem fent la tasca que ens hem imposat, amb tota la serenitat del nostre seny i amb

tot el respecte i el filial amor que ens mereix el nostre estimat President.

Les dones d'Esquerra Republicana de Catalunya volem que se sàpiga que desitgem com la primera poder fer sentir la nostra veu quan aquesta sigui necessària, però també que som disciplinades i acatem les decisions que els homes de govern creguin pertinents quan soni l'hora de fer-ho.

Així és com demostrarem millor que les dones de Catalunya estan molt més preparades i capacitades per a votar, que no pas aixecant una bandera de rebel·lió davant les circumstàncies que han dificultat l'arribada del moment transcendental, però no com algunes han volgut fer creure que hi ha una voluntat decidida a fer, impossible per a tots els mitjans, que nosaltres poguem també i per primera vegada dir la nostra voluntat.

Sense crits ni eixelebraments és com millor podrem demostrar el nostre amor veritable i comprensiu a la nostra estimada Catalunya.

Maria Dolors Bargalló

17. Els infants i la rutina

L'Opinió, 29 de maig de 1932

Fa pocs dies, ha arribat a les meves mans, delicadament dedicat pel professor Joan Paulis, un fascicle que li agraeixo moltíssim, perquè em presenta un altre dels caires de la política de la dona, el qual avui tractaré lleugerament, deixant un tema tan interessant per a un altre dia que m'agradarà comentar-lo més a fons. La rutina que impera als pobles forans, i àdhuc a la capital, quan dels infants es tracta.

En entrar per la portalada gran de la política és segur que, com a mirallets que procuren atraure, se'ns presentaran molts de problemes que, per no tenir aquella pràctica dels anys continuats d'acció, podrem prendre per greus, i entestar-nos a resoldre'ls, però nosaltres, que creiem en el nostre seny racial, creiem que, guiades per l'instint, anirem, malgrat tot, vers aquelles coses cabdals per a la vida del nostre poble, com és la conservació de la salut en els infants.

I seguirem fent el nostre pelegrinatge d'amor als nens de Catalunya, procurant desterrar de la ruralia tots aquells prejudicis rutinaris que posen l'infant a un pla més baix que les bèsties domèstiques.

Procurarem per tots els mitjans que les mares totes, o almenys les que són joves i, per tant, més susceptibles de canviar les seves idees, antiquades i antihigièniques, per un perfecte coneixement del que és l'infant i el que la nostra terra pot ésser si es cuida d'ells per a fer-ne perfectes ciutadans del demà.

Sabem prou bé, i si no ho recordàvem el doctor Paulis ho recorda amb paraules d'un encès amor als infants, tots els estralls de la rutina de les dones gairebé ignorants, no per culpa d'elles, sinó dels governants anteriors, que no volien que el poble aprenqués per així poder-lo esclavitzar millor, aquestes dones que amb una perfecta bona fe, sense saber ni la més elemental lliçó de puericultura, ni de medicina, mediquen amb qualsevol herba o oli o qualsevol cosa per l'estil que una vella xaruga els diu que en els seus bons temps era una meravella.

Potser sí que en aquella època en què la medicina estava en la infantesa, podien produir l'efecte desitjat, però avui

que s'ha avançat infinitament, crec que sense el consell del metge no s'ha de donar als infants res que després pogués produir qualsevol malastre i el petit pagués amb la vida, que potser hauria estat una glòria del demà per a la nostra Catalunya, o bé tan solament un ciutadà bo i honest, que també en necessitem molts per a poder fer avançar el carro de la nostra sembra de justícia i amor.

La dona, totes les dones, tenen l'obligació i el deure de conèixer tot el que pot afavorir els infants si no és mare, per a quan pugui ésser-ho.

I nosaltres, dones d'Esquerra Republicana de Catalunya, que hem llençat els prejudicis i la rutina per la borda com una cosa completament inútil i que és un destorb en tots els ordres de la vida, orientarem la nostra política a preservar tots aquells cervells tendres, i aquells cors infantils, de les malures morals i materials, emprendrem una croada per totes les contrades de la bella Catalunya, per arrencar de les urpes de la rutina, del recel i de la carrincloneria, fent que totes les llars, tant de les comarques com de la ciutat que tinguin més cura de la vida dels infants, donant-los tot l'aire i el sol precís, però també cuidant que les terribles malalties que com un flagell van minvant les seves vides, arrabassant-los d'entre nosaltres, no puguin seguir fent estralls, per a la millor comprensió de les mares i perquè en la llar s'haurà donat al nen el lloc que li és degut. El millor, perquè és l'esperança del demà de tot un poble.

Maria Dolors Bargalló

18. Manifest

L'Opinió, 5 de juny de 1932

En aquesta hora greu de responsabilitats per a la nostra terra, cal que totes les dones s'apleguin sota la bandera desplegada que porta escrites les paraules plenes de llum, de llibertat, Pàtria i Justícia.

Les pàgines de la Història de Catalunya que entre tots anem escrivint en aquesta hora única, que potser no tornarà a passar més, estan a l'aguait, i en elles quedarà escrita, per a la major glòria de la terra estimada, la nostra actuació encertada, o bé l'oprobiosa vergonya de la covardia que ens fes restar inactius a dintre les llars que restarien també tancades per a sempre més amb l'estigma de la traïdoria que significaria inhibir-se de la part de responsabilitat que a cada u ens pertoca.

Així, doncs, dones de Catalunya, a vosaltres que teniu universalment reconegudes aquestes qualitats racials, com són el seny, la serenitat, la fortalesa i aquella adaptabilitat que en poc de temps fa que poguem posar-nos al costat de les dones d'altres terres que fa anys que lluiten per a l'emancipació moral i material de la dona i dels pobles, a vosaltres em dirigeixo, perquè respongueu aquest crit d'alerta que jo us llanço amb tota l'ànima, com solament vosaltres podeu fer-ho, mobilitzant-vos i acudint al lloc de la lluita que us oferim.

Lluita per a la cultura dels nostres infants, per al millorament de la societat, tasca de cultura i d'amor, i ningú més que la dona, cridada de cop i volta a actuar dintre la política, no ho pot realitzar. La tasca que anem a emprendre és gran, potser a primer cop d'ull us semblarà feixuga, però la llibertat de la nostra Catalunya i la consecució de tantes de coses com l'Esquerra Republicana de Catalunya té per fonament dels seus principis bàsics, no poden ésser fetes realitats si tots no hi aportem el nostre ajut, gran o petit, però ajut a la fi. Es necessita la lluita, la qual no és solament les hores emocionants de les eleccions, sinó aquella altra tasca callada, però contínua, de totes les hores i de tots els instants que fan grans els pobles.

Per cap altra cosa no podríem esmerçar millor la nostra vida que per a la idealitat de catalanitat i de llibertat que ens guia.

Dones totes del districte sisè, tingueu present que des de l'Ateneu Obrer, adherit a l'Esquerra Republicana de Catalunya, Provença, 156, us cridem perquè vingueu a formar part del nostre Grup Femení, i us hi esperem amb els braços ben oberts per a donar-vos una forta abraçada de benvinguda.

Per Catalunya, per la llibertat desitjada, veniu totes com una sola a aplegar-vos als nostres rengles, que hem de fer cada vegada més compactes per tal de poder així lluitar amb l'eficàcia màxima contra tots els que voldrien que tornés l'oprobios esclavatge que hem foragitat i que afavoria els seus particulars interessos.

Amigues, germanes de Catalunya i les que no essent catalanes us sentiü identificades amb el nostre ideal de germanor i de concòrdia, us esperem amb l'esperança plena que vindreu a col·laborar en aquesta obra de cultura, d'Amor i de Pàtria.

Per la Comissió,

Maria Dolors Bargalló

Barcelona, 14-16 d'agost de 1932

Tòmbola benèfica «a profit del pobres de la barriada» organitzada en el marc de la Festa Major per l'Ateneu Republicà de Gràcia, entitat adherida a Esquerra Republicana.

MERLETTI / AFB

19. Els infants captaires

L'Opinió, 12 de juny de 1932

Cada dia es veuen amb més profusió els infants que pidolen pels carrers de la nostra ciutat. És verament trist que aquesta plaga de captaires no pugui aturar-se tot seguit.

Mentre eren solament els adults que demanaven feia pena, però, no se'ns estrenyia el cor com quan un infantó que amb prou feines si us arriba a la cintura, us estén la mà davant vostre i amb insistència (ja apresada), va seguint-vos i demanant amb els ulls i amb els llavis una petita almoïna.

¿Us hi heu fixat amb els ulls dels infants pidolaires? Alcen una mirada dolça i us la fiten als vostres ulls, implorant, però també, sembla que llancin al transeünt una acusació, com si aquest fos el causant de la seva dissort.

Nosaltres, dones d'Esquerra, hem de recollir l'herència que les classes adinerades han deixat de llur mà des de la implantació de la República. Hem de preocupar-nos per tots els mitjans al nostre abast, i veure si és possible impedir que aquesta futura humanitat, tots aquests éssers que van aprenent en l'escola del carrer, i saben abans del moment precis les coses que produeixen més mal que bé a llur ànima, que com cera verge va emmotllant-se a totes les amoralitats del vici, a tots els mals costums, i van recollint tota l'amarguesa del seu abandonament per als seus altres germans, els homes.

El problema és difícil de resoldre, car, ultra la veritable misèria, hi ha l'explotació d'aquests petits per tal d'inspirar més llàstima, però el que resulta de la constant exhibició que fan, és que el poble s'acostuma ja a mirar amb indiferència aquest cantó trist de la vida, i passa de llarg, sense ni tan sols escoltar la cantarella del rosari que contínuament desgranen aquests infeliços a les vostres orelles.

Però nosaltres, com a dones conscients del nostre deure que per raó de la nostra feminitat, i també pels drets que se'ns han concedit, sentim més pregonament, hem de demostrar en qüestions tan vitals com aquesta, que podem ésser útils a Catalunya i a la República, que no en va han dipositat en nosaltres una confiança gran que podria fer perillar l'essència mateixa de la República, sinó que en lloc de cri-

dar per coses que al fi i al cap no ens neguen, ni es demoren, sinó que es fa tot el possible perquè siguin realitzades el més de pressa que es pugui, totes les dones, absolutament totes, hem d'acudir sol·lícitament a socórrer per deures d'humanitat i de misericòrdia, però també de justícia, tots aquests infants que pel carrer van aprenent en una escola plena de vicis les xacres del viure gairebé a part de la societat, i van dipositant dintre de llur ànima tendra, tot un germe d'odi que demà no hi haurà ningú capaç de contenir.

Aquesta, amigues meves, vosaltres les que voleu venir al nostre costat a la lluita, és la nostra tasca en la política, amor de dones comprensives de tots els dolors i que van fins al fons de tots els vicis per a extreure'n aquells que gemeguen i pateixen, donant-los la nostra mà d'amigues i de germanes i posant-los altra volta dintre el corrent de la llei, no deixant-los al marge d'ella com a pàries de la humanitat, sinó que seguint les veritables doctrines d'amor, emancipar-los de les tares que els tenen presoners, i fer-los altra volta aptes per a ocupar un lloc profitós per a ells i per a la societat.

I així, si d'un bell començament impedim que aquests infants que us miren amb ulls de tendresa i de desig de protecció, es contaminen de totes les febleses humanes i els porten al lloc que com a éssers humans mereixen, haurem complert a bastament el nostre deure de pau, d'amor i de cultura.

Per Catalunya, per aquesta bella terra que tant estimem, ajudem els infants per a fer-ne homes i dones mereixedores i continuadors de la nostra obra; solament per això serem dignes de dir-nos catalanes.

Maria Dolors Bargalló

20. Catalunya encara espera

L'Opinió, 26 de juny de 1932

La vida dels pobles és sagrada i no hi ha res ni ningú que pugui aturar-la. Catalunya, que, com a poble, viu intensament la seva vida, segueix aquesta norma inexorable, i defensa la seva llibertat.

Cal, doncs, que en aquesta hora suprema de renaixença, després de tants anys de quietud que ens feia semblar assimilats ja del tot, malgrat totes les vexacions que ens havia fet sofrir la Monarquia i la desesperació a què ens havia llançat la Dictadura, Catalunya confia encara en els seus germans d'Ibèria i creu que aquests que criden en contra del dret seu a dictar-se la seva conducta i les seves lleis, són els menys, i que d'arreu sorgiran també les veus liberals dels altres que, junt amb nosaltres, sofriren també totes les ignomínies i totes les baixeses.

Cal, però, germans catalans, que estem a l'aguait i que ens trobem ben desperts perquè no poguéssim ésser defraudada altra vegada la nostra terra. La nostra ànima ha d'anar seguint les vibracions dels homes que defensen allà a les Corts totes aquelles coses que en forma d'Estatut ens donarem nosaltres mateixos en votar-lo; és necessària la nostra actitud ferma i serena enfront de tots els que voldrien que sorgís aquí un greu problema que ens impossibilités per a gaudir de tot el que anhelem i que ja comença a tardar massa.

No poden tractar Catalunya d'intransigent i d'egoista, perquè sempre hem transigit, potser un xic massa i tot. Hem esperat amb paciència veritablement exemplar que el que era voluntat de tot un poble i, per tant, inviolable, fos també acceptat amb bona pau i harmonia per tots els altres pobles d'Ibèria, i ara són aquests mateixos pobles els que criden i avaloten, o bé els diputats que els representen no porten la veritable veu dels seus electors, ja que ells diuen que són el ressò a les Corts de la veu i els sentiments dels que els hi portaren.

Nosaltres, per la nostra part, no hem d'abandonar ni tan sols deixar que l'interès dels catalans decaigui ni un sol moment, ans al contrari, hem de fer vibrar intensament la seva ànima en cada instant i a totes les hores, perquè els dipu-

tats que ens representen sàpiguen sempre que tenen darrera d'ells tot el poble per ajudar-los a conquerir la nostra llibertat dintre el terreny de la concòrdia fins on aquesta es pugui portar, tot i conservant el màxim de dignitat de què precisa Catalunya per viure plenament.

Les hores que vivim són decisives per al nostre esdevenidor i per al dels nostres fills, i si flaquegèssim ara, si en aquest moment suprem de la nostra història defallíssim i fóssim covards, no mereixeríem sinó el menyspreu dels nostres successors.

Catalunya necessita de tots els seus fills, per la lluita per la llibertat i la plenitud per la nostra terra, i nosaltres, les dones, no podem mancar a la crida que el nostre President fa a la nostra serenitat i a la nostra fermesa, totes hem de formar al seu costat per acomplir per Catalunya i davant la història tot el que calgui, per deixar ben palès que en l'hora màxima per la terra estimada, ha trobat en totes les dones l'escalf i l'ajut que les ha fetes posar al costat de tots els homes que lluitaven.

Dones totes, vingueu a ajudar-nos en aquesta tasca d'amor i de llibertat!

Maria Dolors Bargalló

21. La veritable política femenina

Lluita, 9 de juliol de 1932

Dintre del camp de la política la dona hi té un camí ben assenyalat. És aquell que té que portar-nos a la màxima llibertat, ni llibertinatge com moltes d'aquestes dones que no havien pensat mai en la cultura, ni l'amor als desvalguts més que com una exhibició constant, volen fer creure que nosaltres les dones d'esquerra desitgem.

Volem que els infants tinguin tots, les facilitats necessàries perquè solament pugui surar el far lluminós de l'intel·ligència i no que dintre de les Universitats hi trobin estada únicament aquells que posseïxin mitjans a bastament i a voltes els manca la intel·ligència i la vocació per seguir la carrera que han triat amb l'únic fi de tenir un títol acadèmic per a poder lluir.

Malgrat tot el que vulgin dir, les dones catalanes, aquelles que tenen el màxim de responsabilitat dintre de la llar, perquè hi aporten el seu concurs moral i material, tenen ja una preparació que es va demostrar quan el plebiscit femení per l'Estatut i que tornarà a fer-se ben palès quant nosaltres puguem anar a les urnes a emetre el nostre vot.

No hi ha por de què aquestes dones, oblidin totes les amargues que el passat règim monàrquic els hi feu patir a elles, i en el que és més que una part d'elles mateixes, en els seus fills. I no res menys que la tornada del maleït Borbó seria el triomf de tots aquests que ens calumniem perquè no troben en la realitat res que pugui donar-los-hi tema de dir veritats sobre la nostra actuació, de tots els que criden desitgen que torni l'oprobri de l'esclavatge, no important-los-hi res que fos en forma d'una dictadura cruel, mentre ells poguessin tornar a gaudir de tots aquells privilegis que impunement els hi donava, el dret d'oprimir als seus obrers i a tots els que creïen inferiors a ells.

Les dones d'esperit liberal de Catalunya, recordaran pla bé el Marroc i no faran el joc a la reacció que fou en part coparticipi en aquelles accions que costaren tanta sang vessada estèrilment en aquells camps inermes.

Per això confiem en què les dones de la nostra terra respondran plenament al nostre clam de llibertat i de justícia i

malgrat que les dones reaccionàries que ja coneixem també prou bé vulguin fer-les seguir no podran ja mai barrar el pas a la humanitat que avença malgrat tots els obstacles que al seu pas vulguin oposar-se.

Dones catalanes, les que dignament podeu al costat d'aquell home bo i auster que es diu Macià, aixecar un pany de la bandera barrada que significa tot quant hem somniat i ens havien pres, volgueu lluitar amb nosaltres i en les nostres rengleres preparant-nos per tal de poder fer front a les lluites aferrissades que s'apropen, un cop tinguem aprovat l'Estatut de Catalunya, quan tinguin que forjar-se les noves lleis que tenen que regir la Catalunya nova, aquesta que s'ha desvetllat per fi junt amb tots els seus fills d'aquell somni que la tenia atuïda i lligada sense poder governar-se per ella mateixa.

En aquesta hora suprema de la nostra llibertat totes les dones tenen gairebé l'obligació ineludible de formar en les rengleres polítiques que més s'avinguin amb el seu propi ideal, i nosaltres poguem assegurar-vos que en els principis bàsics d'Esquerra Republicana de Catalunya hi trobareu totes aquelles coses que més hàgiu desitjat per la llibertat, la cultura i la justícia.

Per Catalunya, per la llibertat volgueu ésser-hi totes perquè quan sigui l'hora de comptar-nos no pugui mancar el nom de les dones en la història que entre tots anem escrivint.

Maria Dolors Bargalló

22. La maternitat, a ruralia i a ciutat

L'Opinió, 14 d'agost de 1932

La maternitat és una de les més altes i més nobles missions de la dona, però, malgrat haver-ho reconegut així la societat, els poetes, els metges, etc., no es prepara convenientment la dona per a poder exercir amb veritable coneixement de causa tan gran ministeri.

Encara en els nostres dies a la nena se li dona una nina perquè, jugant, aprengui a fer de mareta, però es cobreix amb espesses glasses el misteri de la maternitat, i per un sentiment de falsa moral, no se li ensenya tot el que després dona ja, i havent-se format una llar podria ajudar-la en la tasca, a voltes feixuga, que s'imposa a moltes noies, per la ignorància en què fins aleshores se l'havia mantinguda, de totes aquelles qüestions vitals.

Això fa que la mortalitat infantil sigui tan crescuda, car, preparades únicament per a poder conquistar un marit, amb flirteigs i vestits més o menys elegants, fins fa ben poc, quan després d'aquell vestit blanc del primer dia en sortia la flor vermella de vida d'un fill, la manca d'ensenyança en tot allò que atany a higiene, a rudiments de medicina, i també de pedagogia, feia a aquelles dones que potser sí que tenien un afany de fer-ho el millor possible, però que la rutina, aquella rutina que com una maledicció pesa sobre la major part dels pobles que no s'han preocupat de millorar la raça, deixant de banda vells prejudicis que malmeten moltes bones iniciatives; feia que l'àvia del nou-nat aplicués a voltes procediments antics i antihigiènic que solament podien perjudicar-lo, i tot amb l'excusa que bé vivien aleshores tots els infants, i no hi havia necessitat de fer tantes i tantes ximpleries que per sí, qui sap si per poder guanyar més diners, aconsellen aquests metges que es volen passar de savis, i que solament cerquen romanços per a fer veure que en saben més que aquells dels seus temps, que gairebé sempre en tenien prou per a guarir amb una petita medicineta, o amb unes herbetes de res.

A ruralia, pels molts quefers que una dona té, sobretot si cria aviram, i té hort, i ajuda el marit, com gairebé totes les dones de la nostra terra acostumen a fer, és encara més abandonat el compte que és té d'un infant.

No és que no s'estimin els seus fills, a la seva manera potser els estimen més que molts altres pares, però no saben resguardar les seves tendres vides dels paranys que la malaltia els para en tots els instants. No tenen compte si el fill del veí té, per exemple, el catarro, i quan se n'adonen l'infant ja l'ha contret també, s'arrosseguen pel fang i per la pols sense pensar que els microbis avui ja no es circumscriuen a les ciutats, sinó que els malalts els passen per tot arreu i els llancen també per totes les carreteres, i els escampen als quatre vents.

Jo he vist no fa pas molt en un d'aquests pintorescs poblets de muntanya, un infant que al matí s'havia fet mal al peu i per tot remei l'hi havien lligat un mocador, on hi camaven unes taques negres de sang, i la pols hi havia fet una barreja estranya, i anava coixejant un bon xic, però encara a peu descalç, jugant amb els altres nois companys seus, al mig del carrer. Per contrast aquella mateixa tarda un ruc d'unes cases més amunt s'havia torçat una pota i amb tota cura l'havien posat a l'estable, i s'havia anat tot seguit a avisar el veterinari.

La por de perdre un ruc féu que es prenguessin unes precaucions perquè pogués tornar a treballar un cop passat l'incident, però no se'n prengué cap per a aquell infant que sagnava, un mocador era suficient per a contenir el líquid roig que s'escapava, i encara hagués estat net!

Els no s'adonen de totes aquestes anomalies, les han vistes de sempre, als uns els ha sortit bé i als altres no tant, i així potser s'han fet malbé algunes vides que haguessin pogut ésser — qui ho sap — pel seu talent o senzillament per la seva intel·ligència i treball continuat, un element més de progrés per a la nostra terra.

A ciutat tampoc no estan els infants protegits de totes aquestes rutines, que voldríem veure desaparèixer per a sempre més, ja que són el flagell de la infància i potser una de les causes principals d'aquest percentatge que fa por de mortalitat infantil.

Aquí l'abandonament és a voltes també el treball, però també moltes la ignorància i la vanitat.

La dona obrera, que ha d'ajudar el marit a sostenir la llar, no té temps per a dedicar al seu fill, i ha de deixar-lo a casa d'una veïna, en una d'aquestes escoles nacionals que sortosament el nostre Ajuntament comença a fer desaparèixer, o senzillament al carrer, exposats a tots els riscos d'atropellament, d'immoralitat i malaltia.

La nostra obra ha d'ésser anar fent cases protectores de la infància, on la mare obrera sàpiga que pot deixar el seu fill confiadament, perquè serà atès convenientment mentre duri la seva absència. Aquestes guarderies d'infants han de tenir tots els elements necessaris perquè aquella dona que produeix, que dóna la seva sang i la seva pròpia vida pel progrés i la riquesa de la nostra terra, sàpiga que el seu fill tindrà totes les atencions necessàries, tant per a la seva salut corporal com moral.

I pel que fa a aquells altres dones que podent tenir cura elles pròpiament del seu fill, el deixen abandonat, per ignorar els principis fonamentals de la higiene i de la maternologia, a aquesta no podem tampoc acusar-la molt cruelment, ja que en molta part ha estat lligada pels principis ètics que governen encara una bona part de la nostra societat; solament li recomanem que procuri assistir a qualsevol curset d'orientació de puericultura i sobretot que no escolti cap d'aquells consells, molt ben intencionats, sí, però també molt perjudicials moltes de les vegades per a la vida i la salut de l'infant que s'ha sotmès a l'ull clínic d'algunes d'aquestes dones i homes atacats de la febre de voler saber guarir-lo tot i que àdhuc diagnostiquen sense que hom no els hagi preguntat el seu parer.

Per al millorament de la raça, per a posar les dones a l'alçada que necessiten per a poder ocupar plenament el seu lloc dintre la humanitat que avança constantment vers una perfecció, cal que totes les dones ens preocupem d'aquestes qüestions i ajudem aquells homes que han fet ja tot un pelegrinatge procurant inculcar en la ment del poble els avantatges d'un laboratori ben preparat per a combatre la malura, cal que ens multipliquem i anem amb tota la nostra fe de

poble en poble a despertar aquelles les nostres germanes que encara restin adormides i que fem que els curssets de divulgació de tota mena arribin fins al llogarret més amagat, perquè mai més no pugui dir-se que les dones es preocupaven més del treball del camp, de l'aviram, de la fàbrica, de la tafaneria i dels bells vestits, més que d'un infant que significa la nostra raça de demà i que per tant tenim el deure inajornable de protegir per tots els mitjans contra la incúria, la ignorància i l'esclavatge, procurant-los amb la nostra acció d'avui un horitzó prometedor de la salut, fortalesa de la ment i del cos, la cultura i la llibertat.

Avancem deixant de banda vells prejudicis que no serveixen més que per a fer-nos molta nosa.

Maria Dolors Bargalló

23. Dones de Catalunya, alerta!

Foment, 11 de setembre de 1932

Aquest és el crit que en els moments actuals devem fer sentir més alt, per a que totes les dones de Catalunya estiguin a l'aguait del l'enemic que sotja la seva manca d'experiència en les coses de la política, de la qual n'havia estat sempre allunyada.

Cada dia amb més braó, s'estan organitzant les dones de dreta, aquelles que porten en la seva ànima tota la foscor de la ignorància, dels prejudicis, i una mansuetut de ramat, que necessiten imprescindiblement un pastor que les mení per a que no s'esgarriïn. Són dones que mig dormides encara han sentit com un clam, i sense saber ben bé el significat del mateix s'han allistat a una causa, i no saben que aquest crit que se'ls ha fet per a que vagin a defensar un estament determinat, no és més que el desig de dominació d'aquella casta, ja que fins que no han vist la seva absoluta derrota, no se'ls ha acudit d'emancipar la dona ni moral ni civilment.

Ara criden, i es mouen, creient que les dones de Catalunya estan prou endarrerides espiritual i intel·lectualment, que totes a la una respondran i aniran amb els seus braços amorosos a defensar-los ja que ells es veuen impotents.

Però, ells que ens han negat sempre el raciocini, i que fins hi hagué un temps potser no molt llunyà que es discutí seriósament si la dona tenia ànima o era solament comparable a qualsevol animaló domèstic i inofensiu, ara diuen que volen donar-nos la llibertat plena, però és solament una argücia d'homes bregats en les intrigues el que fa que ho diguin, ja que no foren ells els que mantingueren en el Parlament, i els que primer ho demanaren com una cosa absolutament de justícia i que de dret ens pertocava, la concessió del vot femení, sinó que foren els homes liberals que lluitaren en tot temps per l'adveniment de la República els qui propugnaren per a que el vot ens fos donat.

Ara criden les dones de dreta, diuen que no tenim que deixar-nos prendre el nostre dret, però quan es discutia aquesta vital qüestió no foren precisament elles les que se'n preocuparen, sinó que foren les dones d'Esquerra Republicana de Catalunya, aquell mateix grup de dones que iniciàrem el ple-

biscit femení pro Estatut, les que ens vàrem preocupar de telegrafiar a Madrid al cap del Govern i al cap de la nostra minoria per a que no ens oblidessin altra volta.

Així, doncs, amigues és l'hora àlgida de la lluita; és precís que totes les dones que sentin els anhels de llibertat, de justícia i d'amor que ens abranden a totes nosaltres, vinguin al nostre costat, segures de què els nostres principis bàsics tenen de portar a Catalunya, el màxim de glòria i d'esplendor, i que les dones que vulguin que els infants que han de formar aquesta Catalunya futura dels nostres somnis, tinguin totes les coses que ens han mancat a nosaltres, posin per la seva part els mitjans per a aconseguir-ho.

L'organització de les nostres seccions femenines tenen de mantenir-se sense afeblir-se; vosaltres, dones de Reus, d'aquesta gloriosa terra, teniu el deure inel·ludible d'anar abrandant l'esperit de les vostres companyes, i en croada de fe i d'amor, i de germanor per a tots els homes, anar forjant amb la vostra acció d'avui, el tremp del poble de demà. Som l'avançada d'una civilització que desperta ràpidament, i que per tant, és precís que hi posem tota la nostra ànima en l'obra que estem realitzant. Hem de fresar el camí a les generacions que vindran darrera nostre, i si ara, en aquesta hora històrica per la nostra Catalunya, l'esforç de les dones manqués, si nosaltres mal guiades intencionadament per aquells que veuen perdre els seus privilegis damunt els humils i els que sofreixen deixéssim passar sense la nostra més ferma i fèrvida protesta, la intenció malèvola que inspira tota la campanya que s'està fent arreu de Catalunya contra els homes de la República i contra Catalunya, no mereixeríem més que la vergonya de la covardia, i que aquesta quedés escrita per a sempre més, per a que la posteritat conegués la ignomínia de les dones que no volgueren lluitar per la llibertat de la Pàtria.

Dones, alerta; no deixeu guanyar-vos l'ànima per les insinuacions hipòcrites dels que vénen a dir-vos paraules enganyses a cau d'orella. Per la llibertat, i per Catalunya, esteu a l'aguait en tot moment. Totes les dones de Catalunya és absolutament precís que despertin per fi a la llum del nou sol

que il·lumina a la humanitat.

Germanes: Alerta! Per la nostra terra i per la llibertat!

María Dolors Bargalló

24. Després de la victòria

L'Opinió, 10 de desembre de 1932

Hem assistit a dies plens d'emoció i de joia; feia tants i tants anys que somniàvem en un Parlament Català, que gairebé semblava un somni, un bell conte de fades poder veure consolidat en una realitat palpable totes aquelles coses que vèiem tan llunyanes, com si mai no haguéssim d'arribar a gaudir-ne la plenitud...

Avançava cap a la porta del Palau que hostatja el nostre Primer Parlament, aquell jove de cabells blancs, que li fan com d'aureola, el nostre venerat i estimat President Macià, en mig de l'eixordadora cridòria del poble, que ha vist des d'un bell començament que solament era possible la llibertat del nostre poble amb el seu ajut, amb la seva fortalesa d'esperit i la seva grandesa d'ànima, que encara nosaltres no sabíem avenir-nos d'aquella realitat tangible. Ens semblava que havíem de despertar d'un moment a un altre d'una tan formosa quimera; però continuava i a cada moment era més profunda la nostra emoció, sobretot arribà al seu màxim quan el President s'aixecà a parlar, amb aquella paraula abrindada d'amor a la terra nostrada, d'humanitat i de comprensió envers totes les dolors dels humils i d'exaltació sublim en el moment culminant de la nostra llibertat.

És hora ja que totes les lleis nostres siguin esmenades amb un ampli esperit de justícia, i que els drets de tots els ciutadans siguin iguals, deixant de banda tots els privilegis de casta, de classe i de sexe.

És precís que els homes que han de forjar les noves lleis en les quals tenim posades tantes i tantes esperances d'alliberació, recordin que a Catalunya hi ha també dones que esperen que els sigui reconegut el ple dret a la ciutadania, amb tots els seus deures i exigències, però també amb tots els drets jurídics reconeguts. Solament quan la dona senti la plenitud de la seva responsabilitat, serà possible dir que Catalunya ha estat veritablement alliberada. Cal que recordin que el poble no és solament un sexe, sinó que són tots dos units, i si s'oblidessin altra vegada de les dones, no seria, com és el nostre desig, tot un poble que avancés, sinó que encara hi hauria un grilló al peu dels homes, que no els deixaria avançar vers

el camí infinit de la llibertat, i aquest seria l'esclavatge moral i material de les dones de Catalunya.

I no és solament això; mentre la dona resti esclavitzada de tots els prejudicis i de totes les lleis que li neguen la llibertat, aquesta no existirà tampoc realment per als homes, perquè en sortir l'infant dels braços de la seva mare, no sabran de l'expressió dels sentiments liberals, perquè la cançó que els haurà fet dormir encara serà plany, no pas un cant de llibertat.

Així, doncs, encara que sigui només per propi egoisme, cal que la lluita pugui ésser igual i que en el moment d'emetre sufragi els homes per a les properes eleccions per a regidors, puguin també les dones dir la seva voluntat, i fins i tot posar-la a la pràctica, essent electores i elegides. Solament aleshores posarem en pràctica la veritable democràcia, perquè les noves lleis que plasmaran la voluntat del poble de Catalunya, que ha portat els homes de l'Esquerra al Parlament, faran possible que la nostra veu sigui sentida arreu del món, amb un crit ben vibrant, que farà triomfar altra vegada els ideals esquerrans i democràtics del nostre poble, el qual cada dia s'acredita més culte i amat de ciutadania, per les seves actituds consecutives durant tot el transcurs de la República ençà, perquè les dones no faran més que accentuar la victòria de l'Esquerra Republicana de Catalunya, perquè recordem prou bé tots els avantatges que ens reportaren les dretes durant els llargs anys que governaren, i totes les realitats que l'Esquerra ha acomplert en el poc temps que porta d'actuació; l'elecció no és pas dubtosa.

La dona, que ha sofert com el que més les sofrences infligides als seus germans i als seus fills en aquella estèril lluita del Marroc; que recorda els atemptats diaris als carrers de la nostra ciutat, on queia sempre algun obrer, innocent la major part de les vegades, i que deixava els seus fills i la seva dona a la misèria; la dona, que recorda l'oprobiosa dictadura i totes les coses inherents a ella, no pot de cap de les maneres votar els homes que permeteren que això fos possible, i que en algunes ocasions fins i tot ajudaren a portar a terme algu-

nes de les accions que més perjudicaven els obrers en general i tots els catalans en particular, retardant l'hora de la llibertat i de la justícia.

Tot això ho recordem, ho tenim gravat dintre de l'ànima, i de cap de les maneres, encara que les aparences pugin semblar altrament, no podríem donar els nostres vots als homes de dreta, que no recordaren en cap ocasió que hi havia un poble assedegat de justícia i de llibertat.

Amics diputats de l'Esquerra; no us faci temença ni el vot de la dona ni la nostra alliberació; les nostres seccions femenines cada dia més nombroses i més entusiastes, cada dia més capacitades, en són una prova palesa, que hem fet un pas de gegant i que ja anem gairebé al vostre costat, que podem col·laborar plenament en totes les vostres tasques, perquè a la dona ja no la deixa indiferent la política, sinó que sap perfectament que per mitjà de la política serà possible l'emancipació dels seus fills.

Dones amigues de Catalunya, treballeu, seguiu treballant fermament per la causa de la llibertat, perquè no és el tot el tenir el Parlament de Catalunya obert, sinó que cal que tot i cadascuna de nosaltres col·laborem dintre l'esfera de les nostres forces, i així serà possible la llibertat total de Catalunya que ara solament s'inicia.

Maria Dolors Bargalló

25. El cens femení i les dones d'esquerra

L'Opinió, 24 de desembre de 1932

Dintre de pocs mesos hi haurà noves eleccions municipals, on és gairebé segur que les dones podran ja emetre el seu vot, i elegir aquells homes o dones que realment siguin dignes d'ostentar la nostra representació al Consistori, però precisament per la imminència d'aquestes eleccions, s'ha presentat davant meu un problema. S'han preocupat les dones de l'Esquerra que el seu nom fos al Cens? Segurament que la immensa majoria de les nostres dones no s'han preocupat en el més mínim d'aquest afer, però les dones de les dretes fins i tot han fet que constessin alguns noms de dona que en realitat no existeixen alguns d'ells, només que en la seva imaginació. Aquest truc electoral ja va ésser descobert, però qui ens diu que entre tants no n'hagi escapat algun?

Mentre les dones dels homes d'esquerra i elles mateixes temen, potser que el Cens era un pretext per a poder posar-los una nova contribució, no han fet cap pas perquè fossin incloses a les llistes del Cens, caldria que es donessin compte que molt aviat haurem de defensar els nostres ideals esquerrans i humaníssims des de les urnes i que per a poder exercir aquest dret de ciutadania que ens col·loca en igualtat de condicions que als homes, cal que el nostre nom estigui inclòs a la llista del Cens.

Així, doncs, amigues meves, si voleu que la política encertada, noble i justiciera d'Esquerra Republicana de Catalunya, si estimeu al nostre President i la llibertat de la nostra terra, féu que en el moment precís el vostre nom consti allà on hagi de constar perquè al costat dels homes puguem també nosaltres, fer sentir la nostra veu amb aquella papere-ta blanca que és l'arma formidable que la democràcia ha posat a mans del poble.

No teméu, dones obreres i les que no en sou, però que ignoreu totes aquestes coses, el Cens no és un arma per a poder posar una nova contribució ni per fer-vos pagar un nou arbitri, és solament la facultat que podreu tenir properament de poder lluitar per Catalunya i per la llibertat amb les mateixes forces que els homes.

Féu que els homes que us rodegin es preocupin també d'aquest afer, puix que a ells també els haurà d'interessar que es consolidi ben fortament la República, que vol dir alliberació, i l'Esquerra, que vol dir justícia i cultura per a tots.

Maria Dolors Bargalló

26. Beneficència per exhibició

L'Opinió, 1 de gener de 1933

És ja costum antic de les dames que fins avui havien tingut el control de la beneficència, de circumscriure-la únicament i exclusivament a les grans diades, amb tota la publicitat possible, fent ressaltar més que res els seus noms i moltes vegades essent únicament el mot de beneficència una excusa darrera la qual amagaven i amaguen encara el daler de figurar i el desig d'exhibició, i no el veritable amor als necessitats; gairebé sempre la caritat ha estat el promotor de les més brillants festes de l'alta societat, on tot hi era a vessar, mentre que a les portes del local on aquella festa tenia lloc hi havia les més de les vegades algun d'aquells necessitats que esperaven que caigués alguna engruna de la taula abundantment proveïda.

Així, doncs, dones d'esquerra, amigues meves, totes aquelles que per conèixer veritablement el que és la dolor de no tenir tot el que desitgem i fins i tot de vegades les coses més necessàries i precises, vosaltres que heu tastat la sofrença que el mesqui jornal no us arribi a cobrir les més peremptòries necessitats, ni les dels vostres fills, ara que ja podem intervenir directament en totes les coses públiques, cal que la beneficència, tal i com es coneix fins ara, desaparegui de la nostra terra, cal que tinguem en compte que no tan sols senten la necessitat d'ésser assistits en un dia determinat els individus que manquen de tot, sinó que és sempre i a tot hora, i que és precís que aquesta assistència tingui la deguda eficiència, on rebin els auxilis d'homes i dones que sentin veritablement l'apostolat de l'assistència i que dintre seu bategui un cor generós, ampli, comprensiu, que no limiti la seva actuació a unes idees determinades, sinó a la humanitat tota, àmpliament, amb esperit veritablement deslligat de tota preocupació religiosa i política, puix que els que necessiten que els ajudem no han de tenir cap color d'apassionament, sinó que tan sols desitgem sincerament acudir al seu auxili, no rebaixant-los i humiliant-los fent-los anar en llocs on les fotografies que després surten als diaris amb el desig d'exhibicionisme, de la qual cosa la setmana entrant en tractarem més extensament.

Solament voldríem, els esquerrans, que totes les qüestions que fan referència a Assistència pública fossin tractades amb el màxim respecte i que les dones d'esquerra que ja han sofert i coneixen a bastament el problema no l'enfoquessin en forma de "Roperos", sinó que fessin obra eficient i fossin tot l'humanes que com a dones han d'ésser sense desig vanitós de fer-se remarcar, sinó tan sols d'ajudar aquells que per dissort han anat baixant tots els graons de l'amarguesa i del dolor.

Maria Dolors Bargalló

27. El feminisme en marxa

El Poble, 4 de gener de 1933

Fins fa ben poc temps les dones érem posades al marge de tota qüestió política o que tingués una marcada transcendència per a la col·lectivitat. Se'ns posava, és dar, per mitjà de versos més o menys encertats, dalt de tot d'una estrella rutil·lant, però se'ns negava una participació directa en els afers que més podien interessar-nos, perquè afectaven a la nostra llar i a la nostra llibertat individual i col·lectiva de dones.

Però, amb l'adveniment de la República, han canviat tant les coses, que ben properament podrem fer sentir la nostra veu i el nostre vot, influint en les decisions que més afecten els pobles. Certament que potser una bona part dels nostres amics els homes, varen fer possible aquesta emancipació en un moment de romanticisme i de sentimentalitat, i que alguns d'ells, bastants, voldrien no haver tingut aquest gest de justícia integral envers les dones, però les coses fetes no poden tornar enrera, encara que en algun d'ells no és pas la temença d'una possible reacció el que obra en els seus sentiments, sinó l'egoisme que durant tants anys ens ha tingut allunyades de totes les qüestions i de tots els camins que menen per mitjà de la política al governament dels pobles.

Més totes les dones de Catalunya, s'han adonat de la importància que per a aconseguir la nostra total alliberació i, encara més, per a poder obtenir la cultura pels infants d'avui, homes de demà, cal que la nostra intervenció sigui directa, i si tots els homes prescindint d'aquelles costums arcaïques que feien que la dona s'ocupés única i exclusivament de la llar, i a voltes de coses que feien que aquesta llar es disgregués, ajuden i donen a la dona totes les facilitats, fent possible i fàcil el trànsit de la dona a la política des d'aquells camps en què solament es flirtjava i es criticava sense utilitat per a ningú, a aquests altres tots plens de promences i de facilitats per a la seva actuació en lloc de crear-li conflicte rera conflicte, es pot ben dir que les dones de Catalunya faran en poc, molt poc temps, el pas gegantesc que les posarà al nivell de les dones d'altres terres que han lluitat amb més braó i més fermament per la consecució de l'emancipació femenina.

Però cal que també per part de les dones es deixin de banda prejudicis que extravien el seu cervell en temences vanes i en frivoltats ridícules que no porten cap a res, sinó és a equivocar el seu camí de dones i ciutadanes dignes.

Cal oblidar antagonismes i rivalitats i pensar que davant nostre s'obre amplament un camí ple de sol i de possibilitats per a totes, fem que solament brilli en mig de nosaltres la llum esplendorosa de la intel·ligència i del talent. De la política solament hem d'agafar-ne tota la part d'idealisme que ens mení avant en bé de tots, però no aquella baixa política plena d'intrigues sistema monarquia i dictadura en que es creu que el favor és solament el que té d'imperar, i no la noblesa, la sinceritat de sentiments i el desig fervent d'ajudar en les tasques verament difícils del govern, aportant-hi també nosaltres la tasca més eficient que poguem fer.

El feminisme ha emprès la seva marxa pel camí de l'evolució i de la llibertat; cada una de nosaltres és un soldat en peu de revolta per a la consecució de l'emancipació total, no hi manqueu al vostre lloc d'honor, en la història que s'està escrivint amb l'esforç de tots els ciutadans no hi pot mancar ni un sol dels noms de les dones catalanes, o de les que no havent nascut a Catalunya, sentin plenament els mateixos anhels de justícia i de llibertat, en les nostres rengleres no es demana a quina terra s'ha nascut; es desitja solament un cor amarat de generositat i de fermesa, ple d'amor i freturós de llibertat.

Enroleu-vos, dones que voleu que els sentiments justiciers triomfin, sota la nostra bandera que voleia al vent i sota el sol fulgurant de l'optimisme i de la joia; si totes hi veniu amb el cor obert a totes les reivindicacions, benvingudes a les nostres rengleres sota el capdillatge del nostre Capità, l'estimat i Honorable President de Catalunya En Francesc Macià, sols hi caben aquelles que tinguin el cor més obert a totes les generositats i a tots els corrents de llibertat que ja ens toquen a ple rostre, volguem ésser totes les ciutadanes plenes de seny i que amb tota la idealitat del seu cor van de cara a la victòria, amb un somriure als llavis i amb els ulls fits a l'horitzó en cerca de nous espais d'emancipació.

Per Catalunya i per l'evolució constant feminista, vingueu a la lluita! Us hi esperem amb els braços ben oberts en forta abraçada de germanor! Acudiu-hi!

María Dolors Bargalló

28. Les dones i la beneficència

L'Opinió, 21 de gener de 1933

L'Autonomista, 21 de gener de 1933

En les obres de beneficència, no de la veritable beneficència, d'aquella que sap baixar fins al més baix fons social i n'extreu el que de bo pot restar ben amagat entre tots els que, per circumstàncies de la seva vida incerta, o bé per un principi d'educació, o, millor dit, per manca d'educació, d'ençà de la seva infantesa s'han vist arrossegats a aquelles esferes dubtoses que posen tota una multitud d'individus al marge de la llei, sinó d'aquella altra beneficència que desitja solament fer-se veure de les altes esferes i rodejar les seves accions d'una teatralitat fastuosa, però en el fons de tot no és l'esperit d'humanitat el que mou totes aquestes accions, sinó, en la majoria dels casos, la vanitat d'homes i dones i el desig molt humà, que domina gairebé tota la col·lectivitat, de l'exhibició.

L'assistència social hauria d'ésser solament practicada oficialment amb la cooperació material i moral de tots, però no formar petits nuclis, o, més ben dit, petites capelletes, en les quals l'anhel de fer bé a tots els que sofreixen es veu moltes vegades ofegat per la competència establerta entre uns i altres, fent que resulti estèril l'esforç dels que potser amb tota la seva bona fe voldrien estalviar algunes sofrències, i que tota l'eficàcia resta anul·lada per manca d'una direcció experta que lligui tots aquests esforços dispersos i en faci una veritable obra d'humanitat.

Aquests dies passats s'ha ben demostrat; s'han repartit guines, bons de mantes i d'aliments a distintes persones que perquè tenen més desprendiment i no els ha fet res demanar i pidolar sempre, han obtingut amb escreix de totes les coses que es repartien en diverses entitats i particulars de tots els caires i matisos, tant polítics com religiosos, mentre que altres que ho necessitaven molt més, però que el seu excés de dignitat d'obrer caigut en desgràcia els ha impedit anar a demanar a uns i altres, en aquests repartiments no han obtingut absolutament res, la qual cosa vol dir que no hi ha un control sever d'aquells que en realitat necessiten que se'ls ajudi, o bé d'aquelles altres que tenen per norma anar sempre fent el ploricó i contant misèries, i ha resultat descontent

per part d'uns, que encara que els hi han donat, els sembla que és poc, i d'altres que no han obtingut res i que també tenien dret a tenir-ne i que, naturalment, no estan pas satisfets de la forma com, tant les entitats com els particulars, han fet el repartiment.

Per això les dones en entrar ara en la política hem d'ajudar la beneficència, però sempre sota el control de l'Assistència social i amb l'ajut oficial, no fent-ne un motiu d'exhibició particular, sinó quelcom veritablement útil a tota la societat. El pas de les dones per la política s'ha de marcar precisament més en aquest caire que en els altres, però no fent-ne un escambell per a enlairar-se solament i personalment un individu determinat, sinó que l'eficiència de l'obra realitzada sigui tal que per si sola es recomani.

Cal que les dones d'Esquerra, prescindint de personalismes i de desitjos d'exhibició, establím una veritable assistència social tenint en compte que els que no tenen res no mengen solament en una determinada diada, sinó que han o haurien de menjar cada dia i tenir un llit, no una paròdia de llit, sinó que fos quelcom que no rebaixés la dignitat individual, sinó, al revés, que l'enlairés i fes renèixer altra vegada la fe en els altres homes germans nostres i esvaïr els dubtes espirituals que poguessin tenir degut a l'equivocada actuació dels establiments benèfics particulars, i fins oficials i tot, que fins ara han funcionat arreu de la nostra terra i que solament eren un pretext perquè uns quants administradors i funcionaris s'omplissin les butxaques i que arribessin solament als que ho necessitaven les miserables engrunes de tot el que per a ells s'havia donat.

No hem de prendre model dels antics robbers, que eren solament perquè unes quantes dames es reunissin entorn d'una tauleta de te, o bé per a establir unes reunions mensuals en les quals poder fer crítiques d'uns i altres, sense pensar, salvant algunes honroses excepcions, en la missió real que s'imposen aquells que tenen un cor tan noble i generós que sofreixen de veure sofrir els altres homes i que saben baixar i deixar la seva llar tranquil·la per anar a barrejar els seus sen-

timents amb tots aquells altres que es veuen abandonats als propis instints; la nostra acció ha d'ésser d'humanitat, suggerint i ajudant en tot allò que es pugui, però no fent-ne una obra personalista, d'entitat o individual, sinó una obra general d'humanitat i de cara tots els dolors i totes les necessitats.

Aquesta és, doncs, la nostra missió, grossa i difícil missió dintre les noves organitzacions que s'estan establint i s'establiran a la nostra terra. Per accomplir-la es necessita solament un esperit comprensiu i una absoluta manca de vanitat, i saber obrir amplament, sense temences de contaminació, a tota la humanitat el sagrari del nostre esperit i la serenitat i l'amor del nostre cor.

Si sabem fer-ho, haurem acomplert amb el nostre deure de ciutadanes i de dones que comprenen el veritable sentit d'emancipació i d'humanitat que ara se'ns comença a confiar. A complir-lo, doncs, i honrarem el nostre partit d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Maria Dolors Bargalló

29. Cens femení

L'Opinió, 28 de gener de 1933

Maria Dolors Bargalló

Actualment, des de la Premsa, barcelonina, es tracta de la qüestió del vot femení en tots els tons i totes les maneres. Mentrestant, cada vegada es va acostant una mica més.

Avui no parlaré pas del vot femení en si, sinó de quelcom que afecta al nostre sufragi en les properes eleccions.

Se'ns ha dit que en el nou cens femení hi han incloses dones que no tenen l'edat reglamentària, o sigui, que no tenen els anys que la llei marca per a poder emetre el vot.

Així que, encara que crec que s'adoptaran totes les mesures necessàries per tal d'evitar que això sigui possible, no és de més que tothom estigui alerta contra totes les maniobres que en aquest sentit es faran contra la República i contra la llibertat de consciència, i la puresa del sufragi.

Les dones d'Esquerra per la seva part no poden descuidar, de cap de les maneres, els diferents aspectes que presenta l'afer del vot femení. Cal que tinguin cura de veure si el seu nom està en el Cens, i si no hi és demanar que l'incloquin. Com ja he dit diverses vegades, no és pas una nova contribució i si solament l'exercici del més noble dret de la moderna democràcia i ciutadania. És la nostra emancipació, i és precís que totes estem alerta per tal d'evitar aquelles coses que podrien desvirtuar la voluntat de la majoria de les dones del nostre poble.

Les dones anirem, per primera vegada a les urnes, i amb la nostra acció prendrem una part directa en la responsabilitat del govern de la nostra terra. Cal per tant, que tinguem plena consciència del que anem a fer. De la nostra actitud se'n podrien derivar fets que tergiversessin la nostra història altra vegada, girant-la pels camins de la ignorància i dels prejudicis vulgars que ens han fet fins avui dones esclavitzades i que no inspiren la suficient confiança fins i tot als homes que se senten feministes en el sentit que se'ns tenen de concedir les màximes llibertats amb la igualtat de drets.

Vigileu el Cens, dones i homes, ciutadans tots, féu que es compleixi la llei. De la nostra actitud i fermesa d'avui en sortirà la glòria de la Catalunya que, entre tots, anem forjant.

30. El deure de la dona

Ateneu Nacionalista. Districte IV, març de 1933

Cada dia es va fent més intens el moviment feminista d'arreu del món. Les dones, com a companyes de l'home, intervenen en totes les esferes d'acció i s'orienta i intensifica, cada vegada més, l'actuació d'ella dins la política. Perquè, en aquesta lluita diària, va trobant el gust de l'acció i la plenitud de la seva llibertat.

A Franca, les dones es preocupen ara d'una qüestió vital per a elles: la consecució del sufragi femení, guiades per les més preclares intel·ligències femenines, a fi d'assolir la plenitud de la seva personalitat.

Cal, doncs, que les dones de casa nostra no es quedin reraçagades i evolucionin al compàs del temps que cada vegada porta un ritme més vertiginós, ja que nosaltres, sense aquesta lluita tan aferrissada, hem pogut aconseguir la fita que ara anhelen assolir les dones franceses. Properament emetrem, per primera vegada, el nostre vot en unes eleccions municipals; acció aquesta que ens posa al costat, i amb igualtat de drets, dels homes.

Però, si ens quedem en estat estacionari; si no fem com les altres dones que breguen i treballen fermament per poder aconseguir el màxim de cultura i de capacitació, quedarem altra vegada ofegades i endarrerides.

Així, doncs, dones del districte IV, volgueu venir a formar en les nostres rengleres i a treballar amb nosaltres. Com més nodrit sigui el nostre Grup, més tasca podrem portar a terme. En aquesta populosa barriada obrera, cal l'esforç de tots, en una acció conjunta, perquè pugui ésser veritablement eficaç.

Totes les dones de bona voluntat caben al nostre costat, per a lluitar per la llibertat del nostre poble i l'emancipació de les dones.

Maria Dolors Bargalló

31. Les dones i la guerra

El Poble, 3 de maig de 1933

El mot de Pàtria ha estat en tot temps aprofitat per exaltar els sentiments de la massa anònima fins a l'infinit, fent-li fer a voltes els més tristos papers en l'història dels pobles en nom d'una patrioteria aprofitada solament per a fins particulars i productius.

Així doncs, durant segles diríem, s'ha aprofitat el sentiment d'amor arrelat a la terra nadiua, per a llençar-lo contra els altres pobles dient que era un deure patriòtic l'anar a esclavitzar altres pobles en nom d'una civilització i d'una cultura mal entesa. Ací tenim l'origen de moltíssimes guerres portades a terme amb la benevolença i l'entusiasme dels patriotes que, rera una bandera es llençaven a la lluita homocida.

I aquesta sentimentalitat ha estat molt més aguda en les dones. Moltes de les guerres de la història del món han estat fetes solament pel caprici o per l'amor d'una dona, i també molts homes s'han vist empesos a la lluita sagnant per l'abrandament femení que no era tan sols un sentiment fortíssim de Pàtria, sinó potser influïts un xic per la teatralitat d'una preparació guerrera. Banderes al vent flamejant damunt un cel clar i impressionant, damunt uns núvols de tempesta, uniformes brillants, i galons i estrelles enlluernadores, cants i xarangues, crits clamorosos i paraules abrandades, i tot això era potser el que més es clavava en l'imaginació plena de color de les dones. Mes després, amigues, hi ha quelcom que posa l'esperit en tensió i martelleja el cervell fins a embogir-lo: els trets continuats, els canons atronant l'aire, la sang vessada a dolls, la terra sodolla i roja, esquarтерada, els infants a la desbandada, l'invasió, els homes que retenien, —els que tornen— inutilitzats per sempre més; a voltes no tant sols materialment, sinó moralment desfets per les horres contemplades...

És també doncs aquesta una actuació ferma per part nostra: la guerra a la guerra. Lluita titànica dels cors i cervells de la mare per a defensar la vida dels seus fills, i també per a dignificar la vida dels pobles, i és aquesta una unió sagrada que totes les dones del món tindríem de fer, prescindint

d'idees i de patries, volent solament defensar l'univers contra la nova guerra que s'apropa a pas de llop, ben a poc a poc, per a que no sia sentida, la seva lleu petjada damunt la terra, encara xopa de sang de la darrera guerra que va envermellar el món, i entorpir el cervell dels homes, i s'apropa tant més depressa, que totes les nacions en tenen com una mena de cobejança, unes per poguer aprofitar-se del moviment intens que les guerres promouen, obtenint així uns guanys més crescuts, amb la sang dels seus germans, i altres per ascendir en la seva carrera diplomàtica o militar en les cancelleries, que és on es fabriquen les guerres potser per a donar senyals de vida i d'utilitat.

Mentrestant, en les llars hi manquen els fills, els marits i els germans: els camps resten improductius per manca de braços i la civilització queda estancada, o bé retorna als temps de la barbàrie.

I és aquest el sentiment de patrioteria que han exaltat, els que ni tan sols senten l'amor a la seva pròpia terra, perquè si l'estimessin no anirien a engrillonar altres patries per engrandir la pròpia, sinó que el veritable sentiment de pàtria és aquell altre fort i viril, que tot i reunint el sentiment fortíssim d'amor a la bandera i a la terra, vol engrandir-la no amb un pam més o menys de terreny sinó amb una cultura més extensa i més forta, i que en lloc d'esclavatges vol llibertat per ell i pels altres; és aquella que aixeca escoles, i tanca casernes; és la que fa obrir universitats per a tots els ciutadans iguals, i priva la construcció d'armaments, i aquesta sí, amics que és la nostra Pàtria, és aquella Catalunya oberta a tots els sentiments generosos i és la que nosaltres tenim de defensar amb tota la força del nostre cervell i del nostre cor.

És també tota una política de pau, amor i germanor, i nosaltres que comencem a actuar políticament, no podríem tenir un ideal més bo per a aplicar-hi tota la nostra sentimentalitat i tot el nostre anhel.

Així doncs, dones totes, acudiu a les nostres rengleres per tal de què, junt amb les dones de totes les terres que volen la pau, no pas per covardia, sinó per horror a la guerra i a tots

els seus derivants i conseqüències, en el Partit d'Esquerra Republicana de Catalunya hi trobareu abastament la plasmació de tots aquests sentiments exposats a la lleugera en aquest article, però quina clara exposició no restarà amagada a la vostra intuïció de dones, de mares i de ciutadanes.

María Dolors Bargalló

32. Protectora de la Infància

Els infants captaires, venedors de diaris, abandonats i maltractats — El sol, l'aire i les flors com a mitjà d'educació i correcció

La Humanitat, 9 de juny de 1933

Tenia, de feia temps, un gran desig de visitar l'edifici que la Protectora de la Infància té al carrer de Wad-Ras; volia esbrinar, així mateix, què era dels infants que pels carrers ens demanen almoina; aquells trinxeraires del moll i altres llocs de la ciutat, que són l'amenaça del demà pel seu abandó d'avui, xacra que té la societat com a una cruel malaltia que s'estén cada dia més, i aquells altres que, per maltractes de llurs pares o dels qui tenen o haurien de tenir cura d'ells, el Tribunal tutelar de menors els col·loca sota la seva ègida recollint-los en aquell edifici.

Així, doncs, fou amb goig que vaig acceptar l'amabilíssima invitació que em fou feta per part del senyor Josep M. Andreu, director del susdit establiment.

En una d'aquestes tardes primaverals em vaig trobar davant la porta d'entrada de la casa, que des de fora té tot l'aire d'un gran i agradable xalet ple de flors i de la verdor dels testos que es veien a les innumbrables finestres i a les terrasses.

Quan jo creia trobar-me amb el silenci disciplinari d'aquesta mena d'assils per a infants abandonats o esgarriats, em trobo tan aviat com la porta fou oberta i traspassat el seu llindar, amb els xiscles alegrois dels infants que jugaven a pler a l'aire lliure, enmig dels jardins que els mateixos infants, els qui ja són grandets, cuiden junt amb els homes que tenen cura de tenir-los nets i arreglats; i als amplis espais destinats expressament per als seus jocs.

Era l'hora de berenar i de descans entre el treball i l'escola per als més grans i entre classe i classe per als més petits.

L'espectacle, vist des de dalt de l'escalinata d'entrada, les baranes del qual són enjoiades en aquest temps pels penjolls liles de les glicines, era bell; a la part dreta, el cos d'edifici destinat a parvulari, on tot una munió de petitíssims ciutadans d'ambdós sexes jugaven a nines, a cavalls i a tota mena de jocs propis de la seva edat, i, sobretot, llançaven aquell característic xisclet de l'infant que es troba a l'aire lliure i juga alegrement. A continuació l'aula destinada a les noies més grandetes i jovenetes de 14 fins als 16 o 17 anys; un xic més

enllà els paletes treballen activament en la construcció d'un gran saló d'actes i conferències, la part alta del qual servirà ensems per ampliar la capacitat de l'establiment (La casa, com tots li diuen), i al davant de la porta d'entrada, a l'altra extrem, la capella, grandiosa com una església parroquial, s'emporta un espai que, amb el que allí s'ha d'aprofitar, si el comparem amb el nombre superabundant de criatures que han d'aixoplugar-s'hi, s'hauria hagut d'aprofitar millor i destinar-lo a jardins, a nous cossos d'edifici, per a aules, dispensari, i fins i tot per a engrandir el parc infantil per als fills dels obrers de la barriada, que és la cosa més esquivada que jo he vist allà.

Aquesta capella, per la seva construcció especial en forma de creu, impossibilita l'aprofitament del terrer com caldria. Fins i tot en el cas que fos forçós que hi hagués una capella, aquesta podria haver estat més modesta, més humil, en tots els aspectes, puix que, segons les referències que ens donaren allí, solament en papers de música sacra amb gravats per a saber com s'ha d'ajudar a missa ornaments sacerdotals i documents indicadors religiosos, hi ha esmerçada una quantitat excessiva de molts milers de pessetes, que podien haver-se destinat a millorar totes les altres coses i ampliar-les, mentre que, tenint en compte que a aquella capella havien de concórrer-hi precisament els infants als quals els mancava tot, era més fort el seu sentiment d'odi per les desigualtats de la vida, i fer-los pensar dintre d'aquella església, que havia d'ésser suggeridora d'horitzons nous i de conceptes espirituals de l'ànima, en què s'havia despès inútilment una fortuna en luxes exorbitants, mentre ells havien mancat de tot i per aquest motiu eren allí. El sentiment espiritual de religió no és més fort a la vista del luxe exagerat emprat en marbres, or i pedreries; de vegades un Crist abandonat en una rònega capella emplaçada al cim d'una muntanya ens emociona molt més i ens fa sentir fins i tot a nosaltres, laics, com una mena de respectuós recolliment. Però l'obra de la Dictadura i la de la Monarquia era totalment mancada de proporció i no ens

ha d'estranyar, era molt més important per a ells l'aspecte exterior de les coses, sense tenir en compte ni la seva solidesa ni el principi incommovible que havia de sostenir-les.

Envolta l'illa de què es compon la Protectora un parc infantil on hom dóna dinar i berenar i s'acompanya a l'escola els infants dels obrers de la barriada; com he dit abans, però, és l'indret més esquitit i sobretot ara, amb les obres d'engrandiment que es fan, després dels tallers, aules i habitacions dels nois, l'infermeria i les oficines i arxius, i enmig de tot això, flors i més flors testos de fulles a tots els balcons, finesstres i galeries; una netedat de parets, sostre i sòl que dóna gust, molt d'aire, molt de sol i cap habitació de càstig, com he vist en altres llocs, i, sobretot, cap reixa que doni la sensació de la pèrdua de la llibertat i enmig d'una volguda indisciplina que dóna aire familiar a tot, una rectitud que no és aquella severitat inflexible, sinó el reny afectuós i la carícia amable, que fa creure més que tots els càstigs. Sembla un bon pensionat, on tots s'hi troben més o menys a gust.

Passada l'hora de descans, hem visitat els tallers on fan coses útils per a ells mateixos. Abans de la República, els nois que concorren als tallers eren condemnats a fer eternament les mateixes coses, sense cap alicient de superació; per exemple, els nois que aprenen a ésser pintors, pintaven sempre davant la mateixa paret, quan l'havien emblanquinada o pintada, la rascaven i tornaven a començar, i així dies, mesos i anys, en tots els ordres. Ara, rectificats de la República ençà una colla de torts i posats ja al camí que mena a un perfeccionament progressiu, enlloc de fer sempre les mateixes coses, arreglen les diferents parts de l'edifici i el seu treball és més plaent a ells, en primer lloc, i també als altres, ja que cada un dels tallers de perfeccionament artístic que després ha de veure tothom de la millor manera possible, ensems que útil per a l'erari de la casa. He vist en un dels tallers de perfeccionament artístic unes còpies de quadres i uns apunts del natural molt ben reeixits, i als tallers femenins uns vestits senzills i bonics fets per les noies internades.

Però la cosa més emocionant són els més petits. Aquells caparrons rossos o bruns, que us miren afectuosament tot esperant una carícia vostra i fins i tot sol·licitant-la per poc que n'acarieu un d'ells.

I així, dependència per dependència anàrem fent la nostra via acompanyats del director senyor Andreu i de la seva bona muller, els quals tenen cura de tot, tant en l'ordre econòmic com en el moral, amb tota la responsabilitat que comporta haver d'organitzar i dirigir una obra semblant.

Però com que la visita fou llarguíssima i durant el seu transcurs observàrem tot una colla de coses interessantíssimes, que segurament mereixeran tota la nostra atenció, com sigui el règim pel qual es governen, la vida que hi fan i alguns dels motius pels quals hi són internats els infants, ho deixem per a un proper article, per tal de no fer-nos excessivament llargs en aquest. Així, doncs, amics i lectors, si és que en tinc, a reveure.

Mentrestant, estudiem amb tot amor aquella estimació que ens mereixen els infants i la nostra terra, aquest problema paorós dels milers d'infants que no poden ésser recollits a la Protectora de la Infància per manca de mitjans materials i han d'estar al mig del carrer dormint moltes vegades a la porta d'una església o damunt d'un banc de qualsevol passeig, menjant el que potser alguns gossos no voldrien i rebent, sobretot, tot el mal exemple d'una societat corrompuda que llença tantes vides innocents pels camins de l'odi, de la venjança i del mal.

Maria Dolors Bargalló

33. Junta Protectora de la infància

Vida familiar - Tallers - Treball i estudi

La Humanitat, 4 de juliol de 1933

Seguint la ruta iniciada pel precedent reportatge, cal fer esment, doncs, de les condicions de vida, d'estudi i de treball que governen el règim interior d'aquesta Institució benèfica.

El règim que ens han explicat, tant el senyor Sol Borrell, vice-president en funcions de president, a qui hem visitat a la recerca de dades i projectes, com el senyor Josep Maria Andreu, director, és bastant bo. Naturalment que, com ens han dit tots dos, sempre és preferible que els infants visquin amb la seva família, puix que els asils, per perfectes que siguin, sempre influeixen en les activitats que puguin emprendre en la resta de la seva vida; però quan les circumstàncies són adverses per al desenrotllament normal en la vida familiar, s'ha de substituir per allò que sigui més semblant a aquella vida que tots els infants haurien de viure.

Quan mitjançant el Tribunal Tutelar de Menors, o per qualsevol altre mitjà legal, arriba un infant a la Protectora, aquest és isolat, de moment, de tots els altres fins i tant que els metges no l'han revisat ben bé, per tal que no contaminés els altres en cas de tenir alguna malaltia contagiosa. Després hom procedeix a una neteja general, i a fons, del cos, cabell i robes, i tot seguit, sempre que la seva presència no sigui una amenaça per als altres, és incorporat a la vida activa de la Institució.

Tenint en compte els moderns corrents de la pedagogia, hi és bandejat tot el que pugui recordar, de lluny o de prop, la seva condició d'asilats, i per això veiem que, enlloc de sala tal o tal altra, existeix la família A. o B., la qual es compon de 25 infants, sota la vigilància immediata d'un mestre que actua de cap de família.

No són, doncs, grans naus plenes de llits o taules, manques de tot atractiu, sinó que cada una d'aquestes famílies té cinc habitacions: el dormitori, el menjador, sala d'estudis o jocs, tocadors i waters, i l'habitació del mestre, amb aires íntims de família tot plegat, molt net, molt clar, i amb molt aire i llum, que entren pels grans finestrals.

Cada sèrie d'habitacions té una característica diferent, d'acord amb la voluntat de la família; petits detalls psicolò-

gics, com els quadres que penjen de les parets, dels quals poden triar-se l'assumpte, i fins i tot en algunes de les habitacions he vist quadres fets per algun dels mateixos interns, amb força bon encert. La col·locació dels mobles, dels gerros de flors i les plantes, les parts, pintades per ells mateixos sota la direcció del mestre pintor, però a gust dels estadants, tot ajuda a fer alegres les habitacions. Segurament que la gairebé totalitat dels infants que viuen allí dins mai no havien trobat tantes comoditats a les pròpies llars, els qui en tenien.

No hi ha res fosc, finestres i galeries pertot arreu i la claror dels dibuixos i de la pintura que reflecteix per les finestres, i les flors del jardí, tot és d'una alegria que encoratja a treballar.

Això quant als nois; les noies, per la seva banda, tenen el mateix règim de vida familiar i poden, per tant, moure els mobles de lloc al seu gust; adornar les finestres amb cortinetes, fer tot allò que dóna la sensació d'una vida lliure i familiar, únicament que, en lloc de pintar, fer mobles, forjar amb ferro totes aquelles coses útils i fins i tot algunes de pur esplai, renten els plats (cada família els seus, i entre elles, per rigorós torn, es van canviant la tasca), es netegen les habitacions, es cusen la roba i van a l'escola, com tots els interns.

Els més difícils d'adaptar són aquells que entren ja a tretze i catorze anys, estant ja massa contaminats de totes les coses i són més difícils d'educar en la higiene i en la disciplina de l'escola i del treball. Sobretot la vigilància ha d'ésser extrema, entre els nois i noies que tenen aquella edat i fins llavors han anat abandonades pels carrers, ja que si no es fan així, hi haurien enteses entre ells que produirien veritables catàstrofes en el ben organitzat règim de la institució.

Quan surten d'allí, després d'aprendre els més variats oficis, hi viuen a les cases de família que la Junta Protectora té a Barcelona i a fora, són aptes per a emprendre amb profit un nou camí en la vida.

En sortir de l'edifici del carrer de Wad-Ras, als divuit anys, poc més o menys, la mateixa Junta Protectora els cerca feina en cases de bona solvència, i del sou que guanyen, la casa de família es queda un tant per cent ínfim, per al seu manteni-

ment, un altre tant per cent igual en quantitat va a la Caixa d'Estalvis, a nom de cadascú, per poder emancipar-se econòmicament un cop passat el servei militar, els nois, i a la seva majoria d'edat les noies; així eviten el perill de trobar-se enfront de la vida sense quelcom que pugui donar-los la certitud d'estar al marge de la misèria; i la resta, que ve a ésser un vint per cent, per a vestir-se i divertir-se ensems, allunyat ja el vell prejudici que la joventut només era per a treballar i estudiar, cal inculcar que tot això junt amb l'esplai del cos i de l'ànima, i d'acord amb els gustos sans i bons de cada individu, forma la vida.

La majoria tornen, després de sortits de la "casa", molt sovint a visitar els seus mestres i els altres infants, i això sol ja demostra el tracte que hi reben.

L'aprenentatge als tallers, sota la direcció dels diferents mestres, és quelcom que dona als internats el goig del treball i el desig de la perfecció en veure que aquest no és una cosa inútil, sinó que, com més bell i més perfecte, més bé estaran ells mateixos, ja que, al fi i al cap, per a ells és la utilitat del seu enginy.

I quant a les aules d'ensenyament, estan força bé. Els mestres, amb plena abnegació, van despenent, entre aquells dissortats, que han rebut els maltractes de la vida, i en molts casos també els dels seus pares, i, per tant, tenen ja tota l'amargor de la decepció i de la desesperança, quan no haurien de conèixer res més que els jocs i l'estudi, hi despenen, doncs, repeteixo, bocins del seu intel·lecte i del seu cor, en forma de cultura, afecte i paciència, perquè és bon xic difícil de dominar aquells infants que fins llavors han fet el que han vulgut, però l'humanisme que pertot es respira fa, al fi, el seu treball, i tots, tard o d'hora, s'adapten a l'ambient, que és la característica fonamental de l'establiment.

La nostra admiració pels mestres que des de l'anònim procuren per una humanitat millor, sacrificant la seva comoditat, i qui sap si de vegades coses més íntimes, el perfeccionament d'uns infants abandonats, i un prec..., que ells que tenen totes aquelles intel·ligències a les seves mans creado-

res, procurin fer-ne ensems que ciutadans dignes, consciències lliures també, i no els inculquin amb tota bona fe o amb desig de proselitisme molt humà, però equivocat, unes normes religioses determinades que els portin al fanatisme i a la superstició, sinó que respectin la seva llibertat de consciència a escollir, quan tinguin criteri propi per a fer-ho. No oblidin que aquesta és la voluntat de la República, i que, segurament, també serà aquest l'esperit que els mourà a ells en aquesta immensa tasca de civilitat i d'amor.

Maria Dolors Bargalló

34. Contra el feixisme i la guerra

Foment, 5 d'agost de 1934

És ben palès que en tot el món existeix un estat d'inquietud latent, per a una lluita propera i organitzada; tots els Estats estan establint la competència de veure qui s'armarà més i millor.

És per això que davant l'angoixa que representa el gran interrogant d'una —cada vegada, més possible— propera guerra mundial, cal que també les dones ens organitzem per a impedir-la.

És precisament aquesta, una de les tasques que s'han imposat un nombrós grup de dones de diferents països, les quals apleguen tota la seva bona voluntat al servei de la causa de la pau mundial.

Cap sacrifici, cap abnegació serà menyspreat, cap esforç per petit que pugui semblar serà deixat de banda, per tal de conseguir l'objecte proposat.

Si la Gran Guerra va horroritzar la humanitat, sembla que ja hagi passat tota aquella esgarrifança i un nou atac de follia s'hagi emprat dels homes que preparen altra vegada una nova gran desfeta. Molt pitjor aquesta vegada perquè la química i la civilització han avançat tant en el camí de la destrucció, que ben comptades foren les excepcions dels que n'haurien de sofrir les conseqüències.

És per això que contra el feixisme i contra la guerra hi hem de voler ésser totes les dones, doncs el feixisme enderroca tots els principis de llibertat i de democràcia que nosaltres totjust hem començat a gaudir, i sobretot treu a les dones tota mena de drets ciutadans, tornant-la a la condició de màquines de procreació i de coses, sense cap dret, però amb tots els deures.

Ja hem vist tots, en els darrers fets sagnants ocorreguts a Alemanya, sota el governament dels homes de la creu gammada, que no s'ha respectat la vida de les dones, sinó que també han estat sacrificades venjativament al costat dels seus companys.

I amb la guerra, com no hem de lluitar les dones per a conseguir que els homes a qui estimem com a companys, amics, pares o germans, i sobretot fills, no vagin a vessar la seva sang

generosa, solament per a que uns quants capitalistes puguin refer el patrimoni, i els seus negocis vagin endavant.

La lluita violenta, no és mai aconsellable, i solament es pot acceptar el sacrifici de la pròpia vida i la dels éssers estimats quan rera aquest sacrifici hi ha la consecució d'algun alt ideal de llibertat i humanisme.

És pensant en Catalunya, doncs, per la conservació de la seva Autonomia i dels drets totjust adquirits, perquè la implantació (no possible a Catalunya) d'un règim feixista a la República, seria la pèrdua de totes les llibertats individuals i col·lectives, per a retornar a l'estat de màquines; militaritzades i rígides. Ja hi ha qui pensa en l'aplicació a Catalunya d'una repressió violenta, d'un progrom català, i en repoblar la nostra Catalunya, d'espanyols d'aquells que van al costat dels Gil Robles, i Royo Villanova i tota la seva camarilla, per tal de fer-nos acatar totes les garrafals tonteries que aquests dies hem vist publicades en la premsa de dretes.

Però Catalunya, que no estima la violència, que no vol la guerra, tampoc vol el feixisme i la imposició de ningú, per això en aquests moments tot el poble està al costat del seu President, però també per aquest esperit d'universalitat està disposada a organitzar-se fermament perquè a casa nostra no sigui possible cap d'aquests flagells que amenacen la humanitat, i a ajudar amb tota la seva ànima liberal als altres pobles del món en tot allò que calgui amb un perfecte esperit de solidaritat.

Dones de Catalunya, ajudeu-nos acatant plena i fermament la disciplina política, i mantenint tot el caliu d'amor i germanor entre totes les dones esquerranes del món sencer.

Maria Dolors Bargalló

35. Congrés mundial femení contra la guerra i el feixisme. Dones de tot el món per les seves reivindicacions

La Humanitat, 9 d'agost de 1934 / *L'Autonomista*, 9 d'agost de 1934

Un gran entusiasme i un nombre considerable de delegades de tots els països del món són les notes característiques d'aquest Congrés que en aquests moments s'està celebrant a París al recinte del Palau de la Mutualitat.

És admirable aquest Congrés, al qual concorren les dones de les més diverses nacionalitats i de totes les idees polítiques, encara que hi ha moltes delegades comunistes i socialistes. Totes donen la tònica d'una fraternitat i comprensió, així com d'una unió fortíssima contra el feixisme i la guerra.

Els magnífics discursos pronunciats entre ahir i avui han estat subratllats amb ovacions frenètiques, amb cants entusiàstics i crits de totes menes. Entre aquests parlaments cal destacar sobretot els pronunciats per Gertrude Duby, advocat, suïssa; la senyora Ella Blooc, nord-americana; la senyora Stàssova, mundialment coneguda com una gran oradora de masses, i finalment un discurs de l'entre nosaltres coneguda «Pasionaria». Aquests discursos han estat brillantíssims tant per l'expressió com pel fons.

El treball és febrosenc i continuat, sense un sol repòs, per tal de poder acabar demà, encara que, donada la importància de les resolucions i conclusions que es prenen, es creu que s'haurà de perllongar un xic per a poder organitzar amb tota cura les actuacions futures en cada país i a cada moment.

És veritablement emocionant de veure com les dones es manifesten amb un gran coneixement de causa i una capacitat fora de tot dubte.

Es tradueixen gairebé tots els discursos a l'anglès i a l'alemany.

La delegació espanyola està composta de nou dones vingudes de totes les terres ibèriques i dues delegades de Catalunya, havent-nos ajudat a nosaltres molts espanyols emigrats.

Se senten totes les llengües, des de la xinesa a la hindú. Hi ha romaneses vestides amb les robes típiques del seu poble; en fi, han vingut expressament al Congrés dones australianes i d'Amèrica, tant del Nord com del Sud.

És pintoresc i sobretot per a nosaltres que tot just comencem la nostra emancipació. Molt instructiu; ens ensenya el

camí a seguir per obtenir veritablement les nostres reivindicacions polítiques i socials.

Hem de treballar moltíssim encara per arribar a obtenir els drets que en justícia pertoqueuen a les dones. Hem de trencar molts motllos vells per a poder crear la joventut femenina nova que podrà gaudir millor de tot allò que a nosaltres ens ha estat negat fins fa poc: la llibertat d'acció i de consciència.

Hem d'alliberar totalment la dona dels prejudicis i de la superstició si volem obtenir quelcom. Aquestes són per avui, després d'un dia i mig de Congrés, les consideracions que aquesta magnífica organització m'ha suggerit.

A treballar, doncs, totes i cadascuna de nosaltres per apropar el moment en què realment tindrem els mateixos drets perquè justament i amb consciència sabrem complir a bastament els nostres deures.

Maria Dolors Bargalló

Gener de 1937

Cartell d'A. Garcia.

Socors Roig

Internacional

va ser una organització

fundada per la Komintern

el 1922 per donar suport

als presos i exiliats polítics

i a les famílies

dels revolucionaris

morts en lluita.

A Catalunya començà

a actuar a partir dels

Fets d'Octubre de 1934,

—encapçalada per dirigents

d'ERC com

Jaume Serra i Hünter

o Manuel Galés—

i sobretot, amb l'inici de la

Guerra Civil, quan se centrà

en l'ajuda humanitària

per intentar mitigar

els efectes del conflicte

a la rereguarda,

UB-BPR

36. Dones, acudiu al S.R.I.!

Suport, 22 de desembre de 1936

Quan en els camps de batalla es mor i es mata, cal que en la reraguarda tothom estigui en vetlla per evitar sorpreses desagradables, tots i cadascun de nosaltres hem d'ésser un exèrcit mobilitzat per tal de fortificar cada vegada més les nostres posicions d'avantguarda.

Les dones, en aquesta lluita hi tenim una missió de primeríssima fila.

És precís que ni una sola deixi de prestar el seu concurs a totes les tasques urgents i ineludibles, que la tràgica guerra que ens ha estat imposada ens exigeix.

Dins les fileres del Socors Roig Internacional hi caben totes les activitats, tots els esforços són aprofitats i no es perden en fatigoses multiplicitats.

Cal que unifiquem aquests esforços en una sola organització d'ajut, és necessari establir un estret contacte de colzes, i que res ni ningú no pugui desunir la nostra voluntat.

Ens calen dones de tots estaments, joves i no tan joves, les unes per a fer jerséis i roba per als refugiats, les altres per ajudar a plaçar i vigilar el benestar físic i sanitari d'aquests refugiats, noies per a recollir diners, altres que aportin la seva col·laboració en espècies si no poden venir personalment a ajudar-nos, però ni una sola dona de Catalunya pot restar al marge de la lluita, ni una sola es pot desentendre de combatre en les nostres rengleres, les tasques a portar a terme són cada volta més apremiants i la feina a fer es multiplica fins a l'infinit.

En el SRI, Secció Catalana, hi caben les dones de totes tendències, polítiques i socials, només exigim que sien veritablement antifeixistes, i que el seu entusiasme i la seva fe en el triomf vinguin a donar tot l'escalf de la seva humanitat generosa a tots els refugiats, nens, dones i vells, que han tingut de deixar les seves llars que els assassins feixistes havien ensorrat, perdent tots aquells records amables que els parlaven de la seva vida íntima, i que quan en les nostres visites als diferents fronts oferim als nostres heroics milicians les robes o els aliments que necessitin, puguem dir amb el veritable orgull del deure acomplert: amb aquesta tramesa us

portem a vosaltres, que doneu la vostra sang generosa per la llibertat i per la República, la seguretat dels que restem a la reraguarda creiem en vosaltres i treballem a tota pressió, us portem l'abraçada fraternal de Catalunya, de tota la Catalunya antifeixista, que s'és transformada en forn immensa on amb el foc abrandat del seu esforç de cada dia, de cada hora i de cada minut i de la seva col·laboració, us envia també un avenç del triomf indubtable dels nostres ideals de pau, treball, justícia i llibertat.

Que sapiguen els nostres milicians que les dones no hem restat enrera en l'hora màxima en què calia donar, a més dels afectes més cars al nostre cor, com són tots els homes volguts que formen la nostra família, que han tingut i tenen de marxar al front a combatre, tot el nostre treball, tota la nostra confiança en els vostres esforços i tota la nostra intel·ligència al servei d'una reraguarda forta i potent que és el primer carer d'on ha de sortir l'edifici magnífic de la llibertat.

Maria Dolors Bargalló

37. Ara fa sis anys...

La fundació d'Esquerra Republicana. VIè aniversari

Ara fa sis anys que en el Foment Republicà de Sants es concretaven les normes per les quals s'havia de regir el Partit d'Esquerra Republicana, molt poques dones assistien en aquelles reunions que havien de canviar totalment la vida del nostre poble. Tan poques que semblava com si a nosaltres, dones, no ens interessés allò que podia passar a la nostra terra estimada. Sis anys! I quant de camí d'aleshores fins ara, d'aquelles nou o deu que érem, quina florida més bella n'ha sorgit després!

Primerament la incomprensió de les mateixes dones que no capien com nosaltres volíem trencar amb el rutinarisme, i preferíem sortir a la palestra a lluitar per la nostra llibertat i les nostres reivindicacions. Després els inconvenients de molts homes que ens posaven totes les traves possibles per tal de fer-nos fracassar en el nostre intent d'alliberació. Tot s'ha superat, afortunadament. Avui ningú no s'atreveria a disputar-nos el nostre dret a ocupar tots els llocs, i a demanar les nostres reivindicacions que ens permetran viure no com esclaves de convencionalismes, sinó a plena llum, com a éssers iguals a tots els altres, però per a arribar a aquest resultat, quantes calúmnies, quantes intrigues, quantes dificultats!

Estem satisfetes les dones d'Esquerra Republicana de Catalunya d'allò que fins avui hem aconseguit? En part sí, en altra part creiem que no hem arribat ni de molt al resultat final desitjat, i que cal treballar, treballar inlassablement, perquè els llocs que ens sien donats no ho siguin com una concessió galant, sinó com a resultat d'uns mèrits aconseguits per la nostra capacitat, comprensió, cultura i treball incessant. Hem fet molt de camí, en les dificultats indubtables d'aquest

Barcelona, 20 de març de 1937

Alguns dels oradors de les transmissions de Ràdio Esquerra en commemoració del 6è aniversari de la fundació del partit. De dalt a baix, i d'esquerra a dreta: Artemi Aiguader, Jaume Aiguader, Antoni Rovira i Virgili, Joan Baptista Soler i Bru; Miquel Guinart, Martí Jordi i Frigola, Enric Canturri, Antoni Dot; Maria Dolors Bargalló, Josep Fontbernat, Martí Barrera i Humbert Torres.

AHCB (ÚLTIMA HORA)

s'han quedat volgudes companyes, i d'altres han vingut a engruixir aquestes rengleres femenines que inicialment eren composades solament d'unes deu o onze dones; avui som milers, i si treballem anirem engruixint encara més el nostre volum en quantitat i qualitat alhora.

El nostre Partit fou una albada que ens permetia a les dones, besllumar al lluny una clariana de llibertat i de comprensió. Fou ell, el que en les Corts Constituents de la República, va pressionar més fortament, per tal que ens sigués reconeguda la nostra capacitat jurídica, que advocà per a què ens fos concedit el vot, aquell vot femení que tants ens discutien, i que molts ens volien negar creient que no en sabríem fer bon ús.

I les dones del nostre poble que saben de lluites nacionals, polítiques i socials, que tantes i tantes vegades han vist tacades les llambordes del carrer amb la sang dels seus obrers més avançats, i més significats, aquestes mares tan assenyades varen comprendre tot seguit allò que era el nostre Partit i al cap de poc temps ja érem centenars, i encara poc després milers, fins a formar aquest Partit de grans masses ciutadanes, encara que algunes vegades se'ns hagi volgut regatejar el nostre mèrit.

Hem estat sempre al nostre lloc, complint amb honor i valentia el paper heroic o assenyat que el moment històric ens assenyalava. Per això el 19 de juliol, i després, les dones i els homes del nostre Partit han complert, com sempre, amb el seu deure, amb escriure; i com no havia d'ésser així si davant els nostres ulls teníem l'exemple vivent de l'actitud magnífica, heroica, clara i contundent del que és el representant genuí del nostre poble l'Honorable President de la Generalitat, Lluís Companys? Si davant els nostres ulls s'alça com bandera gloriosa, símbol de la renaixença del nostre poble de Catalunya, el record inesborrable del nostre Avi Macià? Si tots dos, confosos en el mateix ideal, formen l'esperança de llibertat del nostre poble, i el desig immarcessible de justícia, reivindicacions, LLIBERTAT! Es per això que les nostres masses ciutadanes escoltaven aquells discursos tremolosos de l'Avi Macià, és precisament la veu càlida i decidida,

abrusada d'anhels allò que reclama el nostre poble; i aquesta veu, l'escoltem ara en els moments decisius de la nostra història i de la nostra llibertat de catalans i d'homes i dones que volen viure amb el front ben alt, tots portem en la retina dels nostres ulls el gest del líder, del cap suprem, del nostre President Companys; tots recordem amb emoció pregona, el rostre enèrgic i bo del President Macià, ells dos guien les nostres multituds pels camins difícils del sacrifici, de la disciplina, de la voluntat de vèncer, per la victòria i per la llibertat!

Som en la cruïlla dolorosa i decisiva! Uns criminals traïdors, que han mancat a tot allò que fonamentalment fa la civilització i la grandesa dels pobles, el seu jurament de cavallers i de militars, i han girat aquelles armes, que el mateix poble els havia confiat per a defensar-nos, contra nosaltres; i han lliurat la llibertat del poble espanyol en mans de les potències feixistes estrangeres i volen transformar-nos en colònies del seu propi país! Contra tota aquesta amalgama fètida, alcem el nostre idealisme, la nostra fe en la victòria, però posem tots els mitjans que estan al nostre abast per a aconseguir-ho; siguem disciplinats. No solament a crits, sinó en el més íntim de la nostra consciència; no dificultem la tasca difícil i amarga del Govern de la Generalitat; ajudem-lo, i de cap manera més eficaç podríem fer-ho que acceptant la disciplina fèrria de guerra que cal per a poder obtenir la victòria.

Avi Macià! Si és possible que escolteu el nostre jurament des del més enllà incògnit! President Lluís Companys, vós que sou el nostre guia i la nostra esperança d'un demà millor i més just, com a dones d'Esquerra Republicana de Catalunya, com a catalanes que estimen fonament la seva terra i es senten solidàries amb els homes de bona voluntat de tot el món, us jurem solemnement, pels infants d'avui que seran els homes de demà, fer tot allò que calgui per a obtenir la victòria; maneu, estem, com sempre, incondicionalment a les vostres ordres! Per Catalunya, per la República i per la Llibertat! Salut.

Dolors Bargalló

Mataró, circa 1937

«La Dona a la Reraguarda» arribà a aplegar, en 57 delegacions a tot Catalunya, més de 40.000 voluntaries en tasques de suport al front i l'economia de guerra.

Les efígies de Francisco Largo Caballero i Lluís Companys presideixen el seu local a la capital del Maresme.

SANTI CARRERAS / ACM

38. Les dones de Catalunya treballen...

Companya, 15 d'abril de 1937

Els camps de la nostra terra semblen envellutats de tan verds; els arbres han tret ja la nova florida; la primavera ha sorgit altra volta, parlant-nos d'amor, de pau, de treball. El silenci dels camps i de les muntanyes ens fa somniar, cap al tard, amb totes les belles coses de la vida, amb la meravella del paisatge tan estimat i que com més el coneixeu, encara el trobeu més i més formós, més i més captivador... L'esperit es deixa endur per la fantasia desitjosa de forjar belles quimeres; tots ens deixem anar en l'encís del moment plètòric de poesia i d'encant... Tot, absolutament tot, en el renovar de la primavera, us parla de comprensió, d'humanitat, de germanor... I de sobte, quan més abstrets esteu, un soroll lleu, al principi, com el brunzir d'una au misteriosa que s'acosta cap a vosaltres, es deixa sentir damunt de les vostres testes: són els ocells negres de la mort, que us desperten del vostre somni de poesia i d'amor... Les sirenes deixen sentir llur veu horrisona, i els espetecs de les bombes, que porten la desolació i la misèria per tot, us tornen tot seguit a la realitat.

Aleshores passegeu la vostra mirada arreu de Catalunya i us adoneu que aquells camps tan envellutats estan més conreats que mai, que un bellugeig d'abella laboriosa passa per entremig dels recs que la rella ha fet, que les dones treballen al camp, al revés dels altres anys, que ho feien els homes en la seva majoria...; aneu a les viles i veieu que les fàbriques i els tallers produeixen sense descans i que les dones també s'afanyen, treballen amb fe, amb anheli; aneu a les hores de sortida d'aquestes fàbriques i la vostra mirada resta sorpresa per les cares plenes de decisió de les joves i de les dones ja fetes, que són una acceptació tàcita de les responsabilitats que a totes ens atanyen en aquesta hora suprema de la lluita per la llibertat del nostre poble i de tots els pobres orpimits del món sencer.

Sembla mentida que en tan poc temps les dones s'hagin capacitat en tanta manera i per a tan diversos treballs com se'ls encomana.

Les guarderies, els hospitals, les fàbriques, les oficines, els serveis públics, els camps, el front, per tot, les dones donen llur esforç generós, perquè saben ben bé que del triomf en vindrà un futur feliç per a llurs fills i per a elles mateixes.

Les dones de Catalunya treballen, treballen intensament, perquè estan plenament convençudes que de llur treball a la reraguarda i del braó dels nostres lluitadors al front en sorgirà una Pàtria nova, plena de saó, alliberada de prejudicis, més justa, més noble, més bella..

Cal treballar encara més, dones de Catalunya; cal prestar tot el suport al nostre Govern de la Generalitat; cal demostrar a tothom que no ha estat endebades que s'ha dipositat la confiança en nosaltres, perquè en la cruïlla tràgica per la qual Catalunya i la República travessen ens hi juguem la carta magna del nostre esdevenidor i de la grandesa de la nostra terra estimada i dels nostres obrers i les nostres dones, alliberades del pes incommensurable que els segles havien dipositat damunt les espalles de tots...

Fem amb l'esforç de tots que aquestes tardes primaverals, tan magnífiques, no s'hagin de tacar amb la sang innocent dels nostres infants, que la terra envellutada, verda i prometedora no es vegi perturbada pels ocells negres de la mort, que l'alegria del viure sigui el resultat esplendorós d'un propera victòria, pel nostre treball i pel nostre braó en la lluita; dones de la reraguarda, treballem amb tota la nostra ànima, perquè la victòria sigui prompte un fet i el pesombre de l'esclavatge s'alluny per sempre més.

Maria Dolors Bargalló

39. Herois de la solidaritat, cavallers de l'ideal

Suport, 20 de maig de 1937

S'ha parlat en tots els tons i de totes formes, dels voluntaris estrangers que, empesos per un afany d'aventura o un complex d'ideal, han vingut a lluitar heroicament en els nostres rengles fent-nos l'ofrena de la seva joventut, de la seva vida i de les seves més cares il·lusions en pro d'una victòria que ens ha de portar a tots, a temps nous i a un ritme de vida completament inèdit.

Solidaritat humana, que reconforta el nostre esperit adolorit per tants de crims i tantes injustícies com s'han comès contra la nostra terra, en el camp internacional.

Dol intensament, veure, com enmig, sinó de la indiferència, del consentiment tàcit dels Estats dits democràtics, es va perpetuant l'assassinat en massa del nostre poble pel feixisme internacional, i ens obsessiona la idea que realment, i malgrat tots els discursos i totes les campanyes de premsa no es fa veritablement res per a impedir-ho i de vegades es tanquen els ulls per a no comprendre clarament el perill que la nostra guerra comporta.

Però enmig d'aquest dolor renovat cada dia, quan es pot comprovar que moltes de les hores cruentes, per les quals han de passar les dones i els infants es podrien evitar, solament mitiga el nostre sentiment d'ira i de coratge en veure'ns incompresos, l'estada entre nosaltres d'aquests cavallers de l'ideal que des dels primers moments han conviscut en tots i cadascú de nosaltres les hores més greus i més doloroses.

Són gent de tots els pobles, de totes les idees, de totes les parles, però en el seu esperit germina la solidaritat, aquella que no necessita de grans discursos, ni ha de menester de palaus, sinó que actua ràpidament prestant, amb la seva presència, ànims i coratge perquè aquesta és prova evident dels veritables sentiments dels pobles d'arreu del món.

No han vingut ací per una paga més o menys fabulosa, ni per obtenir un botí, sinó perquè s'han percatat que la nostra lluita vol dir la llibertat de tots els pobles i principalment aquells que avui viuen sota el jou de l'esclavatge més infernal.

I són les masses dels països on des d'anys tenen implantat el feixisme les que ens donen a nosaltres més contingent de voluntaris, i, per contra, són aquests països que es procla-

men neutrals, i que, per escarni, controlen les nostres costes, els qui més han difamat els herois internacionals que han vingut a defensar la llibertat i la justícia, mentre ells envien a la península ibèrica exèrcits regulars.

Sabem, naturalment, a què atènyer-nos quant a "voluntaris" que ells (Alemanya i Itàlia) envien. Són pobres xicots que embarquen fent-los creure que van a un altre destí, i que es troben a Màlaga, al Marroc, o a qualsevol altre port rebel, sense voler-ho ni desitjar-ho; en la seva majoria quan s'adonen del lloc on volen dur-los és a voltes, solament sota l'amenaça del consell sumaríssim, seguit d'afusellament, que segueixen i van al front. Quina moral han de tenir aquests "voluntaris" forçosos?

Per contra, quin daler no duen a la lluita aquells altres homes que per llibèrrima voluntat han vingut a reforçar els nostres rengles?

Els saben palpablement que tots nosaltres estem disposats als sacrificis que calguin per tal de defensar la independència de la Pàtria que, en aquest cas, és quan podem parlar de Pàtria amb majúscules; sense incórrer amb la patrioteria d'aquells que durant segles l'han duta de desfeta en desfeta, fins arribar a l'última en què segurament, moguts per aquests sentiments tan "honorables", han baratat aquesta pàtria al feixisme internacional.

Els nostres voluntaris ningú no els ha anat a arrencar de les seves allunyades llars. Cap de nosaltres els ha obligat per la força bruta, a què s'enrolin sota les nostres banderes, són ELLS qui han vingut a nosaltres com a germans d'un mateix afany de justícia; són el millor i més selecte de cada poble que, arrossegats per una profunda corrent de romàntica idealitat —en aquests temps en què el materialisme més sec sembla haver-se apoderat de la voluntat dels homes— deixen la tebior de niu de les seves llars, per a sofrir totes les privacions i martiris d'una lluita cruenta.

Molts han deixat escampats per tots els països del món els seus fills i llurs mullers, perquè estan fermament convençuts que les angúnies que avui sofreixen els seus familiars es veuran compensades, no solament amb el respecte mundi-

al que els familiars dels herois proletaris mereixen a les masses, sinó també per l'adveniment, després de la victòria, de temps millors per a tots.

I què direm d'aquells que es veieren arrencats de llurs cases per la persecució acarnissades dels propagadors d'idees migevals, que desitgen que tots els homes siguin màquines humanes que obeeixin cegament a una volta de palanca?

Aquells que ja han tastat tota l'amargor de l'exili, de la incomprensió, dels canvis constants i sobretot de saber que la terra estimada per sobre de totes, està sota el jou d'un esclavatge pitjor que aquells que la història antiga dels pobles ens han mostrat com un període embrutidor de la humanitat que cal superar salvant tots els obstacles. És molt pitjor l'esclavatge espiritual, que tots els maltractes materials que puguin sofrir els pobles.

Vosaltres, fugitius del vostre propi poble perquè la vida era impossible; quixots d'un alt ideal de pau, d'amor i de justícia, avantguarda meravellosa de fe, de noves concepcions i ètica moral, benvinguts al nostre poble que des d'ara és també el vostre, si algunes nacions us han repudiat, la nostra, que estima en tot el seu alt valor la vostra gesta, us acull al seu si com un germà; encara més, perquè els nostres germans de raça tenen l'obligació inel·ludible de lluitar per la independència de la República; sou tots i cadascú de vosaltres, ciutadans d'honor d'aquesta Espanya, Catalunya i Euscadi, que us rep amb els braços oberts. En el nostre cor resta gravat en lletres d'or cadascun dels vostres noms i damunt les tombes, fins les més anònimes hi cauen contínuament les flors de la nostra recordança i el seu exemple de coratge i honor ens empeny a tots fins les cimes de la victòria, perquè tots junts, els que quedem i el record inesborrable dels qui donaren la seva sang en defensa de la llibertat, guanyem el triomf definitiu que allunyí per sempre més dels cels d'Europa i del món sencer el perill negre i esborronador d'una guerra mundial, i per a desfer també, per sempre més l'amenaça del feixisme, que voldria transformar-nos a tots en carn idiotitzada de canó, per a oferir al capitalisme internacional.

Tombes inconegudes, herois morts en el camp de batalla, empesos en la lluita, no per un afany de guany innoble, sinó pels imperatius de la vostra consciència, som nosaltres, les dones de Catalunya, qui us plorem i us reclamem per germans i companys espirituals nostres, i el vostre impuls ens mou a tenir confiança en l'esdevenidor, en aquells moments que podran ésser més o menys llunyans, que indubtablement seran molt dolorosos encara, però darrera dels quals trobarem la pau i el treball anhelats.

Encara que tots els Estats democràtics, sota la capa de la «no intervenció» i del «control», amb l'excusa d'arribar per tots els mitjans al final de la nostra lluita ens sabotegin, mentre veiem al davant del nostre exèrcit la vostra bandera, símbol de solidaritat i humanisme, la fe que fa moure el món ni arà en el nostre esperit.

Herois de la solidaritat, cavallers de l'ideal, sempre que penso en vosaltres us veig representat en aquells companys vostres que provinents de diferents països, venien en el tren que ve de França a Portbou. Potser n'hi havien un centenar, estirats en els seients feien semblant de dormir, les seves cares no es distingien en res de milers d'altres cares; però de sobte un llumet vermell ens indicà que acabàvem de passar la frontera i que entràvem a Catalunya... els rostres s'illuminen i aquells que semblaven dormir, s'alcen en actitud de viril energia i aixecant els punys, cloent-los, tots a cor, entonaren la Internacional. Mai a la vida no havia experimentat una emoció tan profunda, aquell cant de solidaritat en tots els idiomes i llurs punys closos, portaren a la meva ànima adolorida en aquells moments per la notícia del primer atac a Madrid, deixant caure el sedant encoratjador de la solidaritat del veritable poble que arreu del món espera el jorn del nostre triomf, que serà també l'albada d'una nova era de pau i germanor entre tots els homes de bona voluntat.

SALUT, GERMANS; CATALUNYA US ESTIMA!

Maria Dolors Bargalló

Mèxic DF, 25 de febrer de 1945

Concert anual de la Massa Coral i Esbart Dansaire de l'Orfeó Català de Mèxic, amb Maria Dolors Bargalló, a l'Anfiteatro Simón Bolívar decorat amb l'obra «La Creación» de Diego Rivera, una de les mostres més reeixides del muralisme mexicà.

OCM

40. Dolça Catalunya...

Ressorgiment, abril de 1940

Feia ja molt de temps que entre nosaltres, els que vivim la vida de refugiats a Mèxic, es parlava de la creació d'un veritable Orfeó que cantés i escampés pels àmbits un xic atapeïts d'incomprensió unes voltes i de mala voluntat altres, els aires autèntics del sentir de la veritable Catalunya.

La perseverança i voluntat ferma i forta del mestre Costa-Horts, feren que, per fi, el passat dia 3 de març, es sentissin dintre les parets acollidores de l'Orfeó Català de Mèxic la voleiadissa dels cants de la terra nostrada. Feia temps que aquest s'havia quedat mut, però avui gràcies a l'ajut que vells catalans que no han perdut el sabor de la Catalunya immortal prestaren, ha retrobat la veu meravellosa dels nostres cantaires.

La sala a vessar; no s'hi cabia, i els cors, tremolosos d'emoció, vibraven, a voltes dolorosament, en l'evocació que totes aquelles cançons portaven al nostre record.

Els ulls llagrimaven i, a voltes, els punys es cloïen, quan pensàvem en els nostres compatricis que allà en la Pàtria llunyana han de suportar les vexacions dels botxins de Catalunya.

I quan les primeres notes de «L'Emigrant» es deixaren sentir, fou una mena de sanglot incontenible que sortia del més profund de cada u de nosaltres. Qui no ha experimentat en el seu cor un batec dolorós en sentir el «Dolça Catalunya - Pàtria, del meu cor», quan encara érem a Catalunya, i podíem cantar-la a pler, i teníem les nostres llars, i la llar de tots els Catalans en llibertat! Què no significa aquesta cançó quan l'exili pesa damunt una part de catalans, i el que ha restat allà té a la boca una mordassa, i no pot fer oir la seva veu?

En descapdellar-se les notes melangioses d'enyorança i de record, per davant dels nostres ulls desfilava la dolça Catalunya esborronada i plena de tragèdia d'aquells dies de gener i febrer de l'any 39; aquella terra nostra estimada, que ens prenien pam a pam i que deixàvem enrera destruïda i gement, desagnant-se per tres anys de guerra cruenta, de bombardeigs horribles, i que no obstant, moribunda, encara tenia esma per a cridar: tornaré per la meva llibertat!...

Catalunya, la dels prats gemats, i els esquellerincs dels ramats confonent-se amb el desgranar de les campanes dels nostres cloquers! La de les muntanyes alteroses, canviant i meravelloses de color i poesia! La dels gestos rebels i de treball fecund; la de les màquines cantant a l'uníson del nostre Llobregat, veritable riu d'or i prosperitat! La dels teixits i els cantaires! La que confon en una mateixa mirada, prosa i poesia, perquè per ella tot s'amalgama en la profunditat del seu esperit, que per una banda toca de peus a terra, pel seu seny i per l'altra confon el seu cap amb els núvols pel seu romanticisme incurable...

Tota ella, en tots els seus aspectes, passava pels nostres pensaments com en un film retrospectiu, estimada avui més que mai per llunyana i desgraciada, mentre els cantaires, amb un nus a la gorja, donaven tot el seu sentit i sentiment a cada una de les melodioses frases de la nostra planyívola cançó...

I després del dolor, i potser com un esgarip d'aquesta mateixa emoció, el crit de protesta contra tota opressió, del nostre himne nacional, com una fuetada als deliquis de l'esperit, dient-nos que per a retrobar Catalunya rica i plena, cal que cada u de nosaltres se'n faci digne per a poder foragitar-ne la gent ufana i superba que se n'ha possessionat.

Maria Dolors Bargalló

41. Quatre paraules, si us plau...

La Humanitat, març de 1948

Fa pocs dies, en les nostres ments d'exiliats, que sempre tenen una mateixa obsessió, i amb motiu d'escaure's el XIIè aniversari d'aquella gloriosa jornada, tornàvem a reviuir aquells moments magnífics i emocionants de les eleccions del 16 de Febrer del 1936.

Vívidament anaven desfilant pel nostre pensament les escenes de les quals havíem estat actors i espectadors amb els ulls brillants de fe i d'esperança. (Les urnes havien de dur la llibertat als nostres presos, el retorn a la llar enyorada als nostres exiliats.)

Desig fervent de pau, treball, reformes socials, benestar; i, encara, una vegada més, poques ganes de prendre venjances.

Després arribava, a Barcelona —qui oblida aquells dies?—, a una Barcelona enjoiada d'alegria i de banderes, i ribetejades les seves vies amb cordons d'una immensa gentada, el Govern de la Generalitat...

Tot ens donava la impressió d'una alba d'una nova era; nous anhels, noves prometes.

Però aviat el cel —el cel de Catalunya, el nostre cel— tornava a ennuvol·lar-se; exigències, violències, etc.

Els que havien callat com a morts durant el bienni negre ara cridaven més que ningú, els que s'havien mantingut callats per prudència (?) movien brega, i enmig d'aquest clima d'inquietud i de confusionisme va esclatar el 19 de Juliol.

La història jutjarà els graus de culpa i de responsabilitat de cadascú.

*

El que no es pot fer, des de cap angle, és voler atribuir-se tots els èxits i blasmar sobre els altres tots els fracassos. Esquerra Republicana de Catalunya, és, avui com ahir, democràtica, liberal, nacionalista.

El nostre partit, malgrat totes les dificultats de la dispersió, de la interpretació d'alguns grups, de les discussions, a vegades un xic violentes, sobre procediments (no sobre el fons) continua essent el partit majoritari de Catalunya.

No vol dir res que no moguem gresca des de la premsa, que no parlem d'actituds de valentia o d'heroïcitat d'alguns

dels nostres correligionaris, que les dones (factor important actualment en tots els partits) puguin aparentment no preocupar-se de la política ESQUERRA; encara que sí —i això és el que compta!— es preocupen de Catalunya.

Sempre hem tingut aquesta aparença descuidada, però quan ha calgut, en els moments més dramàtics i transcendents de la nostra història, tots hi hem estat presents.

Naturalment que seria preferible que els grups de joves actuessin, que les dones donessin senyals de vida, que els vells polítics fossin més comprensius i deixessin un xic de via lliure, que no creguessin que ells són el tot, sinó una petita part del tot.

El món es mou actualment en una cruïlla. Democràcia —així, en majúscula— o esclavatge, negre, groc o roig, el color no fa la cosa. Guerra, després de tants anys d'inquietuds, de sang i de sofrències, o bé una pau més o menys tranquil·la.

Cal, doncs, en aquests moments que poden ésser realment decisius no solament per nosaltres, ja un xic cansats de tantes lluites i dolors, sinó també per aquells altres que tot just comencen a viure, obrir nous horitzons i deixar que els nous valors que puguin perfilar-se trobin pas lliure dintre el nostre partit. Ara que estan de moda els "ismes" i els "antis" tinguem cura de continuar essent el pes moderador en qui es pugui confiar, no estancats en petites cledes, sinó amplament obertes les nostres rengleres, on cada home pot destacar-se discutint el parer dels altres sense necessitat d'obeir, a ulls clucs, les ordres que els puguin ésser donades.

Sempre hem dit que de la discussió, per apassionada que sigui, en neix la llum, però actualment els partits polítics no sols es nodreixen de discussió, sinó d'acció, de real eficiència, de veritable propaganda ben encaminada, del dinamisme de la joventut de la renaixença i de les noves aspiracions i esperances; d'un ben aplicable i ample criteri, d'un contacte de colzes per a conservar posicions patriòtiques, socials, avançades de vida, noves fites, no assalts, sagnants aprofitant la inquietud i la misèria, sinó cultura, sana ambició.

*

Crear situacions de violència per aprofitar-les pels nostres designis partidistes, no deu entrar en els nostres plans, això pertany a altres... Hem d'avançar no a salts monstruosos i incomprensibles, sinó amb els ulls sempre fits a una realitat imperiosa, amb comprensió de cada un dels moments, amb els peus ben aferrats a la terra i aprofitant totes les oportunitats sense esperances meravelloses de contes de fades, i que mai no es pugui dir que hem deixat passar una ocasió de recobrar Catalunya i la Llibertat; però tampoc que hem obert les nostres portes a idees alienes a la manera consubstancial del nostre poble moderat i ple de seny.

Creure en la grandesa del passat, i en els seus homes que la féren possible, i treure ensenyances dels seus triomfs i dels seus errors per al futur; tancar-nos en el pensament d'aquest ahir, és barrar el pas a la llibertat i l'esdevenidor de la Pàtria, i dels seus possibles homes que la facin altra vegada gran i lliure.

Les hores grans o petites són ben passades, hem de mirar front a front el pervindre; no és digne del futur qui solament mira al passat, hivernacle espiritual dels vells i dels vençuts.

Maria Dolors Bargalló

42. Mares catalanes, ensenyeu català als vostres infants!

El Poble Català, 30 de juny de 1950

Aquest crit d'alerta adreçat a les mares catalanes, no creieu que sigui fora de lloc. Hem vist, amb profunda pena, que molts nens i nenes, vinguts de molt petits o nascuts en aquesta terra generosa de Mèxic, amb prou feines entenen el català, els és molt difícil de parlar-lo i no cal dir que mai no el llegeixen perquè a casa seva no els hi ensenyen ni el parlen.

Amb l'excusa que a l'escola i al carrer només senten parlar castellà i amb el pretext que ensenyar-los els dos idiomes seria complicar-los l'existència, en la intimitat de la llar també els parlen espanyol. Però jo els dic: ¿és que nosaltres, quan erem petits, no teníem el mateix problema i això que estàvem a Barcelona? A l'escola primària i a tots els centres d'ensenyament només ens ensenyaven en espanyol i l'espanyol era l'única llengua bàsica. Però a casa nostra la nostra mare ens parlava sempre en català i ens cantava i explicava contes en la nostra pròpia llengua i això feia que guardéssim ben endins de nosaltres el caliu encès i vivent del nostre idioma.

Si ací que tenim plena llibertat per a parlar com vulguem, si no tenim cap mena de dificultat per a parlar la nostra pròpia llengua adoptem aquesta actitud indiferent o de menyspreu per al nostre idioma, ¿què podem dir, en retornar a casa nostra, a la joventut que viu sotmesa a la tirania, que té prohibit el català a tots els centres d'ensenyament i que només pot practicar-lo en la vida privada i al clos de la llar?

Entre els que som a Mèxic i a les altres repúbliques americanes, com també entre els que viuen exiliats al vell continent, no hi pot haver cap mena d'excusa perquè oblidem la pròpia llengua i no ens esforcem a fer-la aprendre als fills de pares catalans. Oblidar-la és despersonalitzar-se i renegar de la pròpia Pàtria. No fer-la aprendre als propis infants és fer-los oblidar Catalunya.

Estic segura que, davant d'aquests fets lamentables, es revoltarien dintre les tombes els màrtirs que vessaren llur sang per la llibertat de la nostra terra i per ésser fidels a les essències de la nostra personalitat nacional.

Maria Dolors Bargalló

43. Macià i la seva humanitat

Butlletí d'ERC a Mèxic, 25 de desembre de 1953

Parlar del nostre estimadíssim Avi, mai no oblidat, és per a nosaltres que tant el vàrem estimar, una joia espiritual.

Els que vàrem tenir la sort i el privilegi de conviure amb don Francesc Macià, en hores de joia, i també d'angoixa, durant aquells anys inoblidables de Catalunya, conservem en el nostre pensament molts bells records. Ens plau de tant en tant evocar-ne algun, en la intimitat, al redós, d'una taula, o bé en diades com aquestes, que els amics i els seus deixebles reten a la seva memòria un homenatge.

Recordem l'amor que la gent del poble sentia per ell, com es desvetllava pel benestar dels infants i del seu pervindre, com era atent als sentiments dels altres i també com es preocupava en tot el que era humanament possible en no ferir-los.

Relacionat amb això que acabem de dir, volem contar un fet, bell per la seva senzillesa i gran per la seva profunditat, que és una de les coses que més em varen impressionar d'aquelles seves espontànies i admirables reaccions humaníssimes que el feien tan estimat per tothom.

Era en una d'aquelles sortides dels diumenges en què Macià solia visitar algun dels nostres pobles, per tal de conèixer els seus afanys i les seves necessitats. Ara no recordo exactament el nom del poble (havíem anat a tants!); el que sí recordo, és que hi estaven presents, Roc Boronat, Ventura Gassol, el doctor Trabal, Lluís Companys —l'altre President inoblidable—, i jo.

L'acte havia estat magnífic; un públic de gom a gom, aplaudiments, visques, eufòria... La gent estava tan entusiastada, que no trobava el moment de deixar el senyor Macià. I, ara una comissió, adés una altre, anaven exposant-li els seus problemes i els seus anhels de millorament. Escoles, aigua, una carretera, etc. Entretant, a un d'aquells pagesos, se li va acudir a explicar-li que hi havia una velleta paralítica la qual tenia un únic anhel, una sola obsessió en la seva vida caduca. Volia conèixer al senyor President, abans de morir. Però estava tan sola, i tenia tan poques possibilitats. No podia abandonar la cadira de braços en la qual passava les hores del dia entre les quatre parets de la seva caseta allunyada i

humil. Tot va ser sentir aquestes paraules, com el senyor Macià ja estava dempeus per anar-hi ell, personalment.

Recordo perfectament que havia plogut moltíssim, i el riu anava crescut. Els carrers estaven plens de fang, però totes aquestes coses no eren per ell cap obstacle. I ja ens teniu darrera seu per a arribar a peu a un dels més allunyats barris del poble, així com també dels més pobres.

La velleta era pobre, però polida. La casa no tenia més que allò estrictament necessari, indispensable; però tot era net... Francesc Macià, com un Apòstol de la bonesa, va parlar amb aquella velleta l'única il·lusió de la qual era poder contemplar la cara fina i senyorial de don Francesc.

Sé que per aquella velleta les coses després anaren millor, i que va rebre una cadira de rodes perquè pogués almenys sortir al carrer a prendre el sol, i veure com la vida passava. Mai no es digué qui ofrenà aquell obsequi tan útil i tan humà, perquè l'autor d'aqueixes bones obres no li agradava que se'n parlés.

Aquelles hores lluminoses, ens compensen encara avui de les dificultats de l'hora present, i de l'enyorament de la Pàtria llunyana.

Maria Dolors Bargalló

AVUI DIJOUS

a les 10 de la vetlla al

GRAN PRICE

MITING PRO-PRESTES

Amb assistència de la MARE i GERMANA
de l'heroi popular del Brasil

HI PARLARAN

CUSO

DOLORS BARGALLO

ARDIACA

FRONJOSA

HURTADO

ODDINO MORGARI Ex-diputat al
Parlament Italià

Dolors Ibarruri - PASSIONARIA

Presidirà:

JOAN CASANOVAS i PEREZ FARRAS

CASAL NACIONALISTA REPUBLICA
D'ESQUERRA DEL DISTRICTE V.

Nou de la Rambla, 7, pral. - Telèfon 24225

III Aniversari de la República
FESTES POPULARS DE PRIMAVERA

Dia 13, nit a les 10

SARDANES per la notable Cobla EMPORIUM
a la PLAÇA DE LA IGUALTAT

Dia 14, matí a les 11 i nit a les 10

SARDANES a la susdita Plaça de la Igualtat per
la Cobla EMPORIUM

Dia 14, a les 5 de la tarda

LUNCH D'HONOR

al local social, amb assistència de MARIA DOLORS BARGALLÓ, ROC BORONAT, Doctor
BERTRAN i TAPIES, els diputats al Parlament Català NICOLAU BATISTINI i JOAN TAULER,
el Conseller Delegat del Districte Doctor CARBONELL, el Diputat a Corta AMADEU ARAÇA

CASAL NACIONALISTA OBRER DE GRACIA

Salmerón, 208 i Sta. Agueda, 2

GRAN MITING D'AFIRMACIO NACIONALISTA

que tindrà lloc el Dissabte dia 25, a les 10
de la nit, al local social

Parlaran

M. D. Bargalló

Jaume Miravittles

J. B. Soler Bru

Jaume Aguadé

Amadeu Coldeforns

Joan Puig i Ferrer

Presidirà l'acte el **Dr. Mori** President
de l'entitat

Nacionalista Obrer No hi manquen

FRONT POPULAR D'ESQUERRES

Dissabte 1 Febrer a les 10 nit

GRAN MITING ELECTORAL

Organitzat per el

CASAL CATALA D'ESQUERRA DTE. IV

CORTS CATALANES, 727

Hi parlaran:

Corià Costal de U. S. C.

Dolors Bargallo de E. R. C.

Ricard Altaba de P. N. R.

Roc Boronat de E. R. C.

NEU OBRER REPUBLICA

E. V. CARRER GUARDIA, 14

**GRAN MITING
D'AFIRMACIO ESQUERRANA**

el Dimarts dia 28, a les 10 de la nit

Parlaran:
Joan Carreras
Antoni Franch
Maria D. Bargalló
Farreras i Duran
Manuel Galés
Carles Pi i Sunyer

à l'acte el President de l'Ateneu

**GUERRA REPUBLICANA
DE CATALUNYA**

VENDRES DIA 18, A LES 10 NIT

MITING

que tindrà lloc a la

SALA CAPSIR

Mercaders, 40

DORS

**RI BALAGUER
MET CORDOMI
GRAN GINER
RIA DOLORS BARGALLO
RIAN RUBIO i TUDURI
E BORONAT**

**GERMANOR CATALANA
i REPUBLICANA**

Menéndez Pelayo, 187 - Teléfon 75248

DIJOUS DIA 23 DE GENER, A LES 10'30 DE LA VETLLA

**MITING
D'AFIRMACIO ESQUERRANA**

Parlaran:

Ramon Junyent
Dolors Bargalló
Pere Foix
J. Soler i Brú

No hi manquen!

FRONT D'ESQUERRES DE CATALUNYA

DIUMENGE 9 DE FEBRER 1936

A DOS QUARTS D'ONZE DEL MATI

**MITING
ELECTORAL**

Organitzat per Acció Catalana Republicana de Sant Martí,
carrer Muntanya, 7 i 9. **LA SALETA**

Parlaran els següents oradors:

Rafel TASIS I MARCA President de l'Ateneu
MARIA DOLORS BARGALLO d'Esquerra R. de Catalunya
ROSSEND LLORET de l'U. R. E.
SIMO LLAUNETA d'Esquerra R. de Catalunya
JOSEP COLL I MAS de l'U. R. E.
FRANCESC ROSELL I MUNTANER d'Unit Socialista de Catalunya
PERE MAS OLIVER de l'U. R. E.

423 MÍTINGS I CONFERÈNCIES
DE MARIA DOLORS BARGALLÓ

Jornades maratonianes al llarg i ample del país

La llista de les següents pàgines és una aproximació a l'activitat pública que Maria Dolors Bargalló va desenvolupar des de 1931, elaborada a partir del buidatge d'una dotzena de capçaleres de l'època —*La Humanitat, L'Opinió, El Diluvio, La Vanguardia, Foment...*— així com dels cartells preservats a la Biblioteca del Pavelló de la República, a través de la qual es constata fàcilment la importància de la seva figura com a propagandista d'Esquerra d'àmbit nacional.

Hem documentat la seva participació en 295 mítings, 108 conferències, 13 inauguracions de locals i 7 homenatges, al llarg i ample del país, de Perpinyà a Móra d'Ebre i de Portbou a la Seu d'Urgell.

En alguns pocs casos és molt possible que els actes anunciats no s'arribessin a celebrar, per haver-se suspès per qualsevol motiu, doncs hem documentat l'anunci de la seva celebració però no hem trobat cap crònica posterior. En d'altres pocs casos més, la informació és contradictòria, doncs els ponents anunciats d'un mateix acte difereixen en la informació que en donen els mitjans, el cartell o la crònica posterior.

De vegades sembla impossible que Maria Dolors Bargalló pugui realitzar tants mítings en un mateix dia, o fer-ho en punts molt allunyats de la geografia catalana, de difícil comunicació en aquella època, però hem pogut constatar que aquesta era la dinàmica habitual dels actes polítics. Així, per posar un exemple, el 9 de febrer de 1936, durant la campanya del Front d'Esquerres a les eleccions a Corts republicanes, Maria Dolors Bargalló va intervenir en un acte a les 10 del matí a Barcelona, per tot seguit emprendre ruta cap a la Conca de Barberà on participà consecutivament a quatre actes al llarg de tota la tarda, vespre i nit a Santa Co-

loma de Queralt, Rocafort de Queralt, Sarral i Montblanc. El dirigent tortosí d'Esquerra, Josep Subirats, ens va deixar constància detallada del ritme frenètic de les jornades maratonianes de la política republicana, feta amb pocs recursos però molt compromís.¹³⁰

En tot cas, també seran uns quants els mítings i conferències que Maria Dolors Bargalló va realitzar i dels quals no n'ha quedat rastre o no hem sabut trobar-lo.

Fet i fet, aquest volum de 423 mítings i conferències documentats ens mostren la seva important magnitud com a propagandista, més i tot quan podem quantificar que va compartir escenari amb el president Macià en 28 ocasions i amb el president Companys en 18. D'altres dirigents d'Esquerra, però, els superen: amb Roc Boronat va coincidir en 80 ocasions, amb Josep Antoni Trabal en 59, amb Ventura Gassol en 42 i amb Josep Dencàs en 30, per citar-ne només els més destacats.

Òbviament, també compartí estrada amb les seves companyes de partit: amb Núria Montserrat Oromí en 25 ocasions, amb Maria Teresa Gibert en 22, amb Reis Bertral en 19, amb Anna Murià en 9, amb Carme Ballester en 8...

En definitiva, aquestes xifres permeten afirmar que Maria Dolors Bargalló, no només va ser la dirigent d'Esquerra més important de la dècada republicana, sinó que va jugar, com a propagandista, a la divisió d'honor del partit i de la política catalana.

130 Josep SUBIRATS, *Entre vivències. La Guerra Civil, les presons franquistes, la transició i la Unió Europea*, p. 31-32.

	DATA	POBLACIÓ	ESPAI I/O ORGANITZADOR	TIPOLOGIA	ALTRES PARTICIPANTS
1	31/07/1931	Badalona	Cinema Nou	Mítig	Regina Opisso, Elionor Vinyerta, Rosa Maria Arquimbau, Anna Muria
2	30/10/1931	Barcelona	Agrupació d'Esquerra Republicana del Poblenou	Mítig	Marc-Aureli Vila, Mercè Colubret, Maria Martí, Angelina Colubret, Alexandre Forcades, Maria Teresa Gibert, Roc Boronat
3	1/11/1931	Sallent	Ateneu Sallentí d'Unió Republicana	Mítig	Antonieta Homedes, Maria Teresa Gibert, Roc Boronat, Marc-Aureli Vila, Francesc Farreras i Duran, Enric Fontbernat
4	1/11/1931	Cardona	Casa del Poble	Mítig	Antonieta Homedes, Maria Teresa Gibert, Marc-Aureli Vila, Francesc Farreras i Duran
5	1/11/1931	Súria	Cinema Sorisa	Mítig	Antonieta Homedes, Maria Teresa Gibert, Marc-Aureli Vila, Francesc Farreras i Duran
6	13/11/1931	Sant Cugat del Vallès	Centre d'Esquerra	Mítig	Alexandre Forcades, Enric J. Ferrer, Roc Boronat
7	13/11/1931	Barcelona	Casal d'Esquerra Republicana de Sant Gervasi	Mítig	Marc-Aureli Vila, Alexandre Forcades, Roc Boronat, Joan Casanovas
8	19/11/1931	Sant Boi de Llobregat	Esquerra Republicana de Sant Boi	Mítig	Maria Teresa Gibert, Ramon Bertran i Tàpies, Josep Fontbernat, Josep Antoni Trabal
9	20/11/1931	Barcelona	Casal d'Esquerra Republicana de Sant Gervasi	Mítig	Marc-Aureli Vila, Alexandre Forcades, Roc Boronat, Joan Casanovas
10	21/11/1931	Barcelona	Ateneu Republicà de la Bonanova	Mítig	Manuel Rich, Nicolau Battestini, Jaume Aiguader, Lluís Companys, Ventura Gassol
11	23/11/1931	Barcelona	Casal d'Esquerra Republicana de Sant Gervasi	Mítig	Roc Boronat, Joan Puig i Ferreter, Ventura Gassol
12	28/11/1931	Barcelona	Centre d'Esquerra Republicana de les Corts	Mítig	Josep de Piquer, Ramon Pigrau, Roc Boronat, Nicolau Battestini, Joan Casanelles, Jaume Aiguader, Mercè Colubret, Angelina Colubret, Josep Dencàs, Ventura Gassol
13	29/11/1931	Mataró	Centre Republicà Federal	Mítig	Angelina Colubret, Mercè Colubret, Carles Farsac, Roc Boronat, Ramon Bertran i Tàpies
14	29/11/1931	Barcelona	Cinema Verdi de Gràcia	Mítig	Arseni Fernández, Claramunt, Josep Riqué, Josep Antoni Trabal, Antoni Vilalta
15	11/12/1931	Barcelona	Centre Català d'Esquerra del Clot	Mítig	Maria Teresa Gibert, Roc Boronat
16	19/12/1931	Berga	Ateneu Català Republicà	Mítig	Domènec Batarri, Joaquim Cruells, Enric J. Ferrer, Francesc Farreras i Duran, Josep Armengol de Llano
17	2/1/1932	Les Borges Blanques		Mítig	Maria Teresa Gibert, Roc Boronat, Alexandre Forcades

18	10/1/1932	Caldes de Malavella	Centre d'Esquerra Republicana	Mítng	Enric J. Ferrer, Miquel Ollé, Josep Armengol de Llano, Josep Riera i Puntí
19	21/1/1932	Barcelona	Ateneu Republicà de Gràcia	Conferència «L'emanipiació de la dona»	
20	27/2/1932	Reus	Foment Nacionalista Republicà	Mítng	Marc-Aureli Vila, Alexandre Forcades, Roc Boronat, Ramon Duran i Albesa
21	28/2/1932	Barcelona	Ateneu Republicà Català d'Horta i Santa Eulàlia	Mítng	Josep Armengol de Llano, Josep Antoni Trabal, Jaume Aiguader, Joan Casanovas, Ventura Gassol
22	12/3/1932	Torelló	Joventut Republicana	Mítng	Maria Teresa Gibert, Roc Boronat, Josep Riera i Puntí
23	13/3/1932	Manlleu	Ateneu Manlleuenc	Mítng	Maria Teresa Gibert, Roc Boronat, Josep Riera i Puntí
24	13/3/1932	Santa Coloma de Gramenet	Centre d'Esquerra Republicana	Mítng	Roc Boronat, Josep Maria Bertran de Quintana, Enric J. Ferrer, Lluís Duran, Josep Antoni Trabal, Josep Dencàs
25	18/3/1932	Premià de Mar		Mítng	Josep Blai, Enric J. Ferrer, Roc Boronat, Josep Dencàs
26	20/3/1932	Barcelona	Foment Republicà de Sants	Mítng	Lluís Companys, Roc Boronat, Ernest Ventós, Grau, Artemi Aiguader, Joan Tauler, Josep Armengol de Llano, Jaume Aiguader, Josep Riera i Puntí, Antoni Vilalta
27	20/3/1932	Terrassa		Mítng	
28	22/3/1932	Barcelona	Casal Republicà Català de Sarrià	Conferència «La dona moderna»	
29	27/3/1932	Barcelona	Joventut d'ERC del Districte V	Inauguració de local	Lluís Alemany, Amadeu Aragay, Joan Tauler, Josep Armengol de Llano, Josep Dencàs
30	31/3/1932	Barcelona	Centre Republicà Català del Districte V	Mítng	Francesc Macià, Joan Tauler, Jaume Aiguader, Josep Tarradellas, Ernest Ventós, Lluís Puig i Munné
31	3/4/1932	Barcelona	Ateneu Republicà Nacionalista de la Bonanova	Conferència «La política i la dona»	
32	3/4/1932	Palafrugell		Mítng	Josep Riera i Puntí, Ramon Duran i Albesa
33	3/4/1932	La Bisbal d'Empordà	Ateneu Pi i Margall	Mítng	Joan Tauler, Cabanyes, Josep Riera i Puntí, Ramon Duran i Albesa
34	9/4/1932	Barcelona	Foment Republicà de Sants	Mítng	Angelina Colubret, Maria Teresa Gibert, Josep Armengol de Llano, Ernest Ventós
35	12/4/1932	Figueres		Mítng	Maria Teresa Gibert, Josep Antoni Trabal, Joan Tauler, Joan Casanovas
36	13/4/1932	Barcelona	Casal d'Esquerra del Poblet	Mítng	Joan Lluís Pujol i Font, Joan Casanelles, Joan Puig i Ferreter, Josep Riera i Puntí, Joan Casanovas, Ventura Gassol
37	14/4/1932	Barcelona	Centre Republicà Català del Districte V	Mítng	Ricard Altaba, Ramon Bertran i Tàpies, Roc Boronat, Josep Dencàs, Joan Tauler, Lluís Companys

38	14/4/1932	Sant Feliu de Llobregat	Unió d'Esquerra	Mítng	M. Vinyes, Josep Alay
39	16/4/1932	Barcelona	Centre d'Esquerra Republicana	Conferència «L'evolució de la dona»	
40	17/4/1932	Barcelona	Casal d'Esquerra del Poblet	Inauguració de local	Francesc Macià, Ramon Junyent, Ventura Gassol, Josep Riera i Puntí, Joan Lluís Pujol i Font, Maria Teresa Gibert, Roc Boronat, Francesc Farreras i Duran, Joan Alavedra
41	21/4/1932	Barcelona	Casal d'Esquerra Republicana	Conferència «La dona en els moments polítics actuals»	
42	30/4/1932	Barcelona	Casal d'Esquerra Republicana	Conferència «La dona i el futur»	
43	1/5/1932	Flaçà	Centre Republicà Català	Mítng	Pere Cerezo, Josep Jover, Gurmesind Cerdà, Roc Boronat
44	5/5/1932	Sant Sadurni d'Anoia	Centre d'Esquerra Republicana	Mítng	Roc Boronat, Joan Casanovas
45	7/5/1932	Terrassa	Casa del Poble	Conferència «La dona moderna»	
46	10/5/1932	La Bisbal d'Empordà	Ateneu Pi i Margall	Conferència «La dona i el futur»	Josep Antoni Trabal
47	13/5/1932	Terrassa		Conferència «La dona moderna»	
48	13/5/1932	Portbou	Centre d'Aliança Republicana	Mítng	Josep Alay
49	21/5/1932	Girona	Unió Republicana	Conferència «Els deures polítics de la dona»	Josep Antoni Trabal
50	21/5/1932	Girona		Conferència «Els deures polítics de la dona»	Josep Antoni Trabal
51	22/5/1932	Santa Coloma de Gramenet	Esquerra Republicana	Mítng	
52	27/5/1932	Barcelona	Centre Republicà Català del Districte V	Conferència «L'actuació política de la dona»	Maria Donato, Ricard Altaba
53	2/6/1932	Barcelona	Ateneu Obrer d'Esquerra Republicana del Districte VI	Conferència «Organització femenina»	
54	4/6/1932	Moià	Avenç Obrer Català	Mítng	Manuel Rich, Josep Antoni Trabal
55	5/6/1932	Torelló	Plaça Major	Mítng	Joaquim Dardalló, Josep Antoni Trabal, Joan Tauler, Josep Riera i Puntí, Lluís Companys, Francesc Macià
56	5/6/1932	Roda de Ter		Mítng	Joaquim Dardalló, Josep Antoni Trabal, Joan Tauler, Josep Riera i Puntí, Lluís Companys, Francesc Macià

57	9/6/1932	Barcelona	Casal Català Republicà del Districte I	Conferència «La dona i el vot»	
58	10/6/1932	Barcelona	Centre Republicà Català del Districte V	Conferència «L'actuació política de la dona»	Ricard Altaba, Maria Donato
59	10/6/1932	Sabadell	Casal Català d'Esquerra	Miting	Manuel Rich, Samuel Morera, Joan Tauler, Josep Maria Bertran de Quintana, Josep Antoni Trabal
60	11/6/1932	L'Hospitalet	Unió d'Esquerra Republicana del Districte III	Miting	Josep Alay, Roc Boronat
61	12/6/1932	Sant Martí de Sarroca	Centre d'Esquerra Republicana	Miting	Enric J. Ferrer, Roc Boronat, Josep Armengol de Llano
62	12/6/1932	Torrelles de Foix	Centre d'Esquerra Republicana	Miting	Enric J. Ferrer, Roc Boronat, Josep Armengol de Llano
63	12/6/1932	Sant Joan de Mediona	Cooperativa Agrícola	Miting	Enric J. Ferrer, Roc Boronat, Josep Armengol de Llano
64	15/6/1932	Barcelona	Centre d'ERC de les Corts	Miting	Maria Teresa Gibert, Roc Boronat
65	16/6/1932	Barcelona	Ateneu Federal Republicà	Miting	Enric J. Ferrer, Roc Boronat, Joan Casanovas
66	17/6/1932	Barcelona	Agrupació d'Esquerra Republicana del Poblenou	Conferència «La dona moderna»	
67	19/6/1932	Reus	Foment Nacionalista Republicà	Conferència «La dona moderna»	
68	19/6/1932	La Selva del Camp	La Defensa Agrària	Miting	
69	26/6/1932	Barcelona	Casal Federal del Guinardó	Miting	Joan Tauler, Jame Aiguader, Lluís Companys, Francesc Macià
70	2/7/1932	L'Hospitalet	Centre d'Unió d'Esquerres del Districte III	Conferència «L'organització femenina»	
71	2/7/1932	Sant Joan Despí	Foment d'Esquerra Republicana	Miting	Miquel Badia, Artemi Aiguader, Roc Boronat, Nicolau Battestini, Amadeu Aragay
72	3/7/1932	Santa Maria de Corcó	Centre d'Esquerra Republicana	Miting	Enric J. Ferrer, Roc Boronat, Josep Antoni Trabal
73	3/7/1932	Vic	Centre d'Esquerra Republicana	Miting	Enric J. Ferrer, Roc Boronat, Josep Antoni Trabal
74	9/7/1932	Sant Joan Despí	Juventut d'Esquerra Republicana	Miting	Miquel Badia, Artemi Aiguader, Roc Boronat, Nicolau Battestini, Amadeu Aragay
75	10/7/1932	Sant Joan de Mediona	Cooperativa Agrícola	Miting	Ramon Bertran i Tàpies, Enric J. Ferrer, Roc Boronat, Ramon Duran i Albesa
76	10/7/1932	Sant Cugat de Sesgarrigues	Síndicat Agrícola	Miting	Ramon Bertran i Tàpies, Enric J. Ferrer, Roc Boronat, Ramon Duran i Albesa

77	16/7/1932	Montcada i Reixac	Casal Català Democràtic de Mas Rampinyo	Míting	Roc Boronat, Josep Antoni Trabal
78	17/7/1932	Sant Hipòlit de Voltregà	Agrupació d'Esquerra Republicana	Míting	Joaquim Dardalló, Josep Antoni Trabal, Joan Tauler, Josep Riera i Puntí, Ventura Gassol, Francesc Macià
79	21/7/1932	Barcelona	Centre Republicà Català del Districte V	Míting	Mercè Colubret, Àurea Seguí, Núria Montserrat Oromí, Roc Boronat, Joan Tauler
80	23/7/1932	Barcelona	Centre d'Esquerres i Unió Femenina de Camp de l'Arpa	Míting	Josep Alay, Miquel Ollé, Ramon Duran i Albesa, Roc Boronat, Josep Dencàs
81	23/7/1932	Terrassa	Casa del Poble	Míting	Núria Montserrat Oromí, Joan Tauler, Roc Boronat, Ventura Gassol, Josep Antoni Trabal, Francesc Macià
82	24/7/1932	Almatret	Centre Republicà d'Almatret	Conferència «La posició política de la dona a l'ERC»	
83	24/7/1932	Barcelona	Casal Català Martinec	Míting	Mercè Colubret, Àurea Seguí, Maria Teresa Gibert
84	1/8/1932	Arbúcies	Plaça Santiago Rusiñol	Míting	Josep Antoni Trabal
85	6/8/1932	Terrassa	Casa del Poble	Míting	Francesc Macià, Enric J. Ferrer, Valentí Puigdomènech, Joan Tauler, Josep Antoni Trabal
86	7/8/1932	Arbúcies	Centre Republicà d'Esquerres	Míting	Enric J. Ferrer, Roc Boronat, Josep Antoni Trabal
87	7/8/1932	L'Hospitalet	Centre Unió Esquerra Republicana del Districte III	Míting	Carme Aiguader, Josep Tarradellas, Núria Montserrat Oromí, Maria Teresa Gibert, Jaume Martí Cabot, Joan Lluís Pujol i Font, Josep Dencàs, Jaume Aiguader
88	13/8/1932	Barcelona	Avenç Obrer Català	Míting	s
89	13/8/1932	Barcelona	Centre Català Republicà de les Roquetes	Míting	Josep Alay, Josep Fontbernat, Roc Boronat
90	14/8/1932	Esparreguera	Agrupació d'Esquerres	Míting	Josep Fontbernat, Carles Farsac, Roc Boronat, Ramon Duran i Albesa, Josep Antoni Trabal, Ernest Ventós, Josep Riera i Puntí, Josep Dencàs
91	18/8/1932	Barcelona	Joventut d'Esquerra La Falç	Conferència «La intervenció de la dona en la política»	
92	20/8/1932	Taradell	Centre d'Esquerra Republicana	Míting	Joaquim Dardalló, Roc Boronat, Josep Riera i Puntí
93	21/8/1932	Olost	Centre d'Esquerra	Míting	Joaquim Dardalló, Roc Boronat, Josep Riera i Puntí

94	25/8/1932	Barcelona	Ateneu Nacionalista del Districte IV	Conferència «El dret de la dona a Catalunya»	
95	27/8/1932	Barcelona	Casal Català Martinec	Miting	Maria Teresa Gibert, Roc Boronat, Josep Armengol de Llano, Josep Antoni Trabal, Nicolau Battestini
96	28/8/1932	El Bedorc	Esquerra Republicana	Miting	Manuel Rich, Roc Boronat, Josep Antoni Trabal
97	4/9/1932	Bellver de Cerdanya	Bloc Republicà Catalanista	Miting	Núria Montserrat Oromí, Eduard Castells, Josep Alay, Roc Boronat, Ramon Duran i Albesa
98	5/9/1932	Barcelona	Ateneu Gracienc d'Esquerra Catalana	Inauguració de local	Santiago Vivancos, Joan Puig i Ferrer, Ventura Gassol, Jaume Aiguader, Francesc Macià
99	8/9/1932	Barcelona	Centre Republicà del Districte V	Miting	Roc Boronat, Joan Tauler, Nicolau Battestini, Joan Casanovas
100	8/9/1932	Barcelona	Foment Republicà de Sants	Miting	Carles Farsac, Josep Armengol de Llano, Ernest Ventós, Joan Casanovas
101	9/9/1932	Barcelona	Ateneu Nacionalista del Districte IV	Miting	Enric J. Ferrer, Joan Lluís Pujol i Font, Josep Antoni Trabal, Ernest Ventós
102	14/9/1932	Girona	Centre d'Unió Republicana	Conferència	
103	17/9/1932	Barcelona	Casal d'Esquerra Republicana Estat Català del Districte VI	Inauguració de local	Miquel Badia, Joaquim Termes, Àurea Seguí, Ramon Duran i Albesa, Joan Puig i Ferrer, Ventura Gassol
104	18/9/1932	Santa Coloma de Gramenet	Cinema Capítol	Miting	Ventura Gassol, Joan Puig i Ferrer, Josep Dencàs, Josep Antoni Trabal, Miquel Badia, Àurea Seguí, Lluís Duran
105	23/9/1932	Barcelona	Agrupació Musical Montserrat	Conferència «La dona intervé en la beneficència»	
106	23/9/1932	El Prat de Llobregat	Casal Català d'Esquerra Republicana	Miting	Roc Boronat, Josep Fontbernat, Josep Antoni Trabal
107	30/9/1932	Barcelona	Agrupació d'Esquerra Republicana del Poblenou	Conferència «La dona després de l'Estatut»	
108	4/10/1932	Barcelona	Centre Català d'Esquerra Republicana d'Hostafrancs	Miting	Roc Boronat, Artemi Aiguader, Josep Riera i Puntí, Ernest Ventós, Josep Dencàs, Joan Puig i Ferrer, Ventura Gassol, Jaume Aiguader
109	8/10/1932	Barcelona	Germanor Catalana i Republicana	Inauguració de local	J. Ramirez, A. Sabater, Roc Boronat, Josep Antoni Trabal, Jaume Aiguader, Ventura Gassol
110	30/10/1932	Arbúcies	Casal Català d'Esquerra	Miting	Roc Boronat, Josep Maria Bertran de Quintana, Josep Riera i Puntí
111	4/11/1932	Barcelona	Ateneu Nacionalista d'Esquerra del Poblenou	Miting	Reis Bertral, Àurea Seguí, Núria Montserrat Oromí, Angelina Colubret, Maria Teresa Gibert

112	5/11/1932	Mollerussa	Joventut d'Esquerra Republicana	Conferència «La dona davant l'Estatut»	
113	11/11/1932	Barcelona	Casal d'Esquerra Estat Català	Mítig	Reis Bertral, Angelina Colubret, Núria Montserrat Oromí, Maria Teresa Gibert, Roc Boronat, Josep Dencàs
114	13/11/1932	Olost	L'Avenç del Lluçanès	Mítig	Josep Alay, Ramon Bosch, Pere Badosa, Joaquim Dardalló, Roc Boronat, Lluís Bru, Núria Montserrat Oromí
115	13/11/1932	Centelles	Teatre Olympia	Mítig	Joaquim Dardalló, Pere Badosa, Ramon Bosch, Roc Boronat, Josep Maria Bertran de Quintana, Lluís Bru, Núria Montserrat Oromí
116	13/11/1932	Montesquiu		Mítig	Ramon Bosch, Pere Badosa, Joaquim Dardalló, Roc Boronat, Lluís Bru, Núria Montserrat Oromí
117	13/11/1932	Oristà		Mítig	Ramon Bosch, Pere Badosa, Joaquim Dardalló, Roc Boronat, Lluís Bru, Núria Montserrat Oromí
118	13/11/1932	Taradell			
119	13/11/1932	Tona			
120	14/11/1932	Les Cabories i les Gunyoles d'Avinyonet		Mítig	Esteve, Baqués, Roc Boronat, Salvador Armendarès
121	15/11/1932	Sentmenat	Societat Coral Obreira	Mítig	Salvador Ribé, Joan Mora, Josep Antoni Trabal
122	15/11/1932	Sabadell (Can Rull)			
123	18/11/1932	Barcelona	Ateneu Gracienc d'Esquerra Catalana	Mítig	Santiago Vivancos, Dr. J. Ortínez, Ramon Vinyes, Pere Màrtir Rossell i Vilar, Ernest Ventós, Francesc Macià
124	18/11/1932	Barcelona	Cinema Doré	Mítig	Marc-Aureli Vila, Josep M. Carreres, Marià Rubió i Tudurí, Miquel Guinart, Josep Dencàs, Pere Màrtir Rossell i Vilar, Francesc Macià
125	18/11/1932	Barcelona	Cinema Kursaal	Mítig	Antoni Cabestany, Vicenç Bernades, Joan B. Soler i Bru, Joaquim Ventalló, Josep Sunyol i Garriga, Joan Casanelles, Josep Antoni Trabal, Francesc Macià
126	18/11/1932	Barcelona	Sala Capsir	Mítig	Balaguer, Joan Cordoní, Giner, Marià Rubió i Tudurí, Roc Boronat, Josep Antoni Trabal, Pere Màrtir Rossell i Vilar, Francesc Macià
127	19/11/1932	La Palma de Cervelló		Mítig	Amadeu Fabrès, Francesc Rossell i Montaner, Josep Maria Bertran de Quintana, Joan Comoreira, Josep Fontbernat
128	1/12/1932	Vilarodona		Conferència «La dona i els ideals de l'Esquerra»	Àurea Seguí
129	10/12/1932	Vilanova de Bellpuig	Centre d'Esquerra	Conferència «El nou concepte de la dona en la República»	

130	11/12/1932	Lleida	Teatre Municipal	Miting	Epifani Bellí, Josep Maria Espanya, Pere Mias, Pere Coromines, Humbert Torres, Francesc Macià
131	18/12/1932	Sabadell	Casal Català d'Esquerra	Miting	Valentí Puigdomènech, Marià Rubió i Tudurí, Joan Balart, Gaspar Armengol, Josep Antoni Trabal
132	18/12/1932	Barcelona	Foment Republicà de Sants	Miting	Ernest Ventós, Artemi Aiguader, Reis Bertral, Josep Armengol de Llano, Josep Dencàs, Amadeu Coldeforns, Francesc Ribas i Soberano, Joan B. Soler i Bru, Pere Màrtir Rossell i Vilar, Joan Tauler, Jaume Serra i Hünter
133	21/12/1932	Lleida	Joventut Republicana	Conferència «La dona davant l'Estatut»	
134	21/12/1932	Sabadell	Teatre Principal	Miting	Aurora Navarro, Enriqueta Gallinat, Aurora Tello, Maria Enriqueta Montoro, Llibertat Ródenas, Lluïsa Batet
135	22/12/1932	Serós	Foment Republicà	Conferència «La dona s'emancipa»	
136	23/12/1932	Almacelles	Bloc Femení d'Esquerra	Conferència «Possibilitats polítiques femenines»	
137	29/12/1932	Sabadell	Casal Català d'Esquerra	Conferència «La dona d'Esquerra»	Candelària Serradell
138	19/1/1933	Barcelona	Ateneu Nacionalista d'Esquerra del Poblenou	Conferència «L'ahir, l'avui i el demà de la dona en la política catalana»	
139	26/1/1933	Barcelona	Ateneu Nacionalista del Districte V	Miting	Carme P. Castellà, Reis Bertral, Àurea Seguí, Núria Montserrat Oromí, Maria Teresa Gibert
140	1/2/1933	L'Hospitalet	Casal d'ERC del Districte I	Conferència «Organització femenina»	
141	4/2/1933	Mollerussa	Joventut d'Esquerra Republicana	Conferència «La qüestió social i la dona»	
142	5/2/1933	Bellpuig	L'Avenç d'ERC	Conferència «L'evolució femenina»	
143	5/2/1933	Palau d'Anglesola	Casal d'ERC	Conferència «Les dones i la col·lectivitat»	
144	11/2/1933	Castellar del Vallès	Centre Republicà Autonomista	Miting	Roc Boronat, Valentí Puigdomènech, Josep Esteve
145	12/2/1933	Tàrraga	Teatre Saló Catalunya	Conferència «La propera actuació política de la dona»	Josep Antoni Trabal
146	15/2/1933	Barcelona	Casal d'Esquerra Republicana del Districte X	Conferència «La intervenció femenina en les eleccions»	

147	18/2/1933	Barcelona	Casal Federal del Guinardó	Mítinq	Núria Montserrat Oromí, Maria Teresa Gibert
148	26/2/1933	Sant Adrià de Besòs	Centre Republicà Federal Adrianenc	Conferència «La dona en les properes eleccions»	Roc Boronat
149	1/3/1933	Perpinyà	Sala Aragó	Conferència «La dona catalana i la constitució espanyola»	
150	1/3/1933	Perpinyà	Centre Espanyol	Conferència «La dona davant la cultura»	
151	2/3/1933	Perpinyà	Ajuntament	Conferència «Drets de la dona i sufragi femení»	
152	2/3/1933	El Vendrell	Centre Republicà Nacionalista	Mítinq	Romeu, Josep Folch, Manuel Galés, Joan Lluís Pujol i Font, Francesc Farreras i Duran, Jaume Aiguader, Joan Selves, Ventura Gassol
153	3/3/1933	Perpinyà	Entitat cultural i pacifista	Conferència «Drets de la dona i sufragi femení»	
154	4/3/1933	Perpinyà	Entitat cultural i pacifista	Conferència «Drets de la dona i sufragi femení»	
155	8/3/1933	Badalona	Centre d'Esquerra Republicana	Conferència «Les dones en les properes eleccions»	Roc Boronat
156	11/3/1933	Rubí	Centre Democràtic Republicà	Mítinq	Josep Antoni Trabal
157	12/3/1933	Barcelona	Agrupació d'Esquerra Republicana del Poblenou	Mítinq	Reis Bertral, Núria Montserrat Oromí
158	16/3/1933	Barcelona	Ateneu Nacionalista del Districte IV	Inauguració de local	Lluís Companys, Nicolau Battestini, Antoni Maria Sbert, Joan Tauler, Jaume Vàchier, Marià Rubió i Tudurí, Josep Antoni Trabal
159	19/3/1933	Santa Coloma de Gramenet	Centre d'Esquerra Republicana	Conferència	Roc Boronat
160	19/3/1933	Barcelona	Casal d'Esquerra de l'Eixample	Mítinq	Francesc Macià, Ventura Gassol, Jaume Aiguader, Martí Barrera, Joan Tauler, Joan B. Soler i Bru, Nicolau Battestini
161	22/3/1933	Portbou	Casino Espanya	Conferència «Les dones davant les properes eleccions»	Armand Otero
162	22/3/1933	Barcelona	Ateneu Nacionalista del Districte IV	Inauguració de local	Lluís Companys, Josep Antoni Trabal, Joan Tauler, Nicolau Battestini, Josep Grau i Jassans, Antoni Maria Sbert, Pere Màrtir Rossell i Vilar, Joan B. Soler i Bru, Domènec Pla, Jaume Vàchier, Marià Rubió i Tudurí

163	25/3/1933	La Selva del Camp	Societat Agrària	Conferència «Les dones davant les eleccions»	
164	26/3/1933	Arbúcies	Casal Republicà Català d'Esquerra Republicana	Inauguració de local	Joan Bancells, Pere Cerezo, Pere Blasi, Francesc Arnau, Ventura Gassol
165	1/4/1933	Llinars del Vallès	Centre Republicà Democràtic Federal	Conferència «La dona davant les properes eleccions»	Josep Serra, Roc Boronat
166	1/4/1933	Les Borges Blanques	Centre Democràtic i Republicà	Mítging	Josep Armengol de Llano
167	2/4/1933	Barcelona	Casal Nacionalista Sagrerenc	Mítging	Enric J. Ferrer, Ramon Duran i Albesa, Joaquim Ventalló, Núria Montserrat Oromí, Miquel Ollé, Francesca Vergés, Joan Casanovas, Josep Dencàs, Ventura Gassol, Jaume Aiguader, Lluís Companys, Francesc Macià
168	4/4/1933	Barcelona	Avenç Obrer Català	Conferència «Feminisme en marxa»	Assumpció Colilles
169	4/4/1933	Malgrat de Mar	Teatre Liceu	Conferència «La missió de la dona en l'hora present»	
170	8/4/1933	El Prat de Llobregat	Casal Català	Mítging	Reis Bertral, Núria Montserrat Oromí, Marc-Aureli Vila, Roc Boronat
171	9/4/1933	Barcelona	Casal Català d'Esquerra de Can Baró	Conferència «La dona en la política catalana»	
172	11/4/1933	Barcelona	Centre Català d'Esquerra Republicana d'Hostafrancs	Mítging	Anicet Salvans, Reis Bertral, Roc Boronat, Artemi Aiguader
173	13/4/1933	Sabadell	Casal Català d'Esquerra	Mítging	Marc-Aureli Vila, Joan Lluís Pujol i Font, Josep Antoni Trabal, Joan Puig i Ferreter, Joan Lluhí
174	13/4/1933	Barcelona	Ateneu Obrer d'Esquerra Republicana del Districte VI	Mítging	Francesc Macià, Carme P. Castella, Ramona Estrada, Reis Bertral, Maria Teresa Gibert, Josep Armengol de Llano, Josep Jové, Martí Barrera, Ventura Gassol
175	20/4/1933	Barcelona	Centre d'Esquerra Republicana del Districte II	Conferència «La dona en la política»	Vicenç Bernades
176	23/4/1933	Cervera	Unió Republicana	Mítging	Ventura Gassol, Joan Selves
177	26/4/1933	Barcelona	Centre Femení de Cultura	Conferència «Els deures de la dona d'avui»	
178	27/4/1933	Vilanova de Bellpuig	Bloc Femení d'Esquerra	Conferència «El feminisme en marxa»	
179	29/4/1933	Barcelona	Ateneu Pi i Margall	Conferència «El feminisme en marxa»	

180	7/5/1933	Reus	Foment Nacionalista Republicà	Conferència «El feminisme en marxa»	
181	14/5/1933	Santa Coloma de Farners	Ateneu Republicà Federal	Conferència «La missió de la dona en el moment present»	
182	17/5/1933	Rubí	Centre Democràtic Republicà	Mítting	Valentí Puigdomènech, Samuel Morera, Josep Antoni Trabal
183	18/5/1933	Barcelona	Ateneu Republicà Federal d'Esquerra	Conferència «Feminisme i República»	
184	18/5/1933	Sant Hilari Sacalm	Centre Republicà Federal Nacionalista	Mítting	Francesc Arnau
185	21/5/1933	Ivars d'Urgell	Centre Republicà d'Esquerra	Conferència «Dones d'esquerra»	
186	1/6/1933	Barcelona	Ateneu Enciclopèdic Popular	Conferència «El vot de la dona a Espanya, és un bé o un mal?»	
187	8/6/1933	Sant Quirze de Terrassa	Ateneu Republicà d'Esquerra	Mítting	Josep Esteve
188	10/6/1933	Sitges	Centre d'Esquerra Republicana	Conferència «La dona davant les properes eleccions»	Josep Tomàs i Piera
189	11/6/1933	Piera	Centre Catalanista Republicà	Conferència «Política femenina»	
190	14/6/1933	Barcelona	Casal d'ERC del Districte VI	Mítting	J. Gili Roca, Angelina Horts, Teresa Aguilar, Joana Puig, Anna Maria Murià, Ramon Oriol
191	17/6/1933	L'Arboç	Juventut Catalànista d'Esquerra Republicana	Conferència «Les eleccions i el vot femení»	
192	22/6/1933	L'Hospitalet	Ateneu de Cultura Popular	Conferència «Bells paisatges»	
193	2/7/1933	Sant Adrià de Besòs	Centre d'Esquerra	Conferència «El sufragi femení»	
194	2/7/1933	L'Hospitalet	Centre d'Esquerra Republicana de Collblanc i la Torrassa	Conferència «La dona en la política»	Domènec Ramon
195	6/7/1933	Barcelona	Casal del Grup Femenal d'Esquerra Republicana del Districte II	Conferència «Actualització femenina en la política»	
196	8/7/1933	Barcelona	Casal Gracienc Nacionalista Republicà d'Esquerra	Conferència «L'organització femenina davant les eleccions»	Roc Boronat
197	13/7/1933	Sitges	Centre d'Esquerra Republicana	Conferència «Organització femenina davant les properes eleccions»	Josep Tomàs i Piera

198	16/7/1933	Barcelona	Ateneu Obrer d'Esquerra Republicana del Districte VI	Mítng	
199	19/7/1933	Barcelona	Casal Federal d'Esquerra Republicana	Conferència «Organització femenina d'Esquerra»	
200	23/7/1933	Els Hostalets de Pierola	Foment Republicà i Agrupació de Rabassaires	Mítng	Joan Valls, Olivar Sopera, Dr. Rossell, Daniel Bosc, Jaume Vàchier, Francesc Riera
201	25/7/1933	Barcelona	Centre Republicà Català de Vallbona	Mítng	Cases, Ric, Alexandre Forcades
202	28/7/1933	Barcelona	Casal Català Martnenc	Conferència «Organització femenina d'Esquerra»	Josep Tomàs i Piera
203	6/8/1933	Vidreres	Centre Federal d'Esquerra	Mítng	
204	10/8/1933	Barcelona	Casal Català de les Roquetes	Conferència «Les dones en la revolució»	
205	10/8/1933	Castellterçol	Casal Català Republicà	Mítng	Ramon Bertran i Tàpies, Pascual, Josep Armengol de Llano, Núria Montserrat Oromí
206	11/8/1933	Palamós	Centre Republicà Federal	Conferència «El nostre feminisme»	
207	24/8/1933	Barcelona	Ateneu Obrer d'Esquerra Republicana del Districte VI	Mítng	Albert Arís, Lluís Gili, Manuel Talens, Carles Duran, Josep Fontbernat, Nicolau Battestini, Josep Dencàs, Ventura Gassol
208	2/9/1933	Rubí	Centre Democràtic Republicà	Mítng	Pere Aguilera, Miquel Palet i Martí, Valentí Puigdomènech, Elionor Vinyerta, Samuel Morera, Domènec Palet i Barba
209	8/9/1933	Salomó	Centre d'Esquerra Republicana	Mítng	Pere Foix, Ramon Bertran i Tàpies, Dr. Rossell, Salvador Armendares, Josep Folch
210	12/9/1933	Vilanova de Bellpuig	Centre Català Republicà	Mítng	Francesc Macià, Pere Mias, Humbert Torres, Epifani Bellí, Jaume Magre, Josep Armengol de Llano, Josep Tomàs i Piera
211	24/9/1933	Girona	Plaça de Braus	Homenatge a Miquel Santaló	Miquel Santaló, Joan Ballesta, Humbert Torres, Ventura Gassol, Carles Pi i Sunyer, Francesc Macià
212	29/9/1933	Igualada	Centre Republicà	Mítng	
213	7/10/1933	Tarragona	Joventut Federal		
214	8/10/1933	Barcelona	Avenç Obrer Català	Conferència «Sobre la personalitat d'Ignasi Iglesias»	Josep Puig Pujades
215	12/10/1933	Barcelona	Casal d'Esquerra Republicana del Districte X	Conferència «Els moments polítics i les dones en les properes eleccions»	

216	13/10/1933	Barcelona	Coliseu Pompeia	Mítinq	Emiliana de Rius, Francesca Vergés, Anna Murià, Reis Bertral, Francesc Macià
217	14/10/1933	L'Arboç	Joventut Catalànita d'Esquerra Republicana	Conferència «L'organització de les dones d'Esquerra»	
218	15/10/1933	Sabadell	Casal Català d'Esquerra	Mítinq	
219	18/10/1933	L'Hospitalet	Centre i Joventuts d'Esquerra Republicana de Collblanc i la Torrassa	Conferència «L'actuació de la dona a les pròximes eleccions»	Nicolau Battestini
220	19/10/1933	Barcelona	Casal d'ERC del Districte I	Conferència «Posició de les dones de l'Esquerra davant les eleccions»	
221	25/10/1933	Terrassa	Teatre Alegria	Mítinq	Teresa Romero, Anna Murià, Reis Bertral, Francesca Vergés, Núria Montserrat Oromí, Francesc Macià, Miquel Santaló
222	26/10/1933	Bellpuig	Centre d'Avenç Republicà	Mítinq	Artemi Aiguader, Ventura Gassol, Francesc Macià, Joan Casanovas
223	26/10/1933	Barcelona	Casal Català de la Bordeta	Mítinq	Antoni Mas, Antoni Soteras, Isidre Armengol, Artemi Aiguader, Josep Tomàs i Piera, Joan B. Soler i Bru, Martí Barrera
224	27/10/1933	Martorell	Centre Republicà El Progrés	Mítinq	
225	30/10/1933	Santa Fe del Penedès	Esquerra Republicana	Mítinq	Lluís Castanyon, Carme Ballester, Salvador Armandares
226	31/10/1933	Malgrat de Mar		Mítinq	Rosa Maria Arquimbau, Carme Ballester, Maria Lluïsa Queralt, Anna Murià, Núria Montserrat Oromí
227	31/10/1933	Pineda de Mar		Mítinq	Rosa Maria Arquimbau, Carme Ballester, Maria Lluïsa Queralt, Anna Murià, Núria Montserrat Oromí
228	1/11/1933	Barcelona	Casal Català d'Esquerra de l'Eixample	Mítinq	Emiliana de Rius, Maria Hernández
229	1/11/1933	Sabadell	Teatre Principal	Mítinq	Maria Lluïsa Queralt, Maria Carreté, Carme Ballester, Rosa Maria Arquimbau, Anna Murià, Reis Bertral, Núria Montserrat Oromí, Miquel Santaló, Joan Ventosa i Roig
230	2/11/1933	Castellar del Vallès	Ateneu	Mítinq	Josep Antoni Trabal, Joan Tauler, Lluís Companys
231	3/11/1933	Barcelona	Foment	Conferència «L'actuació femenina d'ERC»	Rosa Maria Arquimbau, Maria Carreté, Maria Lluïsa Queralt, Anna Murià, Núria Montserrat Oromí
232	3/11/1933	Barcelona	Cinema Catalunya	Mítinq	Sebastià Clara, Talens, Pere Foix
233	3/11/1933	Barcelona	Cinema Meridiana	Mítinq	Sebastià Clara, Talens, Pere Foix

234	4/11/1933	Barcelona	Centre d'ERC i Unió Femenina del Camp de l'Arpa	Míting	Miquel Badia, Francesca Vergés, Miquel Ollé, Ventura Gassol, Josep Dencàs
235	5/11/1933	Reus	Teatre Municipal	Míting	Francesc Macià, Daniel Mangrané, Joan Lluís Pujol i Font, Joan Sentís, Joaquim Llorens, Amós Ruiz de Lecina, Pere Cavallé, Manuel Galés, Martí Rouret, Joan Comorera, Josep Andreu i Abelló, Ventura Gassol, Lluís Companys
236	8/11/1933	Mataró	Cinema Modern	Míting	Josepa Boira, Elionor Vinyerta, Maria Pi i Ferrer, Gabina Viana
237	8/11/1933	Barcelona	Esquerra Republicana del Poble Nou	Míting	Maria Carreté, Maria Lluïsa Queralt, Rosa Maria Arquimbau, Carme Ballester, Reis Bertral, Núria Montserrat Oromí
238	10/11/1933	Barcelona	Ateneu Nacionalista Republicà de la Bonanova	Míting	Nicolau Battestini, Ventura Gassol, Francesc Macià
239	10/11/1933	Barcelona	Casal Nacionalista	Míting	Carme Ballester, Josep Dencàs, Ventura Gassol
240	10/11/1933	L'Hospitalet	Cinema Victòria	Míting	Anna Murià, Reis Bertral, Núria Montserrat Oromí, Ventura Gassol, Francesc Macià
241	11/11/1933	Barcelona	Casal d'ERC del Districte VI	Míting	Albert Arís, Anna Murià, Martí Barrera
242	11/11/1933	Barcelona	Casal d'Esquerra Catalana	Míting	Hilari Salvadó, Roc Boronat, Josep Riera i Puntí, Joan Puig i Ferreter, Josep Dencàs
243	12/11/1933	Sant Martí de Maldà		Míting	Jaume Magre
244	12/11/1933	Barcelona	Cinema Marina	Míting	Emiliana de Rius, Carme Ballester, Reis Bertral, Francesca Vergés, Josep Dencàs
245	15/11/1933	Arenys de Mar	Sala Mercè	Míting	Joaquim Bilbeny, Pere Comas, Josep Antoni Trabal
246	16/11/1933	Olot	Teatre Principal	Míting	Ramon Calm, Antoni Dot, Joan Comorera, Miquel Santaló
247	17/11/1933	Barcelona	Cinema Catalunya	Míting	Josep Riera i Puntí, Jaume Serra i Hünter, Josep Dencàs, Francesc Macià
248	25/11/1933	Berga	Ateneu Catalanista Republicà	Conferència «Perquè la dona treballadora ha de fer una política d'esquerra»	
249	11/12/1933	Cervera	Unió Republicana	Míting	Josepa Servet de Magre
250	7/1/1934	La Seu d'Urgell	Teatre Riambau	Míting	Núria Montserrat Oromí, Reis Bertral
251	10/1/1934	L'Hospitalet	Cinema Victòria	Míting	Joan B. Casajoana, Carles Martí i Feced, Ramon Frontera, Roc Boronat, Lluís Capdevila, Amadeu Aragay
252	10/1/1934	Sabadell	Teatre Principal	Míting	Fidela Renom, Francesca Vergés, Gavina Viana

253	13/1/1934	El Prat de Llobregat	Casal Català	Miting	Josep Fontbernat, Josep Tomàs i Piera
254	28/1/1934	Sant Sadurní d'Anoia	Ateneu Agrícola	Miting	Martí Barrera, Jaume Aiguader, Salvador Armendares, Joan Ferrer, Joan Mora, Pere Esteve, Daniel Forn, Jaume Cassador, Ernest Roca
255	31/1/1934	Barcelona	Ateneu Nacionalista d'Esquerra	Conferència «Després del triomf i davant la tomba de Francesc Macià»	
256	4/2/1934	Terrassa		Miting	Valentí Puigdomènech, Lluís Companys, Domènec Palet i Barba, Josep Dencàs
257	8/2/1934	Barcelona	Casal Català Republicà de Sarrià	Conferència «Orientacions polítiques femenines»	
258	24/2/1934	Barcelona	Ateneu Republicà Federal d'Esquerra	Conferència «Intervenció de la dona a la vida política»	
259	4/3/1934	Barcelona	Ateneu Obrer Republicà del Districte V	Inauguració de local	Francesc Carbonell, Domènec Pla, Carles Pi i Suñyer, Joan Casanovas, Ventura Gassol
260	16/3/1934	Barcelona		Conferència «Esport via cultura»	
261	18/3/1934	Igualada	Centre Republicà	Miting	Joan Casanovas, Ventura Gassol, Lluís Companys
262	25/3/1934	Blanes	Casa del Poble	Miting	Bru Centrich, Xavier Casademunt, Josep Puig Pujades
263	11/4/1934	Barcelona	Centre Català d'Esquerra del Clot	Conferència «La dona moderna en la política»	
264	13/4/1934	Sabadell	Casal Català d'Esquerra	Miting	Aurora Bertrana, Ventura Gassol
265	13/4/1934	Barcelona	Centre Catalanista d'Esquerra	Miting	
266	14/4/1934	Barcelona	Casal Nacionalista Republicà d'Esquerra del Districte V	Miting	Roc Boronat, Ramon Bertran i Tàpies, Nicolau Battestini, Joan Tauler, Francesc Carbonell, Amadeu Aragay, Josep Dencàs
267	14/4/1934	Tarragona	Teatre Tarragona	Miting	Estanislau Salvadó, Hilda Agostini, Serra Hünter, Duran Reynals, Ramon Nogués i Biset, Manuel Galés, Pere Lloret
268	14/4/1934	Vic	Esquerra Republicana	Miting	Manuel Thió, Lluís Bru
269	21/4/1934	El Prat de Llobregat			
270	27/4/1934	Granollers	Esquerra Republicana de Granollers	Conferència «El moment polític actual»	

271	1/5/1934	Barcelona	Ateneu Obrer d'Esquerra Republicana del Districte VI	Homenatge a Francesc Codó	Deogràcies Civit, Albert Arís, Josep Maria Francès, Josep Grau i Jassans
272	3/5/1934	Barcelona	Ateneu Pi i Margall	Conferència «El moment polític femení»	
273	5/5/1934	Valls	Centre d'Unió Republicana	Mítig	Martí Català, Josep Vives, Francesc Farreras i Duran, Joan Tauler, Josep Tomàs i Piera, Manuel Galés
274	11/5/1934	Móra d'Ebre	Joventut Republicana	Mítig	Joan Casanovas, Joaquim Llorens, Joan Tauler, Joan Sentís, Antoni Rovira i Virgili, Manuel Galés, Ventura Gassol, Lluís Companys
275	19/5/1934	Barcelona	Casal Nacionalista d'ERC	Inauguració de local	Joan Morera, Marià Rubió i Tudurí, Carles Pi i Sunyer, Josep Dencàs, Ventura Gassol, Lluís Companys
276	26/5/1934	Ribes de Freser	Centre Republicà Democràtic Federal	Mítig	Anna Coma, Xavier Casademunt, Josep Fàbrega, Antoni Dot, Josep Escofet, Joan Cordomí, Hilari Salvadó
277	27/5/1934	Vallbona d'Anoia		Mítig	Capdevila, Ramon Bertran i Tàpies, Francesc Riera
278	3/6/1934	Barcelona	La casa de Marino	Mítig	Roc Boronat, Hilari Salvadó, Josep Dencàs, Ventura Gassol, Carles Pi i Sunyer, Evarist Pinyol
279	7/6/1934	Barcelona	Casal d'Esquerra Republicana del Districte X	Conferència «Drets polítics femenins»	
280	9/6/1934	Barcelona	Casal d'Esquerra d'Estat Català	Conferència «Dret polític de la dona»	
281	10/6/1934	Gironella	Ateneu d'Esquerra Republicana	Mítig	
282	16/6/1934	Copons	Plaça	Mítig	Riu Navés, Josep Sans, Jaume Sellés, Salvador Armendares, Francesc Riera, Amadeu Aragay, Nativitat Yarza, Elionor Vinyerta
283	20/6/1934	Barcelona	Ateneu Obrer d'Esquerra	Homenatge al Dr. Domènec Martí i Julià	Ramon Peipoc, Francesc Codó, Pere Pascual, Albert Arís
284	20/6/1934	Barcelona	Centre Català d'Esquerra del Clot	Mítig	Emiliana de Rius, Núria Montserrat Oromí, Reis Bertral
285	22/6/1934	Barcelona	Centre Republicà Català del Districte V	Conferència «La política en el moment actual»	
286	30/6/1934	Barcelona	Casal Català d'Esquerra de Can Baró	Conferència «La dona i el moment polític actual»	
287	7/7/1934	Vilafranca del Penedès		Conferència	
288	7/7/1934	Vilarodona	Centre Republicà d'Esquerra	Mítig	Joan Lluís Pujol i Font, Amadeu Aragay, Elionor Vinyerta
289	8/7/1934	Gelida		Mítig	Ventura Gassol, Bertran, Salvador Armendares

290	22/7/1934	L'Hospitalet	Centre Republicà Democràtic del Districte II	Homenatge a Josep Tomàs i Piera	
291	29/7/1934	La Garriga	Círcol del Recreu	Homenatge a Josep Figueres	Lluís Capdevila, Manuel Galés, Josep Fontbernat, Felip Barjau, Josep Tomàs i Piera, Joaquim Dardalló
292	30/7/1934	Barcelona	Unió Socialista de Catalunya	Miting	Joana Colom, Teresa Basterretxea, Josefa Boira
293	15/8/1934	Badalona	Centre d'Esquerra Republicana del Districte II	Miting	Josep Antoni Trabal, Ventura Gassol
294	24/8/1934	Barcelona	Casal d'Esquerra Republicana del Districte X	Miting	Constantí Llambies, Ramon Junyent, Roc Boronat, Joan Tauler, Joan B. Soler i Bru, Josep Tomàs i Piera
295	26/8/1934	Barcelona	Casal Català de l'Esquerra de l'Eixample	Miting	Roc Boronat, Joan Puig i Ferrer, Ventura Gassol, Josep Dencàs, Jaume Aiguader, Joan B. Soler i Bru
296	1/9/1934	La Garriga	Círcol del Recreu	Conferència	
297	2/9/1934	Rellinars	Cooperativa Popular	Inauguració de local	Josep Arnal, Antoni Puigdellívol, Domingo Ramon, Samuel Morera, Roc Boronat, Reis Bertral, Jaume Sellés, Amadeu Aragay, Amadeu Colldeforns, Josep Dencàs, Ventura Gassol
298	4/9/1934	Mont-roig del Camp		Miting	
299	6/9/1934	Montcada i Reixac	ABI	Conferència «La dona i el feixisme»	
300	9/9/1934	Sant Adrià de Besòs	Centre Republicà Federal Adrianenc	Miting	Josep Antoni Trabal
301	10/9/1934	L'Hospitalet	Centre Republicà Demòcrata	Conferència	
302	10/9/1934	Barcelona	Ateneu Republicà Federal d'Esquerra	Conferència «Catalunya 1714-1931»	Benet Mori
303	11/9/1934	Reus	Foment Nacionalista Republicà	Miting	Antoni Rovira i Virgili, Josep Tomàs i Piera, Josep Riera i Puntí, Ventura Gassol
304	16/9/1934	Sant Feliu de Codines		Miting	Roc Boronat, Amadeu Colldeforns, Josep Dencàs
305	18/9/1934	Badalona	Cinema Victòria	Miting	Josep Franquet, Joaquim Sitjà, Lluís Olmo, Josep Miret, Josep Leal, Melitó Ferriol, Pere Ardiaca, Manuel Reina, Emili Caballeria
306	20/9/1934	Barcelona	Centre Català d'Esquerra del Clot	Miting	Teresa Basterretxea, Lina Òdena
307	22/9/1934	Barcelona	Centre d'Esquerra del Districte V	Inauguració de local	Joan Casanovas, Ramon Bertran i Tàpies, Joan Tauler
308	22/9/1934	Barcelona	Casal d'Esquerra d'Estat Català	Miting	Benet Mori, Marià Hurtado, Jaume Aiguader, Josep Dencàs

309	30/9/1934	Reus	Foment Nacionalista Republicà	Mítng	Joan Casanovas, Joan Sentís, Joan Borràs, Josep Andreu i Abelló, Miquel Badia, Martí Rouret, Daniel Mangrané, Jaume Aiguader, Josep Tomàs i Piera, Amadeu Aragay, Humbert Torres, Josep Dencàs
310	7/10/1934	Sallent		Mítng	Francesc Riera, Amadeu Coldeforns, Lluís Bru, Jaume Sellés, Josep Antoni Trabal, Miquel Badia, Amadeu Aragay
311	14/4/1935	Terrassa	Cinema Recreo	Mítng	Domènec Palet i Barba, Albert Oliart, Mateu, Jaume Figueras, Samuel Morera, Roig, Ballart, Costa, Ermengol, Leandre Raurich, Rafael Tasis, Claudi Ametlla, Jaume Serra Hünter, Marià Rubió i Tudurí
312	19/12/1935	Barcelona	Casal Gracienc Nacionalista Republicà d'Esquerra	Conferència «La dona a través del temps i de la història»	
313	15/1/1936	Barcelona	Centre Català d'Esquerra del Clot	Mítng	Jaume Miravittles, Jaume Vàchier
314	18/1/1936	Barcelona	Casal d'ERC del Districte I	Mítng	Miquel Guinart, Reis Bertral, Amadeu Coldeforns, Ramon Bertran, Jaume Aiguader
315	19/1/1936	Vilafranca del Penedès	Teatre Principal	Mítng	Roc Boront, Eduard Ragassol, Salvador Armendarès, Joan Puig i Ferreter, Joan Ferret, Jaume Aiguader, Carles Pi i Sunyer, Fèlix Balaguer
316	21/1/1936	Sant Sadurni d'Anoia	Ateneu Agrícola	Mítng	Antoni Escofet, Jaume Cardús, Roc Boronat, Jaume Miravittles, Joan B. Soler i Bru, Josep Mestre i Puig, Jaume Aiguader
317	22/1/1936	Bellpuig	Avenç Republicà	Mítng	Jaume Miravittles
318	22/1/1936	Sant Martí de Maldà		Mítng	Jaume Miravittles
319	23/1/1936	Barcelona	Germanor Catalana i Republicana	Mítng	Ramon Junyent, Pere Foix, Joan B. Soler i Bru
320	23/1/1936	Arenys de Mar		Mítng	Joaquim Bilbeny, Josep Antoni Trabal
321	24/1/1936	El Prat de Llobregat	Cafè de Pont	Mítng	Perramon, Padrós, Jaume Miravittles
322	25/1/1936	Barcelona	Casal Nacionalista Obrer de Gràcia	Mítng	Jaume Miravittles, Joan B. Soler i Bru, Jaume Aiguader, Amadeu Coldeforns, Joan Puig i Ferreter, Benet Mori
323	25/1/1936	Martorell	Centre Republicà El Progrés	Mítng	Miquel Tolosa, Francesc Riera, Josep Quero, Josep Maria Espanya, Josep Antoni Trabal, Carles Pi i Sunyer
324	26/1/1936	Els Hostalets de Pierola	Foment Republicà	Mítng	Francesc Riera, Ramon Bertran i Tàpies, Manuel Galés, Josep Quero, Pere Coromines
325	26/1/1936	Gelida	Societat Coral d'Artistes	Mítng	Pere Foix, Manuel Galés, Jaume Serra i Hünter, Josep Jové, Josep Antoni Trabal

326	26/1/1936	Bellmunt del Priorat		Mítng	Jaume Vàchier
327	26/1/1936	Cabassers		Mítng	Jaume Vàchier
328	28/1/1936	Barcelona	Ateneu Obrer Republicà del Districte V	Mítng	Joan Carreras, Antoni Franch, Francesc Farreras i Duran, Manuel Galés, Carles Pi i Sunyer, Ricard Esmandia
329	28/1/1936	Barcelona	Centre d'Esquerra Republicana del Districte IX	Mítng	Manyà, Pere Foix, Nicolau Battestini
330	29/1/1936	Barcelona	Ràdio Barcelona	Conferència «Les dones a través del temps i de la història»	
331	1/2/1936	Gironella		Conferència «Missió de la dona en les pròximes eleccions»	Josep Antoni Trabal
332	1/2/1936	Barcelona	Casal Català d'Esquerra del Districte IV	Mítng	Cassià Costal, Ricard Altaba, Roc Boronat, Garriga, Pere Foix, Joan Puig i Ferreter
333	2/2/1936	Berga		Conferència	
334	2/2/1936	Sant Adrià de Besòs	Centre Republicà Federal Adrianenc	Mítng	Manuel Andreu, Josep Santaló, Josep Alay, Alfred Cabanes, Jaume Serra Hünter
335	2/2/1936	Fígols		Mítng	Francesc Parcerisa, Lluís Rovira, Francesc Torrens, Josep Antoni Trabal
336	2/2/1936	La Pobla de Lillet		Mítng	Francesc Parcerisa, Lluís Rovira, Francesc Torrens, Josep Antoni Trabal
337	2/2/1936	Olvan		Mítng	Francesc Parcerisa, Lluís Rovira, Francesc Torrens, Josep Antoni Trabal
338	2/2/1936	Perafita		Mítng	Francesc Parcerisa, Lluís Rovira, Francesc Torrens, Josep Antoni Trabal
339	2/2/1936	Prats de Lluçanès		Mítng	Francesc Parcerisa, Lluís Rovira, Francesc Torrens, Josep Antoni Trabal
340	2/2/1936	Sant Salvador de Cercs		Mítng	Francesc Parcerisa, Lluís Rovira, Francesc Torrens, Josep Antoni Trabal
341	4/2/1936	Sant Adrià de Besòs	Centre Republicà Federal Adrianenc	Mítng	Miquel Santaló, Francesc Farreras i Duran, Jaume Serra i Hünter
342	5/2/1936	Barcelona	Casal Nacionalista d'Esquerra del Districte IV	Mítng	Josep Navarro i Costabella, Marià Rubió i Tudurí, Carles Pi i Sunyer
343	5/2/1936	Gavà	Saló Novetats	Mítng	Francesc Duran i Rossell, Joan Fronjosà, Vicenç Bernades
344	6/2/1936	Barcelona	Ateneu Francesc Layret	Mítng	Balaguer, Rodríguez, Xambó, Maria Teresa Gilbert
345	7/2/1936	Blanes	Casa del Poble	Mítng	Francesc Arnau, Pere Blasi
346	8/2/1936	Torrelles de Llobregat	Casal d'Esquerra	Mítng	Rafael Domingo, Ramon Frontera, Joan Puig i Ferreter

347	8/2/1936	Barcelona	Centre Català Republicà d'Esquerra	Míting	Miquel Alubrere, Roc Boronat, Josep Coll i Mas, Jaume Miravittles, Emili Granier-Barrera, Joan Puig i Ferrer
348	8/2/1936	Bonastre		Míting	Roc Boronat, Jaume Miravittles, Josep Antoni Trabal
349	8/2/1936	Torrelles de Llobregat	Casal d'Esquerra	Míting	Rafael Domingo, Antoni Cardús, J. Picó, Ramon Mas, Jacint Gené, Miquel Tolosa, Tomàs Pujol i Font, Ramon Frontera
350	8/2/1936	Viladecans	Centre Català Republicà	Míting	Rafael Domingo, Antoni Cardús, J. Picó, Ramon Mas, Jacint Gené, Miquel Tolosa, Tomàs Pujol i Font, Ramon Frontera, Joan Puig i Ferrer
351	9/2/1936	Barcelona	La Saleta	Míting	Rafael Tasis, Rossend Lloret, Simó Llauneta, Josep Coll, Francesc Rosell i Muntaner, Pere Mas, Lluís Nicolau d'Oliver
352	9/2/1936	Santa Coloma de Queralt	Cooperativa	Míting	J. Pont, Lluís Ardiaca, Marià Rubió Tudurí, Marcel·lí Domingo
353	9/2/1936	Sarrià	Sindicat	Míting	Josep Alay, Lluís Ardiaca, Marcel·lí Domingo
354	9/2/1936	Montblanc	Teatre Principal	Míting	Joan Rodríguez-Papaseit, Lluís Ardiaca, Alaiz, Josep Briansó, Joan Sentís, Marià Rubió i Tudurí i Marcel·lí Domingo
355	9/2/1936	Rocafort de Queralt		Míting	Joan Rodríguez-Papaseit, Lluís Ardiaca, Alaiz, Josep Briansó, Marià Rubió i Tudurí, Marcel·lí Domingo
356	10/2/1936	Olot	Teatre Principal	Míting	Antoni Dot, Joan de Garganta, Joan Puig i Ferrer, Miquel Santaló
357	10/2/1936	Sant Joan de les Abadesses		Míting	Joan de Garganta, Joan Puig i Ferrer
358	11/2/1936	Barcelona	Casal Nacionalista Sagrerenc	Míting	Salvador Plans, Manuel Andreu, Josep Quero, Joan Puig i Ferrer
359	11/2/1936	L'Espluga de Francolí		Míting	Vila Cuenca
360	12/2/1936	Tarragona	Teatre Tarragona	Míting	Ramon Nogués i Biset, Amos Ruiz de Lecina, Carles Pi i Sunyer, Marcel·lí Domingo, Pere Lloret
361	13/2/1936	Torroella de Montgrí	Casino Coll	Míting	Emili Pibernat, Emili Granier-Barrera, Gaietà Rahola, Josep Fontbernat, Miquel Santaló
362	14/2/1936	Esplugues de Llobregat		Míting	Joan Lluís Pujol i Font, Emili Granier-Barrera, Josep Fontbernat, Marià Rubió i Tudurí
363	14/2/1936	Sallent		Míting	Jaume Sellés, Pere Foix, Josep Antoni Trabal, Jaume Senyal
364	15/2/1936	Berga		Míting	Josep Antoni Trabal
365	15/2/1936	Cardona		Míting	Jaume Sellés, Francesc Farreras i Duran, Jaume Senyal, Josep Antoni Trabal,
366	15/2/1936	Gironella		Míting	Josep Antoni Trabal
367	15/2/1936	Puig-reig		Míting	Josep Antoni Trabal

368	8/3/1936	Barcelona	Plaça Monumental	Mítng	Marià Hurtado, Mas, Manuel Suárez Delgado, Werner, Franchi, Joan Fronjosà, Carles Gerhard, Miquel Valdés, Joan Puig i Ferreter, Joan Comorera, José Díaz, Josep Antoni Trabal, Joan Casanovas
369	13/3/1936	Barcelona	Casal Nacionalista d'Esquerra del Districte IV	Homenatge a Antoni Maria Sbert	Marià Rubió i Tudurí, Antoni Rovira i Virgili, Antoni Maria Sbert, Ventura Gassol
370	21/3/1936	Barcelona	CADCI	Mítng	Ventura Gassol, Joan Comorera, Josep Fontbernat, Antoni Ventós, Ricard Altaba, Enric Pérez i Farràs
371	26/3/1936	Barcelona	Ateneu Republicà Català Francesc Layret	Inauguració de local	Josep Navarro i Costabella, Llorenç Perramon, Eduard Layret, Josep Maria Espanya
372	5/4/1936	Barcelona	Casal d'Esquerra del Districte VI	Mítng	Josep Navarro i Costabella, Simó Llauneta, Jaume Serra i Hünter
373	7/4/1936	Barcelona	Centre Català d'Esquerra del Clot	Mítng	Llorenç Perramon, Jaume Miravittles, Jaume Vàchier
374	18/4/1936	Barcelona	Ateneu Obrer de Sant Andreu	Conferència «Com evitar la guerra?»	
375	23/4/1936	Barcelona	Casal d'Esquerra del Districte IV	Mítng	Simó Llauneta, Josep Navarro i Costabella, Jaume Miravittles, Joan Puig i Ferreter, Ventura Gassol
376	24/4/1936	Badalona		Mítng	Joan Mora, Pere Ardiaca, Cassià Costal, Claudi Ametlla, Marià Rubió i Tudurí
377	25/4/1936	Barcelona	Casal Nacionalista d'Esquerra del Districte IV	Mítng	Jaume Miravittles, Antoni Rovira i Virgili, Marià Rubió i Tudurí
378	9/5/1936	Barcelona	Casal d'ERC del Districte VI	Conferència «El feixisme i el dret dels pobles a la cultura»	
379	17/5/1936	Montblanc	Teatre Principal	Mítng	Jaume Foguet, Ventura Gassol, Lluís Prunés, Martí Rouret, Josep Folch
380	21/5/1936	Barcelona	Ateneu Obrer d'ERC del Districte II	Homenatge a Luis Bello	Abad, Roc Boronat, Albors, Francesc Codó, Pere Foix, Antoni Oliva, Simó Llauneta, Nicolau Battestini
381	4/6/1936	Barcelona	Gran Price	Mítng	Joan Casanovas, Enric Pérez i Farràs, Artur Cussó, Pere Ardiaca, Joan Fronjosà, Marià Hurtado, Luís Suárez Delgado, Oddino Morgari
382	10/6/1936	Barcelona	Casal Gracienc Nacionalista Republicà d'Esquerra	Conferència «Feixisme o nacionalisme»	
383	21/6/1936	Vilabella	Centre d'Esquerra Republicana	Mítng	Jaume Foguet, Martí Rouret, Josep Folch, Manuel Galés, Martí Català
384	14/7/1936	Barcelona	Plaça Monumental	Mítng	Victoria Kent, Júlia Álvarez, Dolores Ibárruri, Aurora Arnaiz, Dolors Piera

385	4/9/1936	Mataró	Clavé Palace	Mítng	Amelia Sunoy, Paquita Reniu, Carme Julià, Dolors Canyameras, Consol Nogueras, Elionor Viñyerta, Gabina Viana, Margarida Abril
386	17/9/1936	Reus	Teatre Fortuny	Mítng	Teresa Palau, Lina Hinberg, Hilda Agostini, Carme Julià
387	20/9/1936	Barcelona	Teatre Olympia	Mítng	J.M. Ferris, Antonio Galcerán, Francisco Albiol, Antonio Cortazán, Alberto Etchepare, Pablo de la Corriente Brau, Marià Hurtado, Alejandro Moet, Paulino Arzuaga, Albert Víctor
388	30/9/1936	L'Hospitalet		Mítng	Maria Issa, Manuela Martí, Josefa Boira, Elvira Sarret
389	30/10/1936	Girona	Teatre Municipal	Mítng	
390	6/12/1936	Tarragona		Mítng	Antoni Secall, Marià Hurtado, Francesc Berbena, Consol Cabanyes, Camil Ros, Pere Medem
391	27/12/1936	Reus	Foment Nacionalista Republicà	Conferència «El record inesborrable de l'Avi Macià»	
392	16/1/1937	Barcelona	Casal d'Esquerra del Districte IV	Mítng	Josep Maria Lladó Figueres, Josep Navarro i Costabella, Martí Barrera
393	13/2/1937	Sant Hipòlit de Voltregà	Teatre Municipal	Mítng	Alexandre Forcades, Lluís Bru, Jaume Miravittles, Martí Rouret
394	24/2/1937	Sabadell	Teatre Euterpe	Mítng	Régulo Martínez, Eduardo Medrano
395	5/3/1937	Arbúcies		Mítng	Francisca Riera
396	7/3/1937	Barcelona	Plaça Monumental	Mítng	Lluís Companys, Teresa Pàmies, Margarita Nelken, Frederica Montseny
397	13/3/1937	Girona	Centre d'Unió Republicana	Mítng	Murillo, Lluís Bota, Juvé, Pere Cerezo, Miquel Santaló, Grau
398	20/3/1937	Barcelona	Ràdio Esquerra		
399	25/4/1937	El Prat de Llobregat	Casal d'Esquerra Republicana	Mítng	Josep Montes, Jaume Tamborero, Marià Hurtado
400	1/5/1937	Barcelona	Casal Nacionalista d'Esquerra	Mítng	Eduard Garcia, Josep Maria Lladó Figueres, Josep Navarro i Costabella
401	3/6/1937	Barcelona	Teatre Stadium	Mítng	Hilda Agostini, Josefa Belda, Dolors Piera, Emiliàna de Rius, Reis Bertral
402	25/7/1937	Barcelona	Gran Price	Mítng	Dolors Piera, Àlvar Pasqual-Leone, Jaume Serra i Hünter
403	3/8/1937	Barcelona	Gran Price	Mítng	
404	17/10/1937	Barcelona	Teatre Goya	Mítng	Gavina Viana, Ramon Viñas, Josep Maria de Sureda, Francesc Grau, Francesc Barbena, Fèlix Martí Ibáñez.
405	18/11/1937	Barcelona	Ràdio Associació	Parlament radiofònic	
406	26/12/1937	Igualada	Centre Republicà	Mítng	Salvador Riba, Ignasi Canadell, Marià Rubió i Tudurí

407	26/12/1937	Barcelona	Plaça Catalunya	Míting	Lluís Companys, Antoni Maria Sbert, Pere Bosch i Gimpera, Rafael Vidiella, Josep Calvet, Hilarí Salvadó, Crescenciano Bilbao, Leon Jouhaux, Francesc Isgleas, Miquel Valdés, Frederica Montseny, Federico Urales, Cortés, Rodríguez Regués, Víctor Colomer, Francesc Duran i Rossell, Estanislau Ruiz i Ponsetí, Dolors Piera, De Juan, Joan Soler i Pla, Antoni Vilà
408	4/2/1938	París	Salle Wagram	Míting	Gaston Auguet, Marcel Cachin
409	8/3/1938	Barcelona	Teatre Barcelona	Míting	Marià Martínez Cuenca, Leonor Esteve, Enriqueta Gallinat
410	13/3/1938	Barcelona	Gran Price	Míting	Dolors Piera, Josefa Belda, Francesc Sentís, Reis Bertral, Margarita Nelken
411	3/4/1938	Barcelona	Ateneu Obrer Martinenc	Míting	Carmen Brufau, Carmen Martínez
412	17/4/1938	Barcelona	Cinema Odeon	Míting	Francesc Isgleas, Joan Cornudella, Miquel Valdés
413	17/4/1938	Vilafranca del Penedès		Míting	Jiménez, Joan Papiol
414	2/8/1938	Barcelona	CADCI	Míting	Ramon Frontera, Rafael Vidiella
415	10/9/1938	Barcelona	Casal d'Esquerra Estat Català del Districte II	Míting	Casalins, Rossell, Coll, Roc Boronat
416	18/12/1938	Barcelona		Míting	Francesc Conigue, Josep Torrents, Josep Urquijo, Josep Antoni Uribes, Manuel Torres Campanyà, Felip Pretel, Antoni Maria Sbert, Joan Peiró, Diego Martínez Barrio
417	26/12/1938	Barcelona	Casal de la Cultura	Conferència «Impressions del meu viatge a la URSS»	
418	2/1/1939	Barcelona	Casal de la Cultura	Conferència «Impressions del meu viatge a la URSS»	
419	11/9/1939	Mèxic DF	Orfeó Català de Mèxic	Míting	Marqués, Mora
420	1/1/1943	Mèxic DF		Conferència «La dona»	
421	24/12/1943	Mèxic DF	Ràdio Nacional Mèxic	Parlament radiofònic sobre «Francesc Macià»	
422	1/1/1944	Mèxic DF	Ràdio Nacional Mèxic	Parlament radiofònic sobre «El 26 de gener de 1939 a Barcelona»	
423	1/4/1951	Mèxic DF	Partido Nacionalista Vasco	Míting	

Fonts documentals, gràfiques i orals consultades

Arxius, biblioteques, entitats i fons personals

ACB	Antoni Corberó i Bargalló, Blanes
ACM	Arxiu Comarcal del Maresme, Mataró
ACOS	Arxiu Comarcal d'Osona, Vic
ADG	Arxiu Diocesà de Girona, Girona
AEM	Ateneo Español de México, Mèxic DF
AFB	Arxiu Fotogràfic de Barcelona
AGA	Archivo General de la Administración, Alcalá de Henares
AGN	Archivo General de la Nación, Mèxic DF
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHSCG	Arxiu Històric de Santa Coloma de Gramenet
AMCB	Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona
AMG	Arxiu Municipal de Granollers
AMTM	Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià, Monestir de Poblet
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat del Vallès
ARF	Albert Roqué i Fíguls, Barcelona
BC	Biblioteca de Catalunya, Barcelona
BDIC	Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine, Nanterre
BNE	Biblioteca Nacional de España, Madrid
CDMH	Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca
FCPS	Fundació Carles Pi i Sunyer, Barcelona
FJI	Fundació Josep Irla, Barcelona
IEFC	Institut d'Estudis Fotogràfics de Catalunya, Barcelona
IISG	Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam
IMMR	Institut Municipal de Museus de Reus
MBC	Magda Bonastre i Corberó, Cangues d'Onís
MC	Montserrat Carrió
OCM	Orfeó Català de Mèxic, Mèxic DF
UB-BPR	Universitat de Barcelona - Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

Entrevistes personals

Elisabeth Agudé i Escofet, Mèxic DF
Magda Bonastre i Corberó, Cangues d'Onís
Antoni Corberó i Bargalló, Blanes
Ernestina Hernández Pérez
Mariona Tarragona i Roig, Mèxic DF

Dolors Piera

Mestra, política
i exiliada

Plans Lluís Torrens i Palós

Roc Boronat

El republicà que
va fundar el Sindicat
de Cecs de Catalunya

**AURORA
BERTRANA**

membres fins al 1935

**L'ORFEO
CATALA
DE MEXIC
(1906-1986)**

VICENC RIERA ALONCA
**ELS EXILIATS
CATALANS
A
MEXIC**

Anna Montserrat Bacardí
Murià

El vicí d'escriure

Portic Dones
del XX

Josep Lluís Martín i Berbois

**Ignorades
però desitjades**

La dona política durant les eleccions de la
Segona República a Catalunya

ACONTRAVENT

Generalitat
de Catalunya

NEUS REAL MERCADAL
**EL CLUB FEMENÍ
I D'ESPORTS
DE BARCELONA,
PLATAFORMA
D'ACCIO CULTURAL**

BIBLIOTECA
SERRA
D'OR
PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Manuel de Prada

Quinas del aire

de Maria Martínez Sagi

MANUEL GONZÁLEZ I ALBA

Una vida per la independència

Victor Castells

**L'enigma
Arquimbau**

Julià Guillamon

Rosa Maria Arquimbau
**Història d'una noia
i vint braçalets**

**Victor Castells
El Consell Nacional Cat**

Bibliografia

A. Entrevistes a Maria Dolors Bargalló

- «La nostra enquesta. Què opina vosté del vot femení, senyora?», *La Humanitat*, 6 de febrer de 1933, p. 10.
- «Dones d'esquerra. Maria Dolors Bargalló», *Foment*, 28 de març de 1934, p. 5.
- «Unió de Dones de Catalunya», *Companya*, 5 de febrer de 1938, p. 5.
- «Maria Dolors Bargalló i l'«Hora Catalana»», *La Humanitat* [Mèxic DF], 30 d'octubre de 1959, p. 10.

B. Bibliografia general

- AGUADO, Ana; ORTEGA, Teresa Maria. *Feminismos y antifeminismos. Culturas políticas e identidades de género en la España del siglo XX*. València: Universitat de València, 2011.
- AISA I PÀMPOLS, Ferran. República, guerra i revolució. L'Ajuntament de Barcelona (1931-1939). Barcelona: Ajuntament, Editorial Base, 2009.
- ALBERTÍ I CASAS, Elisenda. *Compromeses. Vuit dones catalanes excepcionals*. Barcelona: Albertí Editor, 2015.
- AMAT I FUSTÉ, Jordi; GARCÍA I ÁLVAREZ, Betsabé. *Roc Boronat, el republicà que va fundar el Sindicat de Cecs de Catalunya*. Barcelona: Pòrtic, 2008.
- AVILÉS FARRÉ, Juan. *Pasionaria. La mujer y el mito*. Barcelona: Plaza & Janés, 2005.
- BACARDÍ I TOMÀS, Montserrat. *Anna Murià. El vici d'escriure*. Barcelona: Pòrtic, 2004.
- BERTRANA I SALAZAR, Aurora. *Memòries fins al 1935*. Barcelona: Pòrtic, 1973.
- BONNÍN I SOCIAS, Catalina. *Aurora Bertrana. L'aventura d'una vida*. Girona: Diputació, 2003.
- CAMPILLO I GUAJARDO, Maria. *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*. Barcelona: Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- CAÑELLAS I JULIÀ, Cèlia; TORAN I BELVER, Rosa. *Dolors Piera. Mestra, política i exiliada*. Barcelona: Ajuntament, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

- CAPDEVILA I VILLALONGA, Lluís. *Història de la meua vida i dels meus fantasmes. La República, el periodisme, el teatre*. Valls: Cossetània, 2012.
- CARLE, Emmanuelle. *Gabrielle Duchêne et la recherche d'une autre route: entre le pacifisme féministe et l'antifascisme*. McGill University, Montreal. [Tesi doctoral, abril 2005].
- CASASÚS I GURI, Josep Maria. *Periodisme que ha fet història*. Barcelona: Diputació - Col·legi de Periodistes de Barcelona, 1991.
- CASTELLS I BENOSA, Víctor. *Manuel González i Alba. Una vida per la independència*. Barcelona: Pòrtic, 1985.
- *El Consell Nacional Català (1953-1975)*. Barcelona: CNC Edicions, 2005.
- Catalunya fora de Catalunya. Cent anys de l'Orfeó Català de Mèxic, 1906-2006*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2009.
- CONTIJOCH i MIQUEL, Eduard. *Josep Contijoch i Carol, l'alcalde gestor de Montblanc durant el bienni negre (1934-1936)*.
- CREXELL I PLAYÀ, Joan. *El Complot de Garraf*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- DUCH I PLANA, Montserrat. *Quimeres: Sociabilitats i memòries col·lectives a la Catalunya del segle XX*. Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, Arola Editors, 2012.
- *El gènere de la polis: la trajectòria de les dones en el catalanisme polític*. Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, Arola Editors, 2013.
- ESCULIES I SERRAT, Joan. *Josep Fontbernat, conseller de Tarradellas*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2017.
- GARCIA-RIPOLL I DURAN, Martí; NIQUI ESPINOSA, Cinto. *La ràdio en català a l'estranger*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2007.
- GONZÁLEZ I VILALTA, Arnau. *La irrupció de la dona en el catalanisme (1931-1936)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- GUILERA I RICO, Laura. «Companya: La revista de la dona (El somni de la dona lliure)», *Revista Catalana de Pedagogia*, volum 6 (2007-2008), p. 381-396.
- GUILLAMON I MOTA, Julià. *L'enigma Arquimbau. Sexe, feminisme i literatura a l'era del flirt*. Barcelona: Comanegra, 2015.
- HUGUET I BIOSCA, Josep; MURIÀ ROURET, José Maria; VALL I SEGURA, Josep. *Esquerra a Mèxic. 1941-1980*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2012.
- IBÁRRURI GÓMEZ, Dolores. *Memorias de Dolores Ibárruri. Pasionaria. La lucha y la vida*. Barcelona: Planeta, 1985.
- IVERN I SALVÀ, Maria Dolores. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936), volum 1*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936), volum 2*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.
- «La Secció Femenina d'Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)» a *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- «Les dones d'Esquerra Republicana de Catalunya» a *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*. Barcelona: Columna, 2002.
- *Les dones d'Esquerra. 1931-1939*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2007.
- La fundació de l'Esquerra Republicana. Viè aniversari*. Barcelona: ERC-Federació de Barcelona-ciutat, 1937.
- MARTÍ I SOLER, Miquel. *L'Orfeó Català de Mèxic (1906-1986)*. Barcelona: Curial, 1989.
- MARTÍN I BERBOIS, Josep Lluís. *Ignorades però desitjades*. Barcelona: Acontravent, 2013.
- MASÓ I REIG, Elena. *Les dones d'Esquerra. 1939-1979. Memòria i testimonis*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2011.
- MOLAS I BATLLORI, Isidre. *Lliga Catalana* [2 volums]. Barcelona: Edicions 62, 1972.
- NASH, Mary. *Defying Male Civilization: women in the Spanish Civil War, USA*, Arden Press, 1995.
- *Més enllà del silenci: les dones a la història de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Comissió Interdepartamental de Promoció de la dona, 1988.
- *Rojas: Las mujeres republicanas en la Guerra Civil*. Madrid: Taurus, 1999.
- «El segle XX: el segle de les dones?» a *L'Avenç*, gener de 2000, p. 30-36.
- *Treballadores: un segle de treball femení a Catalunya (1900-2000)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Treball, 2010.

PÉREZ I NESPEREIRA, Manuel. *Martí Barrera. Sindicalista, impressor, polític*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2014.

PLANAS I SERRA, Albert. *Antoni Dot i Arxer. 1908-1972*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2008.

POBLET I GUARRO, Josep Maria. *Història de l'Esquerra Republicana de Catalunya. 1931-1936*. Barcelona: Dopesa, 1976.

PRADA BLANCO, Juan Manuel de. *Las esquinas del aire. En busca de Ana María Martínez Sagi*. Barcelona: Planeta, 2000.

PUY I JUANICO, Josep. *Domènec Palet i Barba. Prohom de la Terrassa republicana*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2015

Rassemblement Mondial des Femmes contre la guerre et le fascisme. Compte Rendu des travaux du Congrès. Paris: Éditions Mondiales, 1934.

REAL I MERCADAL, Neus. *El Club Femení i d'Esports de Barcelona, plataforma d'acció cultural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

— *Dona i literatura a la Catalunya de preguerra*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.

RIERA I LLORCA, Vicenç. *Els exiliats catalans a Mèxic*. Barcelona: Curial, 1994.

ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Cartes de l'exili*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

RUBIRALTA I CASAS, Fermí. *Miquel Badia. Vida i mort d'un líder separatista*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2011.

SEGURA I MAS, Antoni; SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria (dir.) *Catalunya al món. La presència catalana al món: segles XIX i XX*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008.

SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume. *Catalunya i la Guerra Civil*. Barcelona: Edicions d'Ara, 1983.

SUBIRATS I PINYANA, Josep. *Entre vivències. La Guerra Civil, les presons franquistes, la transició i la Unió Europea*. Barcelona: Viena, 2003.

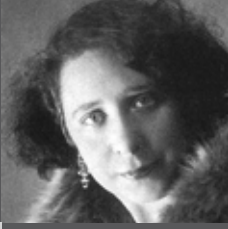
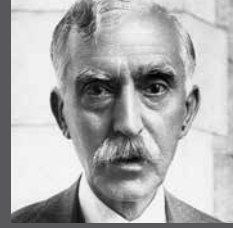
TEIXIDOR I COLOMER, Anna. *Josep Puig Pujades. Líder del republicanisme empordanès*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2013.

TORRENT I ORIOL, Jaume. *Salvador Armendares i Torrent (1893-1964) Metge i polític*. Barcelona: Viena Edicions - Parlament de Catalunya, 2006.

VINYES I ROIG, Pau. *Hilari Salvadó. Alcalde de Barcelona quan ploviem bombes*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2017.

C. Premsa consultada

Badalona	<i>Acció</i>
	<i>Front</i>
Barcelona	<i>Butlletí de l'Estat Català</i>
	<i>Butlletí d'ERC-Federació de Barcelona-ciutat</i>
	<i>Ciutat, La</i>
	<i>Companya</i>
	<i>Fornal</i>
	<i>Humanitat, La</i>
	<i>Mi Revista</i>
	<i>Opinió, L'</i>
	<i>Pamflet</i>
	<i>Poble, El</i>
	<i>Publicitat, La</i>
	<i>Última Hora</i>
	<i>Vanguardia, La</i>
	<i>Ressorgiment</i>
Buenos Aires	<i>Autonomista, L'</i>
Girona	<i>Igualadí, L'</i>
Igualada	<i>Crònica</i>
Madrid	<i>Estampa</i>
	<i>Frente Rojo</i>
	<i>Libertad, La</i>
	<i>Mundo Gráfico</i>
	<i>Voz, La</i>
Mèxic DF	<i>Butlletí d'ERC</i>
	<i>Humanitat, La</i>
Montblanc	<i>Aires de la Conca</i>
	<i>Tasca</i>
París	<i>Butlletí Informatiu de la Generalitat de Catalunya</i>
	<i>Femmes</i>
Reus	<i>Foment</i>
Ripoll	<i>Clam Popular</i>
Sabadell	<i>Poble, El</i>
Vic	<i>Lluita</i>
Vilafranca del Penedès	<i>Abril</i>

Índex onomàstic

L'índex onomàstic no inclou els participants dels mítings i conferències detallats a l'annex.

Abadal i Calderó, Ramon d'	41, 63
Agostini i Banús, Hilda	87
Aguadé i Cortés, Cristià	70
Aguadé i Cortés, Jaume Anton	70
Aguadé i Escofet, Elisabeth	23
Aiguadelles, Florentina	111
Aiguader i Miró, Artemi	62, 72, 208
Aiguader i Miró, Jaume	33, 40, 41, 48, 50, 58, 60, 62, 70, 88, 94, 121, 122, 208
Alavedra i Segurañas, Joan	48, 52, 60, 70, 80
Albert i Generó, Arnau	23
Albert i Pey, Salvador	33
Alcalá-Zamora y Torres, Niceto	95
Alcón, Paquita	111
Aleu i Riera, Dolors	43
Alfons XIII	27, 31
Algarra i Coma, Maria Lluïsa	111
Alomar i Villalonga, Gabriel	63
Altaba i Planuch, Ricard	40, 132
Altaba i Planuch, Trinitat	37
Álvarez del Vayo y Olloqui, Julio	99
Ametlla, Maria-Lluïsa	87
Andreu i Abelló, Josep	33, 94, 122
Anglada i Sarriera, Dolors	30, 31
Antic, Ester	111
Aragay i Daví, Amadeu	33, 63, 80, 94
Arandes Valdivieso, Cristina	125
Arbiol, M.	87
Ardiaca i Martí, Pere	92, 98, 99

Argelés, Josepa	73	Blasco (de Boronat), Rosa	39
Armendares i Torrent, Salvador	128, 131, 132	Blasi i Maranges, Pere	86
Armengol de Llano, Josep	51, 64	Bofarull, Josefina	111, 113
Armengol i Rovira, Isidre	72	Boira, Josepa	89, 91
Arnau i Cortina, Francesc	80	Boix i Vallicrosa, Alfons	132
Arquimbau i Cardil, Rosa Maria	13, 34, 37, 47, 49, 57, 59, 69, 73, 74, 111	Bonastre i Casas, Lluís	134
Arseri, Miriam	111	Bonastre i Corberó, Magda	23
Augspurg, Anita	109	Bonastre i Corberó, Margarida	134
Auguet, Gaston	117	Bonnemaison i Farriols, Francesca	25, 31, 43
Aymamí i Baudina, Lluís	73, 103	Bori, Carme	73
Azaña Díaz, Manuel	97	Boronat i Font, Roc	17, 29, 40, 41, 42, 46, 64, 88, 127, 174, 222
Aznar i Seseres, Pere	103	Borràs i Messeguer, Josep	80, 94
Azorín (veure Martínez Ruiz, José)		Borràs i Targa, Concepció	22
Azuara, Isabel	111	Botey i Estapé, Marc-Aureli	138
Badia i Capell, Miquel	30, 47, 94	Botey, Marc	138
Baer, Gertrude	85	Brangulí	107
Baldó i Massanet, Maria	25, 31, 95, 99, 111	Brault, Éliane	109
Ballester i Llasat, Carme	13, 74, 75, 76, 85, 222	Butler, Judith	19
Balmes i Pons, Damià	52	Caballeria, Emili	92
Barbusse, Henri	83	Cachin, Marcel	117
Bargalló i Creus, Josep	25, 29	Cadefau i Güells, Maria Esther	37
Bargalló i Serra, Josepa	23, 117, 119, 134, 136	Calahorra, Josefina F. De	133
Barrera i Maresma, Martí	72, 80, 208	Calvet i Casanovas, Nèstor	23
Basterretxea, Teresa	21, 89	Cambó i Batlle, Francesc	43
Batista i Roca, Josep Maria	133	Campalans i Puig, Rafael	63
Battestini i Galup, Nicolau	62, 174	Campoamor Rodríguez, Clara	37, 44, 61
Bayona, Teresa	39	Canós, Josefina	89
Belda, Josepa	111, 113, 114, 115, 117	Canturri i Ramonet, Enric	71, 132, 208
Bellido, Raimonda	39	Canyà i Martí, Llucieta	31, 73
Benario, Olga	103	Canyades, Rafaela	39
Berenguer y Fusté, Dámaso	31	Capdevila i Vilallonga, Lluís	7, 77
Bergery, Gaston	85	Cárdenas del Río, Lázaro	125
Bertral i Terré, Reis	59, 67, 71, 73, 74, 75, 94, 111, 113, 115, 117, 222	Cardona, Carme	89
Bertran de Quintana, Josep Maria	47, 97	Carrasco i Formiguera, Manuel	36, 63
Bertrana i Salazar, Aurora	13, 44, 45, 55, 57, 59, 75, 76, 77, 83, 111	Carratalà i Van den Wouver, Maria	59, 89
Bilbeny i Bosch, Joaquim	122	Carreté i Margarit, Maria	74, 111
Bladé i Desumvila, Artur	132	Casademunt i Arimany, Xavier	86
Blanco i Chan, Benigna	56	Casajuana i Oncins, Maria	75
		Casals i Defilló, Pau	133
		Casals i Freixes, Josep	29
		Casanelles i Ibarz, Joan	33, 73
		Casanovas i Maristany, Joan	33, 40, 42, 80, 94, 99, 103

Castells, Martina	43	Dollfuss, Engelbert	89
Castells, Núria	37	Domènech i Escoté, Maria	25
Castille, Yveline	117	Domingo i Sanjuan, Marcel·lí	33, 97
Castillo Rosas, Rosa	22, 127	Donato i Pérez, Maria	39, 40, 41
Català, Cèsar	132	Doriot, Jacques	85
Catalan i Benavent, Montserrat	23	Dot i Arxer, Antoni	33, 132, 208
Cattanéo, Bernadette	108, 111, 117, 121	Duchêne, Gabrielle	19, 21, 45, 83, 87, 106, 109, 111
Cecil of Chelwood, Lord Robert	21, 97	Dumont, Mireille	121
Centelles i Ossó, Agustí	107	Duran i Rossell, Francesc	128, 133
Cervelló, Antònia	88	Duran, Hermínia de	89
Civit i Vallverdú, Deogràcies	30	Durany i Vives, Carlota	59
Colell, Adelina de	85, 87	Elías, Emília	115
Colom i Llach, Joana	89, 91, 93	Eroles i Serra, Antoni	132
Colomer i Nadal, Víctor	103	Escobar Hernández de Lorenzo, Beatriz	124
Colubret i March, Angelina	13, 34, 37, 39, 40, 41, 51, 57, 59	Escofet i Alsina, Frederic	95
Colubret i March, Mercè	39	Escofet i Andreu, Josep	73, 86, 109
Comas i Calvet, Pere	33, 73	Escolà, Candelària	111
Comorera i Soler, Joan	103	Espelt, Anna	75
Companyans i Jover, Lluís	13, 33, 35, 40, 41, 63, 76, 80, 85, 86, 94, 97, 103, 105, 108, 111, 112, 127, 222	Espinosa de los Monteros, Carme	37
Compte i Canelles, Jaume	29	Espinosa, Josep Maria	92
Corberó i Bargalló, Antoni (1927-1944)	29, 127	Estartús, Lluís	103
Corberó i Bargalló, Antoni (1947)	23, 127, 134, 139	Esteve i Guau, Martí	58
Corberó i Bargalló, Roser	134	Fàbrega i Pou, Josep	86
Corberó i Torreguitart, Antoni	29, 119, 134	Fabregat i Arrufat, Ramon	31
Cornudella i Barberà, Joan	115	Falcón, Irene	(veure Lewy Rodríguez, Irene)
Coronel, Teresa	111	Fanny l'Holandesa	111
Cortés, Maria-Lluïsa	87	Farreras i Duran, Francesc	58, 132
Cortés i Juan, Dolors	22, 124	Feliu i Miró, Antònia	75
Cot, Carme	111	Feliu, Enrique	95
Cot, Pierre	21, 97	Fernández Blanco, Lucila	89, 93
Cuenca i León, Núria	143	Fernández i Fresneda, Ramon	124
Cunillera i Rius, Miquel dels Sants	80	Ferrer i Batlle, Pere	122, 132
Cusó, Antoni	103	Ferrer i Brugués, Enric Jacint	56
Cussó i Arnal, Artur	99	Ferrer i Cortés, Francesc	124
Dardalló i Altés, Joaquim	52, 54	Ferrer i Figuerola, Lluís	124
Dencàs i Puigdollers, Josep	33, 47, 48, 70, 94, 222	Ferrer i Sanchis, Miquel	128, 129, 131
Descoux, Jean	102	Ferrer i Torrens, Francesc	30
Deulofeu, Àngels	89	Ferrer, Maria	87
Díaz, Angelina	111	Ferret i Navarro, Joan	126
		Ferriol i Domènech, Melitó	92
		Ferro, Rafaela	44, 111
		Figueres i Salelles, Jaume	126

Fitó, Teresa	111		
Folch i Folch, Josep	95	Grau i Costa, Joan	132
Font i Clot, Margarida	111	Graupera, Àngela	57, 59, 87, 89
Font i Orobitg, Marian	132	Guerra, Mari Pepa	23
Fontbernàt i Verdaguier, Enric	105, 109	Guinart i Castellà, Miquel	208
Fontbernàt i Verdaguier, Josep	31, 139, 208	Hernáiz, Aurora	14
Forcades, Alexandre	41, 42, 70	Hernando Ortega, Teófilo	99
Francès i Ladrón de Cegama, Josep Maria	42	Herold, Ferdinand	81
Franco Bahamonde, Francisco	119	Herrera, Juventina	23
Franquet, Josep	92	Herrero, Rosa	87
Freixes i Jover, Maria Antònia	73	Hitler, Adolf	85, 89
Fremont, Elvira	59	Homedes, Antonieta	34, 36, 37, 39, 40, 41
Fronjosà i Salomó, Joan	99	Hurtado, Manuel	103
Frontera i Bosch, Ramon	71, 80, 132	Hurtado, Marià	98, 99
Fuyola Miret, Encarnación	91	Hurtado i Miró, Amadeu	36
Galés i Martínez, Manuel	94, 99, 103, 132	Ibàrruri Gómez, Dolores	89, 91, 99, 101, 111, 113
Gallinat i Roman, Enriqueta	13, 111, 115	Iglésies i Casanovas, Ignasi	33
Gally i Grivé, Guillem	103	Imbern i Bonet, Antoni	117
Garcia i Giró, Eduard	52	Imbert i Lizarralde, Lena	111
García Lorca, Federico	99	Imbert i Lizarralde, Obdúlia	111
García-Blanco Manzano, Veneranda	91	Irla i Bosch, Josep	13, 33, 86
Garcia, Gabriel	45	Isern, Teresa	57, 59
Garriga de Gelbert, M.	59	Isgleas i Piarnau, Francesc	115
Garriga i Aleu, Josep	30	Ivern i Salvà, Maria Dolors	51, 143
Garriga, Rosalia	87	Jané, Antònia	89
Gassol i Rovira, Ventura	29, 31, 33, 40, 50, 54, 60, 62, 63, 70, 80, 81, 94, 103, 124, 141, 222	Jordi i Frigola, Martí	208
Gibert i Perotti, Maria Teresa	13, 18, 33, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 46, 47, 51, 53, 73, 75, 83, 108, 111, 222	Josul, Maria	89
Gil-Robles y Quiñones, José María	87, 95	Juan, Meravelles	87
Gilabert, Antoni	130	Karr i Alfonsetti, Carme	25, 59, 65
Gilabert, Pilar	89	Kent Siano, Victoria	37, 59, 61, 91, 99, 115
Gimeno, Enric	133	Kohn, Eveline	91
Gimeno, Lluís	133	Lafuente, Paulina	11
Ginestà, Bru	107	Lamo de O'Neill, Regina	73
Goicoechea i Mayayo, Justa	13	Leal, Josep	92
Gómez i Díaz, Pilar	22	Lehmann, Andrée	109
González, Marta	95	Leroy, Marcelle	111
González, Roberto	141	Lerroux García, Alejandro	95
Graner de Bertran, Maria Montserrat	37, 44, 57, 59, 83,	Lewy Rodríguez, Irene	89
		Llebot i Colom, Amanda	55, 57, 59, 89
		Llopart i Vilalta, Amadeu	73
		Llorens i Abelló, Joaquim	80
		Lluhí i Vallescà, Joan	33, 73, 75
		Loperena i Romà, Joan	94
		López, Genoveva	21

Machado Ruiz, Antonio	97	Morgades i Gili, Josep	27
Macià i Llussà, Francesc	13, 26, 29, 31, 32, 33, 40, 48, 50, 52, 54, 56, 57, 60, 62, 63, 64, 70, 73, 75, 76, 77, 79, 81, 85, 111, 112, 174, 222	Morgari, Oddino	99
Malraux, André	91	Morizet, André	102
Mangrané i Escardó, Daniel	94	Morlà, Miquel	52
Manyalic, Concepció	111	Murià i Romaní, Anna	13, 31, 34, 37, 44, 45, 55, 57, 59, 67, 71, 73, 74, 75, 83, 87, 111, 127, 222
Manzano, Veneranda (veure García-Blanco Manzano, Veneranda)		Mussolini, Benito	21, 95, 115
Marimon, Emília	111	Narciandi Bonastre, Javier	23
Martí i Domingo, Irene	56	Nash, Mary	33, 143
Martí i Feded, Carles	121, 123	Navarro i Costabella, Josep	103
Martí, Manuela	111, 113	Negrín López, Juan	111
Martí, Maria	39, 41	Neira i Laporta, Eduard de	132
Martín i Berbois, Josep Lluís	33, 71	Nelken Mansberger, Margarita	37, 61, 91, 105, 113, 115, 117
Martínez Cuenca, Marià	115	Nicolau d'Olwer, Lluís	124
Martínez i Ventura, Montserrat	111	Nicolau i Massó, Maria del Carme	111
Martínez Ruiz, José	99	Nogueras i Seda, Consol	13, 111
Martínez-Sagi, Anna Maria	55, 57, 59, 66	Òdena i Garcia, Lina	89, 93, 109, 111, 112
Mas, Antoni	72	Oliva i Ayats, Amadeu	132
Masdemont i Puquí, Remei	22	Olmo, Lluís	92
Maseras i Ribera, Maria Elena	43	Opisso i Sala, Regina	37
Masó i Roig, Elena	143	Oromí, Núria Montserrat	37, 39, 40, 41, 55, 56, 57, 59, 71, 74, 94, 222
Mateu i Botines, Jaume	132	Ossorio y Gallardo, Ángel	97, 99
Merletti	107	Palacín i Soldevila, Ricard	33
Mestre i Puig, Josep	80	Palau, Dolors	99
Mestres i Albet, Pere	80, 94	Palau, Teresa	111
Mestres, Manuel	103	Palazon, Ramon	23, 130, 131
Miaja Menant, José	111	Palet i Barba, Domènec	56, 63, 126
Miquel, Marta	138	Palet i Martí, Miquel	132
Miravittles i Navarra, Jaume	18, 31, 99	Palma, doctora	111
Miret, Josep	92	Palomas, Angelina	87, 111
Moles i Marquina, Joan	124	Pàmies i Bertran, Teresa	105, 111
Monserdà i Vidal, Dolors	25	Pasionaria, la	
Montagut, Teresa	87	Perellada, Maria	87, 93
Montoriol i Puig, Carme	55, 59, 111	Perelló i Domingo, Marcel·lí	29, 128
Montoro i Bravo, Maria Enriqueta	57, 59, 87	Pérez Enciso, Maria	111
Montseny i Mañé, Frederica	14, 105	Pérez i Farràs, Enric	48, 95, 98, 99
Moral, Encarnació	88	Pérez, Ernestina	21
Morales Godoy, Maria Luz	44, 89	Pi i Ferrer, Maria	57, 59, 89
Morera i Ribas, Samuel	33, 56, 80	Pi i Sunyer, August	133, 138

Pi i Sunyer, Carles	22, 80, 88, 94, 132	Rodríguez	131
Picornell i Femenies, Llibertat	111	Roget, Joan	100
Piera i Llobera, Dolors	18, 21, 108, 111, 113, 115, 117, 127	Rolland, Roman	83
Pino, Maria	141	Romagosa i Estrada, Salvador	138
Pinyol, Evarist	88	Romeu, Carme	67
Pla i Blanc, Domènec	80	Roure-Torent, Josep	128
Plana, Margarida	73	Rouret i Callol, Martí	80, 103, 132, 133
Polo i Roig, Irene	73	Roux-Zola	121
Potau i Farré, Joan	138	Rovira i Bori, Emili	103
Prat, Francesca	111	Rovira i Virgili, Antoni	99, 208
Prestes, Anita Leocàdia	103	Rubí i Sureda, Antoni	36, 52
Prestes, Leocàdia	98, 99, 146	Ruiz Malasecheverría, Eloina	91, 95, 109, 111, 115
Prestes, Luiz Carlos	101, 146	Sagarra i Plana, Josep Maria	107
Prestes, Lygia	98, 146	Sala, Núria	138
Prieto Tuero, Indalecio	130	Salvadó i Castell, Hilari	21, 86, 88, 109, 111
Primo de Rivera y Orbaneja, Miguel	27, 31	Salvat, Martí	103
Puig i Cadafalch, Josep	28	Samsó, Pilar	59
Puig i Ferrer, Joan	63	Sánchez, Conxita	23
Puig i Pujades, Josep	33, 80	Sánchez, Maria del Carme	73
Puig, Josefa	89	Santaló i Parvorell, Miquel	33, 74
Pujol i Font, Joan Lluís	33, 45, 47	Saüc, Mercè	111
Punza, Teresa	113	Sauret i Garcia, Joan	33
Puyo, Rosa	39	Sbert i Massanet, Antoni Maria	63, 102, 117
Queralt i Carbó, Maria Lluïsa	39, 40, 41, 59, 74, 109, 111, 125	Sèculi i Bastida, Enriqueta	55, 57, 59, 89
Quintana de Leon, Albert de	63	Segarra i Bosch, Rosa	111
Rabaté, Maria	108, 111, 117	Seguí, Àurea	13, 75
Raventós, Maria	73	Sellés, Josefina	39
Real, Soledat	111	Sellés, Pilar	39
Reina, Manuel	92	Selves i Carner, Joan	63
Renom i Soler, Fidela	13	Sensat i Vilà, Rosa	25
Requena i Mas, Francesc	129	Senyal i Ferrer, Francesc	132
Ribera i Salvans, Josep	21, 23, 126	Senyal i Ferrer, Jaume	132
Ric, Manuel	47	Serra i Badell, Marià	52, 122
Ricart, Maria Carme	89	Serra i Bassas, Dolors	22, 23, 25, 118, 121, 139, 140
Riera i Claramunt, Francesc	33, 86	Serra i Hünter, Jaume	99, 103, 109
Riera i Puntí, Josep	52, 54, 63, 70, 71	Serra i Moret, Manuel	63
Rius, Emiliana de	67, 73, 75, 109, 111	Serradell i Dalmau, Candelària	51
Rivera Barrientos, Diego	214	Serrano Pablo, Leonor	25, 89
Rives, Georges	102	Serret de Fontanals, Elvira	55, 57, 73
Roca i Munté, Marian	129	Sitjà, Joaquim	92
Roca, Joan Lluís	103	Solà	56
Rodoreda i Gurguí, Mercè	73, 111	Solà de Sellarès, Maria	111
		Soler i Bru, Joan Baptista	62, 72, 208

Soler i Torner, Antoni	122, 129	Vinardell i Roig, Artur	69
Soler, Dolors	55, 59	Vinyerta i Cuartero, Elionor	13, 37, 44, 45, 75, 83,
Soteras, Antoni	72		111
Stàssova, Ielena	109	Vitalis, Antoinette	121
Suárez Delgado, Luis	98	Vives i Estober, Antoni	80
Suñol i Pla, Cèlia	37	Wallisch, Koloman	91
Tarradellas i Joan, Josep	13, 20, 21, 33, 73, 75,	Wild, Lucia	124
	121, 123, 133, 141	Xirgu i Subirà, Margarida	99
Tasis i Marca, Rafael	133	Yarza i Planas, Nativitat	13, 80
Tauler i Palomares, Joan	40, 48, 52, 54, 56,	Zárate, Marcela	21
	62, 86		
Thaelmann, Ernst	91, 93		
Tomàs i Piera, Josep	72, 94		
Tona i Nadalmal, Abelard	128		
Torrents, Pau Lluís	107		
Torres i Barberà, Humbert	33, 70, 76, 94, 208		
Torroja, Estanislau	138		
Torroja, Maria Teresa	138		
Trabal i Sans, Josep Antoni	47, 52, 54, 56, 71,		
	174, 222		
Trilles, Trinitat	111		
Úriz Pi, Elisa	89, 93, 111		
Úriz Pi, Josefa	111		
Vàchier i Pallé, Jaume	73		
Valdés, Manuel	103		
Vall i Segura, Josep	23		
Valverde, Ferran	92		
Vargas, Getulio	103		
Ventalló i Vergés, Joaquim	33, 73, 99		
Ventós i Casadevall, Ernest	33, 51, 63		
Ventosa i Roig, Joan	33, 80, 132		
Verdaguer i Callís, Narcís	43		
Verger i Ventayol, Maria	37		
Vergés i Escofet, Francesca	67, 73, 75		
Vernon, Hilda	111		
Vérone, Maria	109		
Viadiu i Vendrell, Francesc	33		
Viana, Gabina	111		
Vidiella i Franch, Rafael	115		
Vidiella, M.	103		
Vila i Comaposada, Marc-Aureli	33, 41, 42, 71		
Vila, Carme	87		
Viladot i Viñas, Isolina	37, 57, 59		
Vilalta i Vidal, Antoni	33, 73		

Maria Dolors Bargalló i Serra (Barcelona, 1902 – Mèxic DF, 1980) inicià el seu compromís polític de ben jove, el 1925, militant a Estat Català, durant la Dictadura de Primo de Rivera. El 1931 fou una de la desena de militants pioneres d'Esquerra Republicana de Catalunya, impulsant la creació de la secció femenina del partit de la qual en fou la principal propagandista, com testimonien els més de 400 mítings i conferències en què intervingué.

El 1937, en plena Guerra Civil, fou elegida presidenta de la Unió de Dones de Catalunya, vinculada al Comitè Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme.

El 1939, a la fi de la Guerra Civil, s'exilià a Mèxic on viuria fins a la seva mort, sense abandonar mai la militància a Esquerra Republicana, la lluita per la democràcia enfront el feixisme i la defensa de la llengua i la cultura catalanes, a través de més de 4.000 emissions de «L'Hora Catalana», un programa radiofònic que dirigí des de 1953, durant tretze anys, a redós de l'Orfeó Català de Mèxic.

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Betsabé García Álvarez (Barcelona, 1975)

Llicenciada en Filologia Hispànica per la UB. Ha estat investigadora en formació al Centre de Recerca Unitat d'Estudis Biogràfics del Departament de Filologia Hispànica de la UB. Ha publicat diverses obres entre les quals destaquen: *Roc Boronat. El republicà que va fundar el Sindicat de Cecs de Catalunya*, conjuntament amb Jordi Amat (2007); *L'aventura de volar*, assaig sobre Mari Pepa Colomer, la primera aviadora catalana (2011); *Amb uns altres ulls. La biografia de Montserrat Roig* (2016).